

Folkehelse, næringsinteresser eller individets frihet?

Verdsettinger i lokal alkoholpolitikk

—
Eva Sigrid Braaten

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – desember 2014

UiT Norges arktiske universitet
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

FOLKEHELSE, NÆRINGSINTERESSER ELLER INDIVIDETS FRIHET?

VERDSETTINGER I LOKAL ALKOHOLPOLITIKK

EVA SIGRID BRAATEN

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – desember 2014

Forord

Alkohol er bare et utrolig spennende tema! Det har engasjert meg siden jeg var 14 år og var på kurs i regi av ungdomsorganisasjonen Juvente, og engasjerer meg fremdeles i dag – nesten 25 år seinere. Jeg blir aldri ferdig med det. Alkoholen tar hele tida nye vendinger, er i stadig endring, og gis ny mening kontinuerlig av alle som er i befatning med den (sånt *må* man jo bare forske på!).

Men denne avhandlinga er ferdig – endelig! Jobben er gjort. Jeg fikk det til. Men langt fra helt aleine. Derfor er det mange som skal takkes nå når jeg har mulighet til det. Først en takk til Torill Nyseth ved Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (ISS), som ga meg tillit som forsker, og som hjalp til med å skaffe finansiering til dette avhandlingsprosjektet. Takk også til Sverre Nesvåg, som hadde en stor finger med i spillet i startfasen av prosjektet, både økonomisk og som motivasjonskilde, og som har vært min biveileder. Du er bare inspirasjonen sjøl! Takk til alle på ISS. Særlig takk til alle gode folk på seksjonen for samfunnsplanlegging og kulturforståelse (før og nå), som har utgjort arbeidsfellesskap for meg siden jeg starta på Universitetet i Tromsø en svært snørik januardag i 2005. Dere har vært gode kolleger, gode venner og et fint fellesskap.

Avhandlingsarbeidet var opprinnelig en del av et større evalueringsprosjekt i samarbeid med IRIS AS – International Research Institute of Stavanger. Takk til Terje Lie og Svein Ingve Nødland for godt samarbeid om evalueringsrapporten vi skreiv sammen. Takk også til alle i AV-OG-TIL, som var gjenstand for evalueringa vår, og som også stilte kommunene sine «til disposisjon» for meg og mitt Ph.d.-prosjekt. Jeg vil takke alle informantene jeg har intervjuet og som villig har delt sine alkoholpolitiske verdsettinger, tanker og engasjement. Takk også til alle andre aktører (lokalpolitikere, frivillige organisasjoner, representanter for salgs- og skjenkebransjen osv.) som har engasjert seg i alkoholpolitikken i undersøkelseskommunene de siste åra. Uten dere, ingen avhandling.

I slutfasen fikk jeg uvurderlig hjelp av Ove Skarpenes, som sa seg villig til å være sluttleser på avhandlinga. Din gjennomgang i en kritisk fase ga meg trua på at jeg

var på rett vei. Men den som har sørget for at jeg har vært på rett vei hele tida, er min veileder, Sissel H. Eriksen. Takk for at du gjør ting så skikkelig, for at du er så god til å gi tilbakemeldinger (*alltid* på en sånn måte at det gir motivasjon og arbeidslyst), og for at du er så fleksibel og samvittighetsfull. Særlig skal du ha takk for at du så at det pragmatiske perspektivet til Boltanski og Thévenot ville egne seg godt som teoretisk tilnærming til mitt empiriske felt. Det løste «hele greia».

Vil også benytte anledningen til å takke min nåværende arbeidsplass, Nasjonalt senter for samhandling og telemedisin, og alle gode kolleger der. Takk for permisjon for å skrive meg ferdig og for alle heiarop. Særlig takk til alle på Helsekompetanse. Dere er de beste!

Jeg vil også takke mamma, Magnhild Braaten, og øvrig familie på Hadeland. Dere representerer røtter og verdifull «jording», og betyr mye for meg og for oss, sjøl om dere er langt unna. Takk også til all familie i Hammerfest for støtte og heiarop og barnepass når det har vært nødvendig. Vil også takke Tromsø-familien av gode venner (Anne, Eirin, Linn, Ingrid, Endre, Maria, Hans Christian, Berit, Monika, osv. osv. osv., det er mange flere av dere også). Dere utgjør et fantastisk og godt nettverk rundt oss her i byen som vi elsker å bo i. Takk også til Lillian Vatnøy, verdens beste venn i over 30 år.

Så de som betyr aller mest. *Tora*: 7 år er du blitt, og det viktigste i hele verden. Du er fantastisk, og jeg lærer så mye av deg. Mamma er fryktelig stolt av deg! *Silje*: Takk for din kjærlighet, din tålmodighet, din omsorg og dine gode og kloke ord (særlig denne hektiske høsten). Takk for latter og forståelse, og takk for nødvendige «kalibreringer» når jeg har blitt for ivrig.

Tromsø, 11. desember, 2014

Eva Sigrud Braaten

INNHALDSFORTEGNELSE

DEL I: INNLEDNING, TEORETISK RAMMEVERK OG METODOLOGI	1
1. TEMATISK UTGANGSPUNKT OG TEORETISK PERSPEKTIV	3
1.1 INNLEDNING OG OVERORDNA MÅLSETTING	3
1.2 ET FRANSK PRAGMATISK PERSPEKTIV.....	5
1.2.1 <i>Kritiske situasjoner og legitime rettferdiggjøringer</i>	6
1.2.2 <i>Situasjonsdefinisjon og behov for enighet</i>	8
1.2.3 <i>For-å- eller fordi-motiver?</i>	9
1.2.4 <i>Begrunnelseelementer</i>	12
1.2.5 <i>Verdiordener</i>	13
1.2.6 <i>Makroenigheter og institusjonalisering</i>	17
1.3 HVA ER PROBLEMET MED ALKOHOL?	18
1.4 HVORFOR STUDERE LOKAL ALKOHOLPOLITISK ARGUMENTASJON?	20
1.4.1 <i>Kommentar om personlig inngang til studien</i>	24
1.5 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	25
1.6 LESERVEILEDNING	25
2. ALKOHOLPOLITISK HISTORIE – MAKROENIGHETER I ENDRING	27
2.1 INNLEDNING	27
2.2 ENIGHETEN OM AVHOLD	28
2.2.1 <i>Hva er problemet med alkohol?</i>	29
2.2.2 <i>Hva er løsningen på problemet?</i>	30
2.3 ALKOHOLPROBLEMER SKYLDES SJUKDOM.....	32
2.3.1 <i>Hva er problemet med alkohol?</i>	32
2.3.2 <i>Hva er løsningen på problemet?</i>	34
2.4 FOLKEHELSEENIGHETEN.....	36
2.4.1 <i>Hva er problemet med alkohol?</i>	37
2.4.2 <i>Hva er løsningen på problemet?</i>	38
2.5 LIBERALISERING OG INTERNASJONALISERING.....	42
2.5.1 <i>Hva er problemet med alkohol?</i>	43
2.5.2 <i>Hva er løsningen på problemet?</i>	44
2.5.3 <i>Konflikt og konsensus</i>	44
2.5.4 <i>Medisinsk forståelse igjen?</i>	45
3 UNDERSØKELSESOPPLEGG	47
3.1 INNLEDNING OG UNDERSØKELSENS FASER	47
3.2 FASE 1: KRITISKE SITUASJONER OG STRIDSTEMAER	48

3.2.1	<i>Kommunene</i>	49
3.2.2	<i>Sakspapirer og protokoller</i>	52
3.3	STANDPUNKT	53
3.3.1	<i>Intervjuer</i>	54
3.4	FASE 3: RETTFERDIGGJØRINGENE	55
3.4.1	<i>Observasjoner</i>	55
3.5	FASE 4 OG 5: DET FELLES BESTE OG VERDIORDENER	57
3.6	AKTØRENE	58
3.7	VURDERING AV FORSKNINGSPROSESSEN	60
3.7.1	<i>NVivo som hjelpemiddel</i>	62
3.7.2	<i>Oppriktig og troverdig forskning</i>	62
DEL II: STANDPUNKT OG RETTFERDIGGJØRINGER		65
4	ALKOHOLPOLITISKE STRIDSTEMAER OG STANDPUNKT	67
4.1	INNLEDNING	67
4.2	TILGJENGELIGHETSSPØRSMÅL SKAPER DEBATT	68
4.2.1	<i>Stridstema 1: Skjenke- og salgstidsbestemmelser</i>	69
4.2.2	<i>Stridstema 2: Bestemmelser om skjenkebevillinger</i>	72
4.3	LIBERALE OG RESTRIKTIVE STANDPUNKT	75
5	RESTRIKTIVE PROBLEMKONSTRUKSJONER OG LØSNINGSFORSLAG	81
5.1	INNLEDNING OG RASK TEORETISK REPETISJON	81
5.2	PROBLEMET ER	83
5.2.1	<i>Helseplager og negative sosiale konsekvenser</i>	83
5.2.2	<i>Totalforbruket</i>	85
5.2.3	<i>Alkohol er som oftest et problem</i>	86
5.3	LØSNINGA ER "Å REDUSERE ALKOHOLBRUKEN I HELE SAMFUNNET"	89
6	LIBERALE PROBLEMKONSTRUKSJONER OG LØSNINGSFORSLAG	91
6.1	INNLEDNING	91
6.2	PROBLEMET ER	91
6.2.1	<i>Legning, mangel på kontroll og alkoholisme</i>	91
6.2.2	<i>Hvem, hva, hvor og når?</i>	93
6.3	LIBERALE LØSNINGSFORSLAG	98
6.3.1	<i>"Gal løsning på rett problem"</i>	98
6.3.2	<i>Andre tiltak er bedre</i>	103
6.4	LIBERALE OG RESTRIKTIVE PROBLEMER OG LØSNINGER	105

7.	"DET ER EN SAMMENHENG MELLOM ET LAVERE ALKOHOLFØRBRUK OG EI BEDRE FOLKEHELSE"	109
7.1	INNLEDNING	109
7.2	OBJEKTER I BEGRUNNELSENE.....	109
7.2.1	<i>Alkohol som helse- og sosialproblem</i>	<i>109</i>
7.2.2	<i>Hva er (ikke) et skjenkested?.....</i>	<i>111</i>
7.2.3	<i>Konsekvenser av økt tilgjengelighet.....</i>	<i>115</i>
7.2.4	<i>"Er det ei slik utvikling av lokalsamfunnet vårt vi ønsker?"</i>	<i>115</i>
7.2.5	<i>Handlingsplan, retningslinjer og alkohollov</i>	<i>117</i>
7.3	SUBJEKTER I BEGRUNNELSENE	119
7.3.1	<i>Ofre for egen og andres alkoholbruk.....</i>	<i>119</i>
7.3.2	<i>Uansvarlige og uvitende aktører.....</i>	<i>120</i>
7.3.3	<i>Ansvarlige aktører</i>	<i>124</i>
7.4	ALKOHOLPOLITIKK ER HELSE- OG SOSIALPOLITIKK.....	126
7.5	TO MOTSETNINGER	128
7.6	ALKOHOLPOLITIKK MÅ BASERES PÅ FORSKNING	129
7.6.1	<i>Generell henvisning til forskning</i>	<i>129</i>
7.6.2	<i>Henvisning til konkrete studier.....</i>	<i>130</i>
7.6.3	<i>Totalforbruksteorien.....</i>	<i>131</i>
7.6.4	<i>Myter versus forskning</i>	<i>131</i>
7.7	FELLES BESTE	133
7.7.1	<i>Fravær av alkoholrelaterte skader</i>	<i>134</i>
7.7.2	<i>Lokal utvikling.....</i>	<i>135</i>
7.7.3	<i>Folkehelse.....</i>	<i>135</i>
7.8	OPPSUMMERING	139
8.	"ALKOHOL ER EN LOVLIG VARE"	141
8.1	INNLEDNING: TO ARGUMENTASJONSREKKER	141
8.2	FØRSTE ARGUMENTASJONSREKKE: ALKOHOL SOM INNTEKTSKILDE	143
8.2.1	<i>Objekter i begrunnelsene</i>	<i>143</i>
8.2.2	<i>Subjekter i begrunnelsene</i>	<i>147</i>
8.3	ANDRE ARGUMENTASJONSREKKE: ALKOHOL SOM NÆRINGSMIDDEL	154
8.3.1	<i>Objekter i begrunnelsene</i>	<i>154</i>
8.3.2	<i>Subjektkvalifiseringer</i>	<i>156</i>
8.4	NÆRINGSPOLITIKK OG ET SPØRSMÅL OM INDIVIDETS FRIHET	158
8.5	VI MÅ VITE AT VIRKEMIDLA VIRKER	159
8.5.1	<i>"Det har vi vel ikke nok dokumentasjon på"</i>	<i>160</i>
8.5.2	<i>"Med mitt blotte øye"</i>	<i>162</i>

8.5.3	<i>Generell henvisning til forskning</i>	163
8.6	FELLES BESTE	164
8.6.1	<i>Hensynet til lokal utvikling</i>	165
8.6.2	<i>Individets frihet</i>	166
8.7	OPPSUMMERING OG DISKUSJON	169
DEL III: SAMMENLIKNING		171
9.	VERDSETTINGER	173
9.1	INNLEDNING	173
9.2	LIBERALE VERDSETTINGER OG KOMPROMISSER	175
9.2.1	<i>Markedsordenen settes i spill</i>	175
9.2.2	<i>Sivile og domestiske verdier i de liberale rettferdiggjøringene</i>	179
9.3	RESTRIKTIVE VERDSETTINGER OG KOMPROMISSER	184
9.3.1	<i>Sivile og domestiske verdiprinsipper i de restriktive rettferdiggjøringene</i>	184
9.4	INDUSTRIELLE VERDSETTINGER FOR BEGGE STANDPUNKT	187
9.4.1	<i>Forskning, eksperter og vitenskap</i>	187
9.4.2	<i>Effektivitet og funksjonalitet</i>	188
9.4.3	<i>Planer</i>	189
9.4.4	<i>Evidensers og eksperters tidsalder?</i>	190
9.4.5	<i>Verdibasert eller kunnskapsbasert politikk?</i>	192
9.5	OPPSUMMERING OG DISKUSJON	193
9.5.1	<i>Sivil-industrielle kompromisser</i>	193
9.5.2	<i>Domestiske verdsettinger og den store uenigheten</i>	196
9.5.3	<i>Hvor lokal er den lokale alkoholpolitikken?</i>	197
9.5.4	<i>Det som ikke kan sies</i>	201
10.	TYPISK NORSK?	205
10.1	INNLEDNING	205
10.2	DEN LIBERALE RETTSSTAT VERSUS SOSIALDEMOKRATISKE PRINSIPPER	206
10.3	LEGITIME MARKEDSBEGRUNNELSER: LIBERALITET PÅ NORSK?	207
10.4	OG SÅ DA?	212
LITTERATUR		213
VEDLEGG		223

Del I: Innledning, teoretisk rammeverk og metodologi

I Del I skal jeg presentere utgangspunktet for dette avhandlinga – både tematisk, empirisk og teoretisk. Jeg skal også diskutere det metodologiske rammeverket for forskningsarbeidet. Del I består av kapittel 1, 2 og 3.

1. Tematisk utgangspunkt og teoretisk perspektiv

1.1 Innledning og overordna målsetting

I mars 2012 stod følgende annonse på trykk i Nord-Norges største avis:

Eldre hus ønskes leid

Vi ønsker å komme oss
litt ut av Tromsø, og vil
gjærne leie bolig i områdene
rundt byen. Vi er snille og
rolige, mor og sønn.
Liker å pusle med hage og hjem.
Nytter ikke alkohol.
Fast inntekt og sikre betalere
(annonse i Nordlys, mars 2012).

En mor og hennes sønn ønsker å leie hus utafør Tromsø. Ved siden av å fortelle om sine interesser og slå fast at de er sikre betalere, skriver de at de ikke nyter alkohol. Jeg stusser. «Nytter ikke alkohol». Det er noe som skurrer ved den lille setninga. Hensikten er åpenbart å berolige potensielle utleiare med at de to ikke kommer til å forårsake fyll og bråk – fordi de ikke drikker alkohol. Det er i utgangspunktet ikke så forbausende. De ønsker jo å framstå som attraktive leietakere. Det er valg av verb som skurrer. «Nyte». Når dette benyttes om alkohol, er det som oftest for å beskrive en uproblematisk omgang med alkohol. De som «nyter» alkohol, blir ikke fulle, lager ikke bråk, er ikke uønska leietakere. For folk som «nyter» alkohol, konsumerer alkohol med disiplin og kompetanse, slik at de ikke skaper problemer (jf. Demant og Houborg 2011). Annonsen innebærer derfor en sjølmotsigelse. Årsaken er at det i denne lille annonsen er to ulike forståelser av alkohol som støter mot hverandre: Alkohol som *problem* og alkohol som *nærings-* eller *nytellesmiddel*. Disse forståelsene fører med seg ulike assosiasjoner, og setter alkohol inn i forskjellige virkeligheter. Når så våre to hussøkende i annonsen vektlegger at de ikke nyter alkohol som en garanti for at de ikke kommer til å skape problemer for utleier, fører de

sammen to måter å forstå alkoholbruk på som står i motsetning til hverandre.

Alkoholbruk forstått som et *problem* hører muligens hjemme i en boligannonse, men det er vanskelig å se relevansen av alkohol som *næringsmiddel* i et forsøk på å få seg tak over hodet. Derfor skurrer det.

Mitt anliggende her er sjølsagt ikke å dokumentere sjølmotsigelser i små boligannonser. Hensikten er å innlede denne avhandlinga med å peke på alkoholens «omskiftelige» karakter, det vil si at den har ulik brukerverdi, mange betydninger, funksjoner og dysfunksjoner i ulike typer sosiale sammenhenger (Sulkunen 2004:18). Dette innebærer at vi tillegger alkoholen ulik mening avhengig av om vi konsumerer, produser, selger eller nyter alkohol, om vi er fyllefanter, avholdsfolk, behandlere, forskere, kommunale saksbehandlere eller politikere. Av den grunn er alkohol blitt kalt «the ambiguous molecule» (Edwards 2000). Relevant for denne avhandlinga er at dette «tvetydige molekylet» også har vært gjenstand for omfattende og betent *politisk* diskusjon i moderne tid særlig i Norge og Norden (Anttila og Sulkunen 2001), men også i andre deler av den vestlige verden. I Norge vokste det på begynnelsen av 1900-tallet fram et alkoholfelt som et sjølstendig samfunns- og politikkområde (Hamran 2005a:3482), og i åra fram til og med forbudstida (1916–1927) ble alkoholproblemer framstilt som et helt sentralt nasjonalt anliggende (ibid.:3482). Allerede på slutten av 1700-tallet var imidlertid det såkalte «alkoholspørsmålet» gjenstand for omfattende debatt. Opp gjennom historia har ulike forståelser av – eller det jeg skal kalle «enigheter» om – alkohol skifta på å dominere det offentlige ordskiftet. Caroline Sutton har beskrevet dette slik ut fra en svensk kontekst, men dette er like gyldig for Norge:

(...) the definition of the problem, its causes and solutions have been the site of transformation and reconfiguration. At various points in time it becomes possible to conceptualize alcohol as a social problem in one way, and not another (1998:18-19).

Den norske historikeren Ragnar Hauge omtaler fenomenet på denne måten:

I ulike tidsperioder har alkohol blitt sett på som henholdsvis et rituelt middel, som handelsvare, som blasfemi, som overflødig luksus, som et gode, som et sosialt problem og som et folkehelseproblem (1998:269).

Jeg legger til grunn for denne avhandlingen at det fortsatt foregår et kontinuerlig «enighetsskapende arbeid» (Skarpenes 2004:66) på feltet – både lokalt, nasjonalt og globalt. Kjernen i dette «arbeidet» er argumentasjon med utgangspunkt i ulike *verdsettinger*, og den overordna målsettinga i dette Ph.d.-arbeidet er å studere *hvilke verdsettinger som gjøres gjeldende i norsk lokal alkoholpolitikk på begynnelsen av 2000-tallet*. Dette skal jeg utforske med utgangspunkt i alkoholpolitiske saker og diskusjoner i fem norske kommuner: Hurum, Nøtterøy, Flekkefjord, Stord og Tromsø. Jeg skal analysere relevante sakspapirer og møteprotokoller, observere møter i politiske utvalg, og gjøre intervjuer med lokalpolitikere og kommunalt ansatte med ansvar for alkoholpolitikk. Gjennom den teoretiske diskusjonen som følger her og det etterfølgende sveipet over eksisterende forskning på feltet, skal jeg på slutten av kapittelet (avsnitt 1.5) spesifisere og operasjonalisere den overordna målsettinga med studien.

Temaet for avhandlingen er *lokalt og alkoholspesifikt*, og jeg skal utforske hvilke *verdsettinger* som preger den lokale alkoholpolitikken. Det er imidlertid rimelig å se for seg at analyser av alkoholspørsmålet også gir et inntak til å studere verdier i en mer overordna norsk offentlighet og i det som er blitt kalt «advanced consumer societies» (Sulkunen, Rantala og Määttä 2004). Dette er imidlertid ikke hovedfokus i avhandlingen. Målsettinga er først og fremst å tilføre mer kunnskap om og til det vi kan kalle «alkoholfeltet» og dets praktikere, forskere og beslutningstakere. Likevel skal jeg mot slutten av avhandlingen gjøre meg noen tanker om mer generelle samfunnstrekk.

1.2 Et fransk pragmatisk perspektiv

Det er først og fremst det pragmatiske sosiologiske perspektivet utarbeida av Luc Boltanski og Laurent Thévenot i deres bok *De la justifiacion: les économies de la grandeur* (Boltanski og Thévenot 1991)¹ som skal hjelpe meg å stille skarpt på de lokale alkoholpolitiske debattene. Perspektivet er også kalt «the Sociology of Critical Capacity» (Boltanski og Thévenot 1999), «den "nye" franske pragmatikken»

¹ I engelsk oversettelse under tittelen *On Justification: economies of worth* (Boltanski og Thévenot 2006).

(Skarpenes og Hestholm 2007) og «a Pragmatic Sociology of Critique» (Boltanski 2011a), mens jeg i avhandlinga også skal referere til perspektivet som «sosiologien om rettferdiggjøring» (se for øvrig bl.a. Boltanski 2008; Boltanski 2011b; Boltanski og Chiapello 2005; Boltanski og Thévenot 1991; Boltanski og Thévenot 1999; Boltanski og Thévenot 2006; Dodier 1993; Held 2011; Skarpenes 2004; Skarpenes 2007a; Skarpenes og Hestholm 2007). Som et supplement til perspektivet fra Boltanski og Thévenot skal jeg benytte meg av innfallsvinkler som peker ut problemkonstruksjoner og løsningsforslag som en sentral del av politikkanalyser, særlig Bacchis «what's the problem represented to be?»-tilnærming (2009; 1999). Dette kommer jeg tilbake i avsnitt 1.3 under.

1.2.1 Kritiske situasjoner og legitime rettferdiggjøringer

De to franske sosiologene Boltanski og Thévenot² har i ei forskningsgruppe sammen med andre sosiologer, økonomer og statistikere (Wagner 1999:341) de siste 30 åra utarbeida et rammeverk for å ta på alvor det de kaller «the imperative to justify that underlies the possibility of coordinating human behavior» (Boltanski og Thévenot 2006:37). Dette er et rammeverk for å undersøke hvordan folk kritiserer andres handlinger og synspunkt, og hvordan de rettferdiggjør, argumenterer for eller begrunner sine egne (Skarpenes og Hestholm 2007:72). Boltanski og Thévenot er særlig opptatt av den type rettferdiggjøringer som gjøres i det de kaller «moments critiques (critical moments)» (1999:359), *kritiske situasjoner* eller *øyeblikk* på norsk. «Kritisk» refererer her både til de kritiske egenskapene til de involverte aktørene og til det uvanlige ved de aktuelle situasjonene (ibid.:359). Dette er sammenhenger der det råder en viss usikkerhet rundt hva slags «situasjonsdefinisjon» som gjelder (se under) og hvilke verdier som er de riktige å henvise til (Andersen 2007:47). Kritiske situasjoner av denne typen er særlig tvister som har en *offentlig* karakter, og som derfor pålegges et krav om allmenhet (Boltanski 2008:33). Dette kravet om allmenhet henger i sin tur sammen med at alle mennesker er underlagt et prinsipp om «common humanity», det vil si en felles menneskelighet (Boltanski og Thévenot 1999:367;

² Thévenot er også økonom.

Skarpenes og Hestholm 2007:75), noe som innebærer at vi tar hverandre alvorlig nok til at vi underlegges et «rettferdiggjøringsimperativ» (Boltanski og Thévenot 1999; Boltanski og Thévenot 2006; Skarpenes 2004). Hensikten med rettferdiggjøringsarbeidet som aktørene bedriver i offentlige diskusjoner, er å forsøke å bli enige, det vil si skape *enigheter* («agreements») (Boltanski og Thévenot 2006:25). Aktørene legger med andre ord fram argumenter på «utkikk» etter et gyldig rammeverk for enighet (Dodier 1993:557).

Kritiske situasjoner inngår i det som Boltanski og Thévenot kaller «regime of justification» (1999:361). Dette er ett av flere handlingsregimer³. I og med dette regimet «tvinges» mennesker i slike situasjoner til å argumentere med henvisning til utenforstående, kollektivt aksepterte, det vil si *legitime*, «verdiordener», som også kalles verdsettings-, evaluerings-, ekvivalens- og rettferdiggjøringsprinsipper⁴. Dette er måter å kritisere og legitimere argumenter, kunnskap og synspunkt på. Boltanski og Thévenot (2006) identifiserte opprinnelig seks slike prinsipper eller verdiordener: Den *industrielle*, *sivile* og *domestiske* verdiordenen, *inspirasjons-*, *markeds-* og *opinionsordenen*. Hver verdiorden tilbyr forskjellige grunnlag for rettferdiggjøring, og kritikk av rettferdiggjøringene fra én orden hviler vanligvis på grunnlaget til en annen orden⁵. Rammeverket utarbeida av Boltanski og Thévenot er konstruert for å analysere den type rettferdiggjøring som anses å være mest *legitime* i en gitt kontekst, og

³ Forskningsgruppa rundt Boltanski (som gjerne framholdes som hovedmannen bak teoriretninga (Held 2011:7) og Thévenot har utvikla og utvikler fremdeles et omfattende forskningsprogram og et pluralistisk begrepsapparat for å beskrive det sosiale liv (ibid.:21). Medlemmer i forskningsgruppa har utvikla perspektivet gjennom både historiske og komparative studier av en rekke empiriske felt (se f.eks. Boltanski og Chiapello 2005; Lamont og Thévenot 2000a; Thévenot 2002). Innafor perspektivet tenkes ikke samfunnet som en overgripende orden, men som en sameksistens av inkompatible ordener eller handlingsregimer som karakteriseres av egne grammatikker og handlingstyper (Held 2011:22). Andre handlingsregimer, i tillegg til rettferdiggjøringsregimet, er et «voldsregime» (Boltanski 1990 og 1993 i Wagner 1999), et «kjærlighetsregime» («régime d'agapè») (Boltanski 1990 i Boltanski 2008; Boltanski og Thévenot 1999:632), «the regime of familiarity» (Thévenot 1994 i Boltanski og Thévenot 1999:362) og et regime for planlagt handling (Skarpenes og Hestholm 2007). Sosiale handlinger ses i form av sekvenser hvor mennesker beveger seg inn og ut av ulike handlingsregimer, og der hver overgang innebærer at *en* handlingskompetanse aktiveres og en annen stilles i bero (Held 2011). I denne avhandlinga er det *rettferdiggjøringskompetansen*, som det pålegges oss å bruke i kritiske situasjoner, som skal utforskes.

⁴ Jeg kommer til å veksle mellom disse ulike benevnelsene (se for øvrig avsnitt 1.2.5).

⁵ Jeg gir en mer omfattende presentasjon av verdiordenene i avsnitt 1.2.5)

Boltanski og Thévenot fant i arbeidet med *De la justification* (1991) at dette er rettferdiggjøringer som appellerer til felles interesser eller «the common good» (Lamont og Thévenot 2000b:5), det vil si allmenhetens beste (Andersen 2007:32). Det betyr at folk som prøver å bli enige, må henvise til kollektive verdsettingsprinsipper (Skarpenes og Hestholm 2007:79), og en rettferdiggjøring innafor dette teoretiske perspektivet er derfor et forsøk på å gå

(...) beyond stating a particular or personal viewpoint toward proving that the statement is generalizable and relevant for a common good, showing why or how this general claim is legitimate (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:236).

I en studie basert på dette teoretiske perspektivet utforskes derfor måten aktørene forsøker å forsvare sine posisjoner på gjennom

(...) various types of 'generalized' arguments – that is, arguments that make some claim to general applicability by reference to different sorts of values, principles, or models of judging what is good, worthy, and right (ibid.:236).

1.2.2 Situasjonsdefinisjon og behov for enighet

«Situasjonsdefinisjon» er et begrep som benyttes i sammenheng med dette teoretiske perspektivet, og er en bestemt framstilling av en situasjon som binder den sammen og knytter den til en verdiorden. Begrepet benyttes for å gripe aktørenes forsøk på å definere hvilke elementer i situasjoner som må gjøres relevante for å mobilisere en bestemt verdiorden. Poenget er at aktørene bestreber seg på å sette sammen en situasjonsdefinisjon som ser ut som en «naturlig» del av et forslag til hvordan en kritisk situasjon kan løses opp (Andersen 2007:47), med andre ord til hvordan enighet kan oppnås.

I studier basert på dette rammeverket er det *aktørenes* definering og forståelse en som forsker må få tak i. Hovedfokus er derfor på det empiriske arbeidet aktører gjør med å skape enighet (eventuelt bli enige om at de er uenige) (Skarpenes og Hestholm 2007:76). Det er imidlertid ikke et mål å studere verken *utfalla* av debattene eller debattene i seg sjøl. Dette skiller denne type studier fra såkalte *kontroversanalyser* (se Hallberg og Bragesjö 2003; Halvorsen 2008:41).

Graden av behov for enighet i kritiske situasjoner varierer mye fra situasjon til situasjon. Folk i kinokø en søndagskveld i Tromsø deler nok i stor grad en forståelse

av hva slags situasjon de befinner seg i, og koordineringsbehovet aktørene imellom er minimalt. Slike situasjoner vil derfor ikke være underlagt et behov for rettfærdiggjøring. Derimot, i en debatt i kommunestyret i Tromsø om kommunens alkoholpolitiske retningslinjer er behovet for en felles situasjonsdefinisjon vesentlig større. Hva er det politikerne opplever at de deltar i? En næringspolitisk diskusjon eller en diskusjon om hvordan en best kan redusere de alkoholrelaterte skadene i kommunen? Eller er det kanskje en imagepolitisk øvelse: Kan «Nordens Paris» leve med en restriktiv alkoholpolitikk? Her kan det være uenighet mellom politikerne om hvilken situasjonsdefinisjon som gjelder, og de vil bringe til torgs ulike argumenter som samsvarer med den situasjonsdefinisjonen de oppfatter som mest riktig eller naturlig. I forlengelsen av dette vil de støtte ulike «versjoner» av de alkoholpolitiske retningslinjene ut fra hvilken situasjon de mener å stå i. Det kan være en restriktiv versjon eller en liberal versjon, eller, som et tredje alternativ, en balansert versjon av forholdet mellom forebyggings- og næringspolitikk. I dette siste tilfellet vil *to* av verdiordenene mobiliseres i et såkalt «kompromiss». Kompromisser brukes innafor perspektivet fra Boltanski og Thévenot for å vise til forsøk på å få rettfærdiggjøring fra to eller flere verdiordener til å overlape eller bli kompatible (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:237). Jeg kommer tilbake til dette etter hvert.

1.2.3 For-å- eller fordi-motiver?

Alfred Schütz skrev i sin tid om to ulike motiver for handling som han kalte *for-å-* og *fordi-motiver* (1990 [1978]). Den første typen motiv definerte Schütz som den «tilstand, det endepunkt, som handlingen tilsiktet å skape» (ibid.:63). Den andre typen motiv refererer til aktørens tidligere erfaringer som har «bestemt ham til å handle som han gjorde» (ibid.:63). Disse ulike motivene, reflekterer på mange måter skillet mellom den franske pragmatiske sosiologien og mer tradisjonelle sosiologiske handlingsteorier. I de sistnevnte er forskeren ofte på leiting etter bakgrunnsvariabler (fordi-motiver) som kan forklare aktørers handlinger eller meninger. I Boltanski og Thévenots perspektiv er det imidlertid aktørenes begrunnelsesarbeid ut fra et sett med for-å-motiver som rettleder undersøkelsen. Videre utføres studier innafor dette perspektivet i tråd med et prinsipp, en «metodologisk maksime», omtalt som «a

scarcity of presuppositions» (Skarpenes 2004:62; Wagner 2001:105). Dette er en idé om at forskeren i analyser bare skal forholde seg til de kategorier *aktørene sjøl* har bragt med seg inn (Halvorsen 2008:35 og 40; Skarpenes 2004; Wagner 2001:105, med henvisning til Chateauraynaud, 1991 og Boltanski, 1990). Boltanski og Thévenot vil med dette prinsippet distansere seg fra den klassiske bakgrunnsvariabelsosiologien (Halvorsen 2008:41), der folks handlinger og utsagn forklares som konsekvenser av bakenforliggende variabler, strukturerende maktsystemer eller individuell nyttemaksimering (Halvorsen 2008:41; Held 2011:7; Skarpenes 2007a:22). Prinsippet springer ut fra en grunnleggende skepsis til strukturalistiske, funksjonalistiske og neoklassiske økonomiske teorier og teorier om rasjonelle valg (Skarpenes 2007a; Wagner 2001:105). Dette gjør at *i stedet for* å leite etter sammenhenger mellom for eksempel lokalpolitikeres sosioøkonomiske status og deres alkoholpolitiske synspunkt, og *i stedet for* å se den lokale alkoholpolitikken som et åsted for individuell nyttemaksimering eller maktkamp mellom de ulike partene, dreier analysen seg om å

(...) ta et steg tilbake for å se på hvordan aktørene selv kritiserer og legitimerer gjennom å sette samfunnets kulturelle verdsetninger og evalueringer i bevegelse (Skarpenes 2007a:22).

Helt konkret betyr det at når jeg seinere skal analysere eksempelvis lokale skjenkeaktørers uttalelser i sammenheng med kommunenes behandling av alkoholpolitiske retningslinjer, skal jeg være på utkikk etter hva slags kollektive og kulturelle verdsetninger de trekker på og «kapsler inn» i sin argumentasjon. Dette er en analyse som vil fortelle mer enn at disse aktørene er ute etter å sørge for sin egen økonomiske overlevelse (de er avhengige av å tjene penger på alkohol, det visste vi fra før). Jeg vil nemlig også få grep om hvilke overordna verdier de mener er relevante og legitime i situasjonen, og hvordan de plasserer sin egen virksomhet i sammenheng med disse. Med andre ord vil jeg kunne se hvordan den lokale alkoholpolitikken henger sammen med kulturelle mønstre som ikke kan reduseres til posisjonsmakt eller egeninteresser (Skarpenes 2007a:22).

Perspektivet er særlig en motpol til kritisk teori (representert ved Bourdieu og Foucault (Wagner 1999)). Boltanski og Thévenot hevder at den verden som de kritiske sosiologene presenterer er urealistisk, fordi den bare er styrt av makt (Held 2011:7;

Wagner 1999:349), at kritiske sosiologer kun er opptatt av å avsløre skjulte former for undertrykkelse og makt (Wagner 1999:342), og videre at de

(...) udelukkende søker etter bagvedliggende "lovmæssigheter" og "strukturer" som tenkes at kunne forklare individuell og kollektiv handling (...) (Boltanski 2008:14).

Wagner (1999:342-343; 2001:104-105) skriver at Boltanski og Thévenot ville frigjøre seg fra denne type «sosial metafysikk». De ønska seg en mer pragmatisk og empirisk orientert sosiologi, der aktørenes eget perspektiv bringes inn i analysen. Dette hang sammen med at utgangspunktet for den nye retninga var en antakelse om at vi alle, alminnelige mennesker, besitter en dømmekraft og kan forholde oss kritisk og refleksivt til den sosiale verden, akkurat slik samfunnsforskere kan (Held 2011:7).

Derfor må samfunnsvitenskapene unngå å bruke all sin energi på å leite etter forklarende bakgrunnsvariabler (fordi-motiver) for menneskelig handling, slik de har gjort i stor grad opp gjennom historien. Dette krever at forskeren er bevisst hva det er hun leiter etter, og hva som skal bringes inn i analysen. Hun må også «sætte parentes rundt sin egen kritiske tilbøjelighed» (Held 2011:19) på den måten at hennes egne teorier om hvordan for eksempel ulike egenskaper ved individene (klassebakgrunn, kjønn, etnisitet osv.) vil påvirke deres handlinger, må holdes utafør analysen (Skarpenes 2004:62). Hun må heller ikke ta som utgangspunkt at de studerte aktørene handler ut i fra en forutgitt rasjonalitet eller styres av på forhånd gitte normer, regler eller maktstrukturer (ibid.:62). Det er ikke forskeren, men de studerte aktørene som bestemmer realiteten av en kontrovers (ibid.:62).

Mitt valg av den franske pragmatiske sosiologien som det overordna perspektivet i avhandlinga, betyr altså at jeg ikke vil være opptatt av å forklare aktørenes meninger og handlinger ut fra bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, sosioøkonomisk status eller etnisitet. Jeg vil heller bestrebe meg på å se dem i lys av de kollektive *verdsettingene* som de mobiliserer i og med sine synspunkt og rettferdiggjøringer⁶. Dette betyr at jeg gjør avhandlinga til en studie av hvilke

⁶ Jeg kommer tilbake til hvordan jeg forholder meg til aktørene i studien mot slutten av kapittel 3, avsnitt 3.6.

argumenter som oppfattes som legitime og troverdige i alkoholpolitiske saker, og som derfor kan brukes for å løse opp de kritiske situasjonene som oppstår. Det betyr at argumenter som ikke passer med den situasjonsdefinisjonen som råder, heller ikke kan tas i bruk av aktørene for å begrunne sine standpunkt. De vil ikke være legitime, og derfor ikke virksomme. Boltanski og Thévenot legger til grunn at aktører i kritiske situasjoner vet dette, og dermed styrer unna argumenter som ikke er legitime i sammenheng. Målet er jo å løse opp den kritiske situasjonen de er i. Det betyr at denne studien ikke har som mål å utforske de involverte aktørenes mening om alkohol eller alkoholpolitikk generelt, eller årsakene til at de sier det de gjør i de alkoholpolitiske debattene. Det er heller ikke en studie av utfalla i de alkoholpolitiske sakene. Det er en undersøkelse som viser hva som er legitime argumenter, og dermed felles verdsettinger, i lokale alkoholpolitiske debatter i Norge i dag.

1.2.4 Begrunnelselementer

Innafor dette perspektivet snakker vi om at aktørene, gjennom sine rettferdiggjøringer, *mobiliserer* en verdiorden ved å ta i bruk det vokabularet som «hører til» den spesifikke ordenen (Andersen 2007:38). I sammenheng med dette skriver Boltanski og Thévenot at «(...) disputes are not merely a matter of language» (1999:360), men at aktørene også definerer hvilke elementer, særlig *subjekter* og *objekter*, som er viktige og verdifulle i den aktuelle diskusjonen:

[I]n the course of a professional dispute, for example, a computer whose data have been erased; in the course of a dispute between heirs, a house or a land; or, in the course of a domestic scene, plates which have to be washed up, and so on (ibid.:360).

Disse elementa gjøres relevante og gjeldende av aktørene, slik at de kan utgjøre grunnlaget for såkalte «virkelighetstester»:

These reality tests enable judgments to reach a grounded and legitimate agreement and hence, provide the possibility of ending the disputes (ibid.:367).

Studier med utgangspunkt i perspektivet framlagt i *De la justification* (Boltanski og Thévenot 1991) er derfor analyser av hvordan aktører finner materielle bevis for at deres argumenter er velfunderte (Lamont og Thévenot 2000b:7).

Å gjøre elementer relevante eller gjeldende, kalles å *kvalifisere* (Boltanski og Thévenot 2006:140-141). For at et objekt skal oppfattes som naturlig tilhørende en situasjon, kvalifiserer aktørene objektet som noe (Skarpenes og Hestholm 2007). Dette kan vi nyttiggjøre oss i empiriske analyser ved å identifisere objekter, subjekter, relasjoner osv. som aktørene forsøker å få til å framstå som «naturlig» tilhørende de ulike situasjonene (Andersen 2007:38). Slik jeg allerede har vært inne på, har alkohol gjennom historia blitt definert som alt fra gift, næringsmiddel, luksus, et folkehelseproblem til en ordinær vare. I et språk som passer det teoretiske perspektivet for avhandlinga, kan vi si at hvordan alkohol er blitt kvalifisert, henger sammen med hvilke *verdiordener* aktørene har forsøkt å mobilisere. I en alkoholpolitisk diskusjon kan derfor ulike kvalifiseringer av *alkoholbrukere* gjøres gjeldende, for eksempel alkoholikeren, «taxikøbråkmakeren» eller den rødvinsnyttende middelklassekvinna. Ulike forståelser av salgs- og skjenkebransjen kan også kvalifiseres, som overskjenkende, profittsøkende og tøylesløse, eller som kilde og setting for glede og stedsidentitet – alt avhengig av de verdiordenene aktørene mener er de aktuelle å appellere til.

1.2.5 Verdiordener

Boltanski og Thévenot identifiserte opprinnelig seks prinsipper for rettferdiggjøring, det vil si måter å kritisere og legitimere argumenter, kunnskap og synspunkt på. Disse måtene utgjør et «normativt rettferdiggjøringsrepertoar» (Skarpenes og Hestholm 2007:73). Jeg skal, i tråd med de norske studiene gjort med utgangspunkt i dette teorikomplekset (se f.eks. Andersen 2007; Halvorsen 2008; Haugseth 2004; Skarpenes 2004), kalle disse kollektive prinsippene for verdiordener, verdsettings-, rettferdiggjørings- eller evalueringsprinsipper. Prinsippene – i den engelske litteraturen omtalt som «orders of worth» (Thévenot, Moody og Lafaye 2000), «commonwealths» (Dodier 1993) eller bare «worlds» (Boltanski og Thévenot 2006) – kalte Boltanski og Thévenot den *industrielle*, *sivile* og *domestiske* orden, *inspirasjons-*, *markeds-* og *opinionsordenen*⁷. Om disse ordenene har Boltanski og Thévenot skrevet:

⁷ De norske betegnelsene på verdiordenene er henta fra Skarpenes (2004).

We suppose that these six worlds are sufficient to describe justifications performed in the majority of ordinary situations. But the number is not of course a magical one. These worlds are historical constructions (Boltanski og Thévenot 1999:369).

Ordenene kan også endres over tid (Andersen 2007:35), i tillegg til at nye ordener kan oppstå. Til sammen er det identifisert åtte ordener i litteraturen (Andersen 2007). I tillegg til de opprinnelige seks, er det kommet til en grønn verdiorden (se f.eks. Thévenot, Moody og Lafaye 2000) og en prosjektorientert orden (Andersen 2007:35). Denne siste ble analysert fram som del av det omfattende verket *The New Spirit of Capitalism* (Boltanski og Chiapello 2005). Oversikten som presenteres i figur 1 er en sammenstilling av presentasjonene som gjøres hos Boltanski og Thévenot (1999:368; 2006:164-211), Thévenot, Moody og Lafaye (2000:241), Skarpenes og Hestholm (2007:90), Andersen (2007:40-44), Held (2011:26-27) og Halvorsen (2008:51-52). Hver verdiorden har den samme grunnstrukturen, men representerer et unikt verdsettingsprinsipp og sin egen grammatikk (Bénatouil 1999:385; Boltanski og Thévenot 1999:359), og har et bestemt vokabular for rettferdiggjøring (Andersen 2007:38). I det følgende skal jeg presentere de verdiordenene som skal vise seg å være de relevante i det alkoholpolitiske landskapet lokalt. Disse er markedets, den industrielle, den sivile og den domestiske verdiorden⁸.

Markedets verdiorden kjennetegnes ved at det overordna verdiprinsippet er konkurranse (Boltanski og Thévenot 2006:196). Legitime argumenter dreier seg om penger, og de objektene som defineres som relevante i ordenen vurderes ut fra pris og om de kan selges (ibid.:196; Andersen 2007:40; Thévenot, Moody og Lafaye 2000:240). Å argumentere ut fra prinsippene i – med andre ord å *mobilisere* – denne verdiordenen vil si å vurdere objekters, relasjoners og subjekters verdi ut fra prisen de får på et marked. I denne avhandlinga skal jeg blant anna vise at denne verdiordenen mobiliseres når lokale alkoholpolitiske aktører argumenterer *mot* å begrense

⁸ De to siste av de opprinnelige verdiordenene er inspirasjons- og opinionsordenen. I den første av disse er det overordna verdiprinsippet å bli lykkelig og finne inspirasjon. Emosjoner spiller en sentral rolle, og relevante subjekter er for eksempel barn, genier og kunstnere (Boltanski 2011b:57-58; Boltanski og Thévenot 2006:193-203). I opinionsverdenen er storhet avhengig av offentlig anerkjennelse, noe som kun har å gjøre med antall individer som tildeler denne anerkjennelsen (Boltanski 2011b:59). Subjekter er kjendiser og berømte personer, og den mest verdsette menneskelige egenskap er berømmelse (ibid.:63) Se for øvrig Boltanski og Thévenot (2006:178-185).

alkoholsalg eller -skjenking i sine kommuner. Disse rettferdiggjøringene dreier ofte rundt en forståelse av at skjenkesteder må skjenke (mest mulig) alkohol for å kunne ha nok inntjening til å overleve. Med andre ord: Alkohol vurderes som en vare som gis verdi ut fra sin betydning som inntektskilde.

Figur 1: Oversikt over verdiordenene og kjennetegn ved disse

<i>Verdi-ordener</i>	Overordna verdi-prinsipp	Verdifulle relasjoner, egenskaper og kvalifikasjoner	Formatet til relevante argumenter/bevis	Subjekter	Objekter
<i>Marked</i>	Konkurranse	Verdighet vises i forretningslivet. Menneskelige relasjoner er forretningsmessige. Storhet viser seg i eiendom. Vurderingsmåte er pris	Fortjeneste, det som har med penger å gjøre	Kunder, konkurrenter, konsumenter, kjøpmenn, selgere	Penger, varer, tjenester, fritt sirkulerende penger
<i>Inspira-sjon</i>	Å bli lykkelig og finne inspirasjon	Storhet og verdighet er spontanitet, pasjon, kreativitet, individuell særegenhet	Emosjonell involvering og ekspressivitet	Genier, barn, kunstnere, rusa personer, kreative mennesker	Ånder, kropper, bøker, filmer, uttrykk for personlige erfaringer, objekter hvor det er investert/tilknyttet følelser
<i>Domestisk</i>	Videreførelse av tradisjoner, generasjoner og hierarkier	Storhet er å akseptere hierarkier. Verdighet handler om plikt, å avfeie egoisme, og å vise respekt og ansvarlighet. Relasjonen mellom mennesker er oppdragelse og reproduksjon, respekt for overordnede, tillit, lojalitet	Det som er tradisjonelt	Over- og underordnede, sjef, ledere, slektninger	Gaver, titler, arv
<i>Sivil</i>	Kollektivets velferd	Storhet og verdighet har å gjøre med borgernes frihet og	Det som er formelt og offisielt	Likeverdige borgere, kollektive personer	Regler, prosedyrer, lover, rettigheter,

		rettigheter. Relasjonen mellom mennesker er kollektive handlinger. Solidaritet, likhet, representativitet er viktig			valgurner, folkets hus, velferdsavtaler
Industriell	Teknisk effektivitet, planlegging, funksjonalitet	Storhet bedømmes ut fra det som fungerer. Framskritt, kompetanse, planlegging, pålitelighet er viktig	Det som er målbart og kontrollerbart	Profesjonelle fagfolk, eksperter	Metoder, statistikk, plansjer, grafer, redskaper, maskiner, figurer, oversikter, planer, definisjoner, kriterier
Opinion	Handler om andre menneskers oppfattelse av en sjøl, berømthet, anerkjennelse	Storhet handler om å bli berømt og gjenkjent. Det er viktig å overbevise et publikum.	Den offentlige opinionens mening	Alle slags kjendiser, ledere, synsere	Medieoppslag, merkevarer, lanseringer, framvisninger

I den *industrielle* verdiordenen er effektivitet (i forholdet mellom årsak og virkning) og funksjonalitet blant de overordna verdiprinsippa (jf. Boltanski og Thévenot 2006:204-205). Eksperter, fagfolk og profesjonelle er relevante og viktige, og vitenskapen og dens metoder spiller en sentral rolle når denne ordenen settes i bevegelse. I avhandlinga skal jeg eksemplifisere dette med den betydninga vitenskap har og har hatt for innramminger av alkoholspørsmålet. I analysen av lokal politikk skal det videre vise seg at debattantene ofte bruker et vokabular som tilhører den industrielle orden ved å framholde at forebyggende strategier for eksempel må være effektive og funksjonelle.

Den *sivile* verdiordenen har kollektivets velferd som sitt viktigste prinsipp, og verdige aktører er de som opptrer som kollektive aktører eller har kollektivets beste som sin målsetting. Verdifulle handlinger forener, og arbeider for å bryte opp det individuelle. Det er med andre ord handlinger som gjør problemer kollektive, ikke individuelle (Halvorsen 2008:52), og kollektive interesser verdsettes før individuelle

(ibid.:52). Når det gjelder alkoholspørsmålet, skal jeg vise at rettferdiggjøringer i alkoholpolitikk ofte er knytta til kollektivets velferd, men også til sivile elementer som frihet, rettigheter og solidaritet.

Den *domestiske* orden settes i spill blant anna «where locality and ties to place are revered» (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:249). Videre verdsettes det som er tradisjonelt og det som er nært, for eksempel slektskap, generasjoner og lokalsamfunn. Utover dette er det verdifullt å akseptere hierarkier, ha respekt for overordnede, være lojal og vise ansvarlighet (jf. Boltanski og Thévenot 2006:164-178; Held 2011).

Før jeg går videre, er det på sin plass å reflektere litt over hvor fruktbart det er å ta utgangspunkt i disse verdiordenene, som altså er konstruert ut fra en fransk kontekst, for å analysere norske forhold. Skarpenes har også tematisert dette, og skriver at det er like selvsagt at slike ordener eksisterer i Norge som det er naivt å tro at de direkte korresponderer til de franske ordenene (2004:81). Han peker på at ordenene har en empirisk-historisk eksistens som kan «fanges når aktører argumenterer og legitimerer» (ibid.:81). Det er derfor forskningas oppgave å studere hvordan de ulike ordenene mobiliseres og inngår i kompromisser med hverandre i mange ulike kontekster og kulturer (ibid.:81). Denne avhandlingen er et bidrag til dette forskningsfeltet, i egenskap av være en analyse av hvilke ordener som mobiliseres i og med alkoholpolitiske diskusjoner lokalt, og eventuelt hvordan aktørene argumenterer på en slik måte at ordenene inngår i kompromisser med hverandre⁹.

1.2.6 Makroenigheter og institusjonalisering

Samfunnet i dette teoretiske perspektivet forstås som en samling av enigheter og uenigheter som varierer mye i utbredelse, varighet og innhold (Skarpenes og Hestholm 2007:78). Det vektlegges også at lokale mikroenigheter kan vokse seg til å bli generaliserte makroenigheter (institusjoner), og deretter forbli stabile (ibid.:79) (eller forsvinne). Det vil med andre ord være slik at ulike verdsettinger i ulike perioder eller land

⁹ Se for øvrig Skarpenes (2004:81-87) for en kort redegjørelse for hvordan de seks ulike verdiordenene har vært til stede i en norsk historisk kontekst.

(...) are considered more legitimate, and are more frequently called upon, than others (...) (Bénatouïl 1999:390).

Framveksten av institusjoner blir i tråd med dette forstått som aktørenes sosiale arbeid med å skape varige og stabile enigheter (Skarpenes og Hestholm 2007:83), det vil si med å sette sammen begreper, subjekter, objekter og statistiske «sannheter» i sammenhengende mønstre. Det betyr at man med utgangspunkt i det teoretiske perspektivet kan undersøke hvordan lokale enigheter vokser seg store «gjennom etableringen av generelle kategorier og generaliseringer» (Skarpenes 2004:66). I kapittel 2 skal jeg presentere hvordan ulike enigheter har skiftet på å dominere den alkoholpolitiske historia de siste om lag 150 år.

1.3 Hva er problemet med alkohol?

Det skal vise seg at på hvilken måte alkoholbruk blir forstått som et problem, og også hvordan det skal løses, er en sentral del av de alkoholpolitiske rettferdiggjøringene i mitt datamateriale. Det betyr at aktørene kvalifiserer problemdefinisjoner på samme måte som de kvalifiserer andre elementer, for eksempel subjekter og objekter, i sine begrunnelser. Dette innebærer at i «bevisføringa» i diskusjonene presenterer aktørene problemdefinisjoner og løsningsforslag på en sann måte at de skal «passe inn» i og framstå som en naturlig del av de argumentasjonsrekkene de forsøker å sette sammen. Hva de presenterer som et alkoholproblem, og hvordan de mener det skal løses, blir dermed en sentral bestanddel i begrunnelsesarbeidet til aktørene. En annen måte å si det på, er at den «produksjonen» av problemer og løsninger som aktørene deltar i, handler om å finne ut av hvilken verdiorden som skal gjelde, altså på hvilken måte problemet skal forstås. I utviklinga av en problemforståelse er det med andre ord ikke nok å referere til lokale eller individuelle fakta eller prinsipper. Det kreves en appell til kollektive verdiordener.

Ulike problemkonstruksjoner og løsningsforslag har også vært et kjennetegn ved de skiftende makroenighetene i den alkoholpolitiske historia, som er tema for kapittel 2 straks. Jeg skal derfor vie litt ekstra oppmerksomhet til problemkonstruksjoner i alkoholpolisk enighetsarbeid. Analyse av problemkonstruksjoner har blant anna sin opprinnelse fra rammeanalytisk teori (se

f.eks. 6 2005; Lindahl 2008; Snow og Benford 1988; Snow og Benford 1992) og mer generelt fra en sosialkonstruktivistisk forståelse av sosiale problemer (Simpura 1997). Utgangspunktet for begge teorifelt er at sosiale problemer ikke eksisterer som objektivt observerbare realiteter, men kun kan gripes gjennom ulike definisjonsprosesser (Simpura 1997:42). I studier av sosiale problemer legges det derfor ofte vekt på hvordan et problem defineres, hvem som er med i definisjonsprosessen, og hvilke konsekvenser det får (Greiff 2004). Carol Bacchi har utvikla det hun kaller en «what's the problem represented to be?»-tilnærming til politikkanalyser (2009; 1999). Her bruker hun «problem representation» som en betegnelse på den implisitte eller eksplisitte diagnosen på et problem (Bacchi 1999:1). «Problematisation» beskriver den måten noe er framsatt som et problem på (Bacchi 2009:xii)¹⁰. Bacchi mener at vi i politikkanalyser alltid må starte med å spørre hva problemet er forutsatt å være, hvilke antakelser som er tatt for gitt i problemkonstruksjonen, og hvilke effekter eller konsekvenser som kommer i kjølvannet av denne problemkonstruksjonen (Bacchi 1999:2). Poenget er å studere problemkonstruksjoner for å finne det impliserte problemet (Bacchi 2009:xi). En slik innfallsvinkel rammer ikke inn politikkutforming som en respons på eksisterende forhold og problemer, men som en diskurs som er med på å skape både problemer og løsninger (Goodwin 1996:67). Jeg kommer til å forholde meg til politikk og politikkutforming på samme måte i denne avhandlinga.

I en problemkonstruksjonsprosess vil det ofte komme forslag til hvordan problemet skal løses (se f.eks. Bacchi 2009; Goodwin 1996; Sutton 1998). Løsningsforslag, «policy proposals» (Bacchi 2009) eller «solution complexes» (Sutton 1998), må ses i sammenheng med problemkonstruksjoner på den måten at de løsningsforslaga en aktør legger «på bordet» i en alkoholpolitisk situasjon, reflekterer hvordan han eller hun forstår «alkoholproblemet». For eksempel, dersom en aktør framstiller problemet med alkohol som en sjukdom utløst av en genetisk disposisjon hos noen mennesker, er det lite sannsynlig at den foretrukne løsninga er å redusere

¹⁰ Jeg oversetter disse begrepa med henholdsvis problemkonstruksjon og problemkonstruksjonsprosess.

tilgjengeligheten til alkohol for alle (jf. Gartner, Carter og Partridge 2012). Den «logiske» løsninga vil heller være behandling av sjukdommen og forebygging retta mot spesielt risikoutsatte personer. Omvendt kan eksisterende løsningsforslag eller strategier være med på å definere problemet (Sutton 1998:42), noe som viser at det er et dynamisk og relasjonelt forhold mellom problemkonstruksjoner og løsningsforslag.¹¹

På bakgrunn av sammenhengen mellom problemdefinisjoner og løsningsforslag, og ut fra alkoholens «omskiftelige» karakter, er det fruktbart å stille ekstra skarpt på hvordan alkoholproblemer og løsningsforslag defineres og gjøres gjeldende, på samme måte som andre begrunnelselementer, i aktørens alkoholpolitiske rettferdiggjøringer¹².

1.4 Hvorfor studere lokal alkoholpolitisk argumentasjon?

Fjær har pekt på hvordan den nordiske samfunnsvitenskapelige forskninga på alkohol og narkotika de siste tiåra har hatt noen tematiske tyngdepunkt (2008:11). Dette har vært 1) studier av forbruksutvikling, 2) iverksettingsstudier (evaluering av tiltak) og 3) effektstudier av reguleringer (politikk) (ibid.:11). Når det gjelder den første av disse, leverer både SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning) og SSB (Statistisk sentralbyrå) jevnlig statistikker over forbruksvaner og alkoholkonsum i den norske befolkninga. Beslekta med dette er studier av drikkemønstre (se f.eks. Horverak og Bye 2007). I forbindelse med tematikk 2) og 3), mener Fjær at inntoget til New Public Management (NPM) i offentlig forvaltning har ført til en stor økning i etterspørselen etter blant anna evalueringsstudier, effektvurderinger og kunnskapsoppsummeringer (2008:8). Hensikten med denne typen studier er å samle kunnskap om og vurdere effektene av ulike private og offentlige tiltak for å forebygge, behandle og redusere alkoholrelaterte skader. Her er det utallige eksempler bare fra Norge de siste 10–15 åra (se f.eks. Baklien m.fl. 2007; Befring og Allred 2005; Braaten, Lie og Nødland 2011;

¹¹ Sutton viser hvordan det svenske Systembolaget er et eksempel på et løsningsforslag som har vært i bruk og som er blitt rettferdiggjort på ulike måter gjennom ulike perioder med problemkonstruksjoner. Fra å ha blitt etablert som et virkemiddel for å kontrollere individuelle innkjøp av alkohol, er det i dag sett som et tiltak for å beskytte folkehelsa (Sutton 1998:42).

¹² Jeg benytter meg av Bacchis tilnærming spesielt i kapittel 5 og 6.

Braaten og Nyseth 2006; Buvik og Baklien 2006; Nesvåg 2007; Rise, Natvig og Storvoll 2005). Nordlund har skrevet om effektene av deregulering av vin- og brennevinssalg (2010a). Andre har studert hvordan kommunene forvalter lovverket som regulerer salg og skjenking av alkohol i kommunene (f.eks. Baklien og Skjælaaen 2012; Hauge og Lohiniva 2002; Lauritzen 2008a; 2008b; Skjælaaen 2009; 2010), og hvordan kommunene utformer rusmiddelpolitiske handlingsplaner (Baklien og Krogh 2011).

Utover dette har samfunnsvitenskapelig forskning på alkoholpolitikk i en nordisk kontekst i stor grad omhandla de nasjonale endringene i alkohollovgivning og policy, både historisk (f.eks. Fekjær 2009; Hauge 1998; Hauge og Lohiniva 2002), med utgangspunkt i enkelte perioder (f.eks. Hamran 2005b), eller i lys av spesifikke teorikompleks (f.eks. Nordlund 2003). De siste åra har det vært økende interesse for å studere befolkningas holdninger til alkoholpolitiske virkemidler (Storvoll, Rossow og Rise 2014; Tobin, Moodie og Livingstone 2011) i Norge (f.eks. Rise, Natvig og Storvoll 2005; Rossow og Storvoll 2014; Storvoll og Halkjelsvik 2013; Storvoll, Rossow og Rise 2010; Østhus 2005), Danmark (Elmeland og Villumsen 2013), Finland (Lindeman, Karlsson og Österberg 2013) og Sverige (Leimar, Ramstedt og Weibull 2013). Andre har sett på lokale og nasjonale folkevalgtes holdninger til alkoholpolitiske saker/virkemidler (f.eks. Karlsson 2012; Leimar, Ramstedt og Weibull 2013). Flere har også undersøkt sammenhengene mellom holdninger i befolkninga og politikken som føres (se f.eks. Storvoll og Halkjelsvik 2013), og sammenhenger mellom bakgrunnsvariabler som partitilhørighet, kjønn, alder, bosted og eget konsum på den ene sida, og alkoholpolitiske holdninger på den andre (se. feks. Lindeman, Karlsson og Österberg 2013).

Det vi kan kalle *meningsinnholdet* i alkoholpolitisk argumentasjon er undersøkt av flere både i Borden og internasjonalt. Sulkunen og Warpenius (2000) har sett på koplingene og motsetningene mellom den tidligere avholdstankegangen og dagens folkehelseilnærming til alkoholproblemer. Lucas (2004) har gått historisk-diskursivt til verks i sin gjennomgang av alkoholpolitiske modeller de siste 150–200 år. Room (2011) skriver om hvordan den *moderate* alkoholbruker blir idealet når alkohol blir

mer tilgjengelig, mens vi likevel forventes å være tilregnelig i mange av livets «soner». Anttila og Sulkunen (2001) skriver om partipolitisk alkoholargumentasjon i de skandinaviske landa. Sulkunen (2000) har gått liberale alkoholpolitiske argumenter nærmere etter i sømmene, mens Tigerstedt (2001) har studert strategiske ideer og praksiser for den statsdrevne alkoholpolitikktradisjonen i Norge, Sverige og Finland. Flere har gått i dybden på folkehelseilnærminga (f.eks. Room 1984; 2005; Tigerstedt 1999a; 2000), spesielt den «tilhørende» totalforbruksteorien (se f.eks. Nordlund 2003; Sulkunen og Warsell 2012). Andre har sett nærmere på ideene som lå til grunn for sjukdomsmodellen (Levine 1978; Reinerman 2005; 1983; Room 2003), mens Sulkunen oppsummerer de siste århundrets filosofisk-politiske endringer på alkoholfeltet i sin bok fra 2009 (Sulkunen 2009a) og særlig de siste 30 åra (Sulkunen 2004). Skretting og Storvoll med kolleger (Skretting og Storvoll 2011b) har for øvrig gitt en verdifull oppsummering og analyse av den historiske utviklinga på rusmiddelfeltet i Norge fra begynnelsen av 1990-tallet og fram til 2011. Fra en britisk kontekst har det kommet studier i kjølvannet av konkrete alkoholpolitiske prosesser. Eksempler er Herring med fleres (2008), Lights (2005), Greenaways (2011; 2008) og Rooms (2004) analyser av den politiske prosessen som leda fram til The English and Welsh Licensing Act 2003. Få studier har imidlertid stilt skarpt på alkoholpolitiske kontekster, diskusjoner og «caser» i Norge. Særlig har den lokale alkoholpolitikken i liten grad vært gjenstand for analyser. Det er riktignok blitt gjort studier som har pekt på at politikken har gått i liberal retning de siste 30 åra, og at nærings- og forbrukerhensyn har vunnet fram på bekostning av sosiale hensyn og folkehelse (f.eks. Hauge 1998; 2003; Skjælaaen 2011; Storvoll og Halkjelsvik 2013). Men ut over disse studiene har få studier gått «bak» de store «overskriftene» (for eksempel folkehelse og næringshensyn) i norsk sammenheng for å se hva begrepa rommer og hvordan de er satt sammen. Sutton (1998) har studert de store diskursene i svensk alkoholpolitisk historie, mens Karlsson (2012) har utforska de ideologiske dimensjonene blant lokale administrativt ansatte i svenske kommuner. Andersen (2000) har sett på kommunen og det lokale sjølstyret i alkoholpolitisk sammenheng i Norge, Sverige og Finland. Baklien og Skjælaaen (2012) og Baklien og Krogh (2011) utgjør mulige unntak på

norsk side, men de to er ikke studier som dreier seg om alkoholpolitisk argumentasjon per se eller meningsinnholdet i lokal alkoholpolitikk, men som kommer inn på dette via omveier. Hauge har imidlertid mer direkte i historiske analyser skrevet om hvordan norsk alkoholpolitikk har gått fra å dreie seg om sosialpolitikk til å primært omhandle handelspolitikk (2003), mens Hamran har tatt for seg spesifikke historiske alkoholpolitiske epoker (2005b). Likevel er min påstand at det er en mangel på studier som med «tjukke beskrivelser» (Geertz 1983; 2000) så å si «plukker» fra hverandre (lokal) alkoholpolitisk argumentasjon og redegjør for dens ulike bestanddeler. Det er et ønske om å bidra med denne typen *næranalyse* som danner bakteppet for denne studien. Påstander om at forkjempere for mer alkoholkontroll, politikktutformere og forskere i mange land har gjenoppdaga lokalpolitikken som et effektivt virkemiddel for å redusere omfanget av alkoholrelaterte skader (Wolfson 2013), er også et godt insentiv til å utforske innholdet i lokale debatter. Det samme er misforholdet mellom viktigheten av den lokale politikken på den ene sida, og mengden publisert forskning på lokale politikkprosesser på den andre (ibid.). Slik kan min avhandling svare på et ønske om mer nyanserte modeller for å forstå slike lokale prosesser (ibid.). Bedre forståelsesmodeller kan bidra til å skjerpe virkemidla for å redusere alkoholrelaterte skader, fordi kunnskap om hvordan et problem oppfattes, gjør at en kan forandre en mengde praksiser, for eksempel:

How money will be spent, at whom policies are aimed, whether a 'problem drinker' will be helped, treated, cured or incarcerated, who will be treated, which institutions will be developed, what questions will be asked, what instruments are appropriate and 'correct' for studying the problem, who will be blamed and held accountable when drinking becomes problematic, etc. (Sutton 1998:24).

Et siste men viktig poeng er at den lokale alkoholpolitikken, særlig når rusmiddelpolitiske handlingsplaner og alkoholpolitiske retningslinjer skal behandles, utgjør åstedet for møter mellom aktører fra hele det mangfoldige alkoholfeltet: Lokalpolitikere, administrasjon, fagfolk i forebygging og behandling, salgs- og skjenkeaktører, frivillige organisasjoner, bruker- og interesserorganisasjoner og offentlige instanser. På denne måten møtes alle «interessenter» i alkoholpolitikken, noe som skaper en unik mulighet til å studere alkoholpolitisk meningsinnhold. Det er denne muligheten jeg skal utnytte i denne avhandlinga.

1.4.1 Kommentar om personlig inngang til studien

Alkoholens tvetydighet, det vil si dens ulike betydninger og funksjoner, og særlig de utslaga det har i det alkoholpolitiske ordskiftet, har fascinert meg siden jeg som tenåring begynte å engasjere meg i det betente, som Anttila og Sulkunen (2001) kaller det, alkoholspørsmålet. Gjennom ulike erfaringer som frivillig og ansatt både i ruspolitiske ungdoms- og voksenorganisasjoner og som prosjektleder for en kommunal rusmiddelpolitisk handlingsplan, fikk jeg innblikk i og øynene opp for ulike «alkoholproblemer» og ulike forståelser av alkohol i ulike kulturelle settinger. Dette var fantastisk spennende erfaringer som gjorde meg nysgjerrig på de vidt forskjellige måtene å forholde seg til og kvalifisere alkohol på. Erfaringene, i tillegg til min sosiologiutdanning, brakte meg inn i ei rolle som forsker på alkoholrelaterte spørsmål, først i to lengre evalueringsprosjekter (se Braaten 2006; Braaten, Lie og Nødland 2011; Braaten og Nyseth 2006), og deretter inn i dette avhandlingsarbeidet. Alkoholspørsmålet, og særlig alkoholpolitikk, var en tematikk jeg som sosiolog og forsker opplevde som et ekstremt interessant fenomen. Jeg bare måtte utforske det mer, grave meg ned i det. Men hvordan? I *De la justification* (Boltanski og Thévenot 1991) fant jeg verktøyet jeg var ute etter. Med tilnærminga kunne jeg stille åpne og utforskende spørsmål, og jeg unngikk spørsmålet om hvem som har «rett» og hvem som tar «feil». Perspektivet tillot meg også å nullstille min egen potensielle «bias» etter mange år i det alkoholpolitiske landskapet, uten at jeg måtte kvitte meg med nysgjerrigheten på alkohol som fenomen generelt og kompleksiteten i alkoholpolitisk argumentasjon spesielt. Videre legger sosiologien om rettferdiggjøring mer vekt på det som *forener* ulike standpunkt og begrunnelser enn hva som skiller dem fra hverandre. Dette skyldes at for å kritisere andre eller rettferdiggjøre sine egne standpunkt, må debattantene appellere til ett eller flere felles prinsipper som debattantene kan være enige om. Dette gir et inntak til å undersøke om, og i så fall hva, som forener i alkoholpolitiske spørsmål. Et viktig poeng med tanke på at dette er et politikfelt og et sosialt spørsmål som historisk sett har vært prega av det som kan framstå som nærmest uløselige uenigheter.

For å oppsummere: Utgangspunktet mitt for å studere alkoholpolitikk er min lange tilknytning til feltet i ulike roller (forebygger, kommunal prosjektleder, forsker). I de ulike rollene ble jeg oppmerksom på feltets «artigheter», tatt-for-gittheter og paradokser, og ikke minst at det var mulig å definere de alkoholpolitiske situasjonene på svært forskjellige måter. Dette ville jeg utforske, og fant at det franske pragmatiske perspektivet ga meg muligheten til å studere dette på en måte

- som ikke var blitt gjort på alkoholfeltet i Norge tidligere,
- som gjorde at jeg kunne nyansere innholdet i argumentasjonen for ulike alkoholpolitiske standpunkt, det vil si komme «bak» de store overskriftene,
- som gjorde at jeg kunne analysere politikken uten at min eller feltets potensielle «bias» farga analysen, og
- som gjorde at aktørenes eget perspektiv ble trukket fram som det viktige.

1.5 Problemstilling og forskningsspørsmål

I lys av gjennomgangen i kapittelet kan min overordna målsetting (se s. 5) formuleres som en problemstilling for avhandlinga på følgende måte: *Hvilke verdsettinger og verdsettingskompromisser preger lokale alkoholpolitiske rettferdiggjøringspraksiser på begynnelsen av 2000-tallet?* Dette skal jeg utforske ved å identifisere hvilke *standpunkt* aktørene har i alkoholpolitiske saker, og hvordan de *rettferdiggjør* disse standpunktene ved å «montere» sammenhengende og helhetlige begrunnelseskjeder.

1.6 Leserveiledning

Avhandlingas del I består av en formulering av utgangspunktet for studien i form av for det første en presentasjon av tematisk og teoretisk rammeverk og forskningsspørsmål (kapittel 1), og for det andre en kort gjennomgang av den alkoholpolitiske historia de siste 150 år (kapittel 2). Kapittel 3 er refleksjoner over *hvordan* jeg har gjennomført studien, med andre ord en metodologisk diskusjon.

Del II inneholder en oversikt over det jeg kaller *alkoholpolitiske stridstemaer* i undersøkelseskommunene (kapittel 4), det vil si de temaene det har vært mest debatt om i den lokale alkoholpolitikken i undersøkelsesperioden. Disse danner utgangspunkt for å identifisere hvilke alkoholpolitiske standpunkt aktørene tar når det gjelder de

ulike stridstemaene. Jeg skal vise at det er spørsmål om tilgjengeligheten til alkohol som skaper mest debatt i kommunene, og at aktørenes standpunkt kan deles i to grupper: *Restriktive* og *liberale*. Del II inneholder videre analyser av hvordan aktørene rettferdiggjør eller begrunner begge typene standpunkt: I kapittel 5 skal jeg vise hvilke problemforståelser og løsningsforslag som produseres i og med de restriktive begrunnelsene. Kapittel 6 gjør en tilsvarende analyse av de liberale rettferdiggjøringene. Kapittel 7 og 8 utforsker andre elementer ved henholdsvis den restriktive og den liberale argumentasjonen, inkludert hvordan aktørene henviser til et kollektivt eller felles beste i sine begrunnelser.

I Del III skal jeg sammenlikne og ytterligere drøfte de to verdsettingspraksisene ved å vise hvilke verdiordener som mobiliseres – aleine eller i kompromisser (kapittel 9). I avslutninga (kapittel 10) skal jeg peke på hvilke mer overordna samfunnsstrømninger de lokale verdsettingene kan, eventuelt *ikke* kan, sies å være en del av, og om det er noe typisk norsk over de alkoholpolitiske verdsettingene.

2. Alkoholpolitisk historie – makroenigheter i endring

2.1 Innledning

I kapittel 1 viste jeg at i Boltanski og Thévenots perspektiv ses samfunnet som en samling enigheter og uenigheter, og at lokale mikroenigheter kan vokse seg store og bli institusjoner eller makroenigheter. Det er slik noen verdiordener får «legitimitetsdominans» (Skarpenes 2004:18). Slike makroenigheter er med på å legge føringer for hvordan aktuelle samfunnsspørsmål håndteres i en kultur, region eller i et land. I den alkoholpolitiske historia har makroenigheter kommet og gått. Særlig de siste 100 åra har vi vært vitne til store endringer i hvordan land i Europa og Nord-Amerika har håndtert alkoholspørsmålet (Müller 2004). Dette kapittelet er en gjennomgang av de største av disse enighetene slik de har utspilt seg i Norden og til en viss grad i Europa og Nord-Amerika. Landa skiller seg sjølsagt fra hverandre på noen områder, men har alle i større eller mindre grad vært gjennom de fasene eller alkoholpolitiske makroenigheten jeg skal skissere her.

I gjennomgangen skal jeg særlig legge vekt på hvordan det har vokst fram ulike makroenigheter med utgangspunkt i følgende to spørsmål: *Hva er problemet med alkohol, og hva er løsningen på problemet?* (jf. avsnitt 1.3). Jeg skal også vise hvordan hvilke svar som har vunnet fram på det første spørsmålet, har hatt betydning for hvilke svar som har fått oppslutning på det andre. For eksempel: I én periode var det så stor enighet om at alkohol er et giftstoff som medfører skadelig oppførsel, at det var flertall for å forby alkohol (forbudstida). Gjennomgangen av de alkoholpolitiske makroenighetene viser hvordan svara på de to spørsmåla har vært svært forskjellige i ulike perioder.

Den historiske gjennomgangen viser de store linjene og underkommuniserer til en viss grad gråsonene mellom de ulike enighetene. Dette er gjort av plasshensyn først

og fremst, men også fordi hensikten nettopp er å vise de store enighetene og overgangene mellom dem. Jeg vier derfor heller ikke stor plass til forskjellene landa imellom, men sørger for at det som skrives her er relevant for en norsk kontekst, med mindre jeg spesifikt peker på at det ikke er det.

2.2 Enigheten om avhold

Jeg starter gjennomgangen av vår nære alkoholpolitiske historie tidlig på 1800-tallet. Startpunktet skyldes ikke at alkohol ikke var et viktig politisk stridsspørsmål før dette tidspunktet. Alkohol er blitt konsumert, debattert og regulert gjennom tusenvis av år både i Norge og andre land, og i norsk sammenheng nedfelles for første gang lovreguleringer knytta til alkoholbruk i Frostatingsloven og Magnus Lagabøters landslov (Nordlund 2010). Årsaken til at jeg tar dette som utgangspunkt er at fra tidlig på 1800-tallet og fram til andre verdenskrig vokste den første moderne alkoholpolitiske enigheten fram. Dette er en modell¹³ som ble dominerende på alkoholfeltet, særlig i Norge og Norden. Jeg skal her referere til denne som *avholdsmodellen* eller *-enigheten*. I internasjonal litteratur omtales den som «the temperence discourse» eller «the temperence ideology» (se blant andre Edwards 2010; Lucas 2004).

Framveksten av denne alkoholpolitiske makroenigheten i Norge knyttes til en stadig voksende avholdsbevegelse som for alvor skjøt fart på 1870-tallet, og fant sted i hundreåret etter at Stortinget i 1816 oppheva forbudet mot hjemmebrenning¹⁴. Fra 1756 hadde det vært forbud mot brenning av brennevin på landsbygda, hvor omlag 90 prosent av befolkninga bodde. Årsaken til forbudet var at korn og poteter skulle brukes til matproduksjon, og ikke til produksjon av brennevin (NOU 1995:24). Som en følge av liberaliseringa i 1816 vokste alkoholforbruket i samfunnet kraftig. Det er gjort beregninger som tilsier at det ble drukket 12–13 liter ren alkohol per innbygger på

¹³ Jeg kommer for variasjonens del til å bruke «(makro)enighet», «modell» og «institusjon» om hverandre i den følgende gjennomgangen.

¹⁴ Det er forskjeller i alkoholpolitiske forståelser på 1800-tallet mellom perioden før og etter 1850, men i denne sammenhengen utdyper jeg ikke dette nærmere. Jeg velger å fokusere på framveksten av avholdsmodellen mot slutten av århundret.

1830-tallet (Fekjær 2009:27; Nordlund 2010), og at brennevinsforbruket utgjorde over 12 liter av dette (Præstiin 2008)¹⁵. Proporsjonalt med det økte forbruket økte også alkoholrelaterte skadevirkninger (Fekjær 2009:27; Hauge 1998) og bekymringene knytta til disse. Særlig fikk alkoholbruk skylda for andre viktige samfunnsutfordringer som familieproblemer, helseskader, vold og annen kriminalitet (Fekjær 2009:34). Opplevelsen av skadevirkningene utgjorde derfor en viktig del av bakgrunnen for de reaksjonene som kom fra slutten av 1830-tallet med den såkalte «måteholdsbevegelsen» (Hauge 1998), og som vokste i tiåra før og etter århundreskiftet. Reaksjonene vokste seg til en dominerende alkoholpolitisk makroenighet i vestlige samfunn. Hvordan ble så problemet med alkohol definert eller *konstruert*, for å bruke Bacchis begrep (se s. 18), i denne modellen?

2.2.1 Hva er problemet med alkohol?

Den dominerende forståelsen av alkoholproblemet som fulgte med avholdsbevegelsen var at alkoholen i seg sjøl var problemet (Sutton 1998:51), og særlig brennevin (Edwards 2010:800). Alkohol som objekt ble kvalifisert som en gift (Sutton 1998:51) og som iboende avhengighetsskapende (Reinarman 1988:93). Alkohol ble også tilskrevet egenskapen at de som drakk den, oppførte seg på bestemte og skadelige måter, nærmest som en følge av tvang (Lucas 2004:77). I samtida i Norge opererte man med begrepet «drukkenskap», som er det vi i dag vil kalle «fyll» (Fekjær 2009:35). Fekjær (ibid.) framhever at drukkenskap gikk ut over kvinner og barn som ble ofre for menns uheldige oppførsel. Likevel hadde altså ikke mannen aleine skylda, for det var alkoholen som skapte den uønska adferden, og som var årsaken til avhengigheten som ramma den «drikkfeldige». Dermed ble den drikkfeldige mannen også kvalifisert som et slags offer for alkoholen, og historikeren Hamran har pekt på at for den norske avholdsbevegelsen var alkoholmisbruk i liten grad et moralsk spørsmål (Hamran 2005a:3484).

¹⁵ Til sammenlikning ble det for eksempel i 2011 konsumert mellom 8,28 og 8,61 liter ren alkohol per innbygger over 15 år i Norge i øl, brennevin, rusbrus eller vin (inkludert 25-30 prosent uregistrert forbruk) (<http://www.ssb.no/emner/10/10/10/alkohol/tab-2012-07-02-02.html>).

I sammenheng med avholdsmodellen vokste det fram en enighet om at alkohol skapte store problemer for individer og deres familier, og at alkoholproblemet var særlig stort blant de fattige og i arbeiderklassen. I forlengelsen av dette fikk alkoholen skylda for nød og sosiale problemer, for eksempel fattigdom, kriminalitet og feilernæring (Sutton 1998) i hele den vestlige verden. Tidlig på 1900-tallet ble derfor alkoholproblemer framstilt som et helt sentralt nasjonalt anliggende, og det gjaldt å finne en løsning på problemet, både for nasjonen og framtida (Hamran 2005a:3482). Hva ble så kvalifisert som de rette løsningene på disse utfordringene?

2.2.2 Hva er løsninga på problemet?

Først og fremst var en mobilisering av det sivile samfunn en nødvendig del av løsninga (Lucas 2004), en slags folkebevegelse mot fyll (Fekjær 2009). Dette var en internasjonal trend, og avholdsforeninger florette, først i Storbritannia og USA, og deretter i resten av Europa (Lucas 2004:79). Også her til lands ble dette en massebevegelse med ca. 250 000 medlemmer rundt 1. verdenskrig. Dette utgjorde da 10 prosent av befolkninga i Norge (Fekjær 2009:44; Jørgensen 1991:100). Hauge (1998) tidsfester for øvrig gjennombruddet for den norske *totalavholdsbevegelsen* (avhold fra både brennevin, øl og vin¹⁶) til 1860 med stiftelsen av den første totalavholdsforening i Stavanger. Denne oppblomstringa i avholdsforeninger må ses i sammenheng med at dette var perioden for de store folkebevegelsene i Norge (blant anna arbeiderbevegelsen, målbevegelsen og lekmannsbevegelsen).

I avholdsforeningene dominerte oppfatninga av at alkoholen måtte stoppes og den «drikkfeldige» reddes. Idealet var det alkoholfrie samfunn (Sutton 1998). I kampen var det også et viktig prinsipp å avstå fra å drikke alkohol sjøl, med andre ord leve etter prinsippet om totalavhold. Dette ville redde en fra å havne i «alkoholens vold», noe som var et overhengende problem all den tid alkohol ble kvalifisert som et

(...) stoff som hemmet og skadet den enkelte, og som et så sterktvirkende giftstoff at personlig totalavhold var den eneste sikre vei (Hamran 2005a:3482).

¹⁶ Avholdsforeningene som ble oppretta fra midten av 1840-tallet (Hauge 1998) var bare avholdne fra brennevin, som for eksempel Den norske forening mot brændevinsdrikken (Johansson 2000:26).

Avhold ble også holdt fram som en livsvei for andre. Solidaritet med de «drikkfeldige», men særlig med ofra for deres drikking, var en viktig verdsetting i avholdsbevegelsen, som dermed var prega av *sivile* verdier, om vi skal følge Boltanski og Thévenots oppsett (se figur 1 s. 15). Den statlige intervensjonen på vegne av kollektivet og dets velferd etter hvert i perioden appellerer til den samme sivile verdiorden. I begynnelsen av perioden ble imidlertid ikke statlig intervensjon ansett som et legitimt svar på utfordringene, men mot slutten av 1800-tallet ble kravet stadig sterkere om at sentrale myndigheter måtte inn med tiltak for å bøte på alkoholproblemene som så mange var opptatt av (Lucas 2004:79). Særlig ble krav om redusert tilgjengelighet til alkohol satt på dagsorden. Det var med andre ord strategier på befolkningsnivå – i tillegg til personlig avhold – som ble holdt fram som de beste løsningene. Denne tankegangen kulminerte med forbudspolitikken tidlig på 1900-tallet, et forbud som ramma alle universelt og var en kollektiv løsning. Den mobiliserte med andre ord også *sivile* verdiprinsipper. Finland vedtok en forbudslov allerede i 1907 (virksom mellom 1919 og 1932), og mange andre land fulgte etter. I Norge, som en følge av høy tilslutning til avholdsbevegelsen og gode erfaringer med midlertidige forbud mot vin og brennevin under første verdenskrig, ble det ved folkeavstemning i 1919 vedtatt et landsomfattende forbud mot salg av hetvin og brennevin (øl og vin ble holdt utafor) (Anttila og Sulkunen 2001; NOU 1995:24). Forbudet ble imidlertid kortvarig. Blant anna på grunn av motstand fra de såkalte vinlandene Spania, Frankrike og Portugal ble forbudet mot hetvin oppheva allerede i 1923, og i 1926 ble brennevinsforbudet avskaffa, igjen gjennom folkeavstemning (NOU 1995:24). Fra 1927 ble brennevinsomsetninga lagt under Vinmonopolet, som var blitt oppretta i 1922 for å ta seg av omsetningen av svakvin og sterkt øl i forbudstiden (ibid.).

I Sverige valgte man i stedet for forbud det såkalte Bratt-systemet, som var en ordning basert på individuell regulering (Bruun referert i Anttila og Sulkunen 2001:55) i form av rasjonering på brennevin (vin og øl var holdt utafor). Systemet var slik at alle som hadde lov til å konsumere alkohol, fikk sin såkalte «motbok» der alle alkoholkjøp ble skrevet inn. Når en hadde nådd maksgrensa for måneden, måtte man vente til neste måned med å få handle.

Forbudstida kan karakteriseres som et forsøk på å finne en total og endelig løsning på problemet med alkohol, samtidig som tiltaket må ses i sammenheng med matmangelen etter første verdenskrig. Forbudet var med andre ord ikke kun et alkoholpolitisk virkemiddel. Med opphevelsen av forbudet ga man imidlertid opp denne løsningen.

2.3 Alkoholproblemer skyldes sjukdom

Etter at forbudspolitikken var oppgitt, var det en langt mer pragmatisk tilnærming som ble lagt til grunn for utforming av alkoholpolitikken fra 1930-tallet og utover i Norge (Hamran 2005a:3482-3483). Samtidig ble definisjonen på hva problemet med alkohol er, og hva som er løsningen på problemet, gradvis omformulert. Vi gikk inn i en ny alkoholpolitisk fase. Det første tiåret etter forbudstida kan ses på som en innledende fase av *sjukdomsmodellen* for forståelse av alkoholproblemet. Dette ble en svært dominerende enighet – nærmest hegemonisk – i tiåra før og etter andre verdenskrig – ikke bare i Norge og Norden, men i hele den vestlige verden. Skretting har imidlertid påpekt at modellen ble mindre dominerende i Norge enn i andre land (særlig USA), blant annet fordi vi her holdt fast på et sosialfaglig perspektiv på alkoholproblemer ved siden av et medisinsk (Skretting og Storvoll 2011b).

2.3.1 Hva er problemet med alkohol?

Sjukdomsmodellen – også kalt «the disease model» (Lucas 2004), «the alcoholism-as-addictive-disease-paradigm» (Reinarman 1988:94; 2005), «the medical model» (Sulkunen 2004) og den «klassiske sykdomsmodellen» (Rise 2011) – hadde sitt opphav blant annet i bevegelsen Anonyme Alkoholikere (AA) i USA og sentrale medisinske forskningsmiljøer (se bl.a. Fekjær 2009; Reinarman 1988; Rise 2011; Sutton 1998). Modellen vokste fram fra rundt det forrige århundreskiftet (Levine 1978), og spredte seg med stor styrke til Europa etter andre verdenskrig (Lucas 2004).

Først og fremst besto endringa fra avholdsmodellen i at alkoholrelaterte problemer gikk fra å være *sosiale* til å bli *individuelle* (Herd 2010). Dette innebar blant annet at årsaken til problemet flytta seg «fra flaska til personen» (Reinarman 1988:95). Levine formulerer det på denne måten:

The Temperance Movement found the source of addiction in the drug itself – alcohol was viewed as an inherently addicting substance (...). Post-Prohibition thought locates the source of the addiction in the individual body (...) (1978:144).

På denne måten ble den individuelle kroppen kvalifisert som det potensielt problematiske. I likhet med avholdsmodellen gjorde også sjukdomsmodellen gjeldende «avhengighet», men årsakene til fenomenet ble framstilt som totalt forskjellige (ibid.). Robin Room har med utgangspunkt i blant andre Watts (1981:456) oppsummert argumentasjonen i sjukdomsmodellen i seks punkter (Room 1983:54, min oversettelse):

1. Det er en ny vitenskapelig tilnærming til alkoholspørsmål (...).
2. Denne tilnærminga innebærer erkjennelsen av at det fins et skarpt avgrensa fenomen som kalles «alkoholisme» som noen mennesker har og andre ikke har.
3. De som har «alkoholisme» vil alltid være annerledes i sin drikking enn «normale» konsumenter, og derfor bør de aldri drikke igjen.
4. Fenomenet bør forstås som en sjukdom i seg sjøl (og ikke, for eksempel, som bare et symptom på en annen underliggende sjukdom) som alkoholikeren ufrivillig lider av.
5. Det er derfor både rasjonelt og humant å hjelpe og forholde seg til alkoholikere som sjuke, snarere enn som umoralske eller kriminelle.
6. Å sørge for behandling for alkoholisme er den mest adekvate metoden for å håndtere samfunnets «alkoholrelaterte problemer» og samtidig det mest presserende.

Problemet ble med andre ord oppfatta å være at noen mennesker er disponert for å få sjukdommen «alkoholisme». Disse menneskene kalles «alkoholikere», og oppfattes som sjuke og ute av stand til å drikke uten å få problemer (for eksempel med daglig stordrikking og tvangshandlinger). I kjølvannet av kategorien «alkoholiker» «oppsto» også kategorien «normalkonsument» eller «sosial konsument» (Lucas 2004), som per definisjon er en frisk person som kan konsumere alkohol uten problemer.

De viktigste premissleverandørene for denne tankegangen – ved siden av AA – var legevitenskapen og ulike forskningsmiljøer¹⁷, som investerte tid og penger i forskning på og behandling av alkoholisme. Dette vitner om en sterk legitimitet for *industrielle* verdiprinsipper som vitenskapelighet, eksperter og medisinske fagfolk. Videre var utbygginga av velferdsstaten, og med den et omfattende behandlingstilbud

¹⁷ For eksempel forskeren E.M. Jellinek, som var blant de første til å beskrive sjukdommens forløp, og the Yale Research Centre for Alcohol Studies (Lucas 2004).

viktig. I tillegg sanksjonerte Verdens helseorganisasjon (WHO) den nye alkoholismediagnosen i 1951 gjennom en rapport fra en underkomité av «The Expert Committee on Mental Health» (WHO 1951). Komiteen slo blant annet fast at det var tre kliniske faser i utviklinga av «the disorder» (alkoholismen) (ibid.).

Sjukdomsmodellen ble svært dominerende i åra som fulgte, noe som fikk konsekvenser for hvordan alkoholpolitikken ble lagt opp og generelt for det alkoholpolitiske klimaet i perioden.

2.3.2 Hva er løsninga på problemet?

Rooms sjette punkt (se over) skisserer løsninga på alkoholproblemet slik det ble forstått innafor denne modellen. I og med at problemet var at ei gruppe mennesker var sjuke av alkoholisme, ble det å skape adekvate behandlingsopplegg for denne gruppa den legitime løsninga (Room 1983). I Norge endra alkoholismesorgen karakter, og ble sterkt utbygd (Hauge 1998:231). Løsgjengerlovens bestemmelser om tvangsarbeid for alkoholmisbruk ble oppheva i 1970, og misbrukerne ble i stedet innlagt på sjukeavdelinger eller på institusjon (ibid.:231). Beruselse på offentlig sted ble også avkriminalisert. Alt dette var individretta løsninger, der fokuset på kollektivet (sivilt verdiprinsipp) fra forrige periode mista sin legitimitet. Fra en britisk kontekst har Baggott vist at på 1960- og tidlig på 1970-tallet var alkoholpolitikk nesten bare opptatt av å yte tjenester til alkoholikere (1990:41). I hele den vestlige verden var forebyggende tiltak sjelden en del av agendaen (Room 1984), og de «sosiale alkoholbrukerne» (Lucas 2004) ble ikke gitt mye oppmerksomhet. Årsaken var blant annet at det ikke følger som en logisk konsekvens av den dominerende problemforståelsen (sjukdom) å sette inn tiltak for å redusere konsumet blant «folk flest». Det passer med andre ord ikke med den rådende situasjonsdefinisjonen (se avsnitt 1.2.2). Sammenlikna med forbudstida i perioden før, var det dermed en motsatt logikk som nå ble regjerende (Lucas 2004:85).

Hamran har vist at særlig på 1930-tallet hadde den norske alkoholpolitikken en skarp avholds- og forbudskritisk brodd, og forbudet ble sett som et feilinnretta og altfor vidtgående tiltak (Hamran 2005b:349). Vinmonopolet hadde blitt etablert i 1922 for å motarbeide misbruk og illegal omsetning, samtidig som det som ble definert som

et «normalt» forbruk skulle legges til rette for. Dette gjorde at et «nasjonalt forbud ble erstattet av et nasjonalt tilbud» (Hamran 2005a:3482). Samtidig ble lekfolk og sivilsamfunnet satt på sidelinja, i og med det økte ansvaret som ble gitt ekspertene og de medisinske institusjonene (industrielle prinsipper) i denne modellen (Sulkunen, Rantala og Määttä 2004:17). Dette innebar blant annet at avholdsbevegelsen ble kraftig svekka. I tråd med dette forsvant totalavhold som aktuell politisk målsetting allerede på 1930-tallet i Norge (Hamran 2005b:349).

Sjukdomsmodellen, eller den medisinske modellen, ble altså dominerende på 1950- og 60-tallet (se f.eks. Reinerman 2005; Sutton 1998). Fra slutten av 1960-tallet ble imidlertid modellen svekka som følge av flere faktorer. Blant annet opplevde velferdsstatene ute i Europa (i mindre grad i Norden) en generell svekkelse (Lucas 2004:86-87). I tillegg satsa europeiske land mer på forebyggende aktiviteter, og særlig under overskriften *folkehelse*, framfor kurative og medisinske tilnærminger (ibid.:88). Dessuten hadde forskning svekka teorien om sjukdommen alkoholisme på vesentlige punkter (Fekjær 2009:38). Siden 1960-tallet hadde det i tillegg i de nordiske landa vokst fram et stemningsskifte i liberal retning som følge av at mange opplevde mer fritid og økning i levestandard i denne perioden (Anttila og Sulkunen 2001:63). Også i Norge var det en slik liberal bølge (Hauge 1998:225). Dette medførte en økning i alkoholkonsum i nesten alle «advanced capitalist countries» (Sulkunen, 2004:22). Økningen er også tilskrevet en kulturell vending der «new cosmopolitan ways of using alcohol (...) was a sign of ‘modernity’» (Sulkunen 1983 i ibid.:22).

På midten av 1970-tallet foregikk det derfor en maktforskyvning på det alkoholpolitiske feltet fra sjukdomsmodellen og over i *folkehelsemodellen*. Baggott peker på at det sentrale i denne forskyvningen var at fokuset i alkoholpolitikken flytta seg fra behandlingsorienterte tjenester til en tilnærming basert på forebygging (1990:29). Fra en svensk kontekst peker Sutton (1998) på hvordan sosiale aktivister og samfunnsvitere begynte å protestere mot den sterke makroenigheten rundt alkoholproblemet forstått som sjukdom.

2.4 Folkehelseenigheten

I 1975 ga WHO ut en publikasjon som skulle vise seg å legge grunnlaget for mye alkoholpolitisk tenkning de neste tiåra (Sutton 1998), *Alcohol control policies: in public health perspective* (Bruun m.fl. 1975). Publikasjonen var et resultat av arbeidet til en ekspertkomité som ønska å vri fokus bort fra sjukdomsforståelsen (Lucas 2004). Dette var viktig, mente komiteen, for det første på grunn av den vitenskapelige dokumentasjonen på feltet, og for det andre på grunn av de politiske implikasjonene av å definere alkoholproblemet som en sykdom (ibid.). Argumentet var at i og med eksistensen av diagnosen alkoholisme, som kun ble gitt til et fåtall av befolkninga, gikk majoriteten av den alkoholdrikkende befolkninga klar av legitim bekymring (ibid.: 90; WHO-ekspertkomité i Room 1984). At alkohol var en trussel mot alles helse, mot *folkehelsa*, ble derfor gjort gjeldende som det beste svaret på spørsmålet om hva som er problemet med alkohol. Det samme året vedtok Verdens helseforsamling i WHO en resolusjon om at det skulle anvendes et folkehelseperspektiv i alkoholspørsmålet, noe som innebar en endring av fokus fra alkohol som et psykisk-helse- til et befolkningsanliggende.

Tigerstedt (2000) peker på at folkehelseperspektivet opprinnelig var henta fra anna helsearbeid, og hadde sin opprinnelse i arbeid tidlig på 1900-tallet med å forbedre sanitære forhold og forebygge smittsomme sjukdommer. Det som er blitt kalt den *nye* folkehelsebevegelsen (Tigerstedt 1999a) vokste fram på 1960- og 70-tallet, da de fleste smittsomme sjukdommer hadde blitt utrydda i den vestlige verden (ibid.:212). Denne bevegelsen var først og fremst opptatt av livsstilsvalg som årsak til mange sjukdommer og sosiale utfordringer, og på forebyggende framfor kurativt helsearbeid (ibid.:212). Alkoholbruk ble i dette perspektivet framstilt som en livsstilsrisiko og et folkehelseproblem (se f.eks. Babor m.fl. 2010; Bruun m.fl. 1975; Hauge 1999; Lucas 2004).

Folkehelsemodellen vant fram mot slutten av 1970-tallet, samtidig som sjukdomsmodellen ble svekka. Blant anna anbefalte en ekspertkomité i WHO i 1979 å ikke bruke begrepet «alkoholisme», men heller «alcohol dependence syndrome as one

among a wide range of alcohol-related problems» (WHO 2014). Imidlertid ble ikke perspektivet fullt utvikla før på 1990-tallet (Sutton 1998:83).

2.4.1 Hva er problemet med alkohol?

Å anlegge et folkehelseperspektiv på alkohol innebærer i utgangspunktet å stille i fokus hvordan alkohol påvirker helse og velferd for en stor del av befolkninga. Dette hadde i perioden før 1975 langt på vei vært fortrenget til fordel for individuell avhengighet under sjukdomsmodellen (se over), mens man nå gikk tilbake til studier av leverskader og kreft som mulige helserisikoer ved bruk av alkohol (Lucas 2004:89). Alkoholproblemet ble dermed redefinert fra å dreie seg om «alkoholisme» til å omhandle «alkoholrelaterte problemer» (Room 1984). Epidemiologiske studier, ble det hevda, viste at denne typen skader – samt utfordringer for offentlig ro, orden og sikkerhet – ramma langt flere enn de som var diagnostisert med sjukdommen alkoholisme (Lucas 2004). Lucas skriver at det ble henvist til at statistiske data viste at sjøl om majoriteten i en befolkning ikke er alkoholavhengige, henger deres aggregerte forbruk sammen med et nasjonalt nivå av alkoholrelaterte sosiale og medisinske problemer (ibid.:89). Denne sammenhengen er blitt kalt *totalforbruksteorien*, og innebærer to sentrale påstander: For det *første* at dersom gjennomsnittsforbruket øker i ei befolkning, øker også antallet skader og antallet stordrikkere (se bl.a. Babor m.fl. 2010; Bruun m.fl. 1975; Fekjær 2009; Lucas 2004; Skog 1980; Sulkunen og Warsell 2012; Sutton 1998; Tigerstedt 1999a; Österberg 2013). For det *andre* at alkoholforbruket til «helt vanlige mennesker» (Nordlund 2003:47) eller moderate alkoholbrukere (Tigerstedt 2000:101) blir kvalifisert som betydningsfullt for antall storkonsumenter og også for omfanget av alkoholproblemer i et samfunn (Nordlund 2003:47). Denne teorien for å forstå alkoholproblemer ble lansert første gang av den franske demografen Sully Lederman allerede på 1950-tallet (Sulkunen 2004:17), og ble bekrefta og utvikla av den norske sosiologen Ole Jørgen Skog tidlig på 1980-tallet (Skog 1980; 1985). For øvrig argumenterte den amerikanske epidemiologen Milton Terris i 1966 for at et redusert totalforbruk av alkohol ville redusere dødeligheten relatert til skrumplever (Room 1984). Terris ble den gang latterliggjort, men bare 15 år

etter var dette gangbar mynt og tydelig politikk (ibid.), særlig i de nordiske landa der de statlige monopolene passa som hånd i hanske med teorien (Sulkunen 2004:17).

Insisteringa på det nære forholdet mellom *folkehelse* og *totalforbruk* ble forsterka av blant anna to sentrale publikasjoner, *Alcohol Policy and the Public Good* (Edwards 1994) og *Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and Public Policy* (Babor m.fl. 2003; 2010). Disse publikasjonene, sammen med den politiske og faglige oppmerksomheten de har fått, har vært med på å gjøre totalforbruksteorien til en viktig bestanddel i den alkoholrelaterte folkehelseilnærminga helt fram til i dag.

Hauge (1998) beskriver hvordan innføringa av folkehelsemodellen gikk i to nært knytta faser i Norge. Den første fasen (fra åra før 1970 til begynnelsen av 1980-åra) innebar et gjennombrudd for totalforbruksteorien. I den andre fasen (fra begynnelsen av 1980-åra til slutten av 1990-tallet) slo folkehelsynspunktet gjennom. Felles for begge faser var at de sprang ut av framveksten av den organiserte alkoholforskinga og den metodiske og teknologiske utviklinga innafor denne (Hauge 1998:234). Den store vektlegginga av vitenskapelig dokumentasjon, teorier og statistikk i modellen forteller om stor legitimitet for *industrielle* verdsettinger også i denne perioden (som i den forrige).

2.4.2 Hva er løsnings på problemet?

Alkoholproblemet innafor folkehelseperspektivet er altså i hovedsak definert som det totale volumet av alkoholrelaterte *skader* eller helseutfordringer i ei befolkning. Videre kvalifiseres dette som en konsekvens av det totale *forbruket* av alkohol i den samme befolkninga. Av dette følger det logisk at løsnings for å redusere alkoholrelaterte skader først og fremst er å *redusere* det totale forbruket. I lys av dette vedtok generalforsamlinga i WHO i 1980 ei målsetting om at medlemslanda skulle redusere alkoholforbruket med 25 prosent innen år 2000 (Hauge 1998:238). Særlig *to* måter å gjøre dette på ble vektlagt. Begge er *universelle* tiltak (har hele befolkninga som målgruppe), og bygger på den måten på *sivile* verdsettinger.

1. Empowermentstrategier med målsetting om å øke folks sjølkontroll og individuelle kompetanse til å ta vare på egen helse (Tigerstedt 2000).

2. Tilbudsreducerende virkemidler, for eksempel monopolordninger, prisinsentiver og andre kontrollpolitiske tiltak. Med andre ord strategier med vekt på universell regulering av tilgjengeligheten til alkohol.

Den *første* strategien innebar å få folk til å ta større ansvar for risikoer og valgmuligheter knytta til egen helse (Tigerstedt 1999a:212). Som et ledd i dette arbeidet ble det tatt i bruk opplysnings- og informasjonskampanjer (Lucas 2004; Tigerstedt 2000) og andre «overbevisningsstrategier». Det er en *individuell* strategi som skal gi det enkelte individ frihet til å bestemme sjøl:

As such, the public health discourse is an attempt to govern society in a way that respects the free individual choice (Tigerstedt 2000:95).

I folkehelsearbeid har denne strategien hatt stor gjennomslagskraft, særlig når det gjelder livsstilsrelaterte helseutfordringer som overvekt, kosthold og fysisk aktivitet. Når det gjelder alkohol, kalles denne måten å drive forebygging på ofte «etterspørselreducerende» (Schanke 2005), og har vært en sentral del av det alkoholpolitiske feltet de siste 30 åra.

Den *andre* måten å redusere det totale forbruket på, de «tilbudsreducerende» Virkemidla (ibid.), har som jeg har vist over (avsnitt 2.2), de nordiske landa en lang tradisjon for å benytte seg av (siden begynnelsen på 1900-tallet)¹⁸. Dette er virkemidler som fikk et løft og en ny type rettferdiggjøring i og med den sterke vektlegginga av *folkehelse* på den ene sida og *totalforbruk* på den andre. Mest av alt imidlertid fikk tilgjengelighetsrestriksjoner sin sterke legitimitet på grunn av forskning som viste at den beste måten å redusere totalforbruket på, er å *reducere tilgjengeligheten* til alkohol (se f.eks. Babor m.fl. 2010).

Folkehelseperspektivet passa dermed med nordiske alkoholpolitiske tradisjoner, men som modell kom den bare gradvis inn i norsk alkoholpolitikk (Tigerstedt 2000:105). Den ble ikke tydelig formulert før i 1987 (ibid.:105; Hauge 1998:239)¹⁹,

¹⁸ Det vil si, Norge, Sverige og Finland. Unntaket er Danmark, som i stor grad har fulgt alkoholpolitikken på kontinentet (Elmeland og Villumsen 2013).

¹⁹ Sjøl om totalforbruksteorien ble tatt inn i den nasjonale politikken allerede i Stortingsmelding nr. 88 i 1972 (Hauge 1998:237).

der hovedfokus i politikken ble flytta fra «karakteristikk ved brukeren» til «forholdet mellom totalforbruk, antall stordrikkere, drikkevaner og skaderisiko» (Tigerstedt 2000:105, min oversettelse). Dette innebar at målgruppa gikk fra å være en «minoritet med åpenbare alkoholproblemer til hele befolkninga som konsumerer alkohol», og målsettinga ble å redusere totalforbruket (Stortingsmelding 1987 i *ibid.*). Imidlertid: Sjøl om folkehelseankegangen per definisjon ble «innført» på dette tidspunktet, har blant andre Tigerstedt (2000) og Hauge (1998) pekt på at den norske alkoholpolitikken ikke endra seg så mye i og med dette, men at rettferdiggjøringene for den politikken man allerede førte (blant anna vinmonopolordninga) ble annerledes. Det eneste nye, skriver Hauge, var

(...) økt vektlegging på informasjons- og opplysningskampanjer rettet mot den alminnelige alkoholbruker, fordi også et moderat alkoholbruk var risikofylt (Hauge 1998:240).

Sjøl om folkehelsemodellen ble dominerende en periode utover 1980-tallet, og må sies å ha hatt sterk legitimitet også på 1990- og nå på 2000-tallet, møtte den betydelig motstand, særlig fra en stadig mer liberal opinion og en sterkere og mer politisk bevisst alkoholindustri (Lucas 2004). Dette var to av drivkreftene bak den *liberaliseringa* av alkoholpolitikken som skjød fart på 1980-tallet og som fremdeles er et tydelig innslag på det alkoholpolitiske feltet på 2000-tallet. Jeg skal gå nærmere inn på argumentasjonen i disse liberale enighetene etter at jeg har sett på noen forskjeller og nyanseringer relatert til framstillinga så langt i kapitlet.

Noen forskjeller og nyanseringer

Robin Room (1999b) har pekt på at etter 1930, og særlig etter andre verdenskrig, ble det i de nordiske landa, til forskjell fra for eksempel USA, utvikla en mer helhetlig politikk for alkoholspørsmålet. Dette var en omfattende politikk som inkluderte flere felt, og som innebar en større kontinuitet i alkoholpolitikken enn det som ble tilfellet i mange andre land (*ibid.*). Denne politikken innebar å se alkohol som en årsaksfaktor i både sosiale, kriminelle, individuelle og epidemiologiske utfordringer (*ibid.*). Denne tilnærminga gikk under termen «alkoholpolitikk» (*ibid.*), og er blitt kalt den «nordiske

modellen» (se f.eks. NOU 1995:24: avsnitt 7.3)²⁰. Denne helhetlige tilnærminga til alkoholspørsmålet innebar en omfattende innsats på flere felt for å redusere skader som følge av alkoholbruk, blant anna behandling av alkoholavhengige og implementering av ulike forebyggende innsatser, eksempelvis informasjons- og utdanningstiltak. En sentral del av innsatsen var virkemidler myndighetene tok i bruk for å kontrollere hvordan alkohol ble solgt, servert og konsumert (Room 1999b), det vil si alkoholkontroll eller kontrollpolitiske virkemidler. Typiske eksempler er avgifter, prisinsentiver, salgs- og skjenketider, monopolordninger og regulering av reklame (Schanke 2005:35). Mange tiltak av denne typen disponeres i dag av norske lokalpolitikere innafor rammer definert av alkoholloven, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 4 (avsnitt 4.2).²¹

Dette betyr at mens de nordiske landa utvikla en helhetlig *alkoholpolitikk*, ble en snevrere *kontrollpolitisk* tilnærming til alkoholspørsmålet toneangivende andre steder, for eksempel i USA og Storbritannia (Room 1999b). Det er i den anledning viktig å være klare over at i det norske (og det svenske) språket dekker «alkoholpolitikk» både «control policy» og «alcohol policy» (ibid.:10). Faktisk er «alkoholpolitikk» («alcohol policy») bare nylig blitt et begrep og et fenomen i engelsktalende land, og da som en import fra Norden (ibid.:10). Jeg gjør derfor, i tråd med litteratur på feltet (se. feks. Baggott 1990; Room 1984; 1999b; Sulkunen m.fl. 2000c), oppmerksom på denne forskjellen mellom alkoholpolitikk og kontrollpolitikk. Jeg kommer i avhandlinga til å bruke alkoholpolitikk som betegnelse for sakskomplekset jeg studerer, mens jeg forbeholder kontrollpolitikk til de virkemidla som over er definert som dette. *Bevillingspolitikk* er et tredje begrep som kun omhandler saker som har med salgs- og skjenkebevillinger å gjøre. Bevillingspolitikken er dermed en del av kontrollpolitikken.

²⁰ Den nordiske modellens fundament er å eliminere privat profitt og regulere tilgjengeligheten til alkohol. Bortsett fra at Sverige valgte rasjonering i stedet for forbud i mellomkrigstida, har politikken fulgt de samme linjene basert på beslektede ideer (Sulkunen m.fl. 2000c:10).

²¹ Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. Vedtatt i 1989. Sist endra 05.09.2011. Prisinsentiver og reklameforbud bestemmes nasjonalt.

2.5 Liberalisering og internasjonalisering

Jeg har vært innom at det allerede på 1960-tallet hadde vært et stemningsskifte i liberal retning i de nordiske landa (Anttila og Sulkunen 2001:63), også i Norge (Hauge 1998:225). Denne liberale argumentasjonen i politikken på 1960-tallet hadde fokus på borgerrettigheter, det vil si *sivile* verdsettinger, mer enn på det frie marked, *markedsprinsipper*, som mer ble fokus for den neo-liberale bølgen seinere (Anttila og Sulkunen 2001:64). Retten til «self-control and equal treatment of citizens» var det viktigste fremdeles på 1960-tallet (ibid.:64). Denne liberale bølgen ble slått tilbake på 1970-tallet da alkoholpolitikken igjen ble mer restriktiv som en følge blant anna av en økning i alkoholforbruket (Hauge 1998:240-241) og som en del av folkehelsetenkninga og gjennomslaget for totalforbruksteorien (se over).

Gjennom 1980-tallet foregikk det imidlertid på nytt en bevegelse i alkoholpolitikken fra mer restriktive til mer liberale praksiser i hele Norden (Sutton 1998:122 med henvisning til Reuter og Tigerstedt 1992). I Norge inneholdt for eksempel den nye alkoholloven vedtatt i 1989 i tråd med dette flere tiltak som i hovedsak gikk i retning av en liberalisering av omsetninga (Hauge 1998:248). I tillegg var Norges medlemskap i EØS en annen sentral faktor (avtalen trådte i kraft i 1994). Særlig fikk bestemmelsene om fritt varebytte betydning for norsk alkoholpolitikk på 1990-tallet på den måten at Norge ikke lenger fritt kunne utforme sin politikk, og det ble vanskelig å få gehør for at alkohol ikke er en vare på linje med alle andre varer (Hauge 1998: kapittel 15 og 16). Mot slutten av 1990-tallet kom det i tillegg flere studier som pekte på positive helseeffekter ved moderat alkoholbruk på noen områder, noe som kan ha svekka folkehelsetankegangen om at også moderat alkoholbruk må reduseres (ibid.:270). I politikken har dette betydd en betydelig liberalisering også de siste to tiara (1990- og 2000-tallet) i form av økt tilgjengelighet til alkohol i Norge (Storvoll og Halkjelsvik 2013:491). Dette skyldes blant anna en økning i antall salgs- og skjenkesteder i kommunene (Skjælaaen 2011:75), i tillegg til dreininga på nasjonalt nivå:

De alkoholpolitiske virkemidlene blir i mindre grad enn tidligere brukt til å begrense tilgjengeligheten. Både Vinmonopolet og det kommunale bevillingssystemet har derimot blitt brukt til å sikre en bedre tilgjengelighet av

alkohol i befolkningen. Slik sett har forbruker- og næringsmessige hensyn vunnet terreng både i statlig og kommunal alkoholpolitikk (ibid.:78).

2.5.1 Hva er problemet med alkohol?

Den finske sosiologen Pekka Sulkunen har skrevet om de nye alkoholpolitiske forståelsene som vokste fram fra 1980-tallet, og som med en samlebetegnelse ofte blir kalt *liberale* (Sulkunen 2000). Disse vektlegger for det *første* forbrukerens og individets interesser som det sentrale referansepunktet for alkoholpolitikken (ibid.). Sulkunen har omtalt dette som «den tredje liberale bølgen» i nordisk alkoholpolitisk historie (ibid.). Bølgen førte med seg et tydelig krav om økt tilgjengelighet (ibid.), og en vektlegging av sjølbestemmelse og respekt for individuell livsførsel (Sulkunen 2009a:4). For det *andre* ble alkoholindustriens interesser – både alkoholprodusenter og salgs- og skjenkebransjen – en viktig del av den alkoholpolitiske dagsorden (Müller 2004)²².

Andersen (2000) har vist at en sentral liberal idé er at *tilgjengeligheten* til alkohol og *problemer* relatert til alkoholbruk er to atskilte fenomen. Müller skriver at alkoholindustrien kvalifiserer alkohol som et stoff som ikke har «the characteristics of a drug and that the benefits of drinking outweighs its negative effects» (2004:2). Videre innebærer den liberale tenkemåten en kvalifisering av alkohol som en handelsvare eller et konsumobjekt som det er legitimt både å bruke og tjene penger på. Med andre ord kvalifiseres alkohol som del av en *markedsorden*. Det bærende argumentet er at alkohol i seg sjøl ikke er problemet, men snarere at noen mennesker ikke kan kontrollere forbruket sitt. Disse blir kvalifisert som personer som kan skade seg sjøl eller andre gjennom sitt alkoholmisbruk. Alkoholindustrien og de andre talspersonene for denne forståelsesmodellen støtter seg dermed til sjukdomsmodellen som dominerte i åra etter andre verdenskrig (se over). Ut over dette kvalifiserer de alkohol som en vare på linje med en hvilken som helst annen vare, det vil si «as a

²² En sentral faktor som forklarer svekkelsen til folkehelsemodellen og særlig hvorfor denne ble svekka i ulik grad i de nordiske landa, er styrken til velferdsstaten generelt (Sulkunen 2004:17). Den eksterne neo-liberale kritikken var den samme, men blant anna fordi Finland hadde en svakere velferdsstat enn Sverige og Norge, ble alkoholpolitikken i Finland mer liberalisert enn i de to andre nordiske landa, mener Sulkunen (ibid.).

product of commonplace consumption» (Lucas 2004:89). Igjen ser vi de sterke legitimeringene ved bruk av markedsordenprinsipper.

2.5.2 Hva er løsningen på problemet?

I og med at alkohol i seg sjøl ikke ses som et problem i disse forståelsene, men snarere at noen «misbruker» den, er løsningen at disse problemdrikkere får hjelp til å slutte å drikke, eller til å drikke uten å forårsake skade. Videre kvalifiserer alkoholindustrien seg sjøl som ei sosialt bevisst og ansvarlig næring, og engasjerer seg i tiltak for å redusere alkoholrelaterte problemer (Müller 2004:2). Som et ledd i dette har deler av industrien argumentert for at opplærings- og opplysningsvirksomhet er det beste virkemiddelet for å motvirke alkoholmisbruk under slagordet «ansvarlig drikking» (ibid.). De har blant anna implementert egne kampanjer i medier og i skolene som en del av denne strategien (ibid.). Folkehelsemodellens fokus på totalforbruk og strategier for å redusere dette, ses imidlertid ikke som legitim politikk, fordi en slik løsning innebærer at alle «normaldrikkere» rammes – særlig gjennom tilgjengelighetsbegrensninger – fordi noen «problemdrikkere» ikke kan kontrollere sitt forbruk.

2.5.3 Konflikt og konsensus

Disse liberale forståelsene innebærer blant anna en argumentasjon i tråd med en markedslogikk som står i opposisjon til helselogikken i folkehelsemodellen (Lucas 2004). Konflikten mellom disse to modellene vokste utover på 1990-tallet. Folkehelsemodellen har i hovedsak henta sin troverdighet fra vitenskapelig legitimitet – særlig fra legevitenskapen (Lucas 2004), altså ved å appellere til *industrielle* prinsipper. Alkoholindustrien har valgt å utfordre folkehelsetilhengerne på vitenskapens territorium, med andre ord basert på samme verdiorden, ved å opprette egne forskningsinstitusjoner der de finansierer sin egen forskning på alkohol og samfunn (ibid.:91). Vi kan dermed si at det foregår en kamp mellom to klare motstandere for å vinne det alkoholpolitiske «hegemoniet». Det er folkehelsemodellens tilhengere mot alkoholindustriens synspunkt. Det er fokus på problemdrikkere versus hele befolkningen. Det er alkohol sett som en ordinær vare

versus alkohol som folkehelseproblem, og det er det frie marked versus statlig intervensjon (ibid.). Ut av denne konflikten er det kommet en ny form for konsensus som kan ses på som et kompromiss mellom de to konkurrerende modellene (ibid.:91). Lucas kaller denne nye konsensusen for *skadereduksjon* («harm reduction»), og mener at den delvis er et resultat av aktiv konsensusbygging for å få de to polene i konflikten til å komme hverandre i møte (ibid.:92-93). Den grunnleggende ideen bak skadereduksjonstilnærminga er blitt beskrevet slik:

[To] minimize alcohol-related problems without reducing the individual or collective amount of drinking (Müller 2004:2).

På den måten skal hele «sfæren» av problematisk konsum bli tryggere (ibid.:2). Tankegangen har med andre ord fokus på konsekvensene av skadelig drikkeatferd (Marlatt og Witkiewitz 2002), men uten at skadenivået ses i sammenheng med totalforbruket av alkohol i en befolkning. En norsk definisjon av tilgangen sier følgende:

Skadereduksjon må primært ses på som tiltak der det primære målet er å gjøre skader av rusmiddelmissbruk minst mulig både for misbrukeren selv og for samfunnet, uten at innsatsen har som mål at den enkelte skal redusere/slutte sitt misbruk (Skretting 2011b:61).

2.5.4 Medisinsk forståelse igjen?

Det er blitt hevdet at vi på 2000-tallet igjen er inne i en tid der rusmiddelproblemer i økende grad sees som et medisinsk problem (Skretting og Storvoll 2011a:9). Dette henger blant annet sammen med at behandling for rusmiddelproblemer i 2004 ble en del av spesialisthelsetjenesten. Dette medførte at personer i behandling for rusmiddelproblemer fikk status som pasienter, og nå har pasientrettigheter på linje med pasienter innen somatisk og psykisk helsevern (ibid.:26). I den forbindelse benevnes personer i behandling mer og mer som rusmiddelavhengige (tidligere misbrukere):

Overgangen har kommet mer eller mindre glidende, og i de siste par-tre år er betegnelsen rusmiddelavhengige blitt så godt som enerådende (ibid.:27).

Mens misbruk peker i retning av at en selv bærer ansvar for egen situasjon, gir avhengighet signal om sjukdom som en uforskyldt har pådratt seg (ibid.:27). Om dette betyr at vi er på vei inn i en ny sjukdomsmodell, er det for tidlig å si noe om. Det

sentrale for meg i denne omgang er at hele den alkoholpolitiske historia, med sine skiftende makroenigheter, danner bakteppet for de lokale alkoholpolitiske diskusjonene jeg skal studere utover i avhandlinga.

*

I kapittel 3 skal jeg presentere og diskutere mitt undersøkelsesopplegg, det vil si hvordan jeg har gått fram for å «få tak» i og analysere de lokale alkoholpolitiske rettferdiggjøringene.

3 Undersøkelsesopplegg

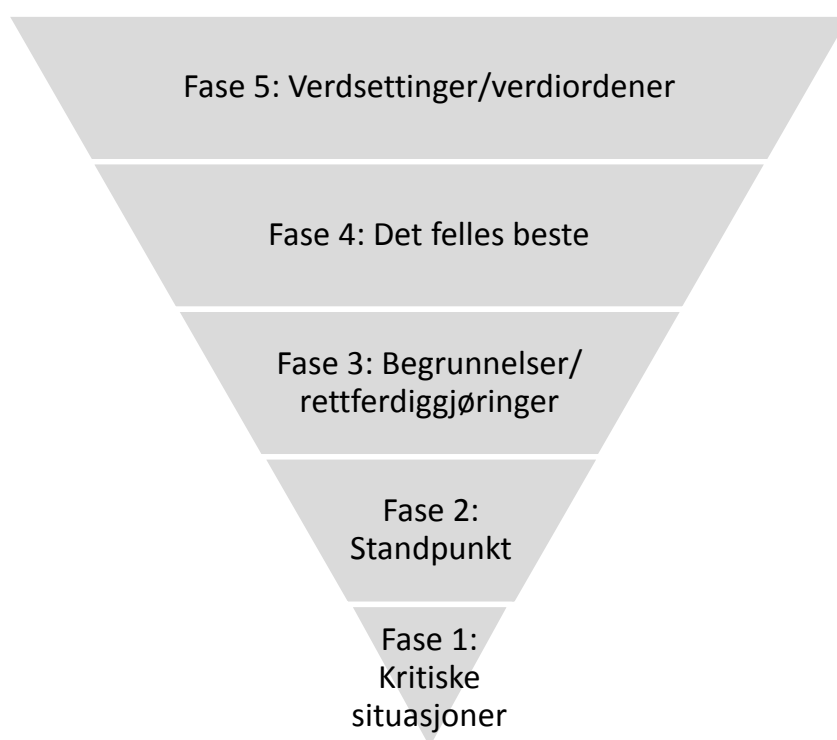
3.1 Innledning og undersøkelsens faser

Jeg har beskrevet sosiologien om rettferdiggjøring som en modell for å undersøke hvordan folk kritiserer andres handlinger og synspunkt, og hvordan de *rettferdiggjør*, *argumenterer* for eller *begrunner* sine egne. Det betyr at Boltanski og Thévenot både har utvikla en teori om hvordan mennesker rettferdiggjør sine standpunkt, og samtidig en «oppskrift» på hvordan en skal gå fram for å studere disse rettferdiggjøringene. Det er denne oppskrifta jeg har tatt utgangspunkt i for å utforske *hvilke verdsettinger og verdsettingskompromisser som preger lokale alkoholpolitiske rettferdiggjøringspraksiser på begynnelsen av 2000-tallet*. I kapittelet viser jeg gangen i undersøkelsen og mine refleksjoner rundt ulike metodiske aspekter ved studien. Teksten følger undersøkelsens fem faser, slik de er skissert i figur 2 under, og jeg diskuterer relevante aspekter underveis i tråd med hvordan de oppsto i løpet av undersøkelsen. Dette oppsettet gjør at kapittelet skiller seg noe fra mer tradisjonelle metodekapitler, men jeg har valgt å gjøre det slik for å vise leseren hvordan jeg har gjennomført undersøkelsen, og særlig hvordan den har forløpt både logisk og kronologisk.

Figur 2 illustrerer for det *første* undersøkelsens fem faser i form av en rekkefølge som starta med identifikasjon av kritiske situasjoner (fase 1) og alkoholpolitiske standpunkt (fase 2), og som endte opp med en analyse av hvilke kollektive verdsettinger som preger alkoholpolitikken (fase 5). Figuren viser for det *andre* en logisk oppbygging av studien der fasene representerer byggesteiner i den konstruksjonen av kunnskap om kollektive verdsettinger som avhandlinga utgjør. Slik dreide fase 3 seg om å utforske hvordan de involverte aktørene begrunner sine standpunkt. Analysen av dette satte meg i posisjon til å skrive fram hva som appelleres

til som «det felles beste» i de alkoholpolitiske begrunnelsespraksisene (fase 4). Funna i denne fjerde fasen pekte i sin tur på hvilke verdsetninger som preger de ulike rettferdiggjøringspraksisene (fase 5). På denne måten er undersøkelsens fem faser en bevegelse fra det partikulære til det universelle ved at jeg starter med helt spesifikke alkoholpolitiske saker og stridstemaer, og ender opp med å utforske kollektive verdsetninger. Dette gjør at undersøkelsesopplegget kan illustreres som en omvendt pyramide slik som i figur 2.

Figur 2: Undersøkelsesopplegg i fem faser

3.2 Fase 1: Kritiske situasjoner og stridstemaer

Fase 1 i studien innebar å identifisere *kritiske situasjoner* i alkoholpolitikken i kommunene. Kritiske situasjoner er et begrep i sosiologien om rettferdiggjøring, og jeg beskrev det i kapittel 1 (s. 6) som øyeblikk der det hersker usikkerhet og uenighet, der aktørene diskuterer, og der deres kritiske kapasitet kommer til syne (Skarpenes og Hestholm 2007:80). For å identifisere slike kritiske situasjoner valgte jeg å leite etter det jeg kaller alkoholpolitiske *stridstemaer* ut fra en antakelse om at det er i debatt om

slike stridstemaer at kritiske situasjoner oppstår. I kapittel 4 skal jeg presentere stridstemaene jeg identifiserte. Her skal jeg diskutere *hvordan* jeg sirkla dem inn.

3.2.1 Kommunene

Det første valget jeg tok, var å ta utgangspunkt i *kommunale* alkoholpolitiske prosesser. Dette bestemte jeg meg for på bakgrunn av kommunenes sentrale posisjon i norsk alkoholpolitikk. Det lokale sjølstyret på dette feltet har lange og sterke tradisjoner, og står fremdeles sterkt (Skjælaaen 2011:80). Norske kommuner har helt siden innføringa av lokalt sjølstyre i 1837 spilt en viktig rolle, særlig når det gjelder bevillingspolitikk (Andersen 2000). Faktisk var det mulig å holde lokale folkeavstemninger om salg og skjenking av alkohol helt fram til 1989 (ibid.). Sjølstyret utøves på særlig to måter i dag. For det *første* gjennom at det i hver kommunestyreperiode skal vedtas alkoholpolitiske retningslinjer (lovpålagt ved endring av alkoholloven i 1998)²³ og rusmiddelpolitiske handlingsplaner (ikke lovpålagt, men kommunene oppfordres til å utforme slike planer). Dette betyr at kommunene, innafor alkoholovens rammer, blant anna fastsetter tidspunkt for når salg (i dagligvarebutikker og ølutsalg) og skjenking (på serveringssteder) av alkohol kan starte, og når det må opphøre. Kommunene kan også lage vedtak om ikke å ha salg eller skjenking av alkohol i det hele tatt, men etter 2002 er det ingen kommuner som har slike bestemmelser (ibid.:75)²⁴. For det *andre* utøves sjølstyret gjennom forvaltninga av bevillinger for å selge eller skjenke alkohol innafor kommunegrensene. Dette skjer ved at et kommunalt organ behandler søknader fra salgs- eller skjenkeaktører om å få selge eller skjenke alkohol. Disse organene skal se søknadene opp mot til de retningslinjene som kommunen har vedtatt, og enten avslå eller innfri søknadene. Sjøl om retningslinjene skal gjelde som rettesnorer for disse

²³ Alkoholloven sier ikke noe spesielt om at handlingsplaner skal følge bevillingsperiodene, som kan (men ikke må) være på fire år (Baklien og Krogh 2011:20). Likevel er det mange kommuner som knytter planarbeidet sammen med bevillingsperioder.

²⁴ Når det gjelder vinmonopol, kan kommunene kun bestemme om de vil ha dette innafor sine grenser eller ikke. Åpningstider for vinmonopol bestemmes av sentrale myndigheter, og gjelder for hele landet.

søknadsbehandlingene, er det rom for en viss grad av skjønn i vurderingene av de innkomne søknadene. At kommunene sjøl bestemmer retningslinjene, i tillegg til at de kan utøve dette skjønnnet, gir kommunene et visst handlingsrom for regulering av *tilgjengeligheten* til alkohol, men de kan ikke gå utover bestemmelsene i alkoholloven²⁵. I begge sjølstyresammenhenger er det ofte stort engasjement og opphetede diskusjoner både blant politikere og kommunens befolkning. Alkoholpolitikk er et kontroversielt (Baklien og Krogh 2011) og symboltungt (Sulkunen 1997b) felt, der de som tar til orde for en alkoholpolitisk bevisstgjøring i sine kommuner får stempler som «mørkemenn» eller «moralens voktere» (Braaten og Nyseth 2006). Det er med andre ord liten tvil om at alkohol fremdeles, og også lokalt i Norge, er et «brennbart spørsmål» (jf. Anttila og Sulkunen 2001). Derfor valgte jeg kommunale alkoholpolitiske debatter som et inntak til å studere rettferdiggjøringer knytta til alkohol.

Med dette avklart var det neste spørsmålet *hvilke* kommuner jeg skulle gjennomføre undersøkelsen i, og hvilke kriterier som skulle gjelde for utvelgelsen. Det var sentralt å sørge for å inkludere et *mangfold* av kommunale kontekster, og jeg la derfor *geografisk spredning* og *størrelse* til grunn for utvalget av kommuner. Ut fra dette ble de fire første kommunene – Stord, Nøtterøy, Flekkefjord og Hurum – inkludert i undersøkelsen. De ble også valgt ut som del av et større evalueringsprosjekt jeg deltok i parallelt med mitt avhandlingsarbeid. I evalueringa vurderte vi²⁶ kampanjeopplegget til alkovevttorganisasjonen AV-OG-TIL med utgangspunkt i arbeidet i disse fire samarbeidskommunene til AV-OG-TIL. Vi ferdigstilte sluttrapporten for dette arbeidet i 2011 (Braaten, Lie og Nødland 2011). Den femte kommunen, Tromsø, var ikke en del av evalueringsstudien, men ble inkludert underveis i Ph.d.-løpet. Det var flere årsaker til dette, noe jeg kommer tilbake til litt seinere i kapitlet, men relevant i denne sammenhengen er at jeg ved å inkludere Tromsø fikk både bedre geografisk spredning i materialet og en større variasjon i

²⁵ Se (Skjælaaen 2011) for en mer omfattende oversikt over lokale og nasjonale ansvarsområder i alkoholpolitikken.

²⁶ Terje Lie og Svein Ingve Nødland fra IRIS – International Research Institute of Stavanger, i tillegg til meg sjøl.

kommunestørrelse. Tromsø, en mellomstor bykommune med sine vel 71 000 innbyggere, skiller seg i innbyggertall fra de fire andre kommunene, Stord (ca. 18 000 innbyggere), Nøtterøy (ca. 21 000 innbyggere), Flekkefjord og Hurum (begge ca. 9 000 innbyggere). Tromsø har også en større grad av urbanitet enn de andre kommunene.

Kriteriet om kommunemangfold hadde imidlertid ikke sin begrunnelse i at jeg var på «jakt» etter forskjeller i alkoholpolitiske rettferdiggjøringer mellom kommunene. Målsettinga var tvert imot å si noe *generelt* om alkoholpolitiske verdsettinger ut fra en studie av begrunnelsespraksiser i fem kommuner. Riktignok så jeg helt i starten etter muligheten for å undersøke forskjeller mellom kommunene når det gjelder hvilke rettferdiggjøringer som dominerer. Etter en innledende runde med analyse la jeg imidlertid fra meg dette aspektet ved studien. For det *første* fordi begrunnelsene viste seg å være like på tvers av de forskjellige kommunene. Argumentasjonen var i liten grad spesifikk for de enkelte kommunene. Sjølsagt knytta diskusjonene seg til lokale saker, for eksempel bevillingssøknader fra kommunenes serveringssteder, men begrunnelsestypene fant jeg igjen i alle kommunene. Dette blir klart etter hvert som jeg skriver fram analysen i avhandlinga, og jeg diskuterer dette ytterligere i kapittel 9 (avsnitt 9.5.3). For det *andre* fordi jeg tidlig gjenkjente argumenta både fra forskning på feltet og fra mitt årelange inngrep med det vi kan kalle alkoholfeltet, både som forsker, forebygger og kommunal prosjektleder (se avsnitt 1.4.1). Denne gjenkjenninga bidro til at jeg konkluderte med at det ikke var noen vesentlige forskjeller mellom kommunene i alkoholpolitiske verdsettinger. Jeg bestemte meg for å utforme studien som en utforskning av rettferdiggjøringer *på tvers av og med data fra* de fem kommunene, og ikke som en komparativ studie av forskjeller kommunene imellom. I tillegg er det teoretiske perspektivet for avhandlinga i seg sjøl et argument for muligheten for å kunne si noe om verdsettinger på et overordna nivå, det vil si på tvers av kommunegrensene. Årsaken er at sosiologien om rettferdiggjøring forutsetter at aktører i kritiske situasjoner forsøker å generalisere argumenter i tråd med ett eller flere evalueringsprinsipper (Skarpenes 2007a:43), det vil si ved hjelp av *generaliserte* argumenter (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:236).

Antakelsen er at aktørene sjøl forsøker å løfte argumentasjonen ut av den konkrete situasjonen og, kan jeg legge til, den konkrete kommunen, fordi dette vil gi størst legitimitet.

Dette er for øvrig også et argument for at min studie kan peke på verdsettinger utover alkoholfeltets egne, det vil si på andre samfunnsområder. Jeg skal ikke gjøre dette i stor grad, men i avhandlingas siste kapittel har jeg satt av litt plass til å diskutere mine funn opp mot mer generelle samfunnsstrømninger.

3.2.2 Sakspapirer og protokoller

Med kommunene på plass kunne jeg begynne å leite etter de alkoholpolitiske stridstemaene som hadde forårsaka de kritiske situasjonene i kommunene. I leitinga tok jeg for meg kommunale *sakspapirer* og *-protokoller* fra alle alkoholpolitiske saker behandla i politiske organer i Hurum, Stord, Flekkefjord og Nøtterøy i en periode på 3,5 år (hele 2007, 2008, 2009 og halve 2010).

Dette omfatta:

- Alle de 185 bevillingssakene i perioden (behandling av søknader om salgs- eller skjenkebevillinger).
- Alle formelle politiske behandlinger (det vil si møter) av rusmiddelpolitiske handlingsplaner (inkl. alkoholpolitiske retningslinjer) i de samme kommunene i 2008 og 2009.
- Alle høringsuttalelser i forbindelse med behandling av handlingsplanene i Stord og Hurum.

Dette materialet²⁷ fikk jeg tak i dels gjennom arkivfunksjoner på kommunenes internettsider, og dels gjennom papirarkiver hos kommunene. Alle dokumenter ble lagt inn i mitt digitale mappesystem i NVivo. NVivo, som er et program for å organisere og analysere kvalitative data, fungerte som lagringsplass for datamaterialet og som analyseverktøy i undersøkelsen, noe jeg straks kommer tilbake til.

²⁷ Se oversikt over datamaterialet og metoder i tabell 1 under og i vedlegg.

Neste steg for å finne fram til stridstemaene og de kritiske situasjonene, var å lese gjennom dokumentmaterialet jeg nå var i besittelse av på leit etter saker som «stakk seg ut» på den måten at uenighet blant de involverte aktørene var synlig. Det vil si saker der det var referert til strid politikerne imellom i form av dissenser eller motforslag, eller der det var protokollført uenighet (blant politikerne) med saksframlegget ført i pennen av administrasjonen i kommunen. Etter at disse sakene var markert og systematisert, kategoriserte jeg dem etter tematikk ved hjelp av analyseverktøya i NVivo. Dette gjorde at jeg effektivt kunne finne tilbake til de aktuelle sakene seinere i analysearbeidet. Dette kategoriseringsarbeidet kalles «koding», og i kvalitativ forskning er koding en måte å identifisere temaer i en tekst på ved å klassifisere og merke tekstutsnitt (Ryan og Bernard 2000 i Bazeley 2007:66) I NVivo innebærer det at en som forsker merker de aktuelle tekstutsnittene, og koder dem inn i kategorier som er definert på forhånd eller som «vokser ut» av materialet. I min undersøkelse hadde jeg en åpen og eksplorerende innfallsvinkel uten predefinerte kategorier, og jeg brukte dermed kodeprosessen til å generere kategorier. På denne måten identifiserte jeg det som jeg i kapittel 4 skal presentere som *to* stridstemaer i kommunene: *Bestemmelser om skjenke- og salgstider og bestemmelser om skjenkebevillinger*.

Dokumentmaterialet, som altså omhandla bevillingssaker, behandling av rusmiddelpolitiske handlingsplaner/alkoholpolitiske retningslinjer (inkludert høringsprosessene), egna seg godt til å finne fram til stridstemaene i kommunene fordi de ga meg tilgang til informasjon om *alle* alkoholpolitiske saker som var blitt behandla over en periode på hele 3,5 år i fire kommuner. Dette anser jeg for å være et *bredt* nok materiale over en *lang* nok periode til å fange opp de typiske stridstemaene.

3.3 Standpunkt

Fase 2 (se figur 2) dreide seg om å finne fram til de *standpunktene* aktørene tok i de kritiske situasjonene jeg nå hadde identifisert, med andre ord i saker som omhandla skjenke- og salgstidsbestemmelser og bestemmelser om skjenkebevillinger. For å identifisere standpunktene, gikk jeg først tilbake til stridstemaene og de konkrete sakene jeg hadde kategorisert i fase 1, men denne gang på utkikk etter hvilke standpunkt

aktørene tok i sakene. Dette ga meg en pekepinn på standpunktene, men jeg trengte mer målretta data for å sirkle dem inn. Jeg valgte derfor å gjøre *intervjuer* i to av kommunene, Hurum og Stord.

3.3.1 Intervjuer

Som informanter²⁸ valgte jeg først og fremst politikere og saksbehandlere som hadde vært aktive i debattene om skjenke- og salgstider og om skjenkebevillinger. Disse fant jeg fram til ved hjelp av saks- og møteprotokoller fra de to kommunene. Med andre ord utgjorde sakene og stridstemaene jeg hadde identifisert i fase 1 grunnlaget for utvalget av informanter i fase 2. I tillegg intervjuet jeg aktører som var involverte i AV-OG-TIL-arbeidet i kommunen og som *også* var eller hadde vært tett på alkoholpolitiske debatter i kommunen²⁹.

Intervjua som ble gjennomført i Hurum i november 2009 og i Stord i mai 2010, og var halvstrukturerte kvalitative intervjuer (Silverman 2006:110). Hensikten med intervjua var å få vite mer om informantenes standpunkt i, men også å få mer «rikt» materiale om, de aktuelle sakene. I og med at flere av sakene lå noe tilbake i tid, gikk jeg gjennom dokumentene sammen med informantene for å hjelpe dem å huske tilbake til dem. Informantene gjorde så rede for sakene og hvilke standpunkt de hadde tatt i disse sakene, men også for sine standpunkt mer generelt i alkoholpolitiske tvister. Deretter snakka vi om deres argumentasjon eller *begrunnelser* – både i de konkrete sakene og mer generelt i alkoholpolitikk. På den måten gikk vi i intervjuet fra de helt konkrete sakene til å samtale om mer overordna temaer og begrunnelser.

²⁸ Jeg bruker «informant» kun om aktørene jeg har intervjuet. «Aktør» brukes om alle som har yttra seg i de kritiske situasjonene (også informantene).

²⁹ AV-OG-TIL-informantene var en del av evalueringsarbeidet av AV-OG-TIL som jeg var involvert i (se avsnitt 3.2.1). Jeg intervjuet flere i kommunen i denne sammenheng, men i avhandlingens datamateriale inkluderte jeg bare de som hadde vært involvert i alkoholpolitiske saker. For eksempel hadde to av disse uttalerett i bevillingssaker, mens to hadde vært med på å lage den siste rusmiddelpolitiske handlingsplanen i kommunen. De satt med andre ord tett på og hadde vært aktører i alkoholpolitiske saker i kommunen. Alle AV-OG-TIL-aktører benevnes som «administrativ» for å bevare anonymiteten deres (se avsnitt 3.6, tabell 1 og vedlegg).

Jeg gjorde til sammen 18 intervjuer i de to kommunene, 11 med lokalpolitikere og 7 med kommunalt administrativt ansatte (mer i tabell 1 under). Intervjua ble tatt opp og transkribert³⁰. Deretter la jeg både tekstutskriftene og lydfilene inn i NVivo, slik at jeg kunne gjennomgå dem og kode dem på samme måte som jeg hadde gjort med sakspapirene og -protokollene og høringsdokumenta i fase 1.

På dette tidspunktet i undersøkelsen hadde jeg gjennomført en første analyse av dokumentdata fra fire kommuner og i tillegg intervjudata fra to av dem. Som en oppsummering av denne delen av analysen hadde jeg plassert de alkoholpolitiske standpunkta langs et kontinuum fra liberale til restriktive (disse presenteres nærmere i kapittel 4, avsnitt 4.3), og jeg hadde starta prosessen med å studere hvordan aktørene rettferdiggjorde standpunkta. Nå var det på tide å gå nærmere inn i aktørenes rettferdiggjøringer.

3.4 Fase 3: Rettferdiggjøringene

Gjennom intervjua hadde jeg skaffa meg data om informantenes begrunnelser i konkrete saker som lå forut i tid, men også deres argumenter mer generelt i alkoholpolitikk. Dokumentmaterialet (om bevillingssaker, behandling av handlingsplaner/ retningslinjer) var også fruktbart i analysen av rettferdiggjøringene. Særlig var det mye å hente i de ulike *høringsuttalelsene*, fordi de var så eksplisitte i formen. Jeg ville imidlertid også studere rettferdiggjøringspraksiser i sanntid, det vil si *idet* de ble artikulert i politiske fora. Dette kunne jeg gjøre gjennom å *observere* politiske møter.

3.4.1 Observasjoner

Å observere begrunnelsesarbeid så jeg som et viktig metodisk supplement til de tilnærmingene jeg allerede hadde benytta meg av (analyse av møteprotokoller, andre dokumenter og tilbakeskuende intervjuer). Derfor valgte jeg å være til stede på politiske møter der alkoholsaker ble debattert. Jeg observerte ett slikt møte i henholdsvis Hurum (driftsutvalget) og Stord (formannskapet). I tillegg fulgte jeg to

³⁰ Til dette leide jeg inn noen til å transkribere de fleste av intervjua.

alkoholpolitiske prosesser i Tromsø kommune der jeg overvar diskusjonene i til sammen seks møter. Den ene prosessen var den såkalte «ølsalgssaken» i 2010³¹, der jeg observerte møtene i formannskapet og kommunestyret. Den andre var behandlinga av ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2012, der jeg var til stede på møtene i byrådet, helse- og omsorgskomiteen, finans- og næringskomiteen og kommunestyret. Disse to tromsøsakene var ikke opprinnelig en del av forskningsdesignet i og med at kommunen ikke var en del av evalueringsstudien jeg var involvert i (se avsnitt 3.2.1). Jeg inkluderte dem underveis i prosjektløpet fordi de i stor grad dreide seg om de samme to stridstemaene som jeg hadde identifisert i de første fire kommunene. Tromsøsakene ga dermed en mulighet til å få ytterligere data om disse temaene. I tillegg var ølsalgssaken så spesiell i alkoholpolitisk sammenheng, at den utgjorde en helt unik mulighet til å studere alkoholpolitiske rettferdiggjøringspraksiser. Når den i tillegg foregikk «rett under nesa» på meg i min egen hjemkommune, kunne jeg ikke anna enn å gripe sjansen og inkludere den i min studie.

Ved å overvære møtene fikk jeg først og fremst studere aktørenes begrunnelser idet de ble framsagt og uten at jeg hadde bedt dem å fortelle meg om dem. Jeg fikk med andre ord en mer umiddelbar og ufiltrert tilgang til rettferdiggjøringene. I tillegg kunne jeg observere mer enn bare det som ble sagt, det vil si også argumentasjonen som fant sted uten bruk av ord men i form av kroppsbevegelser (eksempelvis himling med øya, hoderisting, nikking og applaus). Mest av alt imidlertid var observasjonene nyttige fordi de ga tilgang til «tjukke beskrivelser» (Geertz 1983; 2000) i form av «naturally occurring talk» (Hammersley 2013:62). Dette supplerte på en god måte begrunnelsene jeg så langt hadde kunnet analysere ved hjelp av møteprotokoller (ofte kortfatta) og intervjuer (prisgitt hukommelsen til informantene). Når det gjelder intervjuer, er jo tidsdimensjonen en utfordring, sjøl om jeg som sagt prøvde å hjelpe informantene å huske tilbake til de kritiske situasjonene jeg tok utgangspunkt i. På den annen side trenger ikke «hukommelsessvikt» utgjøre en feilkilde. Hva folk ikke

³¹ Jeg kommer tilbake til innholdet i saken, men nevner kort her at kommunestyret i 2008 vedtok å redusere salgstida for øl og rusbrus med to timer, mens det to år etter bestemte seg for å utvide salgstida med de «samme» to timene.

husker, kan også utgjøre empiri dersom de utsettes for reflekterte analysestrategier (Kristiansen 2012). Dessuten, med tanke på studieobjektet i min avhandling, vil det at en informant ikke husker sine begrunnelser i en konkret skjenkesak, mest sannsynlig bringe fram refleksjoner rundt de mer *typiske* argumenta aktøren benytter seg av i skjenkesaker. At vedkommende ikke husker, vil dermed ikke være en feilkilde nødvendigvis, men kan snarere bekrefte allerede etablerte verdsettinger i feltet. Når det er sagt, fordelene med *observasjons*dataene, er at de ikke bare presenterte argumenta i sin «kondenserte» eller «ferdigtygde» form, men inkluderte alle «halve setninger», forsøk på begrunnelser, subjekter, objekter og innskytelser som aktørene brakte til torgs som en del av begrunnelsesarbeidet. Dette tok jeg godt vare på gjennom å ta opptak av det aktørene sa, for deretter å transkribere utsagna, og analysere dem i NVivo. Observasjonene jeg gjorde, kan imidlertid ikke beskrives som noe etnografisk feltarbeid i egentlig forstand, det vil si som en forskningsstrategi der man tilbringer

(...) long periods watching people, coupled with talking to them about what they are doing, thinking and saying, designed to see how they understand their world (Delamont i Silverman 2006:67).

Jeg gjennomførte kortere observasjoner begrensa til konkrete møter, der jeg satt sammen med andre tilskuere i det som alle var offentlige og åpne politiske møter. Jeg snakka heller ikke med aktørene i sammenheng med møtene.

3.5 Fase 4 og 5: Det felles beste og verdiordener

Fase 4 i undersøkelsesopplegget var en analyse av hvordan aktørene appellerer til et felles beste i sin argumentasjon. Funna i denne fjerde fasen, i tillegg til andre elementer jeg hadde identifisert i fase 3, brukte jeg så for å utforske hvilke verdiordener som mobiliseres i de ulike rettferdiggjøringspraksisene (fase 5). I begge fasene (4 og 5) tok jeg for meg kategoriene jeg hadde konstruert gjennom de tidligere rundene med koding, og gikk grundig inn i de utvalgte dataelementa. Disse så jeg i lys av a) relevant forskningslitteratur om alkohol og alkoholpolitikk, b) verdiordenene som utgjør en så sentral del av perspektivet til Boltanski og Thévenot, og c) forskningslitteratur som også har studert verdsettinger i lys av det franske pragmatiske perspektivet. I tråd med Boltanski og Thévenot sin tilnærming dreier ikke avhandlinga

seg om utfallet eller resultatet av de alkoholpolitiske diskusjonene, for eksempel hvorvidt kommunene vedtar en liberal eller restriktiv alkoholpolitikk. Det er diskusjonene *i seg sjøl*, og først og fremst hvordan aktørene rettferdiggjør sine standpunkt, som er temaet for analysen. Det er dette som skal gi svar på hvilke verdsettinger som preger norsk lokal alkoholpolitikk. I forlengelsen av dette spiller aktørene rolla som begrunnelsesprodusenter, mens andre aspekter ved dem i liten grad vektlegges i analysen. Jeg skal diskutere aktørene og deres rolle mer i dybden nå.

3.6 Aktørene

I hver alkoholpolitiske sak, bak hvert standpunkt og hver begrunnelse i denne avhandlinga står det aktører. Disse aktørene er³²:

- Aktører i de kommunale administrasjonene med ansvar for alkohol- og forebyggingssaker. Det vil si Rådmannens saksbehandler på bevillingssaker, SLT-koordinator³³, involverte i AV-OG-TIL-arbeidet i kommunen og andre ansatte i helse- og sosialsektoren.
- Lokale politikere med ansvar for alkoholsaker.
- Aktører bak høringsuttalelser i forbindelse med behandling av Tromsø, Stord og Hurum kommuners rusmiddelpolitiske handlingsplaner, for eksempel:
 - ✓ Næringsaktører (salgs- og skjenkebransjen).
 - ✓ Helse- og sosialaktører (kommunale eller frivillige instanser/ organisasjoner på alkohol- og rusfeltet),
 - ✓ Politiet.

Alle disse aktørene har status som begrunnelses- eller rettferdiggjøringsprodusenter i avhandlinga. Det er imidlertid viktig å minne om at avhandlinga dreier seg om standpunkt og rettferdiggjøringer, *ikke* aktørene som målbærer dem. Hvem som har sagt hva, er ikke det sentrale spørsmålet, men *hva* de har sagt og *hvordan*. I tråd med dette skal det vise seg at aktørene i studien ikke nødvendigvis «holder seg til» ett sett av begrunnelser eller måter å framstille dem på. For eksempel kan en aktør i én

³² Se detaljert oversikt over aktører i vedlegg.

³³ SLT står for Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak.

bevillingssak argumentere for at søkeren trenger bevilling for å overleve økonomisk (markedsorden). I en annen sak kan den samme aktøren framheve alle individers «rett» til å ha tilgang til et lovlig næringsmiddel (sivil orden). Thévenot, Moody og Lafaye fant den samme type «inkonsistens» i sin analyse av amerikanske og franske miljødebatter. De opplevde at aktørene bak argumenta sjelden

(...) offer only one sort of statement of the claim, or one description of the project or of their opponents. Instead, the public claims and portrayals are quite diverse, and any one participant in the conflict routinely varies the form and content of his or her arguments (2000:236).

Dette er i tråd med det Boltanski og Thévenot skriver om at det å kople aktører til ordener

(...) would mean pinning them down in a single form of worth, and this would run counter to the principles of justice on which the polity model is based (2006:215).

Oppgaven blir dermed ikke å «følge» aktørene, men å spore standpunkta og argumenta som aktørene setter fram og de argumentasjonskjedene de plasserer dem inn i. Det «inkonsistensen» imidlertid medfører, er at oppgaven med å analysere og sammenlikne rettferdiggjøringene blir mer kompleks (ibid.). Thévenot, Moody og Lafaye løser dette med å anvende en streng analytisk innfallsvinkel (ibid.). Dette har også vært min løsning på utfordringene i analysearbeidet, og avhandlingas tekst bærer preg av en relativt rigid struktur. Jeg har valgt denne strukturerte framstillingsformen for å lette lesearcheidet til leseren, i tillegg til at det har hjulpet meg å «holde styr på» alle elementa i analysen.

Det teoretiske perspektivet innebærer at det heller ikke er relevant *hvorfor* aktørene argumenterer som de gjør. Dette begrunnes med prinsippet om knapphet på forutsetninger (se kapittel 1, s. 10). Det betyr, som jeg har pekt på, at jeg som forsker må holde tilbake min egen formening om hvorfor aktørene gjør som de gjør³⁴. Analysen skal derfor heller ikke dreie seg om hvilke bakgrunnsvariabler som kan virke inn på det aktørene mener eller deres måte å argumentere på (Halvorsen 2008:35).

³⁴ Dette knytter videre an til ambisjonen i den pragmatiske tilnærminga om å være åpen for den empiriske virkeligheten slik den forstås og legges fram av aktørene sjøl i de situasjonene de befinner seg i (personlig korrespondanse med Ove Skarpenes, november 2014).

Aktørenes kjønn, alder, sosioøkonomiske status eller utdanningsnivå er derfor ikke relevante variabler i studien. Heller ikke eventuelle geografiske, strukturelle eller kulturelle forskjeller kommunene imellom. Med andre ord: Jeg har ikke studert det aktørene sier med utgangspunkt i egenskaper eller karaktertrekk ved aktørene sjøl eller kommunen de bor i, *med mindre* aktørene sjøl gjør det relevant i sine begrunnelser. Hensikten er å få tak i hva aktørene sjøl sier, hva *de* trekker på i sin argumentasjon. Med andre ord: Forskningsobjektet er det som skjer når ulike standpunkt og begrunnelser brynes mot hverandre. Jeg skal derfor ikke ta for gitt

(...) eksistensen av system eller strukturar som ligg «bak» eller «utanfor» aktørane og praksisen deira (...) (Hestholm 2003:28).

Aktørene er med andre ord mindre viktige som individer enn som «bærere av argumenter og argumentstyper» (Stenvoll 2003:12-13). Dette medfører også at *partitilhørighet* ikke er relevant (jf. *ibid.*). Min studie dreier seg ikke om partipolitiske skillelinjer, og jeg kommer ikke til å drøfte dette eller referere til hvilke partier politikerne representerer^{35 36}.

3.7 Vurdering av forskningsprosessen

Gjennomgangen over viser hvordan jeg gikk fra å identifisere stridstemaer/kritiske situasjoner (fase 1) og alkoholpolitiske standpunkt (fase 2), til å analysere fram rettfærdiggjøringer (fase 3), appeller til det felles beste (fase 4) og kollektive verdsettinger (fase 5). I prosessen har jeg benytta meg av tre «verktøy» for å produsere og analysere data: *Dokumentanalyse*, *observasjon* og *halvstrukturerte intervjuer*. Tabell 1 gir en oversikt over metoder og materialet i avhandlinga. For å holde oversikten over datamaterialet for min egen del, men også for å kunne referere til det på en måte som skaper oversikt for leseren, grupperte jeg materialet etter type og tilhørighet, og ga navn eller nummererte de enkelte dataelementer. Det vil derfor alltid framkomme av teksten hvilke deler av materialet jeg refererer til. En detaljert oversikt over observasjoner, dato, tid, sted, aktører og type data fins for øvrig i vedlegg.

³⁵ Dette skyldes også anonymitetshensyn. Dersom jeg viste hvilket parti aktørene representerer, ville de lett bli gjenkjent i sine respektive kommuner.

³⁶ For mer om alkoholspørsmålet i partipolitikk i Norden, se Anttila og Sulkunen (2001).

Min vurdering er at jeg gjennom mine ulike metodiske innfallsvinkler har skaffa meg en god mulighet til å finne svar på mine forskningsspørsmål. Dette begrunner jeg for det første i at jeg har data både fra fortid (dokument- og intervjumaterialet) og sanntid (observasjonene). På den måten kan jeg blant anna se eventuelle etterrasjonaliseringer (framsatt i de retrospektive intervjuer) opp mot begrunnelser som ble gjort i sanntid i de politiske møtene jeg observerte.

Tabell 1: Oversikt over metoder og materiale

Datatype	Tema/ Informanter/ aktører	Kommune, tidsperiode, saker				
		Hurum	Stord	Flekkefjord	Nøtterøy	Tromsø
Saks- papirer, -protokoller	Bevillingssaker, til sammen: 185	2007– 2010 (juni): 67 saker	2007– 2010 (juni): 32 saker	2007–2010 (juni): 47 saker	2007– 2010 (juni): 39 saker	
	Div. alkoholpolitiske saker, til sammen: 16	2007–2010 (juni): 6 saker	2007– 2010 (juni): 3 saker	2007–2010 (juni): 5 saker	2007–2010 (juni): 2 saker	
	Rusmiddel-politisk handlingsplan/ alkoholpolitiske retningslinjer	2008 2009	2008	2008	2008	2012
	Ølsalgssaken					2010
Hørings- uttalelser (til rusmiddel-politiske handlingsplaner/ alkohol-politiske retningslinjer)	Næringsaktører	2009: 4 uttalelser	2008: 2 uttalelser			2012: 1 uttalelse
	Frivillige organisasjoner					2012: 3 uttalelser
	Politiske partier					1 uttalelse
	Offentlige instanser	2009: 2 uttalelser	2008: 4 uttalelser			2012: 3 uttalelser
Obser- vasjon	Politiske møter	2009:1 møte	2010: 1 møte			2010: 2 møter 2012: 4 møter
Intervju	Lokalpolitikere	2009: 5 intervjuer	2010: 6 intervjuer			
	Adm. ansatte	2009: 5 intervjuer	2010: 2 intervjuer			

For det andre har jeg benytta meg av ulike tilganger til alkoholpolitiske rettferdiggjøringer: Jeg har studert dem både gjennom dokumenter, intervju- og observasjonsdata. Dette skaper en balanse i studien der én tilgang dekker inn for mulige svakheter eller skeivheter i andre. Denne type metodemangfold er også benytta i andre studier med utgangspunkt i perspektiver fra Boltanski og Thévenot. For eksempel Thévenot, Moody og Lafaye som tok i bruk ulike typer «tekst» og observasjoner fra ulike kilder, blant anna dybdeintervjuer, dokumenter, offentlige utsagn, mediedekning og sitater, i tillegg til tilgjengelige private notater (2000:234).

3.7.1 NVivo som hjelpemiddel

Alle data er, som allerede beskrevet, lagt inn og analysert i NVivo, og programmet har vært et svært nyttig redskap i dette avhandlingsarbeidet. Kvalitativt datamateriale er i utgangspunktet ustrukturert og ofte ganske overveldende, særlig i analysens første faser (Midré 2010). Slik var det også for meg, og jeg fant god hjelp i NVivo til å sortere, organisere og analysere materialet. Dette henger sammen med at programmet er dynamisk på den måten at det tillater revisjon i kategorisering og organisering etter hvert som analysen utvikler seg (Bazeley 2007; Midré 2010). NVivo og tilsvarende programmer tillater også forskeren å bruke flere analysestrategier samtidig, som å lese, reflektere, kategorisere, kode, ta notater og lenke sammen dataelementer på en oversiktlig måte. I tillegg er det mulig å finne igjen både elementa og sammenhengene mellom elementa seinere i analysearbeidet, noe som gjør det enklere å holde oversikten over hele datamaterialet (Midré 2010:243). Å bruke et slikt dataprogram i analysen krever imidlertid en høy grad av refleksjon, og en må ikke glemme at det sjølsagt er *forskeren*, ikke dataprogrammet, som utfører forskningsarbeidet:

Dataprogrammet vil i seg selv ikke forutsette eller fremme bestemte fortolkninger. Men et program som NVivo vil kunne være til hjelp ved å sortere tekster etter spørsmål som forskeren stiller til materialet. Svaret gis ikke av datamaskinen. Det gis av forskeren etter en detaljert lesing og refleksjon over det relevante datamaterialet (ibid.: 233).

3.7.2 Oppriktig og troverdig forskning

Avhandlinga er forankra i en *sosialkonstruktivistisk* kunnskapstradisjon. Det medfører en revurdering av tradisjonelle kvalitetskriterier for forskning (validitet og reliabilitet)

som hviler på forutsetninger fra korrespondanseteorier om sannhet (Kristiansen 2012). Innafor et sosialkonstruktivistisk perspektiv er man mer opptatt av å etablere *forsvarlige* kunnskapsutsagn (Kvale m.fl. 2009). Når det gjelder kvalitativ forskning, kan dette oppnås gjennom blant anna *oppriktighet* («sincerity») og *troverdighet* («credibility») (Tracy 2010). Troverdighet er først og fremst et spørsmål om analysen framstår som pålitelig og rimelig gitt de presenterte sammenhengene mellom empiri, teori og annen litteratur på feltet (ibid.: 842). Troverdighet kan oppnås gjennom tjukke beskrivelser, datamangfold og flerstemmighet (ibid.: 840). De to første av disse har jeg allerede reflektert over, mens flerstemmighet dreier seg om å la ulike stemmer og virkeligheter komme til «orde» i teksten: «Qualitative researchers do not put words in members' mouth» (ibid.:844). I tråd med dette har jeg gjennom avhandlinga gitt god plass til aktørene sjøl i sitater.

Oppriktighet har å gjøre med forskerens evne til å reflektere over sin egen forskningsprosess (ibid.:840). Denne evnen til refleksjon bør «skinne gjennom», så langt det lar seg gjøre, blant anna i refleksjoner og i ærlighet omkring skjevheter, tilbøyeligheter, interesser, posisjoner og svakheter (ibid.:840). Eksplisitte refleksjoner rundt dette har jeg først og fremst laget rom for i dette kapittelet, samt i kapittel 1 (avsnitt 1.4.1). Når det gjelder rolla jeg sjøl har spilt i studien, mener jeg, i tråd med et konstruktivistisk perspektiv, at forskeren sjøl må ses som en sentral del av kunnskapsproduksjonen (se for eksempel Mik-Meyer og Järvinen 2005:9). Samtidig er altså en forutsetning i den franske pragmatiske sosiologien at forskeren skal holde tilbake sine fortolkninger, slik at aktørenes perspektiv blir stående i sentrum. Dette har gjort at jeg underveis i arbeidet har reflektert over min rolle, tilstedeværelse og innflytelse på forskningsprosessen. Det betyr ikke at jeg er «tatt ut» av prosessen på en sånn måte at det som nå står igjen i form av en ferdig avhandling er en «rein» og «upåvirka» framstilling av verdsettinger i lokal alkoholpolitikk. Avhandlinga er sjølsagt et resultat av konstruksjoner og sammenstillinger *jeg* har gjort. Samtidig er analysene og den endelige teksten et resultat av et grundig, omfattende og refleksivt arbeid med å sammenstille egne (forut)forståelser, forestillinger i datamaterialet, funn

fra andre studier på feltet, og til sist viktige komponenter i mitt teoretiske rammeverk. Videre har målet vært å skrive fram troverdige analyser og logiske konklusjoner.

Et anna element ved oppriktighet som kvalitetskriterium er at forskninga er gjennomsiiktig med tanke på metoder og utfordringer (Tracy 2010:840). Dette har jeg først og fremst etterstrebet i dette kapittelet ved å presentere gangen i undersøkelsen og de valga jeg tok underveis. Det er imidlertid like viktig at det «forfølger» teksten hele veien. Endelig er oppriktighet et spørsmål om etikk. I den sammenhengen er forholdet til undersøkelsens aktører særlig viktig. Til dette har jeg hatt god hjelp av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes (NSD) system for håndtering av personvern.³⁷

For å oppsummere det som har vært målet med arbeidet metodisk, metodologisk og etisk: Inntrykket jeg ønsker at leseren skal sitte igjen med etter å ha lest avhandlinga, er at analysen og sammenstillingene *kunne* vært gjort på andre måter og med *andre* komponenter eller teoretisk innfallsvinkel, men at *denne* måten å gjøre det på gir mening, at den «henger i hop». Med andre ord at jeg har «begått» rimelige, troverdige og oppriktige tolkninger ut fra empirien og det teoretiske utgangspunktet jeg har valgt meg. Og til slutt at jeg med min empiri og mitt perspektiv har utvikla ny kunnskap om det «norske» alkoholspørsmålet gjennom å løfte fram hvordan de kommunale aktørene argumenterer og legitimerer sine alkoholpolitiske standpunkt.

*

Etter å ha reflektert både over det teoretiske og tematiske bakgrunnsbildet og også det metodiske arbeidet med avhandlinga, er det på tide å se nærmere på *innholdet* i det lokale rettferdiggjøringsarbeidet. Dette er tema for Del II i avhandlinga.

³⁷ Studien er tilrådd av NSD først i starten av avhandlingsarbeidet og seinere etter endringer i undersøkelsen som følge av at jeg valgte å inkludere Tromsø i studien (se vedlegg).

Del II: Standpunkt og rettferdiggjøringer

I Del II av avhandlinga skal jeg peke ut de alkoholpolitiske kritiske situasjonene i form av *stridstemaer* (se fase 1 i figur 2) og identifisere hvilke alkoholpolitiske *standpunkt* (fase 2) aktørene tar i diskusjonene om dem (kapittel 4). Jeg skal vise at det er spørsmål om tilgjengeligheten til alkohol som skaper mest debatt i kommunene, og at diskusjonene dreier rundt to hovedstandpunkt: A) Standpunkt *for* å redusere eller *ikke* øke tilgjengeligheten til alkohol (restriktive), og B) standpunkt *for* å øke eller *mot* å redusere tilgjengeligheten til alkohol (liberale). Del II inneholder videre analyser av hvordan aktørene rettferdiggjør eller begrunner begge typene standpunkt. I kapittel 5 skal jeg vise hvilke problemforståelser og løsningsforslag som produseres i og med de restriktive begrunnelsene. Kapittel 6 utgjør en tilsvarende analyse av de liberale rettferdiggjøringene. Kapittel 7 og 8 utforsker andre elementer ved de to rettferdiggjøringspraksisene.

I gjennomgangen skal jeg ha mest fokus på Hurum, Stord og Tromsø. Fra disse kommunene har jeg data som gjør at jeg kan kople de alkoholpolitiske stridstemaene med informantutsagn og egne observasjoner (se oversikt over datamaterialet i tabell 1 s. 61 og i vedlegg). Analysearbeidet er derfor lagt opp slik at Hurum, Stord og Tromsø er utgangspunkt for analysen, mens dokumentmaterialet fra Nøtterøy og Flekkefjord tas inn for å danne et bredere bakteppe og supplere analysen.

4 Alkoholpolitiske stridstemaer og standpunkt

4.1 Innledning

I kapittel 1 og 3 viste jeg hvordan det empiriske inntaket for å undersøke alkoholpolitiske rettferdiggjøringer er det som innafor sosiologien om rettferdiggjøring kalles kritiske situasjoner. Videre viste gjennomgangen i kapittel 2 at de siste om lag 150 år har «alkoholspørsmålet», i større eller mindre grad, utgjort en kritisk situasjon i Norge og andre vestlige land, spesielt i Storbritannia, Norden og Nord-Amerika. Ulike aktører har i denne perioden deltatt i den offentlige debatten for å overbevise om sine standpunkt, og for å søke å komme til enighet med andre aktører om hva som er den «rette» måten å håndtere alkohol og alkoholproblemer på. Disse debattene har foregått både på internasjonalt, nasjonalt og lokalt nivå.

Hensikten med dette kapittelet er å peke ut lokale alkoholpolitiske kritiske situasjoner i form av *stridstemaer* i mitt materiale (fase 1 i figur 2) og å identifisere hvilke alkoholpolitiske *standpunkt* (fase 2) aktørene tar i diskusjonene om dem. For å finne fram til stridstemaer og standpunkt tok jeg, som vist i kapittel 3, utgangspunkt i kommunale sakspapirer og -protokoller fra alle alkoholpolitiske saker behandla i politiske organer i Hurum, Stord, Flekkefjord og Nøtterøy i en periode på 3,5 år. Dette omfatta alle de 185 bevillingssakene i perioden, i tillegg til politisk behandling av rusmiddelpolitiske handlingsplaner/alkoholpolitiske retningslinjer i de samme kommunene i 2008 og 2009. Intervjua jeg gjorde i etterkant av dokumentgjennomgangen, samt materialet fra Tromsø, ga også opplysninger om stridstemaene i kommunene. Se for øvrig oversikten over datamaterialet i tabell 1 (s. 61) og i vedlegg.

4.2 Tilgjengelighetsspørsmål skaper debatt

Å regulere *tilgjengeligheten* til alkohol er én av flere mulige strategier for å redusere alkoholrelaterte skader i et samfunn³⁸ (Österberg 2013:361). Tilgjengelighetsstrategier kan deles i tiltak som regulerer den *fysiske*, på den ene side, og den *økonomiske* tilgjengeligheten til alkohol, på den andre (ibid.:361). Disse er to av de sentrale nasjonale alkoholpolitiske virkemidla i de siste to tiåra i Norge (Skjælaaen 2011:68), i tillegg til å formidle informasjon om følgene av alkoholbruk (ibid.:68). Det er reguleringer av den fysiske tilgjengeligheten av alkohol som er relevant i denne sammenheng, fordi det er rundt den type tiltak at stridene/diskusjonene har stått i undersøkelseskommunene³⁹. Det finnes ulike typer tiltak for å regulere den fysiske tilgjengeligheten til alkohol:

- Monopolordninger eller lisensiering på salg (i butikk/alkoholutsalg) og skjenking (på serveringssteder) av alkohol,
- generelle eller spesielle bestemmelser om åpningstider for salg og skjenking,
- bestemmelser om beliggenheten til salgs- og skjenkesteder,
- diverse bestemmelser om salg og skjenking, for eksempel:
 - ✓ aldersgrenser,
 - ✓ hvorvidt salg skal skje over disk eller som sjølbetjening,
 - ✓ om det kreves matsservering på steder med bevilling, osv. (Österberg 2013:361).

³⁸ Andre tiltak er å regulere eller modifisere drikkekonteksten, tiltak for å redusere promillekjøring, restriksjoner på markedsføring av alkohol, overbevisnings- og opplysningsstrategier, behandling og såkalt tidlig intervensjon (Österberg 2013:361).

³⁹ Kommuner bestemmer også nivået på alkoholavgiftene i kommunen (økonomisk tilgjengelighet) og hva den skal brukes til, men dette har ikke ført til noen diskusjon eller strid i mitt materiale. Se for øvrig avsnitt 3.2.1 for en oversikt over det lokale sjølstyret på alkoholfeltet.

4.2.1 Stridstema 1: Skjenke- og salgstidsbestemmelser⁴⁰

Alkoholloven setter rammer for når skjenking og salg av alkohol tidligst kan starte og når det må opphøre⁴¹. Innafor denne ramma er det opp til hver enkelt kommune å vedta sine salgs- og skjenketider. Det skulle vise seg at debattene om disse tidsbestemmelsene var blant de «heteste» i kommunene i undersøkelsesperioden, og utgjorde det første av to stridstemaer.

Skjenketid

I alle de fire opprinnelige undersøkelseskommunene (Hurum, Stord, Flekkefjord og Nøtterøy) ble det til dels store diskusjoner om skjenketid da de vedtok nye alkoholpolitiske retningslinjer i 2008 og 2009. I Hurum foreslo Rådmannen⁴² i sitt utkast til nye retningslinjer i 2009 å redusere skjenketida utendørs fra kl. 01.30 til kl. 24.00 for den kommende bevillingsperioden. I forkant av politisk behandling var det stor uenighet om dette, og en av de administrativt ansatte informantene fortalte at det var

(...) åpningstidene vi fikk reaksjoner på, og det var utendørsserveringa. Og det var begrensninger i – altså alt som var på en måte noen begrensninger, fikk vi reaksjoner på i høringene, ganske kraftige tilbakemeldinger, spesielt på det med utendørsserveringa (intervju, administrativ 1).

Noen av disse sterke reaksjonene kom til uttrykk på et møte mellom representanter fra kommuneadministrasjonen og skjenkestedene i kommunen i oktober 2008. Her ga bevillingshaverne klart uttrykk for at de ikke ønska denne reduksjonen i skjenketid. I høringsrunden skrev flere representanter for skjenkebransjen at kommunen burde

⁴⁰ Gjennomgående i avhandlinga skal jeg bruke doble apostrofer (" ") rundt informantsitat eller gjengivelse av skriftlige datakilder i teksten, mens doble vinkeltegn (« ») brukes for å markere konstruksjoner, spesielle begreper, eller for å gjengi litteratsitat i teksten. Lengre datakilde- eller litteratsitat markeres ved å redusere fontstørrelse og rykke inn teksten fra begge sider. Der jeg ønsker å framheve et poeng eller et ord, kursiveres teksten. For sitat inne i et sitat, bruker jeg enkle anførselstegn (' '). For øvrig beholdes i sitater eller gjengivelser de tegn som originalforfatteren av teksten sjøl har benytta seg av.

⁴¹ Hovedreglene i alkoholloven er at salg av alkohol i dagligvareforretninger tidligst kan starte kl. 08.00, og seinest opphøre kl. 20.00 på hverdager og kl. 18.00 på dager før søndager og helligdager. Skjenking av alkohol på serveringssteder kan tidligst starte kl. 06.00 (øl og vin) og 13.00 (brennevin), og må seinest opphøre kl. 03.00.

⁴² Det vil si den arbeidsgruppa som hadde utarbeida forslaget, men formelt sett er det Rådmannen som foreslår/innstiller til vedtak.

oppretholde ordninga med utendørs skjenketid til kl. 01.30. I politisk behandling, som en av informantene i kommunen mente "bare dreide seg om salg og skjenking" (intervju, administrativ 2), ble det vedtatt at denne skjenketida skulle opprettholdes.

I Stord oppstod det i 2008 en liknende diskusjon med utgangspunkt i Rådmannens forslag om å redusere maksimal skjenketid innendørs. På ukedager ønska Rådmannen å stenge kl. 00.30 (01.00 i forrige periode), og natt til lørdag og søndag kl. 02.00 (03.00 i forrige periode). Særlig representanter skjenkestedene var mot dette forslaget. I politisk behandling ble det endelige vedtaket henholdsvis 01.00 og 02.30, med andre ord en reduksjon sammenlikna med forrige periode, men likevel ikke en så stor reduksjon i skjenketid som det lå an til i Rådmannens forslag.

Da Nøtterøy vedtok nye alkoholpolitiske retningslinjer i 2008 var skjenketider et stridstema også her. Rådmannen foreslo å redusere maksimal skjenketid med én time – fra kl. 02.00 til kl. 01.00 – alle dager i uka. Imidlertid gikk flertallet av politikerne, både i hovedutvalg for helsevern og sosial omsorg, formannskapet og i kommunestyret, inn for å stoppe skjenking av alkohol først kl. 02.00.

I Flekkefjord var skjenketidsbestemmelsene oppe til behandling i bystyret i 2008. Her la Rådmannen fram forslag om å redusere maksimal skjenketid i kommunen fra 02.00 til 01.00. Forslaget gikk imidlertid ikke gjennom i politisk behandling, og skjenketidene fra forrige periode ble opprettholdt.

Da Tromsø i 2012 behandla ny rusmiddelpolitisk handlingsplan, sendte byrådet ut på høring et forslag om å utvide skjenketida i ukedagene (søndag til torsdag). Byrådet ønska å flytte tidspunktet for når skjenking av alkohol seinest må opphøre fra kl. 01.30, som det hadde vært i forrige periode, til kl. 03.00 i den kommende perioden. Dette forslaget skapte mye diskusjon, og flere høringsuttalelser argumenterte mot utvidelsen. Forslaget ble også tatt opp og debattert i og med behandlinga av handlingsplanen, sjøl om forslaget ble trukket fra byrådets side underveis i saksprosessen. Det ble ingen endring i tidspunktet for skjenkeslutt i de vedtatte retningslinjene.

Et anna punkt det ble stor diskusjon om i forbindelse med behandlinga av handlingsplanen i Tromsø i 2012, både i helse- og omsorgskomiteen og i

kommunestyret, var byrårets forslag om å flytte *starttidspunktet* for skjenking av øl, vin og rusbrus på formiddagen fra kl. 12.00 til kl. 09.00, og for brennevin fra kl. 15.00 til kl. 13.00. Flere politikere var mot dette, og det kom forslag om å opprettholde starttidspunkt for skjenking fra forrige periode. Byrårets forslag om utvidelse av skjenketidene ble imidlertid vedtatt.

Et tredje omstridt forslag i Tromsø i 2012 ble framlagt i politisk behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan, og dreide seg om å redusere skjenketida til kl. 02.00 i helgene (fra kl. 03.00). Dette ble ikke vedtatt.

Et fjerde diskusjonspunkt rundt skjenketid i Tromsø i 2012 var planutkastets forslag om å redusere utendørs skjenketid. Dette ble sendt på høring, men byrådet valgte å ikke innstille på dette i det endelige forslaget til plan og retningslinjer.

Salgstid

Mens skjenketider var en omdiskutert sak i alle de fem kommunene, ble salgstider for alkohol i dagligvareforretninger debattert kun i Tromsø. Særlig var dette tilfelle i 2010, men til en viss grad også i 2012. Bakteppet for saken var at kommunestyret i 2008 vedtok at salg av øl og rusbrus i butikk skulle stenge klokka 18.00 på hverdager og 16.00 på dager før søndager og helligdager. Dette var en reduksjon med to timer hver dag fra forrige periode. Om lag to år etter, i august 2010, vedtok det samme kommunestyret at salgstidene skulle tilbake til det de hadde vært før vedtaket i 2008. Prosessen for å få «reversert» 2008-vedtaket starta allerede høsten 2009 da formannskapet og helse- og omsorgskomiteen ba Rådmannen om å evaluere ordninga med reduserte salgstider. Da saken kom opp i helse- og omsorgskomiteen, formannskapet og kommunestyret på for- og seinsommeren 2010, vedtok alle tre instanser å gå tilbake til salgstidene fra forrige periode, uten at Rådmannen hadde rukket å evaluere ordninga.

I 2012 ble det igjen debatt om salgstider i Tromsø da et av opposisjonspartia foreslo å redusere salgstida på øl og rusbrus i butikk til 18.00 på hverdager og 16.00 på lørdager. Forslaget ble imidlertid nedstemt av flertallet i kommunestyret.

4.2.2 Stridstema 2: Bestemmelser om skjenkebevillinger

Det andre stridstemaet i undersøkelseskommunene var knytta til hvilke retningslinjer som skulle gjelde for bevillinger til å skjenke alkohol. Nærmere bestemt: Hvilke kriterier må søkerne oppfylle for å få bevilling, og hva er utslagsgivende for at de *ikke* skal få bevilling? Dette ble debattert i kommunene i to ulike sammenhenger. For det første da kommunene behandla sine alkoholpolitiske retningslinjer/rusmiddelpolitiske handlingsplaner tidlig i kommunestyreperioden. For det andre i fortløpende behandlinger av bevillingssøknader i kommunene.

Alkoholpolitiske retningslinjer/rusmiddelpolitiske handlingsplaner

I perioden ble det særlig diskusjon om hvorvidt det skal være lov med alkoholserving på arrangement der barn og unge er til stede. Et eksempel er fra Hurum. Her foreslo Rådmannen at det ikke lenger skulle gis bevilling til typiske familiearrangement i områder som ikke ligger i tilknytning til etablerte skjenkesteder, og hvor mange av aktivitetene er retta mot barn og unge. Forslaget gikk gjennom som en hovedregel, men kommunestyret vedtok likevel at det kunne gis unntak fra denne hovedregelen for det som ble kalt to «etablerte familiearrangement» i kommunen.

I Stord foreslo Rådmannen at det ikke skulle kunne gis bevilling til "idrettsarrangement samt andre innandørs og utandørs arrangement (festivalar, konsertar o.l.) med tilgjenge for barn under 18 år" (Rådmannens forslag til rusmiddelpolitisk handlingsplan 2008-2012). Kommunestyret vedtok imidlertid at dette kun skulle gjelde idrettsarrangement. Presiseringa hadde sammenheng med en konkret bevillingssak fra 2007 der den lokale festivalen Stordfest søkte om skjenkebevilling. Vedtaket ble reaktualisert da Stordfest søkte om bevilling på nytt i 2010.

I Nøtterøy og Flekkefjord var det også diskusjon om skjenking på arrangement der det kunne være barn og unge til stede. I Nøtterøy ble vedtaket til slutt slik:

Det skal ikke gis bevilling til skjenking av alkoholholdig drikk under idrettsarrangementer, arrangementer der barn og unge er målgruppe eller familiearrangement (Rusmiddelpolitisk handlingsplan Nøtterøy 2008–2012, punkt 4.31.4).

I Flekkefjord foreslo Rådmannen å vedta et prinsipp om at skjenking ikke tillates dersom barn eller ungdom utgjør hovedtyngden av gjestene. Dette ble foreslått strøket av et mindretall, men ble støtta og vedtatt av flertallet i bystyret. Vedtaket ble imidlertid tatt opp til drøfting kort tid etterpå, i sammenheng med en søknad om tillatelse til å skjenke alkohol i den kommunale idrettshallen (se under).

Også i Tromsø i 2012 ble det diskusjon om såkalte «blandingskonsept», det vil si arrangement som ikke primært er retta mot barn og unge, men der mindreårige kan være til stede.

I Stord ble det debatt om vilkåra for å skjenke brennevin (alkoholgruppe 3) da kommunen behandla ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2008. I planutkastet var det foreslått at skjenkeaktører med brennevinsbevilling måtte "tilby varm mat og middag frå ei variert menyliste – heilt fram til stengetid". I tillegg var det forslag om at det ikke skulle være lov å skjenke brennevin utendørs. Begge forslaga ble sterkt argumentert mot, særlig i høringsuttalelsene fra næringsaktørene i kommunen. Diskusjonen om matsservering og brennevinsbevilling gikk også i Tromsø i 2012 i forlengelsen av at byrådet foreslo å ta bort en bestemmelse kommunen hadde hatt i mange år, om at brennevinsbevilling bare kunne gis til steder med matsservering. I behandlinga av planen ble det imidlertid foreslått fra opposisjonens side at en skulle ta inn igjen denne bestemmelsen.

Bevillingssøknader

Den *andre* sammenhengen der det ble debatt om skjenkebestemmelser, var i fortløpende behandlingar av konkrete bevillingssøknader. Det er bestemte politiske organ som behandlar søknader om bevillingar i kommunene. Som oftest er det formannskapet, men det kan også være andre utvalg. I Hurum er det for eksempel driftsutvalget⁴³. Gjennomgangen av bevillingssakene i Hurum, Stord, Flekkefjord og Nøtterøy i undersøkelsesperioden viser at administrasjonen og flertallet av politikerne i stor grad var enige om hva som skulle være utfallet i sakene. Kommunene behandla til

⁴³ Ambulerende bevillingar behandlar ofte administrativt, som for eksempel i Tromsø eller i Stord. Imidlertid kommer eventuelle klagesaker frå disse søknadsbehandlingene til politisk behandling.

sammen 185 søknader om salgs- eller skjenkebevillinger i perioden. Av disse fikk 184 bevilling. De interessante sakene i denne undersøkelsen, er imidlertid de det ble debatt om. Disse utgjør et mindretall av sakene, og kjennetegnes av at Rådmannen innstilte på å avslå bevilningssøknaden, mens de fleste av politikerne likevel ønska å gi bevilling. I til sammen 13 av de 185 søknadene innstilte Rådmannen på avslag. I 12 av de 13 valgte politikerne å gå mot Rådmannens innstilling.

Fra Hurum er det fem eksempler på at Rådmannens forslag til avslag avstedkom debatt i driftsutvalget i kommunen. Flertallet av politikerne valgte imidlertid likevel å gi bevilling til alle stedene som hadde søkt. Protokollene fra disse sakene, som for eksempel var søknader fra friluftsanlegg og kafeer i områder der barn og unge ferdes, viser at det var uenighet blant de involverte politikerne, og sakene ble avgjort med knappe flertall. I intervjuet med involverte politikere i etterkant fortalte flere at de syntes det var vanskelig å ta standpunkt i sakene.

I Stord kommune ble det ved to anledninger i perioden (i 2007 og 2010) diskusjon om bevilningssøknader fra festivalen Stordfest (se over). Begge gangene hadde administrasjonen, som behandler ambulerende bevillinger, avslått søknadene. Og begge år anka Stordfest avgjørelsen, noe som gjorde at sakene ble forelagt formannskapet. Rådmannen foreslo å avslå anken både i 2007 og 2010. Til tross for Rådmannens innstilling bestemte flertallet av politikerne at arrangementet skulle få bevilling, men først etter delvis oppheta debatt i formannskapet.

I Flekkefjord skjedde det tre ganger i perioden at Rådmannen innstilte på avslag på bevilningssøknader. Politikerne vedtok imidlertid å gå mot Rådmannens innstilling i alle tre sakene. Den ene av disse sakene gjaldt en søknad om å få skjenke på et arrangement i kommunens idrettshall (se over). I kjølvannet av denne saken behandla politikerne retningslinjer for skjenking av alkoholholdig drikk i idrettshallen. Saken ble tatt opp både i formannskapet og i bystyret, og begge behandlinger stadfesta at det skal være lov å skjenke alkohol i hallen, men bare på visse betingelser.

Med de to stridstemaene/kritiske situasjonene kartlagt, *skjenke- og salgstidsbestemmelser* og *bestemmelser om skjenkebevillinger*, kan jeg nå utforske standpunktene aktørene tok i sammenheng med stridstemaene (fase 2 i figur 2).

4.3 Liberale og restriktive standpunkt

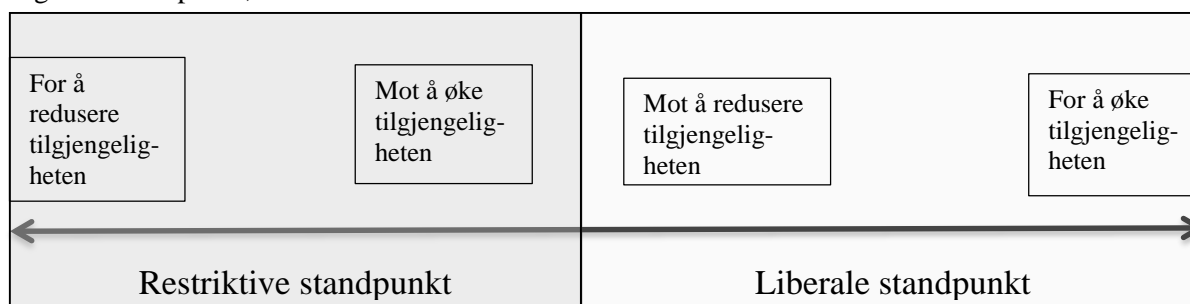
For å oppsummere kan vi si at diskusjonene om stridstemaene innebar at aktørene måtte ta stilling til følgende type spørsmål:

- Skal salgs- eller skjenketidene i kommunen økes eller reduseres?
- Hva skal være vilkåra for å avslå eller innfri en bevillingssøknad?

Både regulering av salgs- og skjenketider og bevillingsbestemmelser for alkohol er alkoholpolitiske virkemidler som dreier seg om regulering av *tilgjengeligheten* til alkohol. Aktørene i de kritiske situasjonene jeg her analyserer er med andre ord uenige om hvorvidt, på hvilken måte og i hvilken grad disse virkemidla skal tas i bruk. At det nettopp er tilgjengelighetsbegrensninger, en type tiltak som hører med blant de *kontrollpolitiske* virkemidla, som har utløst de kritiske situasjonene i undersøkelseskommunene, er ikke overraskende. Fra annen forskning vet vi at tilgjengelighetsspørsmål, særlig salgs- og skjenketidsbestemmelser, ofte utgjør «stridens kjerne» i alkoholpolitikken i mange kommuner: «Tilgjengelighetsbegrensninger på alkohol byr på interessekonflikter og er politisk sprengstoff» (Baklien og Krogh 2011:94-95; se for øvrig Baklien og Skjælaaen 2012; Skretting 2012). Også i andre land er det kontrollpolitikken som skaper mest alkoholpolitisk spenning (Baggott 1990:5).

Stilt overfor de to typene spørsmål har aktørene i mitt materiale tatt ulike standpunkt som jeg skal kalle henholdsvis *liberale* og *restriktive*. Nærmere bestemt har jeg plassert standpunktene langs et kontinuum mellom et liberalt og et restriktivt ytterpunkt (se figur 3). I den liberale enden har jeg plassert standpunkt som innebærer å *øke* tilgjengeligheten til alkohol i kommunen, for eksempel gjennom forslag om å forlenge skjenketida. Det restriktive ytterpunktet okkuperes av standpunkt for å *redusere* tilgjengeligheten, for eksempel gjennom å begrense salgstidene for øl og rusbrus i dagligvareforretninger. Mellom disse ytterpunktene, men fremdeles på restriktiv side av kontinuumet, er standpunkt som innebærer en motstand mot å øke tilgjengeligheten. På liberal side er et mindre «ekstremt» standpunkt å være mot å redusere tilgjengeligheten til alkohol. Figur 3 viser kontinuumet av alkoholpolitiske standpunkt i materialet.

Figur 3: Standpunkt, kontinuum

«Restriktiv» betyr regulerende, tilbakeholden eller innskrenkende (Berg 2014), og i denne avhandlingen bruker jeg begrepet om standpunkt og begrunnelser *mot* å øke eller *for* å redusere tilgjengeligheten til alkohol. «Liberal» brukes i utgangspunktet som betegnelse på den innstilling eller politikk personer, partier eller bevegelser står for som er tilhengere enten av klassisk eller sosial liberalisme⁴⁴. Når det dreier seg om liberalisering i samfunnslivet, for eksempel i alkoholpolitikken, er betydningen som oftest i tråd med den klassiske liberalisme, det vil si «at offentlige restriksjoner, inngrep, reguleringer, sensuriltak o.l. skal tas bort» (ibid.). Jeg bruker her begrepet om standpunkt og begrunnelser *for* å øke eller *mot* å redusere tilgjengeligheten til alkohol.

Jeg kaller de to typene standpunkt henholdsvis liberale og restriktive. Jeg kommer også til å omtale begrunnelsespraksisene og aktørene med de samme begrepa⁴⁵. Dette er begreper som er godt kjent fra litteratur på feltet, særlig i en nordisk kontekst, som betegnelser på holdninger og argumenter i tilknytning til alkoholpolitikk (se f.eks. Fekjær 2009; Hauge 1999; Light 2005; McAllister 1995; Skjælaaen 2011; Skutle, Mounteney og Johannessen 2009; Storvoll, Rossow og Rise 2010; Wilkinson, Room og Livingston 2009; Østhus 2005). Begrepa er også innarbeida i det politiske språket og i allmennhetens forståelse av alkoholpolitikken. Det er også vanlig å snakke om en *liberalisering* av alkoholpolitikken i seg sjøl (jf. den historiske gjennomgangen i kapittel 2). For eksempel omtales ofte utviklingen vi har sett de siste 30–40 åra i Norge og Norden, med stadig større tilgjengelighet til alkohol, som en liberalisering (jf. kapittel 2 og Anttila og Sulkunen 2001; Hauge 1999). Også

⁴⁴ Store norske leksikon. Hentet 2. desember 2014 fra <https://snl.no/restriktiv>.

⁴⁵ Det betyr ikke at aktørene «er» liberale eller restriktive, men at de i de ulike sammenhengene framfører liberale eller restriktive rettferdiggjøringer.

holdninger til alkoholpolitiske virkemidler kan være mer eller mindre liberale og restriktive (se f.eks. Skjælaaen 2011; Skutle, Mounteney og Johannessen 2009; Storvoll, Rossow og Rise 2010; Østhus 2005). Liberal og restriktiv er imidlertid ikke uproblematisk begreper å bruke i en alkoholpolitisk sammenheng, i og med at de er blitt gitt forskjellig innhold i ulike historiske perioder og kontekster⁴⁶. Derfor har den finske sosiologen Pekka Sulkunen kritisert både kritikere av og støttespillere for kontroll av alkoholbruk, samt forskere på feltet, for å ha en for vilkårlig omgang med begrepet «liberal» (2000). For det første, skriver han, har kritikk mot de sentraliserte nasjonale systemene for alkoholregulering i Norden vanligvis blitt pakka inn i liberalistisk retorikk (ibid.). For det andre har både forskere og myndighetsrepresentanter hatt en tendens til å kalle ethvert virkemiddel som øker tilgjengeligheten til alkohol for en del av en liberalisering (ibid.). Sulkunen skriver videre at det er en tendens i dagens samfunn til å kople liberalisme når det gjelder alkohol til

(...) modernity, willingness to change and to liberate future pleasure and ways of living from the constraints of the past (ibid.:67).

Sulkunen, på sin side, mener at begrepet er tvetydig og sjølmotsigende, og at de liberale diskursene inneholder et mangfold av argumenter. Én av årsakene til dette, fortsetter han, er at sosial endring, uavhengig av i hvilken retning den går, som oftest impliserer et brudd med det som har vært, en frigjøring eller, nettopp, *liberalisering* fra gammel moral eller tvang (ibid.), uten at dette trenger å ha noe med liberalistiske filosofiske eller politiske tankeretninger å gjøre.

I mitt arbeid har det vært viktig å ikke bestemme på forhånd hva som menes med restriktiv og liberal. Min strategi har vært å fylle begrepa med innhold etter hvert som analysen av de ulike rettferdiggjøringspraksisene har tatt form. Likevel velger jeg altså å bruke restriktiv og liberal som betegnelser på de ulike standpunkta og rettferdiggjøringene. For det første fordi de er innarbeida begreper både innfor forskning, politikk og den «allmenne samtalen» om alkoholpolitikk. For det andre

⁴⁶ Paradoksalt nok har for eksempel nordiske liberale partier ofte støtta restriktiv politikk, særlig før midten av 1970-tallet (Anttila og Sulkunen 2001:57).

fordi alternativene verken er mer presise eller mer leservennlige. For eksempel vurderte jeg underveis å bruke «pro»- og «anti-kontrollstandpunkt», i stedet for restriktiv og liberal, fordi stridstemaene i kommunene dreier seg om kontrollpolitiske tiltak. Jeg valgte å *ikke* gjøre dette, fordi begrepa mest er brukt i den engelskspråklige litteraturen på feltet, og bare unntaksvis i den norske. Dessuten har kontroll i norsk alkoholpolitisk kontekst en snevrere betydning enn i engelskspråklige publikasjoner på feltet. I Norge brukes det som oftest om alkohollovens bestemmelser om kontroll av bevillinger. Det vil si om det ansvaret kommunene har for å føre tilsyn med drifta av salgs- og skjenkesteder i kommunene (se f.eks. Baklien og Skjælaaen 2012).

Jeg vurderte også å omtale standpunkta og begrunnelsene som «regulerings skeptiske» og «reguleringsvennlige», men fant at disse for det første ikke var presise nok for å dekke meningsinnholdet i standpunkta, og at de for det andre gjorde teksten unødvendig vanskelig å lese.

Jeg har derfor valgt å bruke restriktiv og liberal, men har med meg en bevissthet om at dette er språklig og kulturelt konstruerte begreper som må stå i relasjon til meninger og erfaringer i det empiriske materialet. Det er dessuten en fare for å overforenkle og polarisere feltet ved å definere to typer standpunkt på denne måten, sjøl om jeg har plassert dem langs et kontinuum. Likevel er kategoriene godt fundamentert i mitt empiriske materiale. Samtidig viser erfaringer at det lokale alkoholpolitiske feltet også i Sverige langt på vei er delt i to (Karlsson 2012:238). Karlsson kaller «liberal-restriktiv-dimensjonen» en av nøkkelfaktorene i nordisk alkoholpolitikk (ibid.:240). Når det er sagt: Liberal og restriktiv referer ikke til noe *absolutt* restriktivt eller liberalt. Standpunkta i materialet må ses i *relasjon* til hverandre. For eksempel er det ikke noe liberalt *i seg sjøl* å mene at skjenkestedene skal stenge kl. 02.00 i stedet for kl. 01.00, men sammenlikna med synspunkt om at de bør stenge ved midnatt, er det mer liberalt.

*

I dette kapitlet har jeg gjennomført 1. og 2. fase i undersøkelsesopplegget (se figur 2 s. 48). I den videre analysen er det *hvordan* aktørene begrunner sine alkoholpolitiske standpunkt, det vil si aktørenes *rettferdiggjøringspraksiser* (fase 3), som er der sentrale analyseobjektet. Jeg starter med å undersøke hvordan aktørene kvalifiserer problemkonstruksjoner og løsningsforslag som en del av begrunnelseskjedene sine.

5 Restriktive problemkonstruksjoner og løsningsforslag

5.1 Innledning og rask teoretisk repetisjon

I kapittel 1 presenterte jeg Boltanski og Thévenots rammeverk for å studere kollektive verdsettinger og de seks verdiordenene de forska seg fram til. Jeg viste hvordan ordenene består av et sett grunnleggende elementer, og at hver orden representerer et unikt verdsettingsprinsipp og et bestemt vokabular eller grammatikk for rettferdiggjøring (Andersen 2007:38). Når aktører begrunner sine synspunkt, for eksempel i en alkoholpolitisk debatt, sier vi at de *mobiliserer* en verdiorden ved å ta i bruk det vokabularet som «tilhører» den verdiordenen. Dette innebærer at de definerer hvilke elementer (verdiprinsipp, egenskaper, subjekter, objekter, relasjoner osv.) som de mener er viktige og verdifulle i den aktuelle diskusjonen. Denne måten å gjøre elementer *relevante* eller *gjeldende* på, kalles å *kvalifisere* (Boltanski og Thévenot 2006:140-141). Dette betyr: For at et objekt skal oppfattes som legitimt tilhørende en situasjon eller ei argumentasjonsrekke, kvalifiserer aktørene objektet på en sånn måte at det skal oppfattes som en naturlig del av argumentasjonen og sammenhengen det settes inn i. Dette kalles «faktaproduksjon» eller «bevisførsel» (Halvorsen 2008:47). Hensikten er å begrunne eget, eventuelt kritisere andres, synspunkt, eller lansere forslag til hvordan en kan komme til enighet i den aktuelle disputten.

Jeg argumenterte i kapittel 1 (avsnitt 1.3) for at det er nyttig å supplere Boltanski og Thévenots verdiordenelementer med to nye elementer: Problemkonstruksjon og løsningsforslag. Årsaken er at aktørene konstruerer bestemte problemdefinisjoner og løsningsforslag i sine argumentasjonsrekker, og de gjør det slik at de skal passe inn i og framstå som naturlige elementer i argumentasjonsrekkene. Problemkonstruksjoner og løsningsforslag kvalifiseres dermed på samme måte som de andre elementa i skjemaet til Boltanski og Thévenot (se figur 1 s. 15). I kapittel 2 viste

jeg også hvordan det historisk har vært en tendens til å kvalifisere problemer og løsninger som en del av forsøkene på å skape enigheter om alkoholrelaterte temaer (se for øvrig Greenaway 2011:411; Simpura 1997).

I analyser av rettferdiggjøringspraksiser kan vi som forskere starte med å identifisere problemforståelser, løsningsforslag, objekter, subjekter, relasjoner osv. som aktørene presenterer som løsninger på debattene de deltar i. I dette kapittelet skal jeg gjøre en analyse av hvordan aktørene begrunner eller rettferdiggjør restriktive standpunkt ved å kvalifisere bestemte forståelser av alkoholproblemer og hvordan de skal løses. Jeg gjør en tilsvarende analyse av de liberale begrunnelsene i kapittel 6, mens jeg ser på bruken av andre begrunnelselementer i kapittel 7 og 8.

For å studere problemkonstruksjoner og løsningsforslag skal jeg, som presentert i kapittel 1 (se avsnitt 1.3), ta utgangspunkt i Carol Bacchis såkalte «what's the problem represented to be»-tilnærming (2009; 1999). Bacchi introduserer tre konkrete spørsmål som utgangspunkt for å undersøke problemkonstruksjoner og løsningsforslag (2009:48):

1. Hvordan er problemet i en spesifikk politikk definert?
2. Hvilke antakelser eller forutsetninger ligger bak denne konstruksjonen av «problemet»?
3. Hva står igjen som uproblematisk i og med denne problemkonstruksjonen?

Disse tre spørsmåla utgjør en del av et mer omfattende analyseredskap for studier av politikk⁴⁷. I avhandlinga er det imidlertid disse tre som er relevante for å utforske hvordan lokale alkoholpolitiske aktører konstruerer alkoholbruk som problematisk i sine begrunnelser. I lys av Bacchis *første* spørsmål skal jeg analysere hvordan aktørene definerer «alkoholproblemet», både i eksplisitte utsagn og i det som impliseres i deres begrunnelsesarbeid. Jeg skal utdype dette ved å fokusere på hva eller hvem som framstilles som årsak til eller gis skyld for det definerte problemet (jf. Snow og Benford 1988). Det *andre* spørsmålet innebærer å identifisere nøkkelbegrep,

⁴⁷ Bacchi inkluderer ytterligere tre spørsmål i sin innfallsvinkel. De dreier seg om framveksten og effekter av problemkonstruksjonen, og hvordan konstruksjonen blir produsert, formidla og forsvart. Se Bacchi (2009) for en lengre framstilling av hennes tilnærming.

motsetninger og kategorier som er knytta til problemforståelsene (Bacchi 2009:48).

Det *tredje* retter søkelys på hva som er *fraværende* i de spesifikke problemforståelsene. Med andre ord: Hva er *ikke* definert som problematisk alkoholbruk?

Løsningsforslag skal jeg analysere ved å identifisere strategier og målsettinger. Hensikten er først og fremst å belyse løsningsforslaga i seg sjøl. Samtidig, som jeg var inne på i kapittel 1 (avsnitt 1.3), legger Bacchi vekt på at «veien til» å forstå problemkonstruksjonene også går via løsningsforslaga:

[Y]our specific proposals reflects (and hence reveals) how you understand the 'problem' (Bacchi 2009:xiv).

5.2 Problemet er

5.2.1 Helseplager og negative sosiale konsekvenser

Flere alkoholrelaterte problemkonstruksjoner gjøres gjeldende i de restriktive begrunnelsene, noen ganger også i ett og samme utsagn, slik som her i en høringsuttalelse i forbindelse med behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Stord i 2008:

I den industrialiserte del av verda er alkohol den 3. største risikofaktoren for tapte leveår. Hovudtyngda av tapte leveår handlar om ulukker, sjølv mord og vald. Me veit og at alkohol på verdsbasis gjev like store helseskadar som tobakk. I Noreg reknar ein at om lag 200.000 born i større eller mindre grad har negative opplevingar knytt til vaksne sin bruk av alkohol (høringsuttalelse, offentlig instans 3⁴⁸).

Aktøren kvalifiserer dermed både tapte leveår og andre helseskader som en del av problemet, i tillegg til barns negative opplevelser med alkoholbruk. Den samme aktøren kvalifiserer også følgende negative sosiale aspekter:

Med alkoholbruk til ut på morgonkvisten, vil dei fleste vera "indisponerte" dagen etter med dei konsekvensar det har for famieliv og sosialt liv elles. Helgane skulle vera ei tid å kvila og henta krefter til å møte neste arbeidveke. Mange er meir slitne når arbeidsveka byrjar enn når ho sluttar fordi ein brukar nettene i helga til å rusa seg heller enn å få nok kvile. Me veit at ein god del av sjukefraværet og spesielt mandagsfraværet, ofte har si årsak i denne overdrivne alkoholbruken (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

⁴⁸ Se tabell 1 (s. 61) og vedlegg for oversikt over datatyper, dato/tid/sted og benevnelser.

En høringsuttalelse i tilsvarende planprosess i Tromsø i 2012 legger vekt på samme problematikk:

Man frykter at personer med alkoholproblemer vil drikke mer og lengre utover natta, hvor konsekvensene i forhold til arbeid og familie vil øke (høringsuttalelse, offentlig instans 7).

En annen høringsuttalelse i Stord legger vekt på at en kan bruke alkohol på

(...) ein måte som gjev risiko for sjukdom og skade, utan at det er misbruk eller at ein er avhengig (høringsuttalelse, offentlig instans 5).

Slike alkoholvaner, fortsetter den samme aktøren, kan henge sammen med tilstander som stress, høyt blodtrykk, overvekt og slimhinneskader, søvn- og konsentrasjonsvansker, depresjon og angst, i tillegg til skader, ulykker eller familieproblemer. En annen aktør kvalifiserer "predisponert alkoholisme (...) hos mindretallet i befolkninga" som et problem, men snakker samtidig om den norske *alkoholkulturen* som problemets kjerne, fordi den innebærer fylleatferd og overstadig beruselse:

Den norske ruskulturen er helseskadelig, og i andre europeiske land som Tyskland og Frankrike, så er det rett og slett en skam å være godt i farta, som det heter på godt norsk, eller overstadig berusa, eller julebord på norsk (observasjon, politiker 12, kommunestyret i Tromsø, 2012).

En annen informant peker på forstyrrelser som uro og bråk i det offentlige rom som en alkoholrelatert utfordring.

I sitata jeg har gjengitt her, pekes det på mange negative forhold ved alkoholbruk, men i hovedsak konstrueres alkoholproblemet både som et *helse*problem og et *sosialt* problem. Blant helseutfordringene framheves blant annet dødsfall og sjukefravær, samt diverse helseplager og "predisponert alkoholisme". Blant de sosiale problema kvalifiseres først og fremst skader som påføres andre, særlig barn eller andre familiemedlemmer. Alkoholbruk omtales også som et kulturelt problem på den måten at vår fyllekultur må ta på seg skylda for uvettig alkoholbruk med skader og helseplager som konsekvenser.

5.2.2 Totalforbruket

En tilbakevendende kvalifisering i de restriktive problemkonstruksjonene er at det er en sammenheng mellom det totale forbruket av alkohol i en befolkning eller gruppe, og alkoholrelaterte skader eller antall misbrukere i den samme gruppa. Denne antatte sammenhengen mellom totalforbruk og skadenivå gjøres gjeldende på denne måten i en av høringsuttalelsene til rusmiddelpolitisk handlingsplan i Hurum i 2008:

[D]et er godt dokumentert at det er en direkte sammenheng mellom totalforbruket av alkohol i en befolkning og antallet misbrukere. Økt forbruk fører også til en betydelig økning i alkoholrelaterte helseskader (høringsuttalelse, offentlig instans 2).

Ved siden av å være sentral i seg sjøl, koples sammenhengen mellom totalforbruk og skader ofte til et sentralt element i de restriktive begrunnelsene, det aktørene omtaler som et "folkehelseperspektiv". Ett eksempel er i følgende utsagn fra en komitébehandling av Tromsøs rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2012, der en politiker argumenterer for et forslag om å redusere både salgs- og skjenketidene i kommunen:

Dette handler ikke bare om å se på at det er noen som har problemer med alkohol, men det handler også om et folkehelseperspektiv, som handler om at det å redusere alkoholbruken i hele samfunnet gir positive virkninger på alle måter (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Her peker en annen tromsøpolitiker på den samme effekten:

[Det er] helt åpenbart en sammenheng mellom et lavere alkoholforbruk og ei bedre folkehelse. Det er, så vidt jeg har forstått, helt udiskutabelt (observasjon, politiker 14, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Folkehelse er et nøkkelbegrep i de restriktive rettferdiggjøringene, og det koples til det totale forbruket av alkohol i samfunnet gjennom denne kvalifiseringa av totalforbruksteorien. Det betyr at alkoholproblemet først og fremst kvalifiseres som et folkehelseproblem. Jeg kommer tilbake til hva slags meningsinnhold aktørene gir folkehelsebegrepet etter hvert, mens jeg her skal gå mer i dybden på de restriktive problemkonstruksjonene.

5.2.3 Alkohol er som oftest et problem

I de restriktive begrunnelsene *dominerer* en forståelse av alkoholbruk som potensielt problematisk, sjøl om flere aktører også peker på at alkohol er en kilde til glede og nytelse for de fleste som bruker den, som her:

90% av dei vaksne i Norge brukar alkohol, dei fleste slik at den ikkje gjev sjukdom eller skade, men i hovudsak gjev positive erfaringar (høringsuttaalelse, offentlig instans 5).

Men det er altså ikke denne type positive erfaringer som gjøres mest gjeldende i disse begrunnelsene, og min analyse dreier derfor rundt på hvilken måte alkoholbruk framstilles som problematisk.

Carol Bacchis *første* spørsmål (se avsnitt 5.1) dreier seg om hvordan et problem blir definert, for eksempel som del av en politisk diskusjon. Slik jeg har pekt på over, er noe av svaret på dette at alkohol konstrueres både som et helseproblem og en sosial utfordring. I lys av spørsmål om hvem eller hva som anses for å være årsak til alkoholproblemene, defineres blant anna den norske rus-/alkoholkulturen som en sentral del av årsaksforklaringa. Denne kulturen framstilles som opphavet til fyll, særlig blant ungdom, for øvrig på samme måte som i de liberale begrunnelsene, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 7. En annen årsak er volumet på forbruket, der aktørene kvalifiserer en påstand om at jo større forbruket er, både for den enkelte konsument og for befolkninga som helhet, desto større blir skadeomfanget.

I begrunnelsene legges det først og fremst vekt på at problemer må defineres, og løsninger må finnes, på det aktørene omtaler som "samfunnsnivå", eller som del av et "folkehelseperspektiv". Blant anna sier en av tromsøpolitikere at hun mener de alkoholpolitiske diskusjonene handler om

(...) hvor mye vi aksepterer av restriksjoner i forhold til hva kan vi oppnå på et samfunnsnivå (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

For å forstå hva aktørene legger i dette samfunns- eller folkehelseargumentet, skal jeg ta utgangspunkt i Bacchis *andre* spørsmål, om hvilke antakelser eller forutsetninger som ligger bak problemkonstruksjonene.

Totalforbruk, skader og folkehelse

En *første* grunnleggende antakelse i de restriktive rettferdiggjøringene er altså at det er en sammenheng mellom *totalforbruk* av alkohol i en befolkning og alkoholrelaterte *skader* eller misbruk av alkohol i den samme befolkninga. Denne koplinga gjøres eksplisitt i mange av de restriktive utsagna i debattene, som jeg har vist over. I forlengelsen av dette forsøker de restriktive aktørene å viske ut det de kvalifiserer som et uheldig skille mellom (...) 'vanlig' alkoholbruk og skadelig alkoholmisbruk (høringsuttalelse, offentlig instans 2). Med andre ord: *All* alkoholbruk bidrar til at det blir flere alkoholrelaterte skader, og alkoholtilgangen til "vanlige" alkoholbrukere vil nødvendigvis "måtte begrenses for å redusere totalforbruket" (høringsuttalelse, offentlig instans 2). Andre restriktive aktører gjør det samme synet gjeldende, for eksempel ved å hevde at alkoholpolitikk ikke dreier seg om de som spesielt har problemer med alkohol, men er et samfunnsspørsmål. Med andre ord kvalifiseres skillet mellom «problematiske» og «uproblematiske» alkoholbruk ikke bare som uheldig, men også som illegitimt. Dette er i tråd med totalforbruksargumentet som vi kjenner fra folkehelsemodellen på alkoholfeltet som oppsto etter 1975 (se avsnitt 2.4.1). Argumentet innebærer en påstand om at dersom gjennomsnittsförbruket øker i ei befolkning, øker også antallet skader og antallet stordrikkere. Denne logikken betyr at også alkoholforbruket til «helt vanlige mennesker» (Nordlund 2003:47) påstås å få betydning for antall storkonsumenter og også for omfanget av alkoholproblemer i et samfunn (ibid., se også Sutton 1998:101).

Den *andre* grunnleggende antakelsen i disse begrunnelsene er sammenhengen mellom *totalforbruk* av alkohol og *folkehelse*. Dette framstilles som en logisk følge av aktørenes kvalifisering av sammenhengen mellom totalforbruk og skadenivå. En *tredje* antakelse er innlemmelsen av et tredje element, *tilgjengelighet* til alkohol, som en faktor som påvirker forbruket, og dermed også skadenivået, og i siste instans folkehelsa. Dette pekes på i følgende uttalelse:

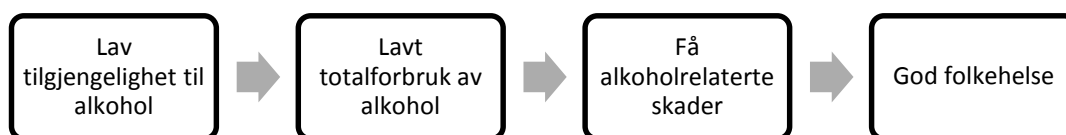
Alt viser jo at lavere tilgjengelighet faktisk gir lavere forbruk, men også gir bedre folkehelse (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Og her, som en del av Rådmannens argumentasjon i behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Hurum i 2009:

Omfanget av disse [alkoholrelaterte] skadevirkningene har direkte sammenheng med bruken av alkohol. Begrenset tilgjengelighet av alkohol anses som et av de viktigste virkemidler for å redusere alkoholkonsumet (sakspapir, kommunestyret, Hurum, 17.02.2009).

Her trekkes også det dominerende restriktive løsningsforslaget i argumentasjonen, redusert tilgjengelighet inn i argumentasjonen, noe jeg skal gå nærmere inn på i neste avsnitt. De tre hovedantakelsene i de restriktive begrunnelsene er dermed sterkt kopla til hverandre, slik: Lavere tilgjengelighet gir lavere totalforbruk, som i sin tur gir færre skader og dermed bedre folkehelse. Dette kan settes opp som i figur 4 under:

Figur 4: Restriktive hovedantakelser

Litteratur på feltet har pekt på eksistensen av disse koplingene i begrunnelser for restriktiv alkoholpolitikk. For eksempel viser Österberg (2013:362) at denne sammenkoplinga gjøres allerede i WHO-rapporten fra 1975 (Bruun m.fl. 1975) som jeg beskrev som startpunktet for folkehelsemodellen (se kapittel 2, avsnitt 2.4.1). Sutton (1998:104) beskriver hvordan nettopp koplinga mellom tilgjengelighetsteori, totalforbruksteorien og folkehelse også har utgjort et kausalt rammeverk i Sverige. På denne måten blir tilgjengelighetskontroll et folkehelse tema, akkurat slik som i de restriktive begrunnelsene i mitt materiale.

Dermed har jeg «fylt» noe innhold i folkehelsebegrepet, som er et kjernebegrep i de restriktive begrunnelsene. Jeg skriver mer om dette underveis i avhandlingen, særlig i kapittel 7, avsnitt 7.7.3, mens jeg her skal utforske løsningsforslaga som framsettes som en del av restriktive begrunnelsene.

5.3 Løsninga er "å redusere alkoholbruken i hele samfunnet"

Det vet vi jo alle sammen, det grunnleggende forholdet mellom tilgjengelighet og forbruk, som ingen av oss, selv ikke de mest liberale, kan lukke øynene for. For det er et veldig tett forhold mellom tilgjengelighet og forbruk, og også mellom tilgjengelighet og direkte skadelig forbruk (observasjon, politiker 15, finans- og næringskomiteen i Tromsø, 2012).

Slik kvalifiserte en tromsøpolitiker "det grunnleggende forholdet mellom tilgjengelighet og forbruk" som det premissgivende i debatten om ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012. I de restriktive begrunnelsene kvalifiseres dette forholdet som et åpenbart faktum som logisk må føre til vedtak om å redusere, eller i alle fall ikke øke, tilgjengeligheten til alkohol. De konkrete tiltaka som gjøres gjeldende, dreier seg derfor i stor grad om å redusere tilgjengeligheten til alkohol, for på den måten å redusere det totale forbruket. Dette antas å i neste omgang redusere omfanget av alkoholrelaterte skader og gi bedre folkehelse (se over). I det følgende sitatet legger aktøren vekt på at kommunens kontroll- og bevillingspolitikk vil være gode virkemidler for å redusere totalkonsumet:

Kommunen sin kontroll og løyvepolitikk er avgjerande for å avgrense totalkonsumet og redusere skadane av alkohol (høringsuttalelse, offentlig instans 6).

Sammenhengene mellom begrensninger i tilgjengelighet, lavere totalkonsum og redusert skadevolum gjøres også relevant i følgende sitat, der det henvises til en:

(...) svensk studie (...) som fant at det samlede omfanget av politirapportert kvinnemishandling varierte med totalkonsumet av alkohol i befolkningen. Man kan altså anta at lavere alkoholkonsum, også fører til mindre vold, også i hjemmemiljøet (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 1).

Eller her, der henstillinga til politikerne er klar:

Politikarane no bør vedta å innskrenka skjenketidene. Alle helseargument tilseier det (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

I utsagna over argumenteres det med andre ord for å velge løsninger, først og fremst tilgjengelighetsbegrensninger, som kan redusere det totale forbruket av alkohol.⁴⁹

⁴⁹ En liten artighet som jeg ikke skal gjøre noe poeng av utafør denne fotnota: Det ser ut til at sammenhengen mellom tilgjengelighet, forbruk og skadeomfang er så tett for gitt i disse

Ved siden av denne mer generelle reduksjonen av tilgjengeligheten til alkohol, er det særlig ett område der restriksjoner framheves som særlig viktig, og det er der barn og unge kan rammes av alkoholbruk. Kjernen i dette argumentet er at uskyldige ofre for alkoholbruk skal skjermes for uheldig alkoholbruk. Begrunnelser langs disse linjer ser vi særlig i forbindelse med diskusjonene om de såkalte familiearrangementa i flere av kommunene, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 7, der jeg skal utforske andre elementer i de restriktive begrunnelsene.

*

I kapitel 6 skal jeg utforske de liberale problemforståelsene og hva de ser som de «rette» alkoholpolitiske løsningene. Jeg oppsummerer både de restriktive og de liberale problemkonstruksjonene og løsningsforslaga, og peker på likheter og forskjeller mellom dem, på slutten av kapittel 6.

begrunnelsene at en ender opp med feilformuleringer som at salgs- og skjenkebestemmelsene er rette virkemiddel å ta i bruk fordi "reguleringen av disse bestemmelsene er et av de viktigste virkemidlene for å begrense *omsetningen av alkoholrelaterte skader*" (sakspapir, Hurum, 03.02.09, min utheving).

6 Liberale problemkonstruksjoner og løsningsforslag

6.1 Innledning

Først i dette kapittelet skal jeg se på hvordan alkoholrelaterte problemer gjøres relevante når hensikten er å rettferdiggjøre standpunkt *mot* å redusere eller *for* å øke tilgjengeligheten til alkohol. Deretter skal jeg utforske hvilke løsningsforslag som presenteres for å forebygge eller redusere det definerte problemet.

6.2 Problemet er

6.2.1 Legning, mangel på kontroll og alkoholisme

I forbindelse med behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012 sa en av politikerne følgende om hvordan han ser på alkohol og alkoholproblemer:

Jeg synes analogien til bilkjøring er ganske passende. Det finnes risiko når man bruker alkohol og det finnes risiko når man kjører bil. Men man skal ha frihet til å drikke alkohol, og man skal ha frihet til å kjøre bil. Likevel har man kontroll. Det er ikke lov å skjenke alkohol til overstadig berusa personer. Det er ikke lov å kjøre i over 50 i tettbebygde strøk (...) Noen har kontroll, noen har det ikke. Sånn er det (observasjon, politiker 21, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Her omtales risiko som følger med alkoholkonsum, på samme måte som med bilkjøring. Hva det kan være risiko for, kommer fram i uttalelsen til en tromsøpolitiker i forbindelse med ølsalgssaken i 2010, der han la vekt på at alkoholbruk kan føre med seg både helsemessige problemer og "sosiale utfordringer" (observasjon, politiker 17, kommunestyret i Tromsø, 2010). En stordpolitiker definerer problemet til å være

(...) de skadene som alkohol gjør, de skjebnene som kan komme i kjølvannet av det. Spesielt når det går ut over barn, enten om de bruker det sjøl eller det er foreldre eller andre foresatte (intervju, politiker 9).

I det første sitatet i dette avsnittet legger politikeren vekt på at det ikke oppstår noe problem dersom alkohol inntas med en viss grad av "kontroll". Kontroll ser ut til både å omfatte myndighetenes kontroll av alkoholbruk og den (sjøl)kontrollen konsumenten

har over sitt eget forbruk. Problemet med alkohol består i, eller oppstår som en følge av, mangel på den ene eller andre typen kontroll, og det impliseres at denne mangelen vil kunne forårsake skade på konsumenten sjøl og/eller omgivelsene. Hva som gjør at noen mennesker ikke har tilstrekkelig kontroll, spesifiseres ikke i sitatet. Andre aktører snakker imidlertid om at det er «noe» ved noen mennesker som gjør at de forårsaker skade på seg sjøl eller omgivelsene når de drikker. Her er et eksempel:

De aller fleste greier å behandle alkohol på en helt grei og ok måte. Men det er de som ikke gjør det (intervju, politiker 9).

I neste sitat utdypes dette «noe», der en politiker begrunner hvorfor han generelt sett ikke ønsker å redusere skjenketida på utestedene i kommunen:

De som *har* en legning som gjør at de ikke tåler alkohol så godt, de er ikke der [på utesteder]. De holder seg for seg sjøl med flasker fra Kiwi (...) [E]gentlig så er det mye verre, den skjulte, det som foregår i det skjulte, de som er på Mega og Kiwi (intervju, politiker 4).

Ut fra dette er problemet altså at noen har en "legning" som gjør at de "ikke tåler alkohol så godt". En annen politiker gjør gjeldende den samme forståelsen når hun sier at hun kjenner til mange "alkoholikere" i kommunen, men at disse ikke går på utestedene, fordi det er for dyrt for dem å kjøpe alkohol der. Denne alkoholismedefinisjonen preger også følgende utsagn, der en tromsøpolitiker argumenterer for å tillatte skjenking av øl og vin fra kl. 09.00, og brennevin fra kl. 13.00 (en utvidelse fra henholdsvis kl. 12.00 og 15.00 i forrige bevillingsperiode):

Når *jeg* er på ferie, så skal jeg ærlig innrømme at jeg kan finne på å drikke ett glass vin kl. 11 til lunsjen. Og det handler om å gi næringslivet en mulighet til å servere alkohol. Det her er ikke alkoholisme. De som har problemer, går og kjøper seg ei flaske sprit på en tirsdag, og går og drikker den hjemme alene. *Det* er alkoholisme! (observasjon, politiker 22, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Her kvalifiseres «alkoholisme» som problemet ved alkohol ved å kontrastere en problematisk og en uproblematisk måte å bruke alkohol på. Den siste eksemplifiseres med erfaringer fra politikerens eget liv. Videre karakteriseres "de som har problemer" ved særlig tre forhold: For det første kjøper de seg "ei flaske sprit", til forskjell fra "ett glass vin". For det andre drikker de den på en "tirsdag", underforstått en hverdag, til forskjell fra på "ferie". For det tredje drikker de den "hjemme alene", og ikke sammen med andre på et serveringssted. Ved å kontrastere disse to måtene å drikke på,

argumenterer aktøren for tidligere skjenkestart på serveringsstedene i kommunen. At "det er forskjell på ett glass og flatfyll" (observasjon, politiker 35, formannskapet i Stord, 2010), er et utsagn som gjør gjeldende det samme skillet mellom problematisk og uproblematisk alkoholbruk. Dette var et av argumenta som ble brukt *for* å gi skjenkebevilling til familiearrangementet i forbindelse med Stordfest i 2010.

I noen uttalelser vektlegges særlig *fyll blant ungdom* som et sentralt alkoholproblem, og "festglad ungdom" brukes av noen som en eufemisme for ungdom som drikker slik at de kan forårsake skade. I følgende sitat framstilles ungdomsfyll som et utslag av det politikerne kaller norsk "alkoholkultur". Denne er "ikke noe å skryte av", sier han, og fortsetter med å argumentere for at det ikke er noen

(...) hemmelighet at ungdom bruker å samles til vorspiel der de prøver å drikke mest mulig for å unngå mest mulig å bruke penger i bardisken (...) Min påstand er følgende: Norsk alkoholkultur er en belastning for politi og helsevesen (...) (observasjon, politiker 21, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Med dette gjøres "norsk alkoholkultur" til en del av alkoholproblemet.

6.2.2 Hvem, hva, hvor og når?

I de liberale rettferdiggjøringene er det en sentral antakelse at alkohol *i seg sjøl* ikke er et problem, men at alkoholbruk uten (sjøl)kontroll kan ha negative konsekvenser. I tillegg leser jeg ut av rettferdiggjøringene at den alkoholdrikkende befolkninga kan deles i to grupper: 1. «Problemdrikkere»: De med en problematisk "legning", som ikke "tåler" alkohol eller som ikke "har kontroll". Disse utgjør et mindretall. 2. De som ikke skaper problemer med sitt alkoholkonsum. De som har et godt forhold til alkohol, som for eksempel kan drikke "ett glass vin" til lunsjen når de er på ferie. Disse utgjør et flertall av de som drikker alkohol, og de refereres ofte til som en del av et «vi» av aktørene i materialet. I tråd med dette konstrueres det i det følgende utsagnet et skille mellom "de mange som har et naturlig forhold til alkohol" på den ene sida, og de som ikke har det, på den andre:

Skal de mange som har et naturlig forhold til alkohol, som alle her vil si at de har, til og med undertegnede, skal alle de der ute som har et naturlig forhold til alkohol, skal de mange stilles til ansvar for de få som ikke har det? (Observasjon, politiker 24, kommunestyret i Tromsø, 2012).

En annen antakelse som ligger under de liberale problemkonstruksjonene, er at alkoholproblemet er *individuell* framfor et befolkningsproblem. Denne antakelsen blir synlig i følgende utsagn:

Det som er med rus, er at det er så veldig individuelt. Jeg sier ikke at ikke kommunen skal ta ansvar, men jeg sier at hver gang vi har en utfordring, hver gang vi har et problem, er det akkurat like forskjellig som hvert menneske, selv om det er en fellesnevner (observasjon, politiker 26, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Sitatet stammer fra behandlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012, der et av opposisjonspartia foreslo å redusere salgs- og skjenketida i kommunen. For å begrunne hvorfor hun synes dette er et dårlig forslag, hevder aktøren at alkoholproblemer arter seg forskjellig fra person til person. Han fortsetter argumentasjonen med å si at det derfor ikke er fornuftig å begrense tilgjengeligheten til alkohol for alle.

Bacchis tredje spørsmål dreier seg om at i en problemkonstruksjonsprosess rammes noen elementer inn som en del av problemer, mens andre elementer – implisitt eller eksplisitt – holdes utafør problemdefinisjonen. I utsagnet under argumenteres det for at *narkotikarelaterte* problemer er

(...) noen av vår tids største utfordringer i Tromsø (...) Hvis du kommer over i narkotikafeltet og innafor rusmisbruksfeltet, det er da vi har de reelle problemene (observasjon, politiker 28, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Aktøren definerer narkotika og rusmisbruk som "de reelle problemene". En annen tromsøpolitiker kvalifiserer narkotika og misbruk av legemidler som

(...) ulovlig og langt mer avhengighetsskapende og destruerende for de menneskene som blir rammet av det (observasjon, politiker 25, helse- og omsorgskomiteen Tromsø, 2012).

Her gjøres det et eksplisitt poeng av at alkohol ikke er det største rusproblemet. Ved siden av avhengighetsaspekta ved narkotika og legemidler, gjør aktøren også relevant også at disse rusmidla er ulovlige, i motsetning til alkohol. Det ser ut til på implisere at det ikke har noen hensikt å diskutere tilgjengeligheten til det *lovlige* rusmiddelet alkohol når narkotika er det «egentlige» problemet. Jeg skal seinere (kapittel 8) vise at det gjøres et stort poeng av forskjellen på lovlige og ulovlige rusmidler i det liberale begrunnelsesarbeidet.

I dette sitatet henta fra ølsalgssaken i Tromsø i 2010 gjøres det også et «arbeid» med å kvalifisere hva som er og hva som ikke er et alkoholproblem:

Det er ei gruppe av ungdommen som vi [kommunen] ikke rekker fordi vi ikke har de tilbudene som de vil ha. Resultatet blir at de sitter hjemme i kjelleren og drikker seg til mot for å dra ut på byen, og ikke har noen andre interesser. Det er der vi må sette inn arbeidet. (...) Ikke hindre at turister og vanlige folk skal kunne kjøpe seg et par pils fram til åtte på en vanlig hverdag. Det er ikke der fylla er (observasjon, politiker 27, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Aktøren begrunner her sitt standpunkt for å reversere salgstidsvedtaket i ølsalgssaken. I sitatet kvalifiserer han først det «egentlige» alkoholproblemet til å være dårlige kommunale tilbud med ungdomsfyll som resultat. Deretter peker han på to grupper av konsumenter hvis alkoholbruk *ikke* utgjør noe problem. Disse gruppene er "turister og vanlige folk". At de utelates fra problemdefinisjonen ser videre ut til å henge sammen med både hvilket *tidspunkt* de kjøper alkoholen på ("fram til åtte på en vanlig hverdag"), og *hva* de kjøper ("et par pils"). Den samme logikken knytta til hvem, hva og hvor gjør seg gjeldende i sitatet under, også henta fra ølsalgssaken:

Problemet er jo ikke når jeg og kjæresten har vært på skolen og har kjøpt reker, og så kommer vi på butikken, og så rekker vi ikke å kjøpe øl. Det er jo ikke problemet i ruspolitikken. Det er derfor det er lov til å drikke alkohol, for at man kan kose seg med det (observasjon, politiker 28, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Aktøren definerer her «uproblematisk» alkoholbruk som en kombinasjon av tre forhold: At alkohol er en lovlig vare, at den drikkes til mat og som en kilde til kos. Et fjerde forhold ser ut til å være at når alkohol drikkes *sammen* med noen, i dette tilfellet kjæresten, er det ikke problematisk.

En hovedantakelse i disse begrunnelsene er altså at alkohol ikke er problematisk *i seg sjøl*. Mye av begrunnelsesarbeidet handler dermed om å definere under hvilke omstendigheter alkoholbruk kan være negativt, og under hvilke omstendigheter det ikke er det. Jeg har oppsummert denne argumentasjonen i tabell 2.

Tabell 2: Hva utgjør et alkoholproblem?

	Hvem	Hva	Hvor	Hvordan	Med hvem	Når
Problem	Noen få, festglad ungdom, mennesker som sliter med misbruk, alkoholikere, folk med en legning som gjør at de ikke tåler alkohol, som ikke har kontroll, som ikke har et naturlig forhold til alkohol	Narkotika (i motsetning til alkohol), ei flaske sprit, flasker fra Kiwi	Ikke på utesteder, hjemme	Fyll	Aleine	En tirsdag (konsum)
Ikke problem	Alle/majoriteten, voksne, vanlige folk, folk med et naturlig forhold til alkohol, turister	Alkohol (i motsetning til narkotika), ett glass vin, et par pils, ett glass eller to	På ferie	Til mat	Sammen med andre	En vanlig hverdag før kl. åtte (kjøp)

Hvem som drikker, er altså en helt avgjørende faktor i definisjonen av «problematisk» forbruk. Det er *noen få* som drikker alkohol på en slik måte at det får negative konsekvenser. *Alle andre*, majoriteten av alkoholbrukere, gjør ikke det. Videre spesifiseres det *hvem* som tilhører den «problematisk» minoriteten. Her finner vi for det første ungdom generelt sett. Videre inkluderes bestemte grupper som en del av dette mindretallet: Folk som ikke har "kontroll", som har "en legning som gjør at de ikke tåler alkohol" eller som ikke har et "naturlig forhold til alkohol". Blant de grupper som ikke har noe med «alkoholproblemet» å gjøre, finner vi voksne (i motsetning til ungdom), turister, samt folk *med* "kontroll" og/eller et "naturlig" forhold til alkohol.

Implikasjonen av denne vektlegginga av *hvem*, er at alkoholproblemer erfares og må forstås på *individuell* nivå, framfor som et befolkningsproblem. En slik individualisert måte å forstå alkoholproblemet på, kjenner vi som et element fra den dominerende *sjukdomsmodellen* etter andre verdenskrig (jf. kapittel 2). I denne modellen ble alkoholproblemet sett som en konsekvens av en sykdom, «alkoholisme» (Fekjær 2009; Herd 2010; Levine 1978; Lucas 2004; Room 1983), og det antas at de som har denne sykdommen, handler mot sin egen vilje, det vil si at deres handlinger

ikke er intensjonale (Rise 2011:34). Gjennomgangen over viser at flere av aktørene bruker elementer fra denne forståelsen i sine rettferdiggjøringer, for eksempel når de knytter definisjonen av alkoholproblemet til egenskaper ved, eller "legningen" til, enkeltpersoner. Noen aktører setter også likhetstegn mellom «alkoholproblemet» og «alkoholisme». Det betyr at de liberale begrunnelsene her tangerer de forståelsene av alkoholproblemet som ifølge Elmeland og Villumsen (2013) dominerer blant danske alkoholbrukere. De viser at sjøl om de fleste dansker er klar over at alkohol ikke er en ordinær vare, ser de primært alkoholrelaterte problemer som «special issues connected to the consumers themselves» (ibid.:533). Videre, i tråd med kvalifiseringene i de liberale rettferdiggjøringene, ser dansker alkoholmisbrukere som en spesiell gruppe, som har mista sjøldisiplin og sjølkontroll (ibid.:532).

Av tabell 2 går det fram at *hva* som drikkes også har betydning for hva som sies å utgjøre et alkoholproblem. For eksempel kontrasteres "ett glass vin" (ikke et problem) med "flaske med sprit" (et problem). "Et par pils" (*hva*) i handlevogna til turister på besøk i kommunen framstilles heller ikke som et alkoholproblem. Videre konstrueres alkoholproblemer ofte som *kombinasjoner* av flere forhold. For eksempel: I uttalelsen der politikeren snakker om sitt eget ferieforbruk, ser det ut til å være like viktig at det ene glasset med vin (*hva*) drikkes til mat (*hvordan*) og at dette gjøres på ferie (*hvor*). Dette settes så opp som en motsetning til å drikke ei "flaske med sprit" (*hva*) hjemme (*hvor*) aleine (*med hvem*) på en tirsdag (*når*). Her settes ulike faktorer sammen til et alkoholproblem.

Igjen er det fra før kjente forståelsesmodeller som blir aktivisert gjennom rettferdiggjøringene. For eksempel: At det framstilles som problematisk å drikke sprit hjemme aleine på en hverdag knytter seg an til en *sjukdomsforståelse* av alkoholproblemer. Innafor en slik forståelsesramme er det for det første ikke «friske» alkoholbrukere som drikker på en hverdag. For det andre drikker de ikke sprit, og særlig ikke hjemme aleine. Videre kan bildet av en person hjemme aleine med spritflaske på en hverdag sies å bryte med et norsk drikkemønster der «normalen» tradisjonelt sett har vært å drikke sjelden (i helgene) men mye (Horverak og Bye 2007). Bildet bryter imidlertid også med et mer «moderne» mønster for

alkoholkonsum, der vin i mindre mengder og gjerne til mat defineres som uproblematisk, sjøl om det er på hverdager (Horverak og Bye 2007; Nordlund 2008).

6.3 Liberale løsningsforslag

Jeg skal nå se på hvilke alkoholpolitiske virkemidler de liberale aktørene kvalifiserer som løsninger i sine begrunnelser. Jeg starter imidlertid med å ta for meg det som er hovedlinja i de liberale rettferdiggjøringene; å kritisere eller *diskvalifisere* det foretrukne tiltaket på restriktiv side, *tilgjengelighetsrestriksjoner*. For slik alkoholrelaterte problemer for eksempel i danskenes oppfatning ikke kommer av mangel på restriksjoner på den generelle alkoholtilgjengeligheten (Elmeland og Villumsen 2013:533), er heller ikke dette ansett for å være noen god løsning på liberal side i mitt materiale.

6.3.1 "Gal løsning på rett problem"

Jeg tror de fleste her erkjenner at alkoholen også skaper problemer, både helsemessige problemer og sosiale utfordringer. (...) Når vi nå går tilbake til den gamle ordninga, så kjente jeg litt at det hadde kanskje ikke den virkningen som vi hadde håpet og trodd, at det blir rett og slett gal løsning på rett problem (observasjon, politiker 17, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Uttalelsen er henta fra et innlegg i kommunestyret i Tromsø i ølsalgssaken i 2010, og er del av en argumentasjon for at kommunen bør gå tilbake til salgstidene på alkohol fra før 2008. Aktøren kvalifiserer alkoholbruk som et viktig problem på helse- og sosialfeltet ("rett problem"), men slår samtidig fast at å redusere tilgjengeligheten til alkohol gjennom salgsrestriksjoner har vist seg å ikke virke ("gal løsning"). Her er et anna utsagn fra den samme debatten som utdyper standpunktet, og som samtidig legger vekt på at en må ha tiltak som "virkelig gir effekt":

Når vi ser at tiltak ikke har den ønskete effekten, da trenger ikke vi å kjøre dem gjennom. Og jeg kunne godt vært med på å stramme inn alkoholpolitikken til en viss grad. Men da må vi ha ting som virkelig gir effekt, og som gjør noe med de sosiale problemene (observasjon, politiker 28, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Begge sitata henviser til en av de dominerende påstandene i ølsalgssaken, det jeg skal kalle «salgsvridningsargumentet». Argumentet ble først framsatt av det lokale bryggeriet, som allerede noen måneder etter reduksjonsvedtaket i 2008 kom med utspill om at de solgte mindre øl i Tromsø. Bryggeriet mente at dette i hovedsak

skyldtes de nye salgstidene for øl (og rusbrus) i kommunen (tillegg til den pågående finanskrisa) (Nordlys 2009a). Bryggeriet argumenterte imidlertid for at alkoholsalget *totalt sett* ikke var gått ned i kommunen, men var blitt «vridd over» på mer alkoholsterke alternativer som vin og brennevin. Som en del av argumentasjonen kvalifiserte de statistikk over at salget av disse produktene på vinmonopolet hadde gått *opp* i den samme perioden som ølsalget hadde gått *ned*. Denne påstanden om *vridning* av salget var del av en teori om at i og med at øl og rusbrus var blitt mindre tilgjengelig, begynte folk å handle mer på vinmonopolet. Her ser vi en representant for bryggeriet uttale seg i et oppslag ett år etter at endringa trådte i kraft:

– Folk drikker ikke noe mindre selv om salgstiden på øl er redusert. Vinmonopolet har en økning i salget. Det betyr at folk drikker like mye, men at de lagrer det hjemme (Nordlys 2009b).

I begrunnelsene for å utvide salgstidene i 2010 ble det derfor vektlagt at salgstidsreduksjonen vedtatt i 2008 ikke hadde medført nedgang i forbruk totalt, men bare hadde «vridd» salget over på vinmonopolet. Økningen på vinmonopolet ble dermed framstilt som et bevis på at reduserte salgstider ikke hadde bidratt til å redusere det totale forbruket av alkohol i kommunen. Her er et anna sitat fra den samme diskusjonen der aktøren kvalifiserer en *manglende logikk* i å selge alkohol til klokka 18.00 og ikke til 20.00:

Det blir da vel ikke noe mer eller mindre fyll om man får kjøpt en boks øl klokka kvart over seks (observasjon, politiker 26, kommunestyre i Tromsø, 2010).

I Hurum påstås det også at bruken av tilgjengelighetsrestriksjoner er lite målretta fordi de ikke løser det «egentlige» alkoholproblemet:

Syns det blir alt for enkelt for kommunen å løse sine problemer med rusmisbruk i kommunen, med stort sett den eneste løsningen å stenge ute serveringen kl. 24.00, og at det ikke skal være utendørs musikk etter kl. 23.00. Skjønner ikke helt hvordan det skal løse alkohol og narkotika misbruk blant unge og generelt ellers i kommunen. Det er også et høyt forbruk av vanedannende legemidler i kommunen, det er vel kun strengt tatt bare kommune legen og hans kollegaer som kan gjøre noe med det (høringsuttalelse, næringsaktør 4).

Gjennom sitata over kommer hovedlinja i den liberale argumentasjonen til syne, det vil si å kritisere eller diskvalifisere tiltak for å redusere tilgjengeligheten til alkohol. Det påstås at dette virkemiddelet ikke er det *rette* tiltaket for å redusere

alkoholrelaterte helseskader, fyll og sosiale utfordringer. Denne hovedlinja reflekteres også i utsagn om at det ikke nytter å begrense tilgangen til alkohol fordi

(...) de som drikker og vil ha alkohol, klarer å skaffe seg det enten om det er på lovlig vis eller ulovlig vis (intervju, politiker 1).

Derfor er det heller ikke hensiktsmessig å avslå skjenkesøknader på utesteder eller større arrangement, i og med at "alkoholikerne"/"de med alkoholproblemer"/de som ikke "tåler" alkohol ikke er på slike steder. Dette var ett av argumenta *for* å tillate skjenking på familiearrangementa i Hurum. Dette ser jeg som en spesifisering av kritikken av tilgjengelighetsvirkemidler: De er *for lite målretta*. Her er et anna utsagn som bygger opp under en slik påstand:

Å begrense ølsalget som [Parti] foreslår, og som det virker som [Annet parti] er med på, er et forslag som vil gå ut over vanlige folk, og som ikke vil treffe de som noen politikere tror at de klarer å treffe (observasjon, politiker 21, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Her er ytterligere et sitat som målbærer kritikken av den foretrukne restriktive løsninga:

Skal man da regulere alt hva voksne mennesker skal gjøre? Skal det da være sånn at (...) fordi at dessverre, og det mener jeg, dessverre er det noen som har et problem, så skal ikke jeg få lov å gå og kjøpe meg *ei* flaske øl kl. 18.30, men jeg kan få lov til å kjøpe ti kasser kl. 18. Dette her henger ikke helt på greip i mitt lille hode (...). Ja, vi skal klare å ta vare på, etter beste evne, de som har et problem, men vi må ikke la de som *ikke* har et problem, få det (observasjon, politiker 26, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Aktøren argumenterer i sitatet *mot* et forslag om å redusere salgs- og skjenketidene i Tromsø i 2012. Hun utdyper tankegangen på følgende måte:

Kanskje noen av oss vet om både utfordringer og store problemer, og allikevel ikke ser at de som ikke har det, skal bli straffa. Selv om man gjør alt hva man kan for å hjelpe dem som står i problemene. Ergo så klarer jeg (...) å ha to tanker i hodet samtidig. Når det gjelder restriksjoner, kan vi ikke straffe noen, straffe i anførselstegn, noen for at noen andre har problemer. Vi skal ta *vare* på dem som har utfordringer og problemer, men vi må ikke straffe dem som ikke har det (observasjon, politiker 26, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Her er en anna versjon av påstanden om at virkemiddelet ikke rammer de som skal rammes:

Så det som man egentlig oppnår [ved å redusere tilgjengeligheten til alkohol], er at man hindrer tilgjengelighet for voksne innbyggere som prøver å få tilgang til en

vare som Stortinget har vedtatt er lovlig (observasjon, politiker 25, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

En annen politiker setter på samme måte spørsmåltegn ved *hvem* virkemiddelet rammer:

Spørsmålet er jo *hvem* som kjøper mindre når man begrenser mer. Jeg tror ikke det er festglad ungdom eller mennesker som sliter med misbruk. Jeg tror det er helt vanlige folk som har lyst på et glass eller to, men som har andre ting å prioritere enn å rekke ølsalget. Det er for så vidt helt greit å ville begrense disse menneskene sin frihet, men jeg er ikke enig i at vi skal gjøre det (observasjon, politiker 21, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Kjernen i disse sitatene er at virkemidlene framstilles som ulogiske og lite treffsikre, fordi de begrenser tilgjengeligheten til alkohol ikke bare for dem som er en del av «alkoholproblemet» men også for dem som ikke er det. I de to siste sitatene er «uproblematiske» alkoholbrukere definert som henholdsvis "voksne innbyggere" og "helt vanlige folk som har lyst på et glass eller to". Jeg merker meg videre at aktøren i det siste sitatet sidestiller det å begrense tilgjengeligheten til alkohol med å begrense menneskers *frihet*. I det neste sitatet er det salgs- og skjenkenæringa som framstilles som «offer» for tilgjengelighetsbegrensende tiltak:

[Å] håpe/tro på at ved å stenge uteservering kl 24.00 vil bidra positivt på statistikken for rusproblematikken i Hurum er noe vel naivt. Personlig er jeg ikke i tvil om at det vil ha store negative sider ved vår drift, og ikke minst til Hurum kommune på sikt (høringsuttalelse, næringsaktør 1).

For å summere opp det jeg har pekt på så langt om liberale løsningsforslag: *Universelle* løsninger, det vil si tiltak som innebærer reduksjon av tilgjengelighet for alle i kommunen, framstilles både som ulogiske, for ineffektive, for lite treffsikre, og dermed med for mange uheldige «bivirkninger» til at de bør benyttes. Et spørsmål i forlengelsen av disse rettferdiggjøringene er om de liberale aktørene benekter eller ser bort fra sammenhengen mellom tilgjengelighet og forbruk som, slik jeg viste i kapittel 5, er så sentral i den restriktive argumentasjonen. Svaret på det kan leses ut av dette utsagnet:

Det sies at det er en sammenheng mellom tilgjengelighet og omsetning. Og i kommunestyret diskuterer vi politikk og vann er vått! Spørsmålet er jo *hvem* som kjøper mindre når man begrenser mer (observasjon, politiker 21, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Her ikke bare anerkjennes sammenhengen mellom tilgjengelighet og forbruk. Den godtas som åpenbar. Samtidig understrekes det at den ikke er en tilstrekkelig betingelse for å redusere tilgjengeligheten til alkohol. Aktøren etterlyser en spesifisering av *hvem* som påvirkes av løsninga. Kjernen i argumentet er at det er for lett og for lite treffsikkert å innføre en generell begrensning av tilgjengeligheten for *alle* alkoholbrukere for å redusere alkoholrelaterte skader som noen få forårsaker.

I tråd med en individualisert problemforståelse, framstilles det i de liberale begrunnelsene som *logisk* å rette tiltak mot individer med alkoholproblemer. Blant anna skal man gjøre "alt man kan for å hjelpe dem som står i problemene". På den annen side framstilles det som *ulogisk* å ta i bruk universelle tilgjengelighetsbegrensende tiltak som rammer «alle». Det ulogiske hevdes for det første å være at slike tiltak også rammer salgs- og skjenkenæringa. For det *andre* rammes det som her kvalifiseres som "vanlige folk", turister eller folk med et "naturlig forhold til alkohol", det vil si de «uproblematiske» subjektene under «hvem» i tabell 2 på s. 96⁵⁰. Til sammenlikning viser Room (1984) hvordan politiske argumenter mot kontrolltiltak har hatt en tendens til nettopp å vektlegge ulempene slike tiltak har for «uproblematiske» alkoholbrukere. I tillegg kritiseres ofte tilgjengelighetsbegrensninger for å ikke være målretta nok ut fra et spørsmål om hvem tiltaka egentlig har effekt på: «Heavy» eller «light drinkers» (Baggott 1990:99; Room 1984). Jeg ser derfor det liberale begrunnelsesarbeidet som en bekreftelse på den sentrale liberale ideen om at *tilgjengeligheten* til alkohol og *problemer* relatert til alkoholbruk er to atskilte fenomen (Andersen 2000). Det er også i tråd med det Elmeland og Villumsen har funnet, nemlig at den

(...) political position of treating general alcohol consumption and the misuse of alcohol as two quite different phenomena may be reflected in the current Danish alcohol culture (Elmeland og Villumsen 2013:635).

Et siste poeng som jeg skal understreke her, er at «vanlige» eller «uproblematiske» alkoholbrukere kvalifiseres som *majoriteten* av dem som drikker

⁵⁰ Jeg skal i kapittel 8 vise hvordan de ulike «ofra» for tilgjengelighetsvirkemidler, er elementer i to liberale argumentasjonsrekker.

alkohol. Dette «majoritetspoenget» er særlig interessant her, for med dette vektlegges et flertallshensyn i den liberale argumentasjonen, *samtidig* som det argumenteres med viktigheten av å hegne om det enkelte *individ*. At et fåtall ikke håndterer alkoholbruken sin, skal ikke medføre at «alle» må oppleve begrensninger i sin individuelle frihet. *Alle* individers frihet skal med andre ord forsvares mot reguleringer som bare legitimt kan rettes mot et mindretall.

Ved siden av å diskvalifisere tilgjengelighetsrestriksjoner som alkoholpolitisk virkemiddel, kvalifiserer de liberale aktørene det de mener er *bedre* løsninger for å redusere alkoholrelaterte problemer. Jeg skal nå gå over til å vise hvilke tiltak de peker på og hvordan de gjør det.

6.3.2 Andre tiltak er bedre

Slik jeg nettopp viste, framholder de liberale at det er «rett» å rette tiltak mot den individuelle problemkonsument. Ut over dette er et av de hyppigst foreslåtte tiltaka at bevillinger for å selge eller skjenke alkohol skal være "lette å få og lette å miste". Her er ett eksempel, der alkoholens status som lovlig rusmiddel igjen gjøres relevant:

Jeg har jo en grunntanke med at alkohol er en lovlig vare. Alkoholbevillinger skal være lette å få, men også lette å miste, hvis en ikke holder lover og regler (intervju, politiker 7).

Prinsippet "lett å få og lett å miste" innebærer, slik jeg tolker de liberale begrunnelsene, for det første at aktører med ansvar for bevillingstildelinger skal være raus og effektive. For det andre skal det stilles krav til bevillingshaverne om å overholde de lover og regler som knytter seg til bevillinga. Dersom de ikke gjør det, skal de miste rettighetene som bevillinga gir. Flere politikere i materialet gjør dette prinsippet gjeldende når de snakker om hva de ser som viktig når de behandler bevillingssaker. I og med dette gis salgs- og skjenkebransjen et betydelig ansvar for at alkoholbruk ikke skal føre til negative konsekvenser. Samtidig vektlegges også kommunen sitt ansvar når det gjelder å kontrollere og sanksjonere bevillingshaverne i kommunen. Denne politikeren fra Hurum mener kommunene burde gjøre kvaliteten på kontrollene bedre, både for å realisere prinsippet om lett å få og lett å miste, men også

for å ha noe dokumentasjon å «se til» ved behandling av søknader i neste bevillingsperiode:

Jeg syns nok at kommunen skulle vært flinkere og avholdt kontrollene mer (...) sånn at det blir likt for alle. (...) At man da ser om man opprettholder de lover og regler og forskrifter som ligger i forhold til alkoholloven. Og så får man (...) en tilbakemelding på at der var det tre som var overstadig berusa, vi må vurdere om vi kanskje skal trekke inn bevillinga for ei uke eller om de skal få en merknad. Da er det lettere neste gang, for alkoholskjenkebevillingene fornyes jo vært fjerde år når det er nytt kommunevalg. At da har man noe å se tilbake på. Men så lenge man ikke har noen ting, så fortsetter man jo å gi bevillingene når man søker på nytt. (...) Så det burde være enkelt å få og like lett å miste rett og slett (intervju, politiker 1).

Utover «lett-å-få-og-lett-å-miste-prinsippet» legger de liberale aktørene vekt på at det er *den enkelte alkoholbruker* som må ta ansvar for sin alkoholbruk. Det sies for eksempel på denne måten:

Så lenge man betaler de avgiftene som er rettferdig i forhold til at samfunnet har noen utgifter med det. Men det er et ansvar som individet har, og som da må ta konsekvenser av de valga en tar (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Her er det individuelle ansvaret enda tydeligere:

La nå folk drikke. Hvis de ikke kan oppføre seg, så er konsekvensen av det ganske hard, og det er rettsstaten. Hvis du har vært kjempefull og gjort en kriminell handling, så blir du ikke dømt som om du var full, du blir dømt som om du var edru (observasjon, politiker 30, kommunestyret i Tromsø, 2010).

I de to sitata tillegges den individuelle alkoholbruker et ansvar for å redusere skader i sin omgang med alkohol, samtidig som det forventes at de skal være med på å dekke utgifter som kan komme i kjølvannet av uvettig alkoholbruk.

Andre eksempler på foreslåtte løsninger finner jeg i en høringsuttalelse i forbindelse med behandling av ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i Hurum i 2009.

Aktøren skriver at den foreslåtte planen i Hurum hadde

(...) gode forslag på tiltak innen forebygging av rusproblematikken. Slike som: *ungdomskontakt/oppsøkende tjeneste og familiens hus. Ansvarlig vertskap. Kompetansehevende tiltak innen rusfeltet osv.* Ett annet forslag er å stenge uteservering for de med skjenkebevilling kl 24.00. Det er vel dette forslaget som opprører meg mest. Hurum kommune mener at med det så kommer rusprobleme i kommunen til å bli bedre. For vårt vedkommende som driver i [Sted], så er jeg ikke sikker på om det kommer til å slå positivt ut på statistikkene (høringsuttalelse, næringsaktør 1).

Her kontrasterer aktøren det hun/han mener er "gode forslag til tiltak" med et "opprørende" forslag som ikke vil "slå positivt ut på statistikkene". En annen næringsaktør peker blant annet på politiets innsats som en virksom forebyggende strategi, i tillegg til at det er viktig å

(...) styrke barnevernet, mye strengere regler i sosialpolitikken i kommunen, satse og prioritere forebygging og opplysnings arbeid blant barn og unge i kommunen. Det er også viktig at vi får en mye mer aktiv og synlig politi i kommunen. Det gjelder hele landet og bør være en prioritert oppgave for alle politiske partier å jobbe mot både sentralt og lokalt. Uniformert politi virker og er preventivt (høringsuttalelse, næringsaktør 4).

I disse sitatene kvalifiseres en rekke tiltak som framstilles som mer effektive enn å redusere skjenketida utendørs eller på andre måter redusere tilgjengeligheten til alkohol. I det følgende utsagnet fra behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012 legger aktøren vekt på at han mener debatten har feil fokus:

Vi kan diskutere skjenketider til fillene rister av oss, så ender vi på 02.00 eller 03.00, og så er det nå én time forskjell. Jeg synes ikke det er det store spørsmålet i den her saken her. Det store spørsmålet er alle de som havner på skråplanet, som har falt utenfor samfunnet. Det er de vi må hente inn, og så må vi finne en god politikk for det (observasjon, politiker 28, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Til sammen utgjør utsagna over begrunnelser for at andre forebyggende tiltak er bedre enn å redusere tilgjengeligheten til alkohol, og at det uansett ikke oppfattes som riktig å blande seg inn i "vanlige folks" forbruk ved å redusere denne tilgjengeligheten.

6.4 Liberale og restriktive problemer og løsninger

Gjennomgangen av de liberale og de restriktive problemkonstruksjonene henholdsvis i kapittel 5 og her i kapittel 6, viser at det er delvis sammenfall mellom flere elementer i konstruksjonene. For det første er den dominerende forståelsen på begge sider av det alkoholpolitiske tilgjengelighetsspørsmålet at alkoholbruk er et potensielt problem som kan medføre helse- og sosialrelaterte skader. Dette er vesentlig mer eksplisitt i de restriktive begrunnelsene, men er likevel sentralt også i de liberale. Felles er også anerkjennelsen av at alkohol er en kilde til glede og nytelse for et flertall av befolkninga. Interessant nok er dette *også* mer eksplisitt i de restriktive

rettferdiggjøringene, mens de liberales insistering på viktigheten av å ha lett tilgang til alkohol mer *implisitt* legger til grunn at alkoholbruk har positive sider.

At *utfordringene* med alkoholkonsum gis så mye oppmerksomhet i begge rettferdiggjøringspraksiser vitner om en betydelig vektlegging av alkoholrelaterte problemer, ikke bare i de konkrete debattene jeg utforsker her, men også i alkoholpolitikken for øvrig. Dette er i tråd med at det har vært det negative ved alkoholbruk som har prega offentlig debatt siden midten av 1800-tallet (Hauge 1998:243). Ved overgangen til 1980-tallet begynte imidlertid de positive aspekta ved alkoholbruk å bli legitime også i offentlig politikk (ibid.:243), og jeg tenker det er denne dobbeltheten med tanke på alkoholbruk som gjør seg gjeldende også i mitt materiale.

Andre likheter mellom de to begrunnelsespraksisene er at begge henviser til kulturelle aspekter ved alkoholbruk når de gir «den norske alkoholkulturen» skylda for alt fra helseskader til unødvendig bruk av politiets ressurser. De liberale trekker imidlertid særlig fram ungdomsfyll som et spesifikt problem. Dette gjøres ikke av de restriktive, som i hovedsak ikke skiller mellom grupper av alkoholbrukere. Som jeg viste i kapittel 5, er det tvert imot et viktig restriktivt poeng å viske ut skillet mellom «problematiske» og «uproblematiske» alkoholbrukere. De liberale aktørenes opprettholdelse av dette skillet innebærer en argumentasjon rundt at det ikke er legitimt å ramme «alle» med tilgjengelighetsreducerende virkemidler.

Det som videre skiller de restriktive fra de liberale begrunnelsene er at de førstnevnte kvalifiserer et høyt totalkonsum i en befolkning som problematisk *i seg sjøl*, uavhengig av hvem som står for konsumet. Også dette som et utslag av den kvalifiserte sammenhengen mellom totalforbruk og skadenivå. Et sentralt poeng i de restriktive problemkonstruksjonene er dessuten at det er en sammenheng mellom tilgjengelighet og forbruk, og at alkoholtilgangen til folk flest nødvendigvis må begrenses for å redusere totalforbruket. De liberale benekter ikke at sammenhengen mellom tilgjengelighet og forbruk fins, men er ikke enige i at det betyr at tilgjengeligheten til alkohol må reduseres for alle alkoholbrukere: Ikke *all* alkoholbruk er problematisk. Fra restriktiv side framholdes imidlertid at «alle» vil tjene på en

reduksjon av tilgjengeligheten til alkohol. Her er det altså en klar forskjell mellom de to måtene å argumentere på. De liberale understreker at «alle» rammes eller straffes av tilgjengelighetsrestriksjoner, og med det taper noe av sin frihet som individer. Ifølge de restriktive vil imidlertid de samme «alle» oppleve positive virkninger, og «alle» konstrueres dermed som målgruppe for tilgjengelighetsrestriksjoner. Det er med andre ord motsatte logikker som her blir forsøkt gjort gjeldende.

Det er interessant å se de liberale rettferdiggjøringene i lys av Rooms påstand om at det i moderne konsumsamfunn oppstår et paradoks som følge av en motsetning mellom at alkoholkonsumet øker, samtidig som det i mange sfærer av livet kreves av oss at vi er tilregnelige (for eksempel når vi håndterer barn eller fører bil) (2011). Den ideologiske løsningen på dette dilemmaet, mener Room, er å individualisere ansvaret for å håndtere alkohol, og idealisere den *moderate* alkoholbruker (ibid.). Dette er en løsning som er tiltalende for dem som er mot omfattende offentlig kontroll av alkohol, hevder Room (ibid.). Elmeland og Villumsen (2013) finner en liknende diskurs i Danmark, det vil si at ukontrollert (ikke moderat) alkoholkonsum også der er stigmatisert. De mener dette henger sammen med at «self-control and self-discipline are important virtues (also) in the alcohol field» (ibid.:536). Dette stemmer godt overens med hvordan de liberale tillegger den individuelle alkoholbruker et ansvar for å "oppføre seg" og redusere skader i sin omgang med alkohol. Denne ansvarlige alkoholbrukeren korresponderer med det Room (2011) kaller «helten» i dilemmaet, «den moderate alkoholbruker». «Antihelten» er enten alkoholikeren (som er sjuk) eller «a villain» (en kriminell), hvis tap av kontroll ikke ses som konsekvens av vanemessig bruk av alkohol over lengre tid, men heller som mangel på sjølkontroll (ibid.:147). Begge disse «antiheltene» gjøres gjeldende av de liberale aktørene i mitt materiale. Room skriver videre at antiheltene defineres som del av en minoritet av «råtne epler» (ibid.:147) som en kan rette spesialtiltak mot. De liberale i min undersøkelse legger opp til to slike «spesialtiltak» for de to typene «antihelter»: Den sjuke skal "tas vare på" og gis behandling, mens for den kriminelle er konsekvensen et møte med rettsstaten. Room (ibid.) peker videre på at «moderasjonslinja» setter en negativ verdi på fyll/beruselse, noe jeg gjenfinner både i de liberale og de restriktive

rettferdiggjøringene. I tillegg verdsettes, ifølge Room, en tydelig motstand mot statlig kontroll av alkoholbruk, noe som begrunnes med to argumenter (ibid.): 1. At det er nytteløst å forsøke å holde den avhengige borte fra rusmiddelet hun er avhengig av. 2. At statlig kontroll er urettferdig mot dem som drikker med moderasjon. Begge disse finner jeg igjen i de liberale begrunnelsene i mitt materiale⁵¹.

Slik Room peker på, er moderasjon en del av et puritansk tankegods, mens det paradoksalt nok er lite sannsynlig at dagens forkjempere for moderat eller kontrollert alkoholbruk ville definere seg sjøl som puritanere (ibid.). Mest sannsynlig ville de motsette seg dette, hevder Room (ibid.:146). Jeg skal ikke kommentere om jeg tror de liberale aktørene i min studie ville motsatt seg en slik betegnelse. Imidlertid er det interessant hvordan en argumentasjon som tilhørte en helt annen alkoholpolitisk periode, det vil si en moderasjons- eller måteholdsmodell som var tydelig før avholdsmodellen ble dominerende, «gjenoppstår» som en del av en argumentasjon for å øke eller i alle fall ikke redusere tilgjengeligheten til alkohol.

*

I dette kapitlet har jeg først sett på hvordan de liberale konstruerer alkohol som et problem, og hvordan de mener dette problemet skal løses. Jeg har imidlertid også vist at de er mer opptatt av å diskvalifisere det restriktive løsningsforslaget (reduert tilgjengelighet) enn å kvalifisere egne tiltak. Til slutt i kapitlet har jeg sammenlikna de to rettferdiggjøringspraksisene og sett dem i lys av annen litteratur på feltet. I det neste kapitlet skal jeg gå de restriktive begrunnelsene nærmere etter i sømmene.

⁵¹ Room hevder dessuten at det i denne type forståelse settes en verdi på moderasjon framfor avhold, for med avhold trekker en seg *helt* bort fra moderasjons-/sjølkontrolltesten (2011:146). Dette gjenfinner jeg ikke i min avhandling. Imidlertid har jeg tidligere pekt på hvordan et avholdsstandpunkt i dagens alkoholpolitiske landskap er en «utsatt» posisjon (Braaten og Nyseth 2006). For sjøl om en svært sjelden finner politikere som argumenterer for avholdsmodellen i offentlige sammenhenger i dag, lever modellen videre som en «skyggemodell» – en modell opprettholdt av de andre aktørene som en imaginær motstander og en passende «bås» å putte restriktive debattanter i» (Braaten, Lie og Nødland 2011:148).

7. "Det er en sammenheng mellom et lavere alkoholforbruk og ei bedre folkehelse"

7.1 Innledning

I det teoretiske perspektivet fra Boltanski og Thévenot legges det til grunn at aktørene i en disputt forsøker å sette sine synspunkt inn i ulike argumentasjonsrekker som knytter dem til kulturelle verdibegrunnelser som verdsetter hva som er godt, verdig og riktig (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:236). Argumentasjonsrekkene må i sin tur framstå som logiske og konsistente helheter (Thévenot 2002). I kapittel 5 viste jeg hvordan de restriktive aktørene kvalifiserer alkoholproblemer og passende løsningsforslag som en del av logiske og konsistente argumentasjonsskjeder. I den forbindelse fant jeg at de kvalifiserer alkoholbruk først og fremst som et helseproblem og et sosialt problem, og at sammenhengen de kvalifiserer mellom totalforbruk og skadenivå fører til en målsetting om å redusere det totale forbruket av alkohol. Å redusere tilgjengeligheten til alkohol framstilles som det beste virkemiddelet for å gjøre dette. I dette kapittelet skal jeg analysere andre elementer som gjøres gjeldende som ledd i de restriktive rettferdiggjøringene. Tabell 3 under gir en oversikt over de restriktive kvalifiseringene. Jeg starter med å se på hvilke *objekter*⁵² som gjøres relevante for å argumentere for å redusere eller ikke øke tilgjengeligheten til alkohol.

7.2 Objekter i begrunnelsene

7.2.1 Alkohol som helse- og sosialproblem

Sjøl om alkohol også anerkjennes som en kilde til glede og nytelse for et flertall av befolkninga, har jeg i kapittel 5 vist at en svært sentral del av den restriktive argumentasjonen består i å framstille alkohol som et *helse- og sosialproblem*. I tråd

⁵² Objekter forstås her som materielle ting, men også som «ting» i mer overført betydning.

Tabell 3: Restriktive kvalifiseringer

Elementer	Kvalifiseringer
<i>Problem-konstruksjoner</i>	Alkohol er et folkehelseproblem Alkohol er et helse- og sosialproblem Et høyt totalforbruk av alkohol
<i>Løsningsforslag</i>	Å redusere totalforbruket gjennom tilgjengelighetsrestriksjoner
<i>Objekter</i>	Alkohol som helse- og sosialproblem Skjenkesteder/ikke skjenkesteder. Defineres av <ul style="list-style-type: none"> - interiør, - klientell, - beliggenhet, - vare-/tjenestesortiment, - adgang/ikke adgang for barn Alkoholfrie soner Negative konsekvenser av økt tilgjengelighet Gode lokalsamfunn Planer og lover
<i>Subjekter</i>	Ofre for egen og andres alkoholbruk Uansvarlige og uvitende liberale aktører: <ul style="list-style-type: none"> - som er kunnskapsløse, - som husker dårlig, - som setter næringshensyn foran folkehelse, - som setter individets frihet foran det felles beste Ansvarlige restriktive aktører <ul style="list-style-type: none"> - som vil føre en forskningsbasert politikk, - som setter folkehelsa foran næringshensyn, - som setter det felles beste foran individets frihet
<i>Situasjons-definisjoner</i>	Alkoholpolitikk er helse- og sosialpolitikk
<i>Forskning</i>	Generelle henvisninger til forskning Konkrete studier Totalforbruksteorien Liberale argument er uvitenskapelige eller basert på myter
<i>Felles beste</i>	Fravær av alkoholrelaterte skader Lokal utvikling Folkehelse

med dette kvalifiseres alkohol som en drikk som skaper store negative konsekvenser både på individ- og samfunnsnivå. Dette understrekes av uttalelsen fra en politiker i ølsalgssaken i Tromsø fra 2010:

Det norske samfunn, og ikke minst det norske helsevesenet, bruker milliardbeløp på å prøve å rette opp i de skadevirkningene som har oppstått på grunn av alkoholbruk (observasjon, politiker 16, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Her er det spesielt helseutgifter det pekes på. Andre legger vekt på at alkoholbruk kan forårsake voldsbruk, for eksempel i nære relasjoner, og akuttskader som følge av ulykker. I en høringsuttalelse til rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012 pekte en av de frivillige organisasjonene på alkoholrelaterte skader som

(...) konsekvensene av alkoholrelatert sykelighet, vold i nære relasjoner p.g.a. alkohol, og vold mer generelt (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 2).

En annen variant er der alkohol kvalifiseres som en inngangsport til narkotikamisbruk:

[T]idlig alkoholdebut disponerer for narkotikamisbruk. Jeg synes derfor at hovedfokus bør rettes mot alkoholen, og at man bør tørre å foreslå tiltak som kan forventes å redusere alkoholbruken (høringsuttalelse, offentlig instans 2).

7.2.2 Hva er (ikke) et skjenkested?

Særlig som en del av begrunnelsene for å avslå søknader om å få lov til å selge eller skjenke alkohol, dreier argumenta ofte rundt definisjoner av hva som «er»/ikke «er», et *skjenkested*.

"Det ser ikke ut som et skjenkested"

Denne informanten forklarer hva som gjør at serveringsstedet som i sammenhengen har søkt om bevilling *ikke* kan sies å være sted som bør få lov til å skjenke alkohol:

"Det er ikke så veldig mye hvit duk og høy stil over det (intervju, administrativ 4)".

Informanten fortsetter med å si noe om at driveren av stedet i sin søknad argumenterer med at de er i ferd med å endre konseptet for stedet

(...) ifra å selge Stratos og tipping og et tørt rundstykke med solost på – til å liksom få noe pizza og littegranne mer sånt noe (...), med tanke på at i så fall skulle de normene være oppfylt (...) (intervju, administrativ 4).

Aktørens henvisning til normer sier noe om et sett med forventninger knytta til hva som konstituerer et skjenkested. Informanten fortsetter med å henvise til rusmiddelpolitisk handlingsplan for kommunen. Slik definerer den hvilke krav som stilles til et skjenkested i kommunen:

Stedets lokaler må holde en god standard i forhold til innredning, interiør og miljø, og ikke ha gatekjøkkenpreg. Stedet må ha toalett (Rusmiddelpolitisk handlingsplan for Hurum kommune 2009–2012, punkt 4.5.6).

En annen informant peker på noe av det samme når hun sier om et sted som har søkt om å få skjenke alkohol at det

(...) er klart at interiørmessig og kanskje beliggenheten er feil. Og det ser ikke ut som noe skjenkested. Og de har fortsatt spill og sånn (intervju, politiker 1).

Det er altså noe med både standard og beliggenhet og det interiørmessige på dette stedet som er "feil". Informanten sier også noe om hvilke varer og tjenester, ved siden av alkohol, som «naturlig» kan, eller *ikke* kan, selges på et skjenkested. I tråd med en slik måte å tenke på ble det i Hurum framsatt et argument om at kiosker eller gatekjøkken ikke også kan være skjenkesteder. Her gjør Rådmannen i Hurum dette relevant med referanse til de alkoholpolitiske retningslinjene i kommunen:

I Hurum kommune gis det ikke alminnelig salgs- og skjenkebevilling for alkoholholdig drikk til steder hvor kioskvarer eller pølsebod- eller gatekjøkkenvarer er hovedsatsingsområdet. (...) Med kiosk forstås et utsalgssted som i det vesentlige selger kioskvarer. Kioskvarer har ingen entydig definisjon, men produkttypen kan for eksempel bestå av aviser og blader, iskrem eller baker- og konditorvarer. Som kiosk regnes også utsalgssteder som hovedsakelig selger typiske «pølsebod- eller gatekjøkkenvarer» som pølser, hamburgere, kylling, pommefrites eller andre lignede varer som er beregnet for fortæring på stedet, (sakspapir driftsutvalget i Hurum, 12.05.09).

Med andre ord hører ikke "pølsebod- eller gatekjøkkenvarer" hjemme på et skjenkested. Heller ikke spill, som ble nevnt i sitatet over, eller vafler, ifølge denne informanten, som sier hun var negativ til skjenking på en av kommunens kafeer,

(...) fordi at det er jo sånn kiosk- og vaffelsalg og sommeren (intervju, administrativ 2).

En politiker mente om et utested at det ikke burde få bevilling fordi

(...) det er så lite og det er veldig trangt. Og så er det to butikker i bakgrunnen. Så da var man jo nødt til å gå forbi den uteserveringa for å komme til de to butikkene bak der (intervju, politiker 1).

Barn ingen adgang

I de restriktive rettferdiggjøringene argumenterer aktørene for at steder eller arrangement der barn og unge har adgang, ikke skal ha alkoholserving, med andre ord at det ikke kan sies å være et skjenkested. En av politikerne sier for eksempel dette om hennes vurdering i en konkret skjenkesak:

Stedet hadde litt feil beliggenhet (...), det ligger i et veldig barnevennlig område. Kanskje skulle det ikke vært alkohol der i det hele tatt (intervju, politiker 1).

Stordfest og «familiearrangementa» i Hurum (se s. 72), samt diskusjonen om «blandingskonsept» i Tromsø (se s. 73) er eksempler på saker der denne typen rettfærdiggjøring er blitt framsatt. I utsnittet under argumenterer Rådmannen i Stord i 2007 for å *ikke* gi bevilling til den delen av Stordfest der barn og unge har adgang:

Med tanke på at dette skal vera ein familiefest der særskild dei unge under 18 år vil føla seg trekte til arrangementet, er det ikkje høve å tillate alkoholserving inne på arrangementsstaden. (...) Formannskapet vil difor ikkje gå inn for sal og skjenking av alkoholhaldig drikk i samband med arrangement som er mynta på barn og unge under 18 år (sakspapir til formannskapet i Stord, 23.05.07).

I Hurum la Rådmannen fram liknende argumenter i forbindelse med et spørsmål i 2009 om det skulle tillates skjenking på familiearrangement:

[D]er det er arrangement med mange tiltak tilrettelagt på dagtid, - også for barn, ungdom og familier, er hensynet til barn og ungdom viktigst. Dette er type arrangement det vurderes som spesielt viktig at tilgangen på alkohol begrenses og at salg/servering skjer innenfor mest mulig ordnede former (saksframlegg, driftsutvalget i Hurum, 03.02.2009).

Også i Nøtterøy, under behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2008, kom det forslag om at det generelt skal utvises en restriktiv holdning til

(...) bevilling til skjenkesteder i nærheten av skoler, idrettsplasser, ungdomshus, i parker og liknende (...) [Det skal ikke] gis bevilling til skjenking av alkoholholdig drikk under idrettsarrangementer der barn og unge er målgruppe eller familiearrangement (protokoll, kommunestyret, Nøtterøy, 23.04.2008).

Et sentralt poeng i denne argumentasjonen rundt familiearrangement og andre sammenhenger der barn og unge er til stede, er at denne gruppa skal skjermes for de negative konsekvensene som kan følge i kjølvannet av alkoholbruk. Dette kommer fram i utsagnet under, der aktøren forklarer hvorfor hun var imot å gi bevilling til et serveringssted:

Jeg hadde sett gjentatte ganger, og det er det nok flere enn meg som kan si seg enige i også, men de vil kanskje ikke si det, at der satt det folk som var overstadig berusa (...) Som kanskje hadde en litt utagerende oppførsel som kanskje ikke var helt passende (...) Og samtidig kan besteforeldre komme med barnet sitt og kjøpe is. Så syns jeg at det var en dårlig kombinasjon (...) (intervju, politiker 1).

I utsnittet under fra en høringsuttalelse til rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012 argumenteres det for det samme. I tillegg pekes det på at det er uheldig at barn kan introduseres for alkohol på slike arrangement:

[Vi vil ikke] at alkohol skal skjenkes der barn inngår i målgruppen. Forskning viser at barn introduseres for alkohol gjennom slike arrangement samt at de erfarer hvordan rus påvirker voksne (høringsuttalelse, offentlig instans 7).

Alkoholfrie soner

I sammenheng med denne vektlegginga av barn og unge, argumenteres det med henvisning til kommunenes engasjement i såkalte «alkoholfrie soner». Dette kommer fram i en saksinnstilling fra Rådmannen i behandlinga av en skjenkesøknad i Hurum i 2009:

[K]ommunen skal legge vekt på at det skal være «alkoholfrie soner» eller områder i kommunen. Tettheten av antall salgs- og skjenkesteder innenfor et avgrenset geografisk område skal også vurderes. Kommunen ønsker at tilgjengeligheten av alkohol begrenses på steder der barn og unge ferdes og på steder med aktiviteter hvor barn og unge er målgruppe (sakspapir, driftsutvalget i Hurum, 02.06.2009).

«Sone» i denne sammenhengen ser ut til å referere til *avgrenset geografisk område*. Tilsvarende betydning gis i rusmiddelpolitisk handlingsplan 2008–2011 for Nøtterøy, der det står at det ikke skal "gis bevilling til skjenking av alkoholholdig drikk i boligområder". Andre gir imidlertid soner en mer overført betydning, det vil si som tilstelninger eller sammenhenger, for eksempel slike der barn og unge er til stede eller der hele familien er målgruppe, eksempelvis Stordfest:

Det er snakk om et familiearrangement midt på dagen. Er ikke det alkoholfri sone?! (observasjon, politiker 6, formannskapet i Stord, 2010).

En annen informant kvalifiserer sone som "grønne lunger – altså det skal på en måte være mulig et eller annet sted" å unngå alkoholbruk (intervju, administrativ 4). Et annet eksempel på «soneargumentet» er fra Flekkefjord som i 2008 i behandlinga av en søknad om å få skjenke alkohol på et arrangement i den kommunale idrettshallen. Her argumenterte Rådmannen mot å gi bevilling med henvisning til kommunens deltakelse

i AVI og med dette kvalifiseres et skjenkested som et sted der det *ikke* også foregår idretts- eller friluftaktiviteter⁵³.

Oppsummert sirkler den restriktive argumentasjonen rundt definisjoner av hva som «er» og ikke «er» et skjenkested. Et sted som driver med pengespill, som har adgang for barn, og som kan selge pølser, vafler, kioskvarer og gatekjøkkenmat, kan ikke samtidig være et sted som skjenker alkohol. Det kan heller ikke et sted uten "duk og høy stil" eller der det også bedrives idretts- og friluftaktiviteter.

7.2.3 Konsekvenser av økt tilgjengelighet

Et annet moment i argumentasjonen for å redusere eller ikke øke tilgjengeligheten til alkohol, er at økt tilgjengelighet kan gi negative konsekvenser. Med andre ord *kvalifiseres* negative konsekvenser som *objekter* i argumentasjonen, eksempelvis i forbindelse med høringsrunden til rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012. Her skriver en av høringsinstansene om den foreslåtte økningen i skjenketid på ukedagene:

Foruten en forventet økning i utelivsvolden, vil forlengete skjenketider føre til økt ressursbruk for politiet på hverdagene i sentrum. Dette er ressurser politiet må kompensere med å gjøre mindre av annet viktig politiarbeid (høringsuttalelse, offentlig instans 7).

På denne måten plasseres både økt utelivsvold og økt ressursbruk for politiet inn i rekka av uheldige konsekvenser som sammen skal rettferdiggjøre et standpunkt om å ikke øke skjenketida. Andre negative følger av økt tilgjengelighet i de restriktive begrunnelsene refererte jeg til i kapittel 5 (avsnitt 5.2.1), blant annet «dagen-derpå-tilstander» og mandagssjukefravær, samt alkoholens negative konsekvenser for både familieliv og sosialt liv.

7.2.4 "Er det ei slik utvikling av lokalsamfunnet vårt vi ønsker?"

Tal frå AMK Haugesund på akuttoppdrag for ambulanser i Stord kommune har auka frå kring 140 i 1.halvår -04 til kring 180 dei same halvåra i -05 og -06 (...)

⁵³ Fokuset på familiearrangement og på å skjerme barn og unge fra alkoholbruk kan skyldes kommunenes tilknytning til alkoveorganisasjonen AV-OG-TIL (alle unntatt Tromsø). Gjennom AV-OG-TIL Lokalt har kommunene forpliktet seg til å sette søkelys på åtte alkoholfrie soner, og også til å ta hensyn til disse i alkoholpolitiske saker. Se Braaten, Lie og Nødland (2011) for en vurdering av dette og andre aspekter ved AV-OG-TILs virksomhet.

[Tala] representerer truleg skadar og "fyllerbråk" med trong for assistanse frå helsepersonell. Det er truleg ein av konsekvensane av liberaliseringspolitikken som er ført. Er det ei slik utvikling av lokalsamfunnet vårt vi ønskjer? (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

Dette er henta fra en høringsuttalelse i forbindelse med behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Stord i 2008. Her kvalifiseres økninga i akuttoppdrag for ambulansetjenesten som en konsekvens av økt liberalisering av alkoholpolitikken i kommunen. Videre appellerer aktøren til adressatens engasjement for et lokalsamfunn der alkoholrelaterte skader og fyllerbråk ikke preger folks relasjoner eller omgivelser. På denne måten løftes et godt lokalsamfunn fram som en verdi i disse rettferdiggjøringene, samtidig som liberalisering av alkoholpolitikken antas å ha direkte negativ betydning for tilstanden i lokalsamfunnet.

I Hurum ble også hensynet til lokalsamfunnet gjort gjeldende da kommunestyret skulle vedta nye alkoholpolitiske retningslinjer i 2009. I planforslaget var det foreslått å avslutte utendørservering og utendørskonserten tidligere enn i forrige bevillingsperiode. Rådmannen argumenterte *for* dette på følgende måte:

Forslaget om nytt tidspunkt for avslutning av utendørs servering og utendørs musikk, er i samsvar med forventninger og krav som må kunne stilles til et godt lokalsamfunn, både fra fastboende, hyttebefolkningen og øvrige overnattingsgjester. Nattero er viktig både for fastboende og ferierende (saksframlegg, kommunestyret i Hurum 03.02.2009).

I den samme debatten ble det vedtatt et prinsipp om at tettheten av antall salgs- og skjenkesteder innafor et avgrensa geografisk område skal vurderes ved behandling av bevillingssøknader. Jeg ser dette i sammenheng med hensynet til lokalsamfunnet i alkoholpolitiske saker. Hensynet argumenteres også fram i følgende utdrag fra handlinga av en skjenkesak i Nøtterøy kommune:

Kommunestyret ønsker å etterkomme det uttrykte ønsket til nærsamfunnet i [Sted], og da saken om skjenkerett heller synes å ha liten eller ingen betydning for de øvrige innbyggerne i kommunen, vil kommunestyret av lokaldemokratiske hensyn herved avslå søknaden om skjenkerett til [Skjenkested] (protokoll, kommunestyret, 25.08.2007).

Her kvalifiseres ikke bare "nærsamfunnets" men også "lokaldemokratiske" interesser som verdifullt i argumentasjonen. Fra samme kommune har jeg henta følgende eksempel på samme type kvalifisering, der også "folkehelsa" gjøres relevant:

Hovedutvalget ønsker ikke å gi skjenkebevilling til en restaurant i et industribygg. Utvalget er kjent med lokalbefolkningens frustrasjon over trafikkforholda i området og tror ikke det er bra for folkehelsa at disse forholdene forverres ytterligere (forslag fra politiker i hovedutvalg for helsevern og sosial omsorg i Nøtterøy, 04.07.2007).

Et siste eksempel på at hensynet til utviklinga i lokalsamfunnet og kommunen gjøres relevant, er henta fra en høringsuttalelse i forbindelse med rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012. Her argumenteres det med at byrådets forslag om å øke skjenketida i ukedagene

(...) undergraver den rollen kommunen skal ha som helsepolitisk aktør i forebygging av alkoholskader i Tromsø (...). Rusmiddelpolitisk handlingsplan har en meget viktig rolle som symbolbærer for hvordan Tromsø kommune ivaretar sine innbyggere når det gjelder rusmidler og helse. Forslaget om utvidet alkoholtilgjengelighet rokker ved Byrådets troverdighet som ivaretakere av den lokale folkehelsa, (høringsuttalelse, offentlig instans 9, mine uthevinger).

7.2.5 Handlingsplan, retningslinjer og alkohollov

Et hyppig brukt «grep» i de restriktive begrunnelsene er å kvalifisere plan- og regelverk, vedtatt enten av kommunen sjøl (rusmiddelpolitisk handlingsplan og alkoholpolitiske retningslinjer) eller av Stortinget (alkoholloven), som sentrale og bindende objekter for aktørene i de aktuelle situasjonene.

En måte å gjøre *alkoholloven* gjeldende på, er å kritisere de liberale aktørene for *diskvalifisere* loven, det vil si ikke være klar over eller forstå formålet med loven, eller ikke ville forholde seg til lovens intensjon:

Altså, det står jo i vår alkohollov. Altså, det er jo noe med intensjonen faktisk. Vanskelig å forstå for mange at en del av intensjonen er å redusere forbruket. Men det står der (intervju, politiker 6).

Når det gjelder det *lokale* planverket, har Rådmannen (i saksinnstillingene) og restriktive politikere (i debattene) i mange saker kvalifisert de gjeldende planene og retningslinjene for kommunen som bindende objekter (som må følges). Fra ølsalgssaken i Tromsø i 2010 har jeg henta dette eksempelet, der det advares mot å ikke forholde seg til vedtatte planer:

Hvis vi nå endrer dette her, disse klokkeslettene, så viser kommunestyret i Tromsø veldig liten vilje til å ville styre etter de planene vi sjøl setter ut i bruk til det beste før byens befolkning og ikke minst til ungdommene våre i denne byen (politiker 32, kommunestyret, Tromsø, 10).

Det er også flere eksempler på at restriktive aktører hevder at å innvilge konkrete søknader vil innebære et brudd med de vedtatte lokale retningslinjene. Dette var for eksempel Rådmannens argument da flere serveringssteder i Nøtterøy i 2008 ønska dispensasjon fra den rusmiddelpolitiske handlingsplanens bestemmelse om at det ikke skal skjenkes alkoholgruppe 3 (brennevin) utendørs. Det var også tilfellet da Stordfest-saken ble behandla i formannskapet både i 2007 og i 2010. I sin innstilling på avslag i 2007 pekte Rådmannen på at siste delmål i alkoholpolitiske retningslinjer "seier at Stord kommune skal tydeleggjera alkoholfrie soner" (sakspapir, formannskapet, Stord, 23.05.07). I 2010 skrev både kundetorget (som først behandla søknaden) og Rådmannen (i den påfølgende klagesaken) at det var i strid med de alkoholpolitiske retningslinjene å gi bevilling til familiearrangement. I formannskapets behandling av saken mente en av politikerne som ikke ville gi bevilling, at de som ønska å tillate skjenking på dette arrangementet måtte "gå i seg selv". Han leste videre høyt fra avsnittet om målsetting i den rusmiddelpolitiske handlingsplanen for kommunen, som sa at bruk av alle typer rusmiddel skal reduseres. Ett av virkemidla beskrevet i planen for å oppnå dette, fortsatte han, er å redusere tilgjengeligheten til alkohol. "Hvordan kan dere da gi skjenkebevilling til dette arrangementet?" Han gjorde til slutt et poeng av at retningslinjene var blitt enstemmig vedtatt av de samme politikerne som nå ville gi bevilling til arrangementet.

I ølsalgssaken i Tromsø i 2010 argumenterte motstanderne av å reversere 2008-vedtaket blant anna med at et slikt vedtak ville være i strid med den rusmiddelpolitiske handlingsplan som kommunestyret hadde vedtatt i 2008:

Det ble jo vedtatt som en del av rusmiddelpolitisk handlingsplan, som jo er et helt sentralt sosialpolitisk dokument i kommunen og ei omfattede lovgivning på rusmiddelområdet (observasjon, politiker 16, kommunestyret, Tromsø 2010).

«Objektet» handlingsplanen ble dermed gjort gjeldende som retningsgivende og relevant i beslutningsprosessen.

I 2012 framstilte flere aktører i Tromsø forslaget til ny rusmiddelpolitisk handlingsplan som dårlig:

Vi har en dårlig plan, det vil si et dårlig instrument for fremtiden, så det er en plan uten retning og målsetting (observasjon, politiker 19, kommunestyret i Tromsø, 2012).

På samme måte ble planen kvalifisert som dårlig håndverk:

Våre største ankepunkter er likevel rettet mot de nye retningslinjene for salgs- og skjenkebevillinger. Dette er dårlig håndverk. Her har man klippet inn ulike bestemmelser fra alkohollovgivingen, men retningslinjene henger ikke sammen med handlingsplanen (høringsuttalelse, parti 1).

Etter å ha sett på hvordan ulike *objekter* gjøres gjeldende i de restriktive begrunnelsene, skal jeg gå over til å se på hvilke *subjekter* som trekkes inn og hvordan de gjøres relevante i argumentasjonen. Jeg minner om at oversikten over alle de restriktive kvalifiseringene finnes i tabell 3 (s. 110).

7.3 Subjekter i begrunnelsene

I tråd med kvalifiseringa av alkohol som en kilde til problemer og skader, legges det i den restriktive argumentasjonen stor vekt på å kvalifisere *ofre* for egen eller andres alkoholbruk.

7.3.1 Ofre for egen og andres alkoholbruk

Jeg har tidligere vist hvordan de restriktive argumenterer for at steder med adgang for barn og unge ikke også kan være skjenkesteder. Dette er del av det gjennomgående restriktive argument om at barn og unge skal skjermes for alkoholbruk. Slik gjøres denne gruppa gjeldende som noen som ikke har godt av å være i omgivelser der alkohol konsumeres. I tråd med en slik forståelse har jeg vist (s. 83) hvordan det i en høringsuttalelse i Stord ble hevdet at om lag 200 000 barn i Norge har negative opplevelser knytta til voksnes alkoholbruk. En annen aktør kopler liberalisering av alkoholpolitikken til en økning i antall barnevernssaker (intervju, politiker 3). En tredje kvalifiserer et dilemma knytta til opprettelsen av vinmonopol i kommunen fordi kommunen "ligger på topp i forhold til barnevernssaker" (intervju, administrativ 1). Hun sier videre at det er frustrerende når de fleste politikerne ikke vil forholde seg til at økt alkoholkonsum "faktisk kan ha noe å bety for omsorgsbiten [for barn]" (intervju, administrativ 1).

I andre restriktive utsagn legges det vekt på at alkoholbruk kan gå ut over både en sjøl og andre:

Du har jo noen som blir ramma som er uskyldige også, som også blir skada oppi dette her (observasjon, politiker 17, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Videre vektlegges at politikken må ha mer fokus på dem som ikke har kontroll over drikkinga si, og ikke minst på "de menneskene som er i deres nærmeste omgangskrets og nærhet" (observasjon, politiker 14, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Med dette siste utsagnet kvalifiseres også en annen type subjekt: Mennesker som ikke er i stand til å kontrollere, og som dermed er *ofre* for, sitt *eget* forbruk. Dette subjektet leser jeg også ut av følgende utsagn, der liberale politikere kritiseres for å argumentere ut fra et prinsipp om individets frihet, noe som ifølge denne politikeren er irrelevant når det gjelder alkoholproblemer:

Har man en avhengighet, har man per definisjon ikke en sunn fornuft. Man er ikke fri nok til å ta det gode valget (observasjon, politiker 12, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Her tegnes et bilde av alkoholbrukeren med en "avhengighet", en person som er ute av stand til å tenke fornuftig, og som ikke er fri nok til å velge klokt når det gjelder sitt alkoholbruk. En annen tromsøpolitiker konstruerer det han kaller personer med "store rusproblemer" i sin begrunnelse for å ikke utvide skjenketida på formiddagen, fordi dette vil være å

(...) å invitere til at de som har store rusproblemer nå får skjenking tidlig på morgenen i byen (observasjon, politiker 16, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Oppsummert konstruerer disse subjektkvalifiseringene to typer ofre: *Uskyldige ofre* (særlig barn og unge) som rammes av andres alkoholbruk. *Alkoholbrukeren* som blir offer for sin *egen* drikking, og som vil få ytterligere problemer dersom tilgjengeligheten til alkohol økes.

7.3.2 Uansvarlige og uvitende aktører

Blant de mest sentrale subjektkvalifiseringene i de restriktive begrunnelsene er ulike negative framstillinger av aktører som forfekter mer liberale standpunkt i alkoholpolitikken. Disse skal jeg se nærmere på nå.

Kunnskapsløse og med dårlig hukommelse

Når det er de samme personene som kritiserer at sosialbudsjettet er høyt, og som stiller seg spørrende til barnevernsgiftene og at det er mange barnevernssaker, som samtidig argumenterer sterkt for at det er viktig med åpen alkoholpolitikk, at næringslivet er viktig, og at vi må legge til rette for at det skal være god tilgang på alkohol, for det er viktig, så er det klart at DET har provosert meg bestandig (intervju, administrativ 1).

Denne informanten kvalifiserer sammenhenger mellom alkoholpolitikk på den ene sida, og utgiftene i barnevernet og til sosialt arbeid på den andre. Videre tegner hun et negativt bilde av politikere som *ikke* ser denne sammenhengen eller ikke har kunnskap om den. Dette bildet bekreftes av følgende utsagn fra en politiker som ønsker seg en mer restriktiv politikk:

Jeg (...) ser ofte en sammenheng mellom barnevernssaker og en liberal holdning til alkohol. Du kan ikke på den ene siden si at vi har et stort problem med barnevern, og så ha en liberal alkoholpolitikk. Da får du det du ber om (intervju, politiker 3).

En kopling liberale politikere særlig anklages for å ikke være bevisste på eller kjenne til, er sammenhengen mellom totalkonsum og alkoholrelaterte skader. Anklagen kvalifiserer disse politikerne for det *første* som *kunnskapsløse*, fordi de antas å ikke kjenne denne sammenhengen som i de restriktive begrunnelsene presenteres som en vitenskapelig fundert «sannhet»⁵⁴. For det *andre* kvalifiseres de som *uvillige* til å ta i bruk det alkoholpolitiske redskapet som de restriktive aktørene omtaler som det mest effektive virkemiddelet for å redusere alkoholrelaterte skader. Som et ledd i denne argumentasjonen framsettes en påstand om at

(...) kommunene i Norge sitter på egentlig ganske stor makt i forhold til å bestemme, vedta restriksjoner, som kommunene ikke er villige til å bruke, eller i altfor liten grad benytter muligheten sin til å begrense (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

På denne måten framstilles liberale politikere som enten kunnskapsløse eller uten vilje til å forebygge og redusere alkoholrelaterte skader så effektivt som mulig. For det *trede* kvalifiserer anklagen dem som ansvarlige for en negativ alkoholpolitisk utvikling:

⁵⁴ Jeg kommer tilbake til hvordan de restriktive bruker forskning i sin argumentasjon mot slutten av dette kapittelet (avsnitt 7.6).

Politikarane i Stord kommune har dei siste åra medvite auka tilgjenge på alkohol ved å auka tal på skjenkestader og å utvida opningstider. Politikarane står soleis ansvarleg for auka alkoholbruk og soleis også for at helseskadene av alkoholbruk har auka (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

Det påstås også at de liberale politikere har dårlig hukommelse på den måten at de ikke forholder seg til de retningslinjer de har vært med på å vedta. Dette er en anklage som gjøres gjeldende av flere av de restriktive aktørene, blant anna i dette utsagnet:

Når det kommer ned til praktisk politikk, den enkelte søknad som skal behandles, så er den politiske hukommelsen veldig kort. Det er en del av dens vesen, virker det som (intervju, administrativ 2).

Setter næringshensyn foran folkehelse

En svært hyppig påstand om aktører som vil øke eller ikke redusere tilgjengeligheten til alkohol, er at de setter næringshensyn foran folkehelse- og forebyggingshensyn. I behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i 2012 ble det for eksempel hevdet om byrådet i Tromsø at det

(...) går inn for at Tromsø fortsatt skal være en nattåpen by, med vide åpnings- og salgstider. Næringsperspektivet har vunnet over folkehelseperspektivet (observasjon, politiker 18, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Over (avsnitt 7.2.4) viste jeg hvordan en av høringsuttalelsene i forbindelse med planen i Tromsø kvalifiserte byrådet som en lite troverdig ivaretager av den *lokale folkehelse* fordi det ønsket å utvide skjenketida i kommunen. Ifølge denne argumentasjonen er det ikke mulig å kombinere økt tilgjengelighet til alkohol med økt folkehelse. Disse to forholda settes opp mot hverandre. I samsvar med dette kritiseres liberale politikere for at de bøyer av for argumentasjon om at redusert tilgjengelighet kommer til å skade viktige næringsinteresser i kommunen. Eksempelvis kvalifiseres liberale politikere som noen som er tilhengere av prinsippet om at bevillinger skal være lette å få og lette å miste, men som i praksis er lite villige til å gjennomføre prinsippet. I intervju samtale mellom meg og en administrativt ansatt i en av kommunene kommer dette fram. Informanten sier:

Noen tror at det er sånn at det skal være lett å få og lett å miste (intervju, administrativ 2).

Jeg ser at informanten ler og rister litt på hodet, og jeg spør hvorfor. Hun svarer:

Ja, for det er jo ikke sånn (intervju, administrativ 2).

Hun sier videre at argumentet "lett å få, lett å miste, er å kaste blå i øynene til folk", og at det så godt som *aldri* har skjedd at noen har fått bevillinga si inndratt i kommunen.

Setter individets frihet foran det felles beste

Som en del av den restriktive argumentasjonen kritiseres de liberale aktørene for å sette et ideal om *individets frihet* foran det som er best for kollektivet. Her er et eksempel fra debatten om rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012:

Byrådet har med denne planen overlatt til den enkelte å ta dårlige valg, man går Margareth Thatcher en høy gang. Det finnes ikke noe samfunn, kun individer (observasjon, politiker 12, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Aktøren henviser her til Margareth Thatchers kjente uttalelse om at «there is no such thing as society» for å fremme en påstand om at byrådet setter individet foran samfunnet. Det samme poenget impliseres i dette utsagnet:

Jeg foreslår heller ikke at man skal forby alkohol, men jeg tenker at det er et viktig samfunnssignal å legge ganske store restriksjoner, for dette er noe som også er et stort samfunnsproblem, og som ikke bare handler om individets frihet (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Denne politikeren argumenterer for at det dreier seg om å se alkohol som et samfunnsproblem, og at man dermed må se bort fra eller forbi argumenta om at reguleringer er til hinder for enkeltmenneskers frihet. Her er et siste utsagn der en politiker hevder at

(...) det er ingen grunn, saklig grunn, til å dekke seg bak et sånt frihetsbegrep for å åpne opp for å kunne skjenke fra klokka ni om morran. Det vil øke alkoholproblemene i byen (observasjon, politiker 16, kommunestyret i Tromsø, 2012).

De liberale aktørene «omtales» altså hyppig i de restriktive begrunnelsene. I tillegg gis lokalpolitikere (både restriktive og liberale) generelt en rolle som aktører med ansvar og plikt til å gjøre det de kan for å redusere alkoholrelaterte skader. Ifølge denne politikeren handler det

(...) om at det å redusere alkoholbruken i hele samfunnet gir positive virkninger på alle måter, og det kan vi være med på å yte vårt bidrag til gjennom å være hakket mer restriktiv enn det vi er i dag (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Her kvalifiseres politikerne som noen som har et ansvar for å bidra til å skape slike positive virkninger gjennom å innføre en mer restriktiv politikk. De restriktive aktørene kvalifiserer også seg sjøl i begrunnelsene, først og fremst som *ansvarlige aktører*.

7.3.3 Ansvarlige aktører

Vil føre en forskningsbasert politikk

Det legges fram som forskningsbaserte fakta i den restriktive argumentasjonen at det er effektivt å begrense tilgjengeligheten til alkohol for å forebygge alkoholrelaterte skader. En konsekvens av denne «bevisførselen» er at de restriktive aktørene kvalifiseres som kunnskapsrike aktører som kjenner forskningen på feltet, og som også vil føre en politikk som er i samsvar med resultater fra denne forskningen. Jeg kommer tilbake til de restriktives forhold til kunnskap i begrunnelsene mot slutten av kapittelet (avsnitt 7.6).

Setter folkehelsa foran næringshensyn

De restriktive aktørene framstiller seg sjøl som noen som setter hensynet til folkehelsa foran salgs- og skjenkebransjens kommersielle interesser. Dette er særlig en konsekvens av at de liberale aktørene kvalifiseres som villige til å ta mer hensyn til alkoholnæringas behov enn befolkningas helse. Det konstrueres med andre ord en motsetning mellom de liberale og de restriktive aktørene når det gjelder hvilke hensyn de setter først i alkoholpolitiske diskusjoner.

En annen motsetning konstrueres av de helse- og sosialfaglig *ansatte* i de ulike kommunene, mellom dem sjøl som «fagfolk» på den ene sida, og politikere som ikke vil begrense tilgjengeligheten til alkohol på den andre. Én av disse informantene refererer her til arbeidet med å skrive rusmiddelpolitisk handlingsplan for kommunen:

Vi følte vi ikke fikk gehør. De hørte ikke på oss i det hele tatt. Nei, politikerne hørte ikke på fagfolkene i det hele tatt (intervju, administrativ 6).

Han mente videre at politikerne var

(...) mye mer liberale enn vi. (...) Vi vant ikke fram med noe som helst. Men vi må jo finne oss i det, men vi er nå tross alt fagfolk, og vi mente at det var fornuftig det vi ville ha fram (intervju, administrativ 6).

Han fortsetter med å fortelle om en gang han var saksbehandler på en sak i formannskapet, og en av politikerne henvendte seg til ham:

Da var det en som snudde seg, eller han hvisket til meg i en pause, og sa at 'vet du hva, jeg er alltid uenig med deg. Altså, jeg er absolutt alltid uenig med deg'. Og da tenkte jeg ja, ja, det tar jeg som et kompliment (intervju, administrativ 6).

Dermed lager han et skille mellom sin egen gruppe av fagfolk som står for den faglige «ekspertisen» på den ene sida, og de liberale politikerne på den andre, noe som understrekes her:

Vi er tradisjonelt mer restriktive enn politikerne. Altså, fagfolkene i kommunen innen helse og sosial, politiet – alle som jobber med alkohol eller helse – er mye mer restriktive. Leger også, mye mer restriktive enn politikerne (intervju, administrativ 6).

Setter det felles beste foran individets frihet

En konsekvens av kvalifiseringa av de liberale aktørene som mer opptatt av individets frihet enn det felles beste, er at de restriktive framstår som aktører med motsatte prioriteringer. Under har jeg tatt med et sitat fra en politiker som kvalifiserer sine egne erfaringer fra salgstidsreduksjonen i 2008 som eksempel på at tilgjengelighetsbegrensninger ikke er et angrep på individets frihet:

Da de slutta å selge klokka seks, så hendte det at jeg ikke fikk kjøpt meg alkohol etter klokka seks (...), og det var sikkert helt greit. Og jeg føler absolutt ikke at det var et overgrep mot min frihet. Det tenker jeg, at å snakke om frihet i denne sammenhengen, det tenker jeg at faktisk er nesten litt patetisk (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Hun fortsetter med å si at hun sjøl er villig til å godta tilgjengelighetsbegrensninger.

Diskusjonene handler jo om hvor mye vi aksepterer av restriksjoner i forhold til hva vi kan oppnå på samfunnsnivå, og der er jeg villig til å også gi slipp på... at det også rammer meg da, og det syns jeg er helt greit (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

I og med denne og andre uttalelser ser vi hvordan de restriktive aktørene konstruerer seg sjøl som noen som er villige til å sette det vi "kan oppnå på samfunnsnivå" foran individets og også sin egen «frihet».

7.4 Alkoholpolitikk er helse- og sosialpolitikk

I det følgende skal jeg se nærmere på hva slags *situasjonsdefinisjoner* de restriktive aktørene forsøker å sette sammen og hvordan de gjør det (oppsummert i tabell 3 s. 110). I kapittel 1 (avsnitt 1.2.2) skrev jeg om den sentrale ideen i sosiologien om rettferdiggjøring at aktørene i en kritisk situasjon, for å overbevise om sitt eget eller kritisere andres synspunkt, bestreber seg på å sette sammen en definisjon av den konkrete sammenhengen som framstår som naturlig. I tråd med prinsippet om å ikke bringe flere faktorer inn i analysen enn de aktørene sjøl gjør gjeldende (se kapittel 1 s. 10), ser jeg ikke situasjonsdefinisjonen som en bakenforliggende variabel jeg som sosiolog skal «avdekke» for å forklare aktørenes praksis. Begrepet benyttes snarere for å gripe aktørenes definisjoner av hvilke elementer i situasjoner som må aktiveres for å mobilisere et forslag til hvordan den kritiske situasjonen kan løses opp (Andersen 2007:47).

Én måte å definere en *politisk* situasjon eller sak på, er å kvalifisere dokumenta som tilhører saken på en slik måte at de fremmer en bestemt forståelse av hva saken dreier seg om. Rusmiddelpolitisk handlingsplan er et dokument som i mitt materiale brukes for å fremme bestemte situasjonsdefinisjoner. Et eksempel er fra Tromsø i 2012. Jeg har tidligere pekt på at planen som da var under behandling eksplisitt ble omtalt som et "sosialpolitisk dokument" (se s. 118). Dette innebærer en bestemt kvalifisering av dokumentet. I tillegg ble det pekt på at arbeidet med planen var blitt lagt under byråden for kultur og næring, ikke byråden for helse og omsorg. Dette, ble det hevda, innebar at planen var blitt behandla som

(...) et næringspolitisk dokument. Altså, det er byråden for næring som legger planen fram. Fra å være et sosialfaglig instrument, en sosialpolitisk plan, legges den ut som en næringspolitisk plan (observasjon, politiker 19, kommunestyret i Tromsø, 2012).

En annen politiker sa det slik:

Det at planen nå ligger under byråd for næring i stedet for byråd for helse og omsorg, det understreker at man ikke tar folkehelseperspektivet på alvor i denne planen (observasjon, politiker 20, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Noen aktører mente også at enkelte forslag i planen var spesielt næringsvennlige:

[V]alget av maksimal skjenke- og salgstid i Tromsø kan tyde på at næringsinteresser settes foran folkehelse, noe vi er svært kritiske til (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 1).

At den rusmiddelpolitiske handlingsplanen burde forstås, ikke som en del av kommunens næringspolitikk, men som et sosial- og helsepolitisk instrument, ble en sentral del av den restriktive argumentasjonen i Tromsø i 2012. Denne kvalifiseringa finner jeg også igjen i argumentasjonen til en av stordpolitikkerne, som sier at i de alkoholpolitiske retningslinjene

(...) står det jo veldig klart at det ikke er næringsinteressene som skal dominere. Det er jo faktisk dette med forebygging og det perspektivet der som skal (intervju, politiker 6).

I ølsalgssaken i Tromsø i 2010 sa en av de restriktive debattantene følgende:

Det hevdes at salget har gått ned. Vi burde jo vært glade for dette (...). Altså, man har klart å oppnå en reduksjon på ølsalget. Det skriver jo handelsnæringa i brevet til kommunen, og beklager at det har skjedd en reduksjon. Altså, vi har faktisk gjort et kommunalt vedtak der vi har oppnådd målet (observasjon, politiker 16, formannskapet 2010, kommunestyret 2010 i Tromsø)

Politikeren henviser her til at målsettinga med 2008-vedtaket var å redusere alkoholkonsumet i kommunen, og at handelsnæringa mener at det er nettopp det som har skjedd. Han forsøker dermed å etablere en situasjon der kommunen har oppnådd å nå målsettinga fra 2008. I en slik situasjon, mener aktøren, er det grunn til å være glad, og ingen grunn til å gå tilbake på vedtaket.

De restriktive definerer altså alkoholpolitiske situasjoner som sosial- og helsepolitiske sammenhenger. I og med dette er de kritiske til at alkoholpolitiske situasjoner skal framstilles som et spørsmål om «individets frihet». Dette leser jeg blant anna ut av utsagnet fra tromsøpolitikeren som mente at det å snakke om frihet i sammenheng med salgstider for alkohol er "litt patetisk" (se s. 125). Hun vil ikke definere diskusjonen som noe som har med individets frihet å gjøre i det hele tatt, men heller som et spørsmål om hva som er best sett fra et samfunnsperspektiv. Det henger sammen med argumentet om at alle, ikke bare de som har alkoholproblemer, kommer til å få en gevinst av et lavere alkoholforbruk. Dette siste poenget er et argument i tråd med totalforbruksteorien, og jeg leser dette poenget som en operasjonalisering av denne teorien i praktisk politikk. Hele utsagnet tolker jeg som en insistering på å

definere situasjonen som en mulighet til å oppnå et felles gode, noe positivt på samfunnsnivå, *ikke* som en diskusjon om individets frihet fra restriksjoner.

7.5 To motsetninger

Analysen i dette kapittelet og i kapittel 5 viser at de restriktive rettferdiggjøringene dreier rundt to sentrale motsetninger. Den første, motsetninga mellom *næringsinteresser* og *folkehelsehensyn*, kom fram i flere av utsagna over, og i følgende sitat fra høringsrunden i forbindelse med ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i Stord i 2008:

Me meiner at politikarane må vektleggja helseargument framom næringspolitiske argument når dei no skal evaluera dei alkoholpolitiske retningslinene. Det betyr m.a. at politikarane no bør vedta å innskrenka skjenketidene. Alle helseargument tilseier det (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

Den samme motsetninga artikuleres her:

[Navn på parti] setter helse foran næringslivet sin bunnlinje, for at dette vil begrense samfunnet sine kostnader – menneskelige og økonomiske, eller samfunnets bunnlinje (observasjon, politiker 12, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Denne motsetninga mellom det som denne aktøren kaller samfunnets og næringslivet "bunnlinje" går igjen i flere ledd i den restriktive argumentasjonen, for eksempel i hvordan det tegnes et bilde av at de liberale aktørene er mer opptatt av å sikre næringslivet inntjening enn å ta (folke)helsa og sosiale forhold på alvor.

Den andre motsetninga, mellom prinsippet om *individets frihet* og det *felles beste*, sammenfattes i følgende utsagn relatert til regulering av alkohol generelt:

Dette er tross alt et område der mange sin frihet fører til skade, og derfor så er det nødvendig å regulere det (intervju, politiker 6).

Sentralt i begrunnelsene er påstander om at de liberale setter hensynet til individets frihet foran reduserte eller unngåtte alkoholskader på samfunnsnivå. Videre antas det at dersom individets frihet gis prioritet over kollektive interesser i alkoholpolitikken, vil det føre til at de mest effektive løsningene på alkoholproblemet og de beste løsningene for fellesskapet ikke blir tatt i bruk. Som en del av denne argumentasjonen avfeies det liberale argumentet om at restriksjoner på tilgjengeligheten til alkohol er en innskrenking av individets frihet, slik som her:

Det brukes en retorikk i denne saken som jeg syns er litt sterk, hvor fraværet av mulighet for å kjøpe øl på Jekta etter klokka seks er en *straff*. Det syns jeg er litt vel drøyt (observasjon, politiker 14, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Begrunnelsene for de restriktive standpunktene dreier altså rundt konstruksjonen av disse to motsetningene, mellom næringsinteresser og folkehelsehensyn, og mellom individets frihet og det felles beste. Jeg skal til slutt i kapittelet se nærmere på hvordan de restriktive aktørene appellerer til det felles beste i sine begrunnelser, men først skal jeg vise hvordan de gir forskning og forskningsbaserte teorier en sentral plass i sine argumentasjonskjeder.

7.6 Alkoholpolitikk må baseres på forskning

Jeg skal her vise hvordan jeg mener å se et *ideal* i de restriktive rettferdiggjøringene om at alkoholpolitikk må baseres på forskning om hva som er og hva som ikke er effektive alkoholpolitiske virkemidler. Dette idealet om en *forskningsbasert politikk* kommer til uttrykk på flere måter i begrunnelsene (se tabell 3 s. 110 for en oversikt).

7.6.1 Generell henvisning til forskning

Idealet kommer for det *første* fram i en *generell* vektlegging av eller henvisning til forskning i begrunnelsene, slik som i følgende sitater:

Der tenker jeg faktisk at det meste av forskningen og statistikken heller over på min side, rett og slett (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Sett fra et faglig ståsted og basert på nyere forskning, er det på sin plass å si at det burde vært forsøkt med redusert salg og skjenketid, for så å evaluere tiltaket etter en periode (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 1).

Vi vet at restriksjoner fungerer (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Vi vet at økt skjenking fører til økt gatevold (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 1).

I neste utsagn kombineres kjennskapen til forskning med en kvalifisering av foreldre og voksne som rollemodeller. Uttalelsen stammer fra Stordfest-diskusjonen i 2010:

Altså, hvorfor skal vi ikke ha et arrangement der vi denne gangen viser våre unge innbyggere at det går an å ha en fest uten at vi serverer alkohol? (...) Forskning er jo veldig, veldig klar på at foreldre og voksgenerasjonen er rollemodeller (intervju, politiker 6).

I disse sitata insisteres det på ("vi vet") at det fins en sammenheng mellom tilgjengeligheten til alkohol og alkoholrelaterte skader ("restriksjoner funker", "økt skjenking fører til økt gatevold"). På denne måten vises det indirekte til forskning eller kunnskap om effekten av tilgjengelighetstiltak. I materialet fins det mange eksempler på slike indirekte eller generelle henvisninger til forskning, for eksempel gjennom at aktørene bruker begreper som «effekt», «dokumentasjon» eller «statistikk» uten at begrepa refererer til noe *konkret* forskningsresultat og uten at argumentet utdypes ytterligere. Her er et eksempel på dette der aktøren hevder at "forskning viser"

(...) at barn introduseres for alkohol gjennom slike arrangement samt at de erfarer hvordan rus påvirker voksne (høringsuttalelse, offentlig instans 7).

På denne måten begrunnes et standpunkt ved hjelp av en *generell* henvisning til forskning om forebyggende tiltak. Her er noen ytterligere eksempler:

All god forskning viser at opposisjonen *har* rett: Begrensning av lovlige rusmidler *er* bra for hele samfunnet (...) (observasjon, politiker 12, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Det finnes betydelig støtte i forskning på at såkalte restriktive tiltak har positiv virkning i forhold til alkoholkonsum i befolkningen (høringsuttalelse, frivillig organisasjon 2).

[Det er] forskningsmessig vel dokumentert og brei semje om at tilgjenge, forbruk og helseskader av alkoholbruk heng saman (høringsuttalelse, offentlig instans 3).

7.6.2 Henvisning til konkrete studier

En *annen* måte idealet om forskningsbasert politikk blir synlig på, er gjennom henvisninger til *konkrete* studier. I kapittel 5 (s. 89) viste jeg for eksempel hvordan en av de frivillige organisasjonene i sin høringsuttalelse i forbindelse med behandlingen av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012 kvalifiserte en svensk studie om sammenhengen mellom innrapporterte tilfeller av kvinnemishandling og totalkonsumet av alkohol i befolkningen. Her er en annen høringsuttalelse som argumenterer mot et forslag om økt skjenketid ved å henvise til en studie fra SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning):

En studie i 2011 av 18 norske byer dokumenterer at en times utvidelse av skjenketiden i gjennomsnitt fører til 17 % flere voldstiltfeller nattetid i helgene (SIRUS) (høringsuttalelse, offentlig instans 7).

7.6.3 Totalforbruksteorien

En *tredje* måte idealet om forskningsbasert politikk kommer til uttrykk på, er ved henvisning til den såkalte totalforbruksteorien. I kapittel 5 viste jeg at denne teorien gjøres gjeldende i mange av de restriktive utsagna, og at den får konsekvenser både for måten alkoholproblemer defineres på, og hva som framstilles som de beste løsningene. Her er et eksempel, der det vises til at det er

(...) godt dokumentert at det er en direkte sammenheng mellom totalforbruket av alkohol i en befolkning og antallet misbrukere (høringsuttalelse, offentlig instans 2).

Totalforbruksteorien innebærer altså en påstand om at det er en sammenheng mellom *totalforbruk* av alkohol i en befolkning og alkoholrelaterte *skader* i den samme befolkninga. Mest relevant i *denne* sammenhengen er at teorien har et eksplisitt opphav i nyere samfunnsvitenskapelig forskning, og ikke minst de nye statistiske metodene innafor epidemiologi utvikla fra 1960-tallet av (Hauge 1999). Gjennom de gjentatte artikuleringene av at denne teorien er relevant for den lokale alkoholpolitikken, lener de restriktive aktørene seg dermed tungt på samfunnsvitenskapelig forskning og teoridanning.

7.6.4 Myter versus forskning

En *fjerde* måte idealet om forskningsbasert politikk konstrueres på, er gjennom kritikk av de liberale begrunnelsene for å *ikke* være basert på et slikt ideal. Dette var tilfelle i ølsalgssaken i Tromsø i 2010, der de som var *for* å øke salgstida ble anklaga for å sette for mye lit til det jeg tidligere har kalt «salgsvridningsargumentet» framlagt av det lokale bryggeriet (avsnitt 6.3.1). Her er et eksempel på denne type kritikk:

Tiltaket med redusert salgstid var for å redusere alkoholomsetninga. Så kommer påstanden om at dette ikke har funka. Det er ingen dokumentasjon på at salget er vridt til polet. Polet stenger jo likt med ølsalget i butikkene! Den argumentasjonen er så uvitenskapelig som det går an (observasjon, politiker 16, formannskapet i Tromsø, 2010).

Påstanden om at vinmonopolet hadde hatt en økning i salget i perioden etter at salgstidsordninga ble implementert, var et av de liberale hovedargumenta i debatten. I sitatet over kritiseres dette «beviset» for å være "uvitenskapelig" fordi det ikke er blitt framlagt noe dokumentasjon på at det er tilfellet.

De liberale begrunnelsene framstilles også som basert på myter, ikke kunnskap. Dette ble blant annet gjort i kommunestyrets behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012. Etter å ha vist til den nevnte SIRUS-undersøkelsen, som konkluderte med at voldsbruk i og rundt utesteder øker med lengre skjenketider, sier aktøren at:

(...) en del myter kan godt knuses i denne sammenhengen. Synes vi kunne fått en plan som var godt opp mot realitetene (observasjon, politiker 18, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Slik konstrueres en motsetning mellom politiske beslutninger basert på henholdsvis myter og forskning. Denne kritikken, og kravet om at påstander må dokumenteres, bærer med seg et ideal om at alkoholpolitiske vedtak skal bygge på forskningsresultater. Det er også i lys av dette jeg forstår den restriktive framstillinga av at handlingsplanen i Tromsø i 2012 som ikke fundert i "tallmateriale" eller "fakta grunnlag":

I offentlig plandokumenter er det sjelden å møte på en så defensiv holdning til tallmateriale/fakta grunnlag som i denne handlingsplanen. Dersom Tromsø kommune har et så svakt grunnlag for å fatte sine beslutninger, må det foreslås tiltak også på denne fronten (høringsuttalelse, politisk parti 1).

Et gjentatt argument i behandlinga av handlingsplanen var at det var en diskrepans mellom det som ble kalt det «faglige» grunnlaget for planen på den ene sida, og det endelige planforslaget lagt fram av byrådet på den andre⁵⁵:

Selv om [vi] ser at man også må ha med seg tanken om næringspolitiske hensyn, er det uforståelig på bakgrunn av planens innhold og den kunnskap og erfaring et samlet kompetansefelt sitter inne med, at Byrådet kan fremme forslag om utvidet tilgjengelighet for alkohol i Tromsø kommune. Forslaget (...) spriker totalt med budskapet for øvrig i planen. I begrunnelsen for ønsket om utvidete skjenketider heter det i saksutredningen at «Byrådet ønsker reguleringer som har klar samfunnsmessig effekt». Med bakgrunn i dette og de massive bevis man har for de klare negative effektene alkoholbruk har på samfunnet faller forslaget om utvidet skjenketid på sin egen urimelighet (høringsuttalelse, offentlig instans 9).

Den samme aktøren fortsetter med å

⁵⁵ Planarbeidet i Tromsø i 2012 var organisert slik at ei faglig-administrativ gruppe utarbeida det faglige grunnlaget for planen, mens byrådet la fram det endelige forslaget til politisk behandling. Denne organiseringa er interessant som en illustrasjon på skillet mellom et faglig-administrativt og et politisk nivå i dagens kommunedemokrati. Jeg skal imidlertid ikke forfølge dette her. Se Baklien og Krogh (2011) og Braaten (2010) for mer om dette.

(..) påpeke det vi oppfatter som en klart manglende sammenheng mellom planen og det saksframlegg planen er en del av og som gjelder Byrådets anbefaling om alkoholtilgjengelighet i ukedagene (høringsuttalelse, offentlig instans 9).

Gjennomgangen av de restriktive begrunnelsenes forhold til forskning viser at de aktiviserer forskningsbaserte analyser og teoridanning først og fremst gjennom kvalifiseringa av totalforbruksteorien. Videre konstrueres et ideal om forskningsbasert politikk, der «evidensene» som trekkes inn kan være konkrete vitenskapelige studier, men like gjerne forskning generelt eller insisteringer på at dette er noe "vi vet". Idealet konstrueres også som en del av kritikken mot de liberale aktørene for å være "uvitenskapelige".

7.7 Felles beste

Jeg har til nå i avhandlinga presentert min analyse av både restriktive og liberale problemkonstruksjoner og løsningsforslag, samt gått mer i dybden på de restriktive begrunnelsespraksisene. Slik jeg var inne på i kapittel 1, hadde Boltanski og Thévenot som utgangspunkt at de mest legitime argumenta i en kritisk situasjon er de som appellerer til et «common good» (Lamont og Thévenot 2000b), et «public» eller «collective good» (Moody og Thévenot 2000), med andre ord til det som er til allmenhetens beste (Andersen 2007:32). Dette innebærer at aktørene i en disputt må demonstrere

(...) the general worth of their position by reference to a universal principle or collective good (...) The connection to a collective or general good is a necessity of public debate about public problems (Moody og Thévenot 2000:273).

Dette betyr at debattanter vil forsøke å generalisere eller «utvide» interessene de sjøl argumenterer for til å være i alles interesse, fordi dette har den legitimiteten som skal til for å kunne løse den kritiske situasjonen de befinner seg i. I studier med utgangspunkt i Boltanski og Thévenots perspektiv er det derfor sentralt å utforske *hva* aktørene appellerer til som det «felles beste» i en rettferdiggjøringspraksis, *hvordan* dette gjøres og hvilken *verdiorden* som mobiliseres i og med ulike appelleringer. «Public good» er imidlertid et begrep med varierende betydning og innhold på tvers av både fagdisipliner og kulturelle kontekster (Moody og Thévenot 2000:273). I økonomiske eller strategiske-valg-analyser defineres begrepet snevert, som et verdsatt

gode som er tilgjengelig og nyttig for alle i ei gruppe eller befolkning (ibid.:302). I sosiologien om rettferdiggjøring anlegges imidlertid et bredere perspektiv, der hensikten er å studere hvordan aktører i offentlige disputer bruker eller definerer begrepet (ibid.:302), det vil si hvordan de kvalifiserer eller appellerer til et felles beste eller kollektive goder i sine begrunnelser.

Fase 4 i undersøkelsesopplegget mitt (se figur 2 s. 48) innebærer å analysere de koplignene de alkoholpolitiske aktørene gjør til ulike ideer om det *felles beste*. Her på slutten av kapittel 7 skal jeg ta for meg hvordan de restriktive aktørene artikulere denne type koplinger, mens jeg presenterer de liberale «felles-beste-koplinger» i kapittel 8 (avsnitt 8.6). Det er imidlertid slik at det er overlapp på ett punkt mellom hvordan de to praksisene appellerer til et felles beste: I appellene til fravær av alkoholrelaterte skader Jeg ser derfor på *både* på restriktive og liberale appeller i avsnitt 7.7.1.

7.7.1 Fravær av alkoholrelaterte skader

Analysene av problemkonstruksjonene i henholdsvis de restriktive (kapittel 5) og liberale (kapittel 6) rettferdiggjøringene viste at de deler en forståelse av alkoholbruk som årsak til helse- og sosialrelaterte problemer (se avsnitt 6.4). Sjøl om de negative sidene ved alkoholbruk legges mer vekt på i de restriktive begrunnelsene, argumenteres det i begge «leire» for at vi som samfunn har en forpliktelse til å forebygge og behandle alkoholrelaterte skader, ikke minst hjelpe dem som har problemer på grunn av egen eller andres drikking. Dette betyr at de også deler en målsetting i alkoholpolitikken om at kommunens innbyggere – både som enkeltpersoner og på aggregert nivå – skal oppleve størst mulig *fravær av alkoholrelaterte fysiske og psykiske skader*. Dette er kopla til et gode eller et prinsipp om jo mindre lidelse i en befolkning jo bedre. Dette prinsippet gjøres eksplisitt av denne informanten, som snakker om hva hun mener alkoholpolitikk bør dreie seg om:

Det handler om på en måte hva en samlet sett kan gjøre for å minske skadevirkningene. (...) Både det samfunnsøkonomiske, men også det menneskelige perspektivet i det, tenker jeg. Hvordan skape felles holdning for å på en måte få færre, få mindre lidelse? (intervju, administrativ 5).

Hvordan dette best kan gjøres, med andre ord hva som er de beste alkoholpolitiske virkemidla, er de to imidlertid svært uenige om, som vi har sett (kapittel 5 og 6).

7.7.2 Lokal utvikling

Over (i avsnitt 7.2.4) viste jeg hvordan lokalsamfunnet ble gjort til en relevant størrelse i de restriktive begrunnelsene. Blant anna gjennom at forslaget fra byrådet i Tromsøs side om utvidete skjenketider i ukedagene ble framstilt som å rokke ved "Byrådets troverdighet som ivaretakere av den *lokale folkehelse*", (høringsuttalelse, offentlig instans 9, mine uthevinger). Her er det også verdt å merke seg hvordan det her snakkes om ei *lokal folkehelse*, noe jeg tar som en indikasjon på at lokale argumenter antas å ha legitimitet i debatten. I de restriktive begrunnelsene er hensynet til lokalsamfunnet konstruert som en appell til et *felles beste*. Dette gjøres i og med påstander om at «det gode lokalsamfunn» er mulig gjennom redusert tilgjengelighet til alkohol (fordi dette vil redusere omfanget av alkoholrelaterte skader). En økning av tilgjengeligheten, hevdes det, vil medføre en negativ utvikling i lokalsamfunnet. Slik blir kritikken av de liberale argumenta også samtidig en appell om å ta hensyn til lokalsamfunnet forstått som et felles beste i alkoholpolitiske debatter.

7.7.3 Folkehelse

På restriktiv side er det – i tillegg til målsettinga om fravær av alkoholrelaterte skader og definisjonen av gode lokalsamfunn – henvisninga til *folkehelse* som koples til et *felles beste* i begrunnelsene. I kapittel 2 (avsnitt 2.4) skrev jeg om hvordan den store folkehelseepoken på alkoholfeltet oppsto fra 1975 og vokste seg sterk de følgende åra. Den hadde utgangspunkt i at det å anlegge et folkehelseperspektiv på alkohol først og fremst innebærer å ta hensyn til hvordan alkohol påvirker helse og velferd for en stor del av befolkninga. I den mest sentrale publikasjonen fra denne perioden refererer folkehelse til

(...) all matters related to the physical, mental and social health of populations. The concern of public health is for this report seen as speaking to the broad concerns of the community (...) (Bruun m.fl. 1975:12).

Det betyr at i stedet for å vektlegge skader som hvert enkelt individ opplever, er det *omfanget* av disse skadene i en hel befolkning som er det relevante.

Folkehelse-tilnærminga ble lansert som et moralsk *nøytralt* perspektiv (Sulkunen 2004) på midten av 1970-tallet, og det ble lagt til grunn at man ikke skulle knytte verdier til alkohol eller alkoholbruk i seg sjøl, men kun fokusere på konsekvensene av det (ibid.). En av opphavsmennene bak tilnærminga, den finske alkoholforskeren og samfunnsviteren Kjetil Bruun, så folkehelse-tilnærminga som en mulighet til å styre samfunnet på en måte som respekterer frie individuelle valg (Tigerstedt 2000:95), og som en nøytral posisjon mellom avhold og liberalisme (Sulkunen og Warsell 2012:226). Folkehelsepolitikk skulle ikke definere hva som er et sunt liv (Sulkunen 1997b:1120; Sulkunen 2004). Bakgrunnen for ønsket om en ny tilnærming til alkoholspørsmålet i denne perioden var at samfunnsvitere og aktivister mente det var på tide med en politikk som behandla alle likt, ut fra idealet om «den universelle medborger» (Sulkunen 2004:23-24). Fram til da hadde alle de nordiske landa praktisert en politikk som satte dette idealet til side til fordel for blant anna hensynet til offentlig ro og orden. Dette hensynet innebar at enkelte grupper ble målgruppe for til dels strenge tiltak (Sulkunen m.fl. 2000c:13) gjennom en paternalistisk og diskriminerende styringsform (Tigerstedt 2000:96). I Norge (og Finland) hadde for eksempel diskrimineringa mot kvinner og arbeiderklassen når det gjelder alkoholbruk vært åpenlys (Sulkunen m.fl. 2000c:13)⁵⁶. Den nye tilnærminga innebar blant anna å gi alle lik tilgang på alkohol. Folkehelseargumentet var derfor den første universelle strategien mot alkoholproblemet (Sulkunen 2004:23-24).

En svært sentral del av folkehelseperspektivet var totalforbruksteorien, slik jeg viste i kapittel 2 (avsnitt 2.4) som vektla «kontrollåtgärder som inte var stämplande eller gjorde intrång på privatlivet (Room 1999a:130). Denne teorien ble derfor framstilt som å respektere individuell frihet universelt, og promoterte ikke noen spesielle verdier knytta til konsum av alkohol (Sulkunen 2004:23-24). Målet var også å beskytte konsumenter fra direkte individuell kontroll (Tigerstedt 2000:101). Tilnærminga vektla dermed to forhold, både universelle virkemidler og konsumentfrigjøring (ibid.:102).

⁵⁶ Sverige er det landet der denne individuelle alkoholkontrollen var mest utbredt (Tigerstedt 2000:99), mest på grunn av Bratt-systemet (se avsnitt 2.2.2).

Med dette som bakgrunn er det interessant å se hva slags mening de restriktive legger i folkehelseperspektivet i sine rettferdiggjøringer. Informanten i sitatet under legger for eksempel til grunn at det knyttes ideologi til folkehelsebegrepet, at det med andre ord ikke er nøytralt, men at de ulike alkoholpolitiske leirene fyller forskjellig innhold i begrepet. Konteksten her er diskusjonen om hvorvidt Stordfest skulle få skjenke på dagarrangementet på torget eller ikke, og aktøren argumenterer her mot skjenking.

Alle som kommer til å argumentere for skjenking vil komme til å si at 'men vi har jo tatt hensyn til folkehelsa. Vi følger reglene'. (...) Og da ender du opp på nærmest ideologiske forskjeller, der jeg og andre med meg vil hevde at det er en trussel mot folkehelsa hvis en åpner for skjenking. (...) Altså, vi er uenige om begreper (intervju, politiker 6).

Her er en annen uttalelse som også illustrerer at de restriktive begrunnelsene i materialet ikke gir folkehelse et nøytralt innhold:

Alle disse tinga [alkoholrelatert vold, jobbfravær og helseutgifter] handler ikke om de som spesielt har problemer med alkohol, men det handler om et samfunnsspørsmål, et viktig samfunnssignal (...) som ikke bare handler om individets frihet (observasjon, politiker 13, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

I utsagnet settes det opp en motsetning mellom å behandle alkoholproblemer på den ene side som et "samfunnsspørsmål", og på den annen side som et spørsmål om "individets frihet". I det følgende sitatet kvalifiseres folkehelse som det *motsatte* av næringsaktørers beste:

Omsynet til folkehelsa skal vega tyngre enn næringspolitiske argument (protokoll, kommunestyret i Stord, 19.06.2008).

På den måten kritiseres hensynet til individets frihet og næringsaktørers interesser som de liberale begrunnelsene vektlegger så sterkt (mer om dette i kapittel 8). Dette innebærer at folkehelse i den restriktive argumentasjonen gjøres gjeldende som noe *anna* og *mer* enn aggregater av tall og mennesker, og som noe *anna* enn en appell om å ta i bruk universelle «nøytrale» verktøy i forebyggingsarbeid. De restriktive legger sentrale verdier i begrepet folkehelse, verdier som dreier seg om felleskap, solidaritet og om det kollektive, og det er på denne måten de knytter an til et felles eller kollektivt beste.

Denne måten å kvalifisere folkehelse på, står altså i motsetning til den nøytrale intensjonen bak folkehelseetenkninga på 1970- og 80-tallet. Men de restriktives «ideologisering» av folkehelse bryter også med nyere litteratur på alkoholfeltet. For kanskje den mest siterte alkoholrelaterte publikasjonen etter år 2000 (det vil si Babor m.fl. 2003; Babor m.fl. 2010) framstiller folkehelse som et alkoholpolitisk *virkemiddel* som skal bidra til å nå et mål om et «public good» (Babor m.fl. 2010:8). Med andre ord, folkehelse antas å føre til realiseringa av et felles beste. I den restriktive argumentasjonen derimot framstilles «folkehelse» som et mål eller en verdi *i seg sjøl*, om å sette kollektive hensyn først, ikke bare som et mål på folkets helsetilstand. En slik forståelse samsvarer med Roizen og Filmores tolkning av alkoholpolitikk basert på folkehelse. De mener at denne har en underforstått «moralsk arkitektur» dekket bak en «halv-medicinsk klang» (1999:301), og at denne arkitekturen impliserer

(...) att inngrepp til förmån för allmänhetens hälsa bör övertrumfa andra värderingar eller åtminstone bör upphöjas i samhällets värdehierarki (ibid.:302).

Jeg finner støtte for dette funnet om en «ideologisering» av folkehelseperspektivet også hos Tigerstedt, som skriver at

[i] folkhälsans namn skapas normer och ideal, som reglerar individernas livsstilar och hela befolkningars eller befolkningsgruppers beteende (Tigerstedt 1999b:81).

Sulkunen (2004:16) på sin side omtaler totalforbruksteorien, som jo er tett knytta til folkehelseetankegangen, som en «doktrine» og som noe mye mer enn en teknisk policyteori. Han mener den inkorporerer en sosialfilosofi som utlegger «major moral issues» i seinmoderniteten (ibid.:16). Tigerstedt (2000:101) påpeker også forskjellen mellom det han kaller «total consumption approach» og «the total consumption model», der det første er en referanse til ulike teoretiske aspekter ved totalkonsum, mens det andre er modellen brukt som en politisk doktrine.

Slik jeg ser det, er det i lys av denne idealiserte og ideologiserte framstillinga av folkehelse vi må forstå de restriktives ønske om å ta i bruk universelle tilgjengelighetsreducerende virkemidler. For i de restriktive begrunnelsene påstås det ikke bare at tilgjengelighetsbegrensende virkemidler er de mest *effektive* for å redusere alkoholrelaterte skader. Det argumenteres også for at kollektivet eller det felles beste

bør verdsettes høyere enn hensynet til det lokale næringslivet eller den enkelte konsumentens ønske om å ha lett tilgang til alkohol. I den grad de restriktive godtar det liberale premisset om at dette er virkemidler som "straffer" individuelle forbrukere eller det lokale næringslivet, framstiller de restriktive det som nødvendige virkemidler å ta i bruk i lys av hva en kan "oppnå på samfunnsnivå". Målet er å sikre det felles beste, og det innebærer noen ganger at enkeltmenneskers eller næringslivets behov kommer i andre rekke.

7.8 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet vist hvordan de restriktive rettferdiggjøringene kapsler inn objekter, subjekter, bestemte situasjonsdefinisjoner og appeller til det felles beste i sine begrunnelser for å få argumentasjonen til å framstå som en helhetlig og legitim løsning på den kritiske situasjonene de opplever å stå i. Jeg har oppsummert kvalifiseringene, sammen med problemkonstruksjonene og løsningsforslaga fra kapittel 5, i tabell 3 s. 110. I kapittel 9 skal jeg vise hvordan disse begrunnelsene mobiliserer konkrete verdiordener eller kollektive verdsettinger. Men først skal jeg utforske elementer ved de *liberale* begrunnelsespraksisene. Jeg skal blant annet vise at den liberale argumentasjon dreier rundt to ulike argumentasjonsrekker som kvalifiserer alkohol som henholdsvis *inntektskilde* og *næringsmiddel*.

8. "Alkohol er en lovlig vare"

8.1 Innledning: To argumentasjonsrekker

I dette kapitlet skal jeg fortsette å utforske hvilke argumentasjonsrekker som konstrueres for å begrunne standpunkt for å øke eller ikke redusere tilgjengeligheten til alkohol. Jeg starter utforskinga med et sentralt element i de liberale begrunnelsene, at alkohol er en *lovlig vare*. Her er et eksempel på hvordan dette kommer til uttrykk. Det er henta fra behandlingen av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012, der en politiker argumenterer *mot* et forslag om å redusere salgs- og skjenketidene i kommunen:

Personlig så er jeg veldig lite tilhenger av at man i politikken omkring alkohol, som er et lovlig rusmiddel, skal drive å ha for mye restriksjoner (...) (observasjon, politiker 25, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Et anna eksempel er fra et intervju med en stortpolitiker:

Altså, det er lovlige varer, og hvorfor en på (...) enkelte plasser i landet skal få lov å kjøpe og ikke andre steder, det syns jeg blir litt feil (intervju, politiker 8).

Argumentet om alkoholens lovlighet er tilbakevendende i de liberale rettferdiggjøringene, ofte som en bisetning, men alltid som en opplagt og åpenbar «sannhet» om alkohol. Denne «sannheten» fylles med to ulike meningsinnhold. For det *første* gis «lovlig» samme innhold som «ordinær» eller «alminnelig». «Vare» i denne forståelsen betyr at alkohol betraktes som et salgsobjekt, et produkt det er legitimt å tjene penger på, med andre ord en *inntektskilde*. For det *andre* blir «lovlig» brukt synonymt med «legal», mens «vare» her gis samme betydning som *næringsmiddel*. På denne måten settes alkohol opp som en motsetning til illegale rusmidler. Dette betyr at alkohol kvalifiseres på to ulike måter når aktørene henviser til alkoholens lovlighet, det vil si som inntektskilde eller næringsmiddel. Disse ulike kvalifiseringene danner i neste omgang utgangspunkt for to ulike liberale

argumentasjonsrekker som aktørene forsøker å «sette sammen». Jeg skal i dette kapittelet utforske disse kjedene av begrunnelser. Analysen oppsummeres i tabellform under (tabell 4). Her framgår hvilke kvalifiseringer som er felles for de to argumentasjonsrekkene. Jeg har også inkludert problemkonstruksjonene og løsningsforslaga fra kapittel 6. Jeg starter gjennomgangen med å se på hvordan aktørene argumenterer ut fra en påstand om at alkohol primært må betraktes som en *inntektskilde* (første argumentasjonsrekke).

Tabell 4: Liberale kvalifiseringer

Elementer	Første argumentasjonsrekke	Andre argumentasjonsrekke		
Problemkonstruksjoner	Noen mennesker har mangel på kontroll, en legning, er sjuke (alkoholikere) Alkohol er et helse- og sosialproblem under visse omstendigheter Ungdomsfall			
Løsningsforslag	Ikke tilgjengelighetsrestriksjoner Bevillinger skal være lette å få og lette å miste Alkoholavhengige/-misbrukere skal behandles Den enkelte alkoholbruker må ta ansvar			
Objekter	Alkohol som inntektskilde <ul style="list-style-type: none"> - nødvendig vare (inntjening) - viktig for lokal utvikling - viktig for turisme 	Alkohol som næringsmiddel <ul style="list-style-type: none"> - skal kunne brukes fritt 		
Subjekter	<p style="text-align: center;">Problematiske alkoholbrukere Uproblematiske alkoholbrukere</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>Salgs- og skjenkeaktørene:</p> <ul style="list-style-type: none"> - seriøse, ansvarlige, ordentlige - arbeidsgivere - bidragsytere til kommuneøkonomien - utsatte, sårbare, ofre for/prisgitt politiske vedtak - naturlige deltakere i alkoholpolitiske planprosesser <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arbeidsgiver- og sysselsettingspolitikere - aktører i lokal utvikling <p>Kunder:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal gjøres fornøyde </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>Alkoholbrukerne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - enkeltmennesker/vanlige folk med frihet - bidrar til at samfunnet går rundt - ofre for tilgjengelighetsrestriksjoner - ansvarsfulle <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal ikke rettledde eller regulere folks livsførsel - skal finne gode løsninger (veier, skole, eldreomsorg) <p>Restriktive aktører:</p> <ul style="list-style-type: none"> - overformynderske </td> </tr> </table>		<p>Salgs- og skjenkeaktørene:</p> <ul style="list-style-type: none"> - seriøse, ansvarlige, ordentlige - arbeidsgivere - bidragsytere til kommuneøkonomien - utsatte, sårbare, ofre for/prisgitt politiske vedtak - naturlige deltakere i alkoholpolitiske planprosesser <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arbeidsgiver- og sysselsettingspolitikere - aktører i lokal utvikling <p>Kunder:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal gjøres fornøyde 	<p>Alkoholbrukerne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - enkeltmennesker/vanlige folk med frihet - bidrar til at samfunnet går rundt - ofre for tilgjengelighetsrestriksjoner - ansvarsfulle <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal ikke rettledde eller regulere folks livsførsel - skal finne gode løsninger (veier, skole, eldreomsorg) <p>Restriktive aktører:</p> <ul style="list-style-type: none"> - overformynderske
<p>Salgs- og skjenkeaktørene:</p> <ul style="list-style-type: none"> - seriøse, ansvarlige, ordentlige - arbeidsgivere - bidragsytere til kommuneøkonomien - utsatte, sårbare, ofre for/prisgitt politiske vedtak - naturlige deltakere i alkoholpolitiske planprosesser <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arbeidsgiver- og sysselsettingspolitikere - aktører i lokal utvikling <p>Kunder:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal gjøres fornøyde 	<p>Alkoholbrukerne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - enkeltmennesker/vanlige folk med frihet - bidrar til at samfunnet går rundt - ofre for tilgjengelighetsrestriksjoner - ansvarsfulle <p>Politikere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skal ikke rettledde eller regulere folks livsførsel - skal finne gode løsninger (veier, skole, eldreomsorg) <p>Restriktive aktører:</p> <ul style="list-style-type: none"> - overformynderske 			

	<ul style="list-style-type: none"> - sunne og oppegående - følger lover og regler - irriterte og frustrerte - voksne brennevins-konsumenter 	<ul style="list-style-type: none"> - bedrevitere
Situasjons-definisjoner	Alkoholpolitikk er næringspolitikk	Alkoholpolitikk er et spørsmål om individets frihet
Forskning	God forskning/dokumentasjon mangler Ekspertisen er ideologisk Egne erfaringer som bevis Generelle henvisninger til forskning	
Felles beste	Lokal utvikling Alles frihet/rett til å kjøpe og bruke konsumgoder Det beste for flertallet	

8.2 Første argumentasjonsrekke: Alkohol som inntektskilde

8.2.1 Objekter i begrunnelsene

Alkohol som nødvendig vare

Når alkohol kvalifiseres som en *inntektskilde*, betyr det at det er de inntektsgenererende aspekta ved alkohol som blir gjort relevante og viktige i begrunnelsene. Noen ganger sies dette mer eller mindre direkte, som av denne politikeren:

Det er jo en kjensgjerning at alkoholservering står for en stor del av inntektgrunnlaget som etablissement, og da må en også legge til rette for det (intervju, politiker 9).

Og denne, som argumenterer for at Stordfest må få bevilling:

Skal man ha en sånn folkefest, må det være lov – plass for å servere alkohol! Og da kom jo [Parti] på banen, og det ville de jo ikke ha, men da faller jo hele det økonomiske grunnlaget ut, for jeg mener: Øl er jo med å finansiere bandene, og (ler) altså, det må jo bare gå i hop! (intervju, politiker 8).

Et anna eksempel på at alkohol kvalifiseres som handelsvare og inntektskilde, og spesielt som grunnlag for drift i skjenkebransjen, finner jeg i følgende begrunnelse for å ikke redusere skjenketid for brennevin i Stord i 2008:

For å være konkurransedyktig innen kurs- og konferanse markedet, selskapsmarkedet og i sesongen for blant annet Julebord må vi kunne tilby skjenking av brennevin lengre enn kl 24.00. (...) Dersom ikke skjenketidene på vårt hotell er i samsvar med hva kundene kan forvente hos konkurrerende hoteller i

regionene som vi grenser til, vil konsekvensene for vår del bli tapt omsetning og vesentlig lavere lønnsomhet (høringsuttalelse, næringsaktør 6).

I forbindelse med Stordfest i 2010 argumenterte en av politikerne som ville gi bevilling med at "butikken Stordfest er avhengig av skjenking" (observasjon, politiker 36, formannskapet i Stord, 2010). Å kvalifisere et arrangement av denne typen som *butikk*, peker på inntjening som et tungtveiende argument. Underforstått: Ingen bevilling, ingen festival. På denne måten ble alkohol framstilt som ikke bare en helt sentral inntektskilde, men også som en *nødvendighet* for at arrangementet skulle overleve. I flere av sakene i materialet framstilles bevilling for å skjenke alkohol som en slik nødvendighet for lokale arrangement og serveringssteder. For eksempel skriver en næringsaktør i forbindelse med behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Hurum i 2009 følgende:

Personlig er jeg ikke i tvil om at det vil ha store negative sider ved vår drift, og ikke minst til Hurum kommune på sikt (høringsuttalelse, næringsaktør 1).

Aktøren omtaler her forslaget om å stenge uteserveringa halvannen time tidligere enn i forrige bevillingsperiode. Alkoholens «egenskap» som inntektskilde ble også brukt som argument *mot* å redusere skjenketida utendørs i Hurum i 2009. Denne aktøren mente at skjenking fortsatt burde tillates til 01.30:

(...) utendørs skjenketid fram til klokken 01.30 [er] en nødvendighet for videre eksistens for næringene (...) (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

Budskapet fra denne bransjeaktøren er at alkoholskjenking og rammevilkåra for dette utgjør forskjellen på overlevelse og konkurs for denne type bedrifter.

I denne første argumentasjonsrekka kvalifiseres alkohol som inntektskilde først og fremst for de enkelte bevillingshaverne og den næringa de er en del av. I den sammenhengen understrekes alkoholens betydning for å gi lokalt næringsliv en mulighet til å "drive butikk", om jeg skal holde meg til ordbruken fra Stord (se over). Ved siden av salgs- og skjenkebedrifter generelt, er det spesielt én type aktører som trekkes fram som «avhengige» av inntekter fra alkoholserving: Skjenkesteder med turister og tilreisende som en sentral kundegruppe.

"Vi satser på turisme!"

I de liberale begrunnelsene i Hurum og Stord legges det stor vekt på at skjenkeaktører som har turister og tilreisende som målgruppe må gis gode rammebetingelser i form av bevillinger og «gunstige» skjenketider. I tråd med dette hevdes det at å redusere skjenketidene eller avslå bevillingssøknader fra disse bedriftene vil føre til at de blir mindre konkurransedyktige i kampen om turister. I Hurum ble hensynet til turistaktørene kjørt fram i forbindelse med forslaget i behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan om at servering av alkohol utendørs skulle stenge tidligere enn i forrige bevillingsperiode. Blant anna skrev en næringsrepresentant i sin høringsuttalelse at det er viktig å

(...) sikre Hurum kommunes status som et attraktivt turistmål, og sikre at driften av skjenkestedene har trygge og forutsigbare rammebetingelser (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

En annen aktør argumenterte ut fra samme logikken, ved å si at

(...) i en typisk hyttekommune som Hurum er det innlysende at man må utnytte og tilby det beste man kan i de tross alt få ukene sommersesongen varer. Hurum kommune valgte for ca. 20 år siden å si at: Vi satser på turisme! (...) Når man nå endelig har kommet opp på ett nivå med stabilt og godt besøk, skapt en bransje med grei økonomi, samt mange nye arbeidsplasser, så bør ikke kommunen begynne å reversere dette! (høringsuttalelse, næringsaktør 2).

En tredje aktør mente at i og med at

Hurum kommune har markedsført seg som turistkommune og lagt forholdene til rette for å ta imot flere turister og besøkende, [må kommunen] også legge til rette for at gjestene blir fornøyde (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

I Stord ble det argumentert på samme måte, blant anna i en felles høringsuttalelse fra seks skjenkestedseiere i kommunen. Deres innspill var en respons på forslaget i utkastet til nye alkoholpolitiske retningslinjer om at skjenking av brennevin bare skulle kunne foregå innendørs og bare til kl. 24.00:

Om sommaren profilerer kommunen seg sterkt i høve båturløst og andre som ynskjer å oppleve det kommunen har å tilby. Vår bransje representerer ein viktig del av tilbodet retta mot turistane (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

I tillegg til at skjenkestedene her ses på som en viktig del av både Hurum og Stords satsing på turisme, blir også kommunenes status som *turistdestinasjoner* gjort til en del av begrunnelsen. I Hurum understrekes statusen ytterligere gjennom et ønske om at

den nye videregående skolen (under planlegging) skal ha en egen satsing på reiselivsfag. Turisme i Hurum framstilles videre som en nødvendighet for, og en mulighet til, å skaffe arbeidsplasser og inntekter til kommunen på et tidspunkt da kommunens hjørnesteinsbedrifter er trua av nedgangstider. En politikerinformant sier at han synes

(...) det er viktig i en kommune som skal basere seg på turisme etter hvert, og når industrien går dårligere, at du da skal legge hindringer i veien for dem som skal leve av det, og de som skal i stor grad håndtere turistene våre, både med mat og drikke. Og da syns jeg det blir helt feil at vi skal legge hindringer i veien for folk. Det blir helt feil for meg (intervju, politiker 4).

På denne måten gjøres turisme til en viktig *næringsvei*. I tillegg blir turisme en *identitetsmarkør* for kommunen i og med at hensynet til turistaktørene koples med hensynet til *lokal utvikling*. Dette skal jeg se nærmere på nå.

Lokalsamfunnsargumentet

Salgs- og skjenkestedene, særlig i Hurum og Stord, framstilles i de liberale rettferdiggjøringene som viktige aktører som både skal sørge for at turistene velger å besøke kommunene, og for at kommunene og deres tettsteder utvikles. Turisme, på sin side, framholdes som en næringsvei som kan demme opp for negative økonomi- og sysselsettingstrender, og som en sentral del av kommunenes identitet. Å "frem snakke utelivsbyen Tromsø" som viktig både for næringsliv og kultur (observasjon, politiker 31, kommunestyret i Tromsø, 2012), er på samme måte å gjøre gjeldende den viktige rolla disse bedriftene har for byens identitet og økonomi. I Tromsø ble i tillegg det lokale bryggeriet gitt en slik viktig posisjon i den lokale økonomien og identiteten (se s. 152). Alkohol framstilles i og med disse begrunnelsene som et objekt som kan spille en rolle for lokal utvikling og identitet, fordi den kan bidra med arbeidsplasser og inntektsgenerering. I forlengelsen av dette kvalifiseres *skjenkestedene* i seg sjøl som arbeidsplasser, samtidig som lokal *sysselsetting* gjøres til en relevant og legitim del av argumentasjonen. Blant anna sier en næringsaktør i Hurum at

(...) kommunen bør opprettholde dagens ordning med utendørs skjenketid til kl 01.30. Dette for å ha gode og trygge rammevilkår for virksomhetene og sette de i en konkurransedyktig posisjon. Det er viktig at ikke flere arbeidsplasser går tapt (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

I tråd med dette argumenterer en politiker for at når vinmonopolet skal etableres i Hurum bør det plasseres på et bestemt sted:

Jeg ønsker at det skal ligge på [Sted], for jeg ser at [Sted] sliter nå i forhold til industrien, at nå har vi lagt ned en bedrift, og det er et par mindre butikker på [Sted] som har måttet bite i det sure eplet, og har måttet slå seg konkurs. (...) Postkontoret er borte, sosialkontoret er borte, trygdekontoret er borte, banken er borte. Nå begynner [Sted] å rakne litt, og jeg tror at det vinmonopolet kan være godt for [Sted] (...) Så jeg tror at et pol kunne vært positivt for næringa [Sted] og for tettstedet [Sted] (intervju, politiker 1).

Dermed kvalifiseres alkohol som en sentral inntektskilde og som overlevelsesfaktor for det som gis status som lokale utviklingsinitiativ eller -muligheter. I tråd med dette ses det *ikke* som politikernes eller kommunens rolle å stoppe lokale initiativ ved å nekte folk å servere eller selge alkohol, eller ved å redusere tidsrammene for salg og skjenking.

En annen vri på det lokale argumentet er at ved siden av alkoholens økonomiske betydning for skjenke- og salgsbransjen, gjøres også alkohol som inntektskilde for *kommunen* relevant i argumentasjonen⁵⁷. Blant annet er dette tema i to høringsuttalelser i Hurum i forbindelse med den foreslåtte reduksjonen av utendørs skjenketid. I uttalelsene pekes det på at kommunen kommer til å gå glipp av inntekter dersom de vedtar å stenge kranene halvannen time tidligere enn i forrige bevilingsperiode, og det framstilles som uheldig dersom politikerne velger å vedta en restriksjon som vil bety mindre penger i kommunekassa.

Lokalsamfunnshensynet kommer fram på en siste måte i denne første liberale argumentasjonsrekke gjennom at de som søker om salgs- og skjenkebevillinger bedømmes ut fra om de er noen som prøver å skape arbeidsplasser og levende lokalsamfunn. Med andre ord at dette blir et kriterium som søknadene ses opp mot.

8.2.2 Subjekter i begrunnelsene

Slik det framgår av tabell 4, er det særlig *tre* grupper av subjekter som bringes inn i argumentasjonen i den liberale argumentasjonsrekke som bygger på en kvalifisering av

⁵⁷ Kommunen får et bevilingsgebyr per solgte liter alkohol i kommunen.

alkohol primært som inntektskilde. De tre er *salgs- og skjenkeaktører*, disse aktørenes *kunder* og ulike *politikeraktører*.⁵⁸

Salgs- og skjenkeaktørene

Når det gjelder den første gruppa, kvalifiseres salgs- og skjenkebransjen gjennomgående som "ordentlige", "seriøse" og "ansvarlige" næringsaktører. Dette legges til grunn av denne politikeren som sier han har

(...) full tillit til de som driver skjenkeklassene, de vil jo gjøre en god jobb. De er veldig bevisst sitt ansvar (intervju, politiker 8).

Derfor skal disse aktørene også respekteres og kommunen skal samarbeide med dem:

Av respekt for, og i samarbeid med ansvarlige aktører i hotell og restaurantbransjen i Hurum mener jeg at kommunen ikke bør innskrenke utendørs skjenketid (...) (høringsuttalelse, næringsaktør 2 og 4).

Videre ses de som en positiv kraft ("som vil skape noe") i kommunen. Denne krafta skal støttes og oppmuntres, for eksempel gjennom en raus bevillingspolitikk. Politikernes rolle skal *ikke* være å legge hindringer i veien for dem, slik politikeren over uttrykker det. Videre har jeg allerede vist at skjenkebransjen kvalifiseres som en erstatning for kommunenes hjørnesteinsbedrifter, en status som innebærer at gruppa gjøres gjeldende som *arbeidsgiver* og skaper av lokale arbeidsplasser. Et eksempel på dette finner vi i høringsrunden i Stord i en uttalelse fra seks skjenkestedseiere:

Endrar ein opningstidene, vil konsekvensen vera at medarbeidarar må seiast opp og/eller få redusert stillingane sine (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

Hensikten ser ut til å være å appellere til politikerne om å ikke gjøre vedtak som vil medføre at folk i kommunen blir arbeidsledige. På den måten blir skjenkebransjen framholdt som en brikke i kommunenes sysselsetting. Som jeg pekte på over, er det også eksempler på at disse aktørene gjøres gjeldende som skatte- og gebyrbetalere til kommunen, og dermed som *bidragsyttere* til kommuneøkonomien.

⁵⁸ I tillegg viste jeg i kapittel 6 at en grunnleggende tankegang i de liberale rettferdiggjøringene er at alkoholbrukere kan deles i to subjektgrupper: «Problematiske» og «uproblematiske». Se for øvrig tabell 4.

Et anna aspekt ved denne argumentasjonsrekka er at salgs- og skjenkebransjen ikke skal utsettes for urettmessige og ulogiske restriksjoner fra kommunen sin side, slik jeg viste i kapittel 6. I Stord mente for eksempel de seks skjenkestedseiere i sin høringsuttalelse at å

(...) ikkje kunne tilby gjestene heile drikkekartet utandørs som innandørs er ei sals- og konkurransehindring me tykkjer er ulogisk (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

De henviser med andre ord til at dette er næringsaktører som fortjener rettferdig, logisk og god behandling av kommunen. Rettferdighet ble også et tema i Tromsø i forbindelse med et forslag om at det bare var restauranter (med matservering) som skulle få servere brennevin. Denne politikeren mener at dette i dagens kontekst er "feilslått":

Angående sammenhengen mellom mat og sprit. Formålet med det én gang i tida var at det var restaurantene som skulle ha sprit og utestedene skulle ikke ha sprit. Det er feilslått, og fører bare til urettferdighet (observasjon, politiker 34, kommunestyret i Tromsø, 2008).

Langs de samme linjene tegnes et bilde av disse aktørene som *offer* for eller prisgitt kommunale reguleringer. For eksempel sier en næringsaktør i Stord i en høringsuttalelse at restaurantnæringen generelt er en "næring med relativt lav lønnsomhet" og at den er "sårbar for politiske vedtak" (høringsuttalelse, næringsaktør 6). I Hurum skriver en av bevillingshaverne følgende:

Syntes ærlig talt at vi fortjener noe bedre enn dårligere rammebetingelser økonomisk fra kommunen. Det er en alvorlig finanskrisa vi også er midt oppi, det jobbes iherdig fra regjering, stortinget og sentralbanken for å holde rentenivået lavt og komme med tiltakspakker til utsatt næringsliv som oss. Da blir det et paradoks at hvis dette forslaget blir vedtatt, faktisk går stikk imot og gjør de økonomiske rammebetingelsene dårligere (høringsuttalelse, næringsaktør 4).

Her kvalifiseres skjenkebransjen som "utsatt næringsliv". Videre trekkes den globale finanskrisa inn som en del av argumentasjonen, og hvordan sentrale myndigheter jobber med å motarbeide effektene av denne krisa. Aktøren gjør et poeng av at det er paradoksalt at kommunen drar i «motsatt» retning midt i en økonomisk krisetid for bransjen. En anna uttalelse i Hurum kvalifiserer skjenkebransjen som ansvarsfulle aktører som blir regelmessig sjekka og som føler seg urettmessig mistenkeliggjort:

Vil minne på at det ikke er noen bransjer som blir sjekket så mye som våres. Vernerunder, branntilsyn, regnskapsførere, revisorer, mattilsyn og flere ganger pr. år kommer Securitas og sjekker opp at røykeloven og skjenke bestemmelser blir overholdt. Tror faktisk at kommunen skal lete med lupe for å finne noe å sette fingeren på, i hvert fall i [Sted]. For mitt vedkommende bruker jeg i tillegg [Navn på sikkerhetselskap] ved alle konserter på [Sted] (....) Det er i hvert fall ingen som skal si at vi ikke tar ansvar for at [Sted] ikke skal være et trygt sted å feriere i (høringsuttalelse, næringsaktør 4).

Et innspill til alkoholpolitiske retningslinjer i Stord er enda krassere i sin kritikk av forslaget om å redusere skjenketida. Her spør aktørene om det er slik at kommunen vil samarbeide med og støtte skjenkenæringa i kommunen, eller om målet er å sanere den. De skriver videre:

Dei endringar som er føreslegne er i sum knusande for ei næring som arbeider hardt for å driva verksemdene, tufta på sunn drift og med kundene i sentrum (....) Om det politiske fleirtalet no endrar rammevilkåra radikalt, vil det setja verksemdene våre i ein utfordrande og vanskeleg økonomisk situasjon (....).Å driva restauranter/utestader har mange utfordringar knytt til seg. Då er stabilitet og ro knytt til rammevilkåra ein heilt naudsynt føresetnad for god drift (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

I tråd med denne kvalifiseringa av alkoholnæringa som ei utsatt gruppe framhever en næringsaktør at det er urimelig at næringsaktørene blir gitt skylda for de alkoholrelaterte problemene i kommunen:

Me finn det og naudsynt å presisere at mange at dei problem som har vorte omtalt dei siste åra, ikkje har noko med utestadane si drift å gjera. Viser her til mindreårige rusa personer som oppheld seg i sentrum, ordensforstyrrelser knytt til drikkelag utandørs i sentrum, m.m (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

En siste måte å framstille salgs- og skjenkebransjens aktører på, er som naturlige *deltakere* i kommunens arbeid med å lage alkoholpolitiske retningslinjer. I Hurum ble dette argumentet først og fremst brukt i flere av høringsuttalelsene i forbindelse med behandling av den nye rusmiddelpolitiske handlingsplanen i 2009. Blant anna ble næringsaktørenes kompetanse i alkoholsaker gjort relevant:

Med flere tusen besøkende årlig i mitt etablissement, opplever jeg å ha opparbeidet en rimelig god kompetanse og erfaring i forvaltning av alkoholloven. Jeg hadde derfor håpet at kommunen ønsket innspill og samarbeid rundt utformingen av planen, i større grad enn det korte møtet vi var invitert til i høst (høringsuttalelse, næringsaktør 2).

Det henvises her til et møte om den nye handlingsplanen i oktober 2008 mellom kommunen og bransjerepresentanter. Om det samme møtet skriver en annen representant for skjenkesteddriverne at det er

(...) veldig underlig at alle våre innspill ikke har blitt tatt hensyn til i det hele tatt. Det var faktisk en enstemmig bransje som fortalte at dette ville få alvorlige og uheldige konsekvenser for oss alle i bransjen. (...) Når kommunen har valgt å bruke såpass mye ressurser og tid på å lage en ny plan, må jeg si at vi har blitt meget skuffet over å ikke ha fått deltatt i prosjektgruppen som skulle utarbeide planen. (...) Det er mange av oss i næringen som har en lang fartstid i bransjen og helt klart kunne bidratt til å få en bedre plan (høringsuttalelse, næringsaktør 4).

Aktørene argumenterer her for at de er utelatt fra en planprosess de ser seg som en naturlig del av, og som ville gitt et bedre resultat ("en bedre plan") med deres deltakelse. I og med denne argumentasjonen kvalifiseres i tillegg prosessen med å vedta nye alkoholpolitiske retningslinjer som *næringspolitikk* mer enn som del av en strategi for å *forebygge* alkoholrelaterte skader. Dette skal jeg komme tilbake til om litt når jeg skal se nærmere på aktørenes situasjonsdefinisjoner. I det følgende skal jeg imidlertid vise hvordan det også ligger klare forventninger til *politikerne* i de liberale begrunnelsespraksisene.

Politikerne

Jeg refererte over til en næringsaktør som påstår at medarbeidere kommer til å måtte sies opp og/eller få redusert stillingene sine som følge av reduksjon av skjenketidene. Vedkommende fortsetter med å si at

(...) dette tykkjer me er heilt feil lokal arbeidsgjevar- og sysselsettingspolitikk frå politikarane si side. Stord kommunestyre bør ikkje aktivt gjera vedtak som tek vekk arbeidsplassar i kommunen (høringsuttalelse, næringsaktør 5).

Her og i andre begrunnelser kvalifiseres politikerne som noen som skal sørge for gode rammevilkår for å drive skjenkesteder og skape lokale arbeidsplasser. Det forventes at politikerne skal opptre som "arbeidsgiver- og sysselsettingspolitikere", ikke gjøre vedtak som gjør at arbeidsplasser forsvinner. Politikerne ble gitt den samme rolla i argumentasjonen for å gi bevilling til torgarrangementet under Stordfest: Politikerne måtte ikke stå i veien for arrangementet. Denne måten å rettferdiggjøre på, kvalifiserer politikerne som noen som ikke skal stå i veien, men tvert imot skal legge til rette, for lokalt næringsliv og lokale initiativ. Dermed gis politikerne, på samme måte som

alkoholen sjøl og salgs- og skjenkeaktørene (se over), relevans som aktører i lokal utvikling.

I intervjuet spurte jeg spesifikt informantene om hva de legger vekt på når de behandler alkoholpolitiske saker, særlig bevilningssøknader. Flere svarte at de mener det er viktig at politikere ikke stikker kjepper i hjula for lokale entreprenører. Her er et typisk eksempel:

(...) for meg så betyr det veldig mye at folk som vil drive næring her får sjansen til det (...) prøve å skape arbeidsplasser og prøve å skape noe, ja, et levende lokalsamfunn (intervju, politiker 2).

Politikeren reflekterer her over hvorfor hun foreslo at en kafé skulle få bevilning sjøl om Rådmannen mente det ville være i strid med kommunens alkoholpolitiske retningslinjer. Kjernen i hennes argument er at lokale drivkrefter for utvikling ikke skal stoppes ved at kommunen nekter dem alkoholbevilning. Slike initiativ skal hjelpes fram, ikke hindres. Denne måten å argumentere på, dreier rundt oppfatninga av at det er politikernes rolle å støtte folk som prøver å skape jobbmuligheter og utvikle lokalsamfunnet gjennom å arrangere festivaler, drive restauranter, andre typer serveringssteder eller bryggerier. I ølsalgssaken i Tromsø argumenterte flere av politikere som var for en utvidelse av salgstida ut fra et slikt perspektiv. De viste blant anna til hensynet til det lokale bryggeriet, og at kommunen ikke kunne stenge ølsalget "foran nesa" på en så viktig næringsaktør (observasjon, politiker 23, formannskapet i Tromsø, 2010). Her kvalifiseres bryggeriet som en viktig lokal bedrift mens politikernes rolle er å *hjelp*e bedriften i sin næringsutøvelse, ikke det motsatte.

Kundene

Den tredje gruppa av subjekter som gjøres relevante i den første argumentasjonsrekka, er kundene eller gjestene til de ulike salgs- og skjenkestedene. Disse kvalifiseres som målgruppe for bransjens aktiviteter, og som noen som ønsker "eit godt totaltilbod", slik en av næringsaktørene i Stord argumenterte for i sin høringsuttalelse. En annen kvalifiserer kundene som noen som skal ha "moglegheiten til framleis å ha eit variert og pulserande uteliv!" (høringsuttalelse, næringsaktør 5). Implikasjonen er at for at

kundene skal få det de ønsker seg, må kommunen vedta rammevilkår som er gode nok og som legger til rette

(...) for at gjestene blir fornøyde. [Vi] er av den oppfatning at vi må lage gode rammebetingelser for å få besøkende til å komme tilbake (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

Uttalelsen er henta fra Hurum, og dreier seg om forslaget om å ikke tillate utendørs skjenking etter kl. 24.00. Aktørene bak uttalelsen hevder at kundene ikke kommer til å bli fornøyde dersom de ikke får drikke alkohol utendørs etter kl. 24.00, og at dette i verste fall vil gjøre at de velger en annen kommune å feriere i. I og med dette inkluderes et argument om konkurranse:

På sikt vil det føre til færre tilreisende til Hurum. (man velger å bruke sommerkvelden på steder med lenger uteservering). Det er mange konkurrenter i Oslofjorden! (høringsuttalelse, næringsaktør 2).

Som et ledd i å argumentere *mot* forslaget om å redusere skjenketidene utendørs i Hurum, kvalifiseres kundene som "sunneppegående mennesker som vet å følge lover og regler" (høringsuttalelse, næringsaktør 1).

I ølsalgssaken i Tromsø ble butikkundene framstilt som irriterte fordi de ikke fikk kjøpt øl etter kl. 18.00 (på hverdager) og 16.00 (på dager før søndager og helligdager). Salgsordninga vedtatt i 2008 ble i denne sammenhengen omtalt som et "irritasjonsmoment for byens befolkning". Noen av politikerne fortalte også hvordan de sjøl åpenlyst hadde blitt kritisert i butikkøen av frustrerte kunder som ikke rakk ølsalget før forhenget ble dratt for:

På vegne av flertallet som sitter i det her kommunestyret, så har undertegnede blitt trua med juling. Når folk har stått i kø fem minutt på seks, og så har det vært så lang kø at når de har komme fram, så har klokka vært fem over seks, og så har undertegnede vært så uheldig og stått bak dem [latter i salen]. Og den personen har da kjent undertegnede igjen. Skal tru man har fått kjeft. Så det er et irritasjons... Det er *kun* for å irritere folk, det er *kun* for å irritere innbyggerne (observasjon, politiker 24, kommunestyret i Tromsø, 2010).

En siste type kvalifisering av kundene i de liberale begrunnelsene gjøres av en av næringsaktørene i Stord i 2008. Deler av høringsuttalelseet dreier seg om et forslag om at skjenkestedene, for å få bevilling til å skjenke brennevin, måtte tilby varm mat

og middag helt fram til stengetid. Aktøren er uenig i dette, og legger til grunn følgende påstand:

Koplinga mellom mat og brennevin er kunstig og knytt til illusjonen om at kundane knytt til brennevinssalget er avgrensa til matgjestane. Brennevin er slik me ser det eit supplement til den meir vaksne kundegruppa og som gjer det attraktivt for dei og å gå ut (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

Med dette vil aktøren fjerne koplinga mellom mat og brennevin som lå i forslaget til ny plan, og heller knytte brennevin opp mot en voksen kundekrets som synes muligheten til å få kjøpe brennevin er attraktiv.

Som jeg var inne på over, er synspunktet om at alkohol er en lovlig vare del av to argumentasjonsrekker (se tabell 4 s. 142). Den ene har jeg utforska her, og innebærer en vektlegging av alkoholens rolle som inntektsbringende handelsvare. Den andre kvalifiserer alkohol som næringsmiddel. Denne andre argumentasjonsrekka skal jeg utforske nå.

8.3 Andre argumentasjonsrekke: Alkohol som næringsmiddel

8.3.1 Objekter i begrunnelsene

I den andre liberale argumentasjonsrekka blir «lovlig» brukt synonymt med «legal», mens «vare» gis samme betydning som næringsmiddel. På denne måten settes alkohol opp som en motsetning til illegale rusmidler (se tabell 4 s. 142).

Da kommunestyret i Tromsø i 2010 diskuterte om salgstida for øl og rusbrus skulle økes med to timer, ble alkoholens lovlighet brukt som et argument. Det ble framholdt at

(...) så lenge det er en lovlig vare, så må folk få lov å kjøpe det (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Argumentasjonen impliserer at den individuelle forbruker skal få kjøpe den alkoholen hun eller han vil uten innblanding fra det offentlige, fordi det er en "lovlig vare". Et anna utsagn som gjør gjeldende alkoholens lovlighet, er det en av politikerinformantene fra Stord som står for. Da jeg spurte om han mente at kommunen burde gi bevilling på torget i forbindelse med Stordfest, sa han at han ikke trudde at ølservering i et telt på torget ville bety så mye fra eller til økonomisk, men at

alkohol er en "lovlig vare", og at han ikke synes "det er rett å legge begrensninger" (intervju, politiker 7). Derfor var han *for* å gi bevilling.

I denne andre argumentasjonsrekka kvalifiseres alkohol som et næringsmiddel som skal kunne konsumeres fritt uten eksterne innblandinger. Nettopp denne *friheten* utgjør en sentral del av denne argumentasjonsrekka. Følgende uttalelse fra ølsalgssaken i Tromsø understreker poenget:

[Det er] bra at man for en gangs skyld kan klare å kutte litt på reguleringene og forbudene i samfunnet, og gjøre det litt enklere, gi litt mer frihet til enkeltmennesker (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Her legges det til grunn ikke bare en frihet *fra* reguleringer, men også en frihet *til* noe, det vil si å kjøpe alkohol når det passer. I uttalelsen kvalifiseres videre potensielle kjøpere av øl eller rusbrus i dagligvareforretninger som "enkeltpennesker" som utsettes for reguleringer og forbud i samfunnet. I sammenheng med dette kvalifiseres kunder i sitatet under som "vanlige" folk som utsettes for en "formyndertankegang", og som reagerer på at politikere skal fortelle dem "hvordan de skal leve livet sitt":

Det her er formyndertankegangen som gjennomsyrrer... Det er det som jeg synes har vært det største problemet. Og jeg påstår at den her saken og de reaksjonene som har kommet fra vanlige folk som ikke forstår noe. De forstår ikke hvorfor vi som er politikere skal fortelle dem hvordan de skal leve sitt liv (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Dette gjøres enda tydeligere i følgende uttalelse fra samme politiker:

Det som er problemet med det her, med den her ordninga, er at ja da, det har fungert, men det er fordi det har gjort hverdagen kjøpere for vanlige folk som ikke jobber åtte til fire, som kanskje legger inn litt ekstra arbeidsøkter, og kanskje bidrar til at det her samfunnet går rundt (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Uttalelsen ble gjort i sammenheng med en påstand om at mange kunder, som en konsekvens av salgstidsreduksjonen i 2008, hadde problemer med å rekke alkoholsalget i butikken. Disse kundene blir framstilt som "vanlige folk", som noen som yter litt ekstra for å få samfunnet til å gå rundt, og som ikke fortjener å bli "straffa" av storsamfunnet ved å ikke få kjøpe alkohol når de sjøl ønsker det. Hvorvidt salgstidsreduksjonen har "fungert", presenteres i denne sammenheng som underordna at den har gjort hverdagen "kjøpere for vanlige folk". Det vil si at de er blitt «ramma»

av tiltaket, gjør at det ikke er riktig å bruke det. Prinsippet om individets frihet veier tyngst.

8.3.2 Subjektkvalifiseringer

I og med sitatet over om at politikere ikke skal fortelle folk "hvordan de skal leve sitt liv", gis også politikerne en rolle. Rettere sagt poengteres det hva som *ikke* er deres rolle; å rettlede eller regulere folk i sin livsførsel – for eksempel *når* på døgnet de skal få kjøpt alkohol. Hva de derimot *skal* gjøre, kommer fram i denne uttalelsen:

Vi [politikere] burde være opptatt av å fikse de grunnleggende tingene i samfunnet. Vi burde fikse god eldreomsorg, fikse god skole, fikse gode veier. Det er det vi er valgt for å gjøre, finne gode løsninger, ikke fortelle folk hvordan de skal leve livet sitt (observasjon, politiker 29, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Og i denne, der politikeren kvalifiserer seg sjøl som noen som "er valgt av folket for å gjøre det beste for folket". Uttalelsen er henta fra ølsalgssaken i 2010, og er del av en begrunnelse for å gå tilbake til salgstidene fra før 2008.

I denne andre liberale argumentasjonsrekka rettes oppmerksomheten mot å gi individet frihet, men også å gi det ansvar. I tråd med dette konstrueres det et bilde av en ansvarsfull alkoholbruker som kan drikke uten forårsake skade:

Jeg tror folk er i stand til å bestemme sjøl (...) Hele tankegangen min er jo utforma sånn. Fra du er liten så må du få lov til å bestemme litt sjøl, og du må ta konsekvensen av det (intervju, politiker 4).

Den samme politikeren mener dette også gjelder bevillingshavere. Han argumenterer videre for at bevillinger skal være lette å få, men også lette å miste, dersom en ikke er bevisst sitt ansvar som bevillingshaver. Her konstrueres alkoholbrukere *og* bevillingshavere som ansvarsfulle individer som, ut fra et ideal om individets frihet, skal få lov til å operere fritt fra samfunnets reguleringer. Denne tankegangen går igjen også i det følgende utsnittet fra et intervju med en politiker som argumenterer for å gi Stordfest bevilling til familiearrangementet på torget. Han viser til at Rådmannen har pekt på at barn og unge skal skjermes for voksnes alkoholbruk, men sier at han sjøl ikke har noe problem med å ta seg en øl dersom han er sammen med barn. Men, sier han,

(...) du tar deg jo ei eller to. Du tar deg ikke ti. Dette mener jo jeg folk sjøl klarer å styre mye bedre enn oss politikere (intervju, politiker 7).

Dermed blir prinsippet om individets frihet kopla sammen med ei tru på at individet kan forvalte friheten til det beste for seg sjøl og omgivelsene sine. Her ser vi for øvrig igjen konstruksjonen av den «uproblematiske» alkoholbruker fra kapittel 6.

Én måte å rettferdiggjøre sine egne standpunkt på, er å rette anklager mot eller diskreditere motdebattantene på en slik måte at deres argumenter ikke oppfattes som gyldige eller legitime (Thévenot, Moody og Lafaye 2000). Dette kan gjøres gjennom små retoriske grep i argumentasjonen. I ølsalgssaken i 2010 ble «strategien» benytta for å framstille dem som var *mot* økningen av salgstida som bedrevitere eller «overformyndersk»:

Jeg har aldri forstått den store iveren etter at noen mennesker vet, tydeligvis bedre enn meg, når jeg skal få lov til å kjøpe meg en øl. Aldri helt forstått hvordan andre mennesker kan vite bedre enn meg at jeg skal kjøpe min alkohol før klokka fire, og ikke klokka seks. Det er ganske imponerende at noen har så stor kunnskap om mitt personlige liv at de greier å få det tidspunktet fram (observasjon, politiker 30, kommunestyret i Tromsø, 2010).

I 2012 sier den samme aktøren at han ikke bryr seg "så mye om hva mennesker gjør med sin egen frihet" (observasjon, politiker 30, kommunestyret i Tromsø, 2012), og impliserer at de som vil gjøre alkohol mindre tilgjengelig, blander seg *for* mye inn i folks håndtering av egen frihet.

Konsekvensene av å tegne «ufordelaktige» bilder av sine motstandere, er ofte at en sjøl framstår i et gunstig lys. I kapittel 6 (s. 100) viste jeg hvordan en politiker påsto at restriktive aktører ikke evner å ta vare på dem med alkoholproblemer uten å "straffe" dem som ikke har problemer (ved å begrense deres tilgang til alkohol). I argumentasjonen konstrueres et bilde av de restriktive aktørene som paternalistisk og formyndersk, mens politikeren bak utsagnet påstår å klare å ha "to tanker i hodet samtidig". Slik forsøker politikeren å framstå med bedre løsninger på alkoholrelaterte skader enn «motstanderne».

De to argumentasjonsrekkene jeg har skrevet fram her med utgangspunkt i kvalifiseringa av alkohol henholdsvis som inntektskilde og næringsmiddel, er nært beslekta og delvis overlappende (se tabell 4). Det som skiller de to fra hverandre, er at

i begrunnelsene som tar utgangspunkt i alkohol som en inntektskilde, er det salgs- og skjenkenæringas behov som kommer først. I den andre argumentasjonsrekka er det individets rettigheter eller frihet som er viktigst: Som individ skal en ha frihet til å konsumere det en vil (så lenge en ikke skader andre) og en skal ikke utsettes for begrensninger i denne friheten.

8.4 Næringspolitikk og et spørsmål om individets frihet

I kapittel 7 (avsnitt 7.4) viste jeg hvordan de restriktive aktørene forsøker å gjøre gjeldende et likhetstegn mellom alkoholpolitikk og helse- og sosialpolitikk. I dette avsnittet skal jeg vise hvordan det i og med de to liberale argumentasjonsrekkene konstrueres ulike situasjonsdefinisjoner som logisk henger sammen med vektlegginga av henholdsvis alkoholens inntektsbringende egenskaper og dens status som næringsmiddel.

I den første argumentasjonsrekka framstiller aktørene alkoholpolitikk som *næringspolitikk*. Blant anna gjøres de alkoholpolitiske sakene gjeldende som spørsmål om hvordan kommunen skal legge til rette for god drift i den lokale salgs- og skjenkebransjen. Gjennom denne typen begrunnelser gjøres helse- og sosialpolitiske argumenter irrelevante i diskusjonene. Poenget i disse begrunnelsene er ikke at alkoholbruk er uproblematisk eller at alkoholrelaterte skader ikke skal forebygges, men at regulering av tilgjengeligheten til alkohol ikke er det rette eller ønskelige virkemiddelet. Slik jeg skrev tidligere (kapittel 6) kvalifiseres reduksjon av tilgjengeligheten som "gal løsning på rett problem". Det er blant anna i lys av dette jeg forstår de seks skjenkestedene i Stord sitt argument om at det var "ulogisk" at de ikke skulle kunne tilby det samme drikkekartet utendørs som innendørs (se s. 149). Argumentet gir mening når en ser det i sammenheng med en definisjon av de alkoholpolitiske situasjonene som næringspolitiske og ikke helse- og sosialpolitiske situasjoner. Den samme situasjonsdefinisjonen ble gjort gjeldende da representanter for salgs- og skjenkebransjen i Hurum kvalifiserte seg sjøl som naturlige medlemmer i arbeidsgruppa som skulle utarbeide alkoholpolitiske retningslinjer for kommunen (se avsnitt 8.2.2). Argumentet var at det var *deres* bransje dette dreide seg om. Særlig la

de vekt på at forvaltning av alkoholloven er noe de har erfaring med og kompetanse på.

I den andre argumentasjonsrekka legger de liberale aktørene opp til at de alkoholpolitiske situasjonene må forstås i lys av at offentlige reguleringer kommer i konflikt med individets frihet til å bruke et lovlig næringsmiddel. Det påstås at redusert tilgjengelighet til alkohol medfører mindre frihet for hver enkelt forbruker til å kjøpe og konsumere alkohol. Et eksempel på denne tankegangen finner vi i behandlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Nøtterøy i 2008, der en politiker foreslo at denne setninga skulle inkluderes i planen:

Hensynet til folkehelsen skal vektas mot folks ønsker om retten til selv å velge (forslag i behandling av rusmiddelpolitisk handlingsplan for Nøtterøy, 2008).

Dette illustrerer hvordan denne konflikten plasseres i kjernen av de alkoholpolitiske sakene. At individer skal kunne ta valg uten involvering fra myndighetenes side, ses som så viktig at hele alkoholpolitiske sakskompleks, som ølsalgssaken fra 2010, rammes inn som et spørsmål om dette.

Sosial- og helsepolitiske hensyn blir i begge argumentasjonsrekkene definert som mindre viktige i de alkoholpolitiske situasjonene vi har med å gjøre, og tilgjengelighetsbegrensninger anses ikke som det beste virkemiddelet for å løse alkoholrelaterte problemer: De framstilles som verken effektive eller målretta nok. Slik jeg viste i kapittel 6, påstås det at de i tillegg rammer aktører som ikke utgjør noen legitim målgruppe for denne type virkemidler, henholdsvis salgs- og skjenkebransjen (første argumentasjonsrekke) og den enkelte forbruker/det frie individ (andre argumentasjonsrekke). Hovedpoenget er å ikke "innskrenke friheten til folk unødvendig" (observasjon, politiker 21, kommunestyret i Tromsø, 2012). I det følgende skal jeg fortsette å utforske de liberale rettferdiggjøringene i lys av *ett* spesielt aspekt: Forholdet til forskning i begrunnelsene.

8.5 Vi må vite at virkemidla virker

I kapittel 7 (avsnitt 7.6) viste jeg hvordan de restriktive debattantene på ulike måter kvalifiserer forskning for å begrunne sine standpunkt. Hvordan gjør de liberale forskning gjeldende i sine begrunnelser?

8.5.1 "Det har vi vel ikke nok dokumentasjon på"

Mens de restriktive hevder at det finnes mer enn nok dokumentasjon på at tilgjengelighetsrestriksjoner begrenser alkoholrelaterte skader, hevder de liberale at det er en *mangel* på tilstrekkelig og objektiv dokumentasjon på effekten av slike virkemidler. Denne politikeren omtaler mangel på dokumentasjon generelt som et problem i forbindelse med handlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Stord:

Jeg følte at det var et problem når vi skulle behandle den, at vi hadde ikke noe dokumentasjon å gå på (intervju, politiker 10).

Konkret peker han på manglende dokumentasjon om voldssituasjonen i kommunen, og om sammenhengen mellom denne og skjenketider. Han sier at dette gjorde det vanskelig for ham å gå inn for tilgjengelighetsreducerende tiltak, fordi han ikke var sikker på om det ville ha noen forebyggende effekt. Den samme politikeren forteller videre om sin reaksjon på at det under handlinga av planen ble foreslått som et forebyggende tiltak at utestedene skulle pålegges å servere mat helt til stengetid:

Ja, det var ett av de vanvittige forslagene fra administrasjonen (...) Altså, effekten av det kommer jeg aldri til å tro på før noen viser meg det dokumentert (intervju, politiker 10).

Med ord som "effekten" og "dokumentert" diskvalifiserer aktøren forslaget om matservering som "vanvittig". Samtidig gjør han klart at det eneste gyldige argumentet i slike saker, er dokumentasjon, som jeg tolker som *bevis*, på at noe (for eksempel et tiltak) virker. Sitatet under er et anna eksempel på hvordan et «sviktende kunnskapsgrunnlag» kvalifiseres som begrunnelse for å være mot restriktive tiltak. Jeg velger å presentere et lengre utdrag fra intervjuet for å vise hvor komplekst informanten framstiller dette:

Skal vi si nei til skjenkebevillinger fordi vi har for mange alkoholikere i kommunen? Hjelper det noe? Reduserer vi den type grupper? Reduserer vi meldinger til barnevernet? Reduserer vi folk som har depresjoner, og som må ha psykisk hjelp? Det har vi vel ikke nok dokumentasjon på. Syns det er vanskelig. Da må vi kanskje ta en levekårsundersøkelse for hele kommunen for å se hvor er problemet? Er problemene knyttet på [Sted] til at det er for mye skjenkesteder, og det gjør at du får for mange alkoholikere, eller at vi får for mange unge mennesker som begynner for tidlig å prøve ut alkohol, som da går over til hasj og sånne ting? Det har vi vel ikke nok dokumentasjon på som vi kan bruke. Vi ser jo at volden har økt i tilknytning til alkoholserving på utesteder. Det har jo vært mye mer slåsskamper og folk slår hverandre ned og knivstikking og drap og både det ene og

det andre. Så men, jeg tror kanskje ikke det har tilknytning til om utestedene har åpent lenger eller kortere eller om det serveres alkohol. Jeg tror kanskje det er hele samfunnet som har forandret seg (...) Jeg tror ikke at det er én grunn som er årsaken til at ting er sånn og sånn. Det er veldig komplekst (intervju, politiker 1).

Informanten trekker inn en rekke forhold som hun mener det ikke er nok kunnskap om. Logikken er at fordi kunnskapen om sammenhengen mellom for eksempel skjenkebevillinger og fenomener som vold, alkoholisme og tidlig debutalder er for liten, synes hun det er vanskelig å gå inn for tilgjengelighetsrestriksjoner. Dette til tross for at hun tidligere i intervjuet har fortalt at hun i noen tilfeller har ønska å si nei til søknader om skjenkebevillinger. Hun er imidlertid usikker på om det ville hjelpe om politikerne oftere tok i bruk dette virkemiddelet.

De liberale aktørene peker spesielt på mangelen på *lokal* dokumentasjon. Dette kommer blant anna fram i det lange sitatet over, der politikeren etterlyser kunnskap om *lokale* sammenhenger. Det kvalifiseres dermed en mangel på kunnskap både generelt og lokalt om sammenhengen mellom tilgjengelighetsregulerende tiltak og alkoholrelaterte skader.

Ved å vise til mangel på forskning, produserer de liberale aktørene en argumentasjonslinje der hovedpoenget er at aktørens «jeg», ofte med appell til et kollektivt «vi», ikke vet nok om effekten av et virkemiddel til at det er legitimt å implementere det. I tråd med dette lurer informanten over på om det hjelper å si nei til skjenkebevillinger fordi det er for mange alkoholikere i kommunen.

En måte å gjøre gjeldende kunnskapsmangel på, er å stille seg kritisk til det empiriske grunnlaget som legges fram av motdebattantene. Tidligere viste jeg at de restriktive i Tromsø i 2012 henviste til en SIRUS-studie for å dokumentere at det er en sammenheng mellom skjenketider og voldstilfeller. En av de liberale debattantene fulgte opp med hevde at

(...) man skal leite lenge etter noen som ikke kritiserer denne rapporten, og jeg mener ikke man kan bruke det som et grunnlag for et politisk vedtak (observasjon, politiker 21, kommunestyret i Tromsø, 2012).

Ved å vise til kritikk av studien diskvalifiserer politikeren den som beslutningsgrunnlag.

I en annen kommune fant jeg at representantene fra det regionale kompetansesenteret for rusfeltet⁵⁹ ble framstilt som "veldig ideologisk basert" av en informant (intervju, politiker 10). Informanten la derfor til grunn at man ikke kunne stole på det faktagrunnlaget kompetansesenteret la fram i behandlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan. Resultatet, mente han, var for det første at politikerne ikke hadde noe "godt empirisk grunnlag" for de beslutningene de skulle ta, og for det andre at diskusjonen i kommunestyret kom til å arte seg som en "stillingskrig mellom noen ideologier". Seinere i intervjuet karakteriserer han også enkelte av administrasjonens forslag til alkoholpolitiske retningslinjer som "aktivistiske" og "vanvittige" (se over). Informanten tegner dermed et bilde av forslaga fra administrasjonen og den framlagte dokumentasjonen som henholdsvis aktivistisk og ideologisk, og at behandlinga av planen derfor ikke bygde på et godt nok kunnskapsgrunnlag.

8.5.2 "Med mitt blotte øye"

En annen «strategi» i det liberale begrunnelsesarbeidet er at aktørene kvalifiserer egne erfaringer og analyser som tilstrekkelig bevis eller empirisk grunnlag i en sak. I ølsalgssaken i Tromsø finner jeg flere eksempler. For eksempel hos politikeren som sier at han "har kjøpt mye mer øl per gang enn jeg gjorde når åpningstidene var lengre" for å argumentere for å reversere ølsalgsvedtaket fra 2008. En annen politiker med det samme standpunkt viser til at noe av hensikten i 2008 var å redusere helgefyll blant ungdom, men at han ikke kan se

(...) med mitt blotte øye at det har blitt mindre beruselse i byen etter at vi strammet inn. Da gjør jeg den slutning, rett eller gal, at det ikke vil bli særlig forskjell om vi utvider heller (...). (iTromsø 2010a).

Med andre ord: Han kan ikke se at det har gjort noen forskjell å ha redusert salgstid, og da kan salgstida like gjerne utvides. I ølsalgssaken kom flere politikere med innlegg der de på liknende måte kvalifiserte egne erfaringer som viktige begrunnelselementer. Sitatet under er henta fra innlegget til en politiker som brukte

⁵⁹ Det fins sju slike kompetansesentre i landet, og deres mandat er blant anna å være fagekspertise i alkohol- og russspørsmål for kommunene i sin region (se www.helsedirektoratet.no).

seg sjøl som eksempel på at den reduserte salgstida riktignok *hadde* medført nedgang i kjøp av øl, men likevel ikke en generell nedgang i tilgjengeligheten til alkohol:

Når det gjelder undertegnede, så har det fungert. Jeg har kjøpt mindre øl i perioden, men jeg har kjøpt desto mer konjakk. Dermed har jeg hatt mer alkohol tilgjengelig (observasjon, politiker 24, formannskapet i Tromsø, 2010).

Dette argumentet har jeg tidligere henvist til som det såkalte salgsvridningsargumentet (se kapittel 6, avsnitt 6.3.1). Dette argumentet ble svært sentralt både i mediedebatten fram til vedtaket i 2010 og i den politiske behandlinga av saken.

Salgsvridningsargumentet ble kvalifisert av tilhengerne av økt salgstid som dokumentasjon på at salgstidsreduksjonen ikke hadde fungert etter hensiktene: Det totale forbruket av alkohol hadde ikke gått ned, og det skyldtes at drikkemønsteret, rettere sagt kjøpemønsteret, var blitt forandra. I følgende innlegg i debatten ser vi hvordan salgsvridningsargumentet gis stor vekt:

Vi i [politisk parti] har ingen prestisje i denne saken. Når vi ser at tiltak ikke har den ønskete effekten, da trenger ikke vi å kjøre dem gjennom. Jeg kunne godt vært med på å stramme inn alkoholpolitikken i noen grad. Men da må vi ha ting som virkelig gir effekt og som ikke vrir fokus når det gjelder hva man konsumerer (observasjon, politiker 28, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Det lokale bryggeriets argumenter om salgsvridning ble altså av flere aktører gjort gjeldende som viktig dokumentasjon i saken. Dette hadde sannsynligvis også sammenheng med bryggeriets bruk av statistikk og analyse av salgstall. Erfaringene fra politikeren som la til grunn at han hadde kjøpt mer konjakk (se over), må også ses i lys av salgsvridningsargumentet. Det var for øvrig flere eksempler på at personlige erfaringer med salgstidsreduksjonen ble framstilt som å være i tråd med bryggeriets argumentasjon. Dette utgjorde til sammen en sentral påstand om at ordninga ikke hadde hatt noen virkning, at den hadde medført en vridning av salget til vinmonopolet, og dermed hadde ramma det lokale bryggeriet – og «vanlige» alkoholbrukere – til ingen nytte.

8.5.3 Generell henvisning til forskning

I det siste sitatet over vises det til manglende *effekter* ved salgstidsreduksjonen. Det brukes med andre ord et vokabular som spiller på rasjonalitet og vitenskap. Her er et

anna eksempel på slik *indirekte* henvisning til statistikk i argumentasjonen, der aktøren begrunner sitt standpunkt om å ikke redusere skjenketidene i kommunen:

Hvis det blir veldig skjerpa på skjenketider, så får vi jo desto mer husbråk. Det er det også en statistikk på som man innimellom glemmer veldig fort (observasjon, politiker 26, helse- og omsorgskomiteen i Tromsø, 2012).

Utover disse eksempla preges den liberale argumentasjonen, på samme måte som den restriktive, av generelle eller indirekte henvisninger til forskning, uten at begrepa refererer til *konkrete* forskningsresultater.

Gjennomgangen av de liberale begrunnelsenes forhold til forskning viser at vitenskapelig legitimitet mobiliseres på fire ulike måter (jf. tabell 4 s. 142): For det første kvalifiserer aktørene en *mangel* på tilstrekkelig kunnskap om effektene av de alkoholpolitiske virkemidla de forvalter. For det andre framstiller de forsknings- eller ekspertbasert dokumentasjon som ideologisk eller irrelevant. For det tredje kvalifiserer de *egne* analyser av effekten av forebyggende virkemidler. For det fjerde henviser de indirekte eller generelt til forskning. Til sammen viser dette at, på samme måte som de restriktive begrunnelsespraksisene, framstiller også de liberale debattantene gode politiske vedtak som beslutninger basert på kunnskap og dokumentasjon om hva som er effektiv og *ineffektiv* forebygging. Med andre ord er det et ideal om forskningsbasert politikk som preger også de liberale rettferdiggjøringene. Jeg kommer tilbake til dette idealet i kapittel 9 (avsnitt 9.4).

8.6 Felles beste

Over (avsnitt 7.7) viste jeg hvordan de restriktive aktørene gjør koplinger til konstruksjoner av det felles beste i sine begrunnelser, og at de to leirene deler *fravær av alkoholrelaterte skader* som ett felles beste. Dette bygger i begge tilfeller på en forståelse av alkoholbruk som potensielt problematisk, sjøl om de restriktive vektlegger dette i større grad enn de liberale. Her skal jeg vise hvordan de liberale appellerer til andre konstruksjoner av det felles beste i sine forsøk på å løse de kritiske situasjonene de opplever å være i.

8.6.1 Hensynet til lokal utvikling

Jeg viste også over (avsnitt 7.7.2) at de restriktive verdsetter *det gode lokalsamfunn* som et felles beste i sine begrunnelser. De liberale gjør også dette, men på en annen måte enn de restriktive. Særlig spiller tilgjengeligheten til alkohol en motsatt rolle i de to begrunnelsespraksisene. For å foregripe konklusjonen, kan vi si at mens et godt lokalsamfunn i de liberale begrunnelsene er avhengig av at salgs- og skjenkenæringa får økt (i alle fall ikke redusert) sin mulighet til å selge/skjenke alkohol, er det gode lokalsamfunn hos de restriktive betinget av at tilgjengeligheten til alkohol reduseres (i alle fall ikke økes). Men la oss ta det «fra begynnelsen».

Hensynet til lokale næringsaktør er, som jeg har vist i dette kapitlet, et sentralt element i den første av de liberale argumentasjonsrekkene. Den lokale salgs- og skjenkebransjen, særlig de som også har turister som sin målgruppe, framstilles som avgjørende både for turistsatsinga, det sosiale livet og for den økonomiske utviklinga i kommunen. Med andre ord dreier hensynet til salgs- og skjenkebransjen seg også om å bidra til lokalsamfunnsutvikling (i tillegg til å bidra til overlevelse for bedriftene sjøl). På denne måten gjøres lokal utvikling og et godt og bærekraftig lokalsamfunn til et *felles beste* for kommunens innbyggere. Argumentasjonen beveger seg på tre nivåer eller gjøres på vegne av tre «aktører»: Den enkelte driver (individuell), disse bedriftene som gruppe, og til sist lokalsamfunnet. Det er det tredje nivået som kvalifiseres som det felles beste i denne sammenhengen. Argumentasjon på de samme tre nivåene finner også Moody og Thévenot (2000:286) i sin studie av hvordan det felles beste konstrueres i henholdsvis amerikanske og franske kontekster. De peker videre på at det ser ut til at noen gruppeinteresser, eksempelvis lokale bedrifter, ses på som mer legitime enn andre

(...) in that they can more easily make a defensible connection of their group goal to the general good than can other groups (...) (ibid.:287).

I de liberale rettferdiggjøringene i mitt materiale nyter salgs- og skjenkebransjen, særlig turistaktørene, denne ekstra legitimiteten.

8.6.2 Individets frihet

Over viste jeg hvordan individets frihet gis en spesiell verdi i de liberale rettferdiggjøringene (andre argumentasjonsrekke), og at verdien kan sammenfattes på følgende måte: Som individ skal en ha *frihet* til å konsumere det en vil (så lenge en ikke skader andre) og en skal ikke utsettes for begrensninger i denne friheten. Denne verdsettinga av individets frihet koples til det felles beste på to ulike måter i denne argumentasjonsrekka, og jeg skal her vise hvordan.

Alkohol som felles gode og frihet fra reguleringer

Den *første* måten aktørene kopler idealet om individets frihet til et felles beste på, er gjennom å kvalifisere alkohol som en konsumvare vi alle skal kunne kjøpe og forbruke. De mange henvisningene til alkohol som en lovlig vare i betydninga næringsmiddel, peker på denne kvalifiseringa. I denne argumentasjonen gjøres *retten* eller friheten til å konsumere slike goder til et *felles gode* som alle frie individer og konsumenter skal ha tilgang til. Denne framstillinga av alkohol som felles gode, er et argument også Müller viser til i sin gjennomgang av hvordan alkoholpolitikken i Vesten har endra seg de siste 100 åra. Han skriver at vi nå er i en situasjon der «beer, wine and spirits are considered as common goods» (Müller 2004:2). Gjennom denne kvalifiseringa appellerer de liberale i mitt materiale til en universell rettighet eller frihet en har som individ og konsument. Sulkunen bruker begrepet «sovereign consumer» (Sulkunen 2009a:100) om dette individet, og de liberales bruk av begrepet «individ» i datamaterialet grenser til betydninga av «borger» med visse friheter, rettigheter og plikter. Denne borgeren har ikke bare rett til å forbruke en lovlig vare, men skal også ha *frihet* til å gjøre det. Denne *frigjøringstankegangen* er i samsvar med at det i de liberale rettferdiggjøringene kvalifiseres ei gruppe frie individer og alkoholkonsumenter: De som bruker alkohol på en «uproblematisk» måte, og som derfor ikke utgjør en del av «alkoholproblemet» (se kapittel 6). Disse kan ikke legitimt rammes av tiltak som reduserer deres tilgang på alkohol. De skal tvert imot *frigjøres* fra offentlige reguleringer gjennom det Sulkunen har kalt «a struggle for consumer emancipation» (Sulkunen 2000:86).

Logikken i denne argumentasjonen om individets (konsumentens) frihet og rett til å konsumere et felles gode (alkohol), samsvarer med det Sulkunen kaller *politisk liberalisme* (2000). Denne tankeretninga har blant anna trua på sjølbestemmelse («self-control») for den enkelte og sivilisering av befolkninga blant sine kjerneelementer (ibid.). Når det gjelder filosofisk opphav, har særlig John Stuart Mills prinsipp om at staten kun har rett til å blande seg inn i individuelle liv dersom det er for å hindre skade mot andre – ikke fordi individet forårsaker skade på seg sjøl – hatt betydning på alkoholfeltet (ibid.). Etter andre verdenskrig medførte dette et fokus på «the public good» som rettferdiggjøring av alkoholpolitikk, på bekostning av moralske aspekter eller individuelle alkoholrelaterte konsekvenser (ibid.). Fra 1980-tallet, hevder Sulkunen (ibid.), har fokuset imidlertid mer vært på individets rett til å ikke bli utsatt for reguleringer, men det filosofiske opphavet er det samme. Fra 1980-tallet, med framveksten av den tredje liberale bølgen i nordisk alkoholpolitikk (Sulkunen 2000, se for øvrig avsnitt 2.5), har dette medført en sterk vektlegging av individets rett til å ikke bli utsatt for reguleringer (ibid.). I denne bølgen ble forbrukerens og individets interesser vektlagt som det sentrale referansepunktet for alkoholpolitikken, blant anna for å bedømme hvorvidt reguleringer er legitime eller ikke (ibid.). Argumentasjonen for økt tilgjengelighet ble derfor artikulert som et krav om full frihet for forbrukeren, skriver Sulkunen (ibid.). Bølgen, som også er blitt knytta til en «konsumrevolusjon» (Sulkunen 2009a), førte med seg et tydelig krav om blant anna økt tilgjengelighet til alkohol og sjølbestemmelse» (ibid.:4). Sulkunen knytter dette til det han kaller en forbrukerreaksjon på «totalforbruksdoktrina» og dens fokus på universelle virkemidler.

Denne alkoholpolitiske nyorienteringa er videre blitt sett som en del av en «neo-liberal» dreining i nordisk alkoholpolitikk (Andersen 2000; Sulkunen, Rantala og Määttä 2004). «Neo-liberalisme» bygger på en kritikk av det som framstilles som en paternalistisk stat, som gjennom restriksjoner på befolkningas tilgang på alkohol begrenser individuell frihet, tar vekk individets eget ansvar, og hindrer dem i å utvikle kompetanse som et grunnlag for å ta rasjonelle valg (Andersen 2000; Sulkunen 2009a). I forlengelsen av denne tankegangen blir tilgjengeligheten til alkohol på den

ene sida, og problemer relatert til alkoholbruk på den andre, sett som to atskilte fenomen (Andersen 2000), slik jeg i kapittel 6 (avsnitt 6.3.1) viste var en sentral del av de liberale begrunnelsene.

Den første argumentasjonsrekke har mye til felles med en *markedsliberalistisk* tenkning, slik Sulkunen (2000) framstiller den. Denne type liberalisme dreier rundt doktrinen om det frie marked, og står for en sterk kritikk av statlig kontroll med alkohol (ibid.). Innafor denne typen liberalisme forstås alkohol først og fremst som en vare som skal kunne kjøpes og selges på et fritt marked (ibid.). Sulkunen framholder at, som i resten av Vest-Europa, var trua på den statlige kontrollen av økonomien sterk helt fram til Thatcher-æraen på 1980-tallet (ibid.). Dette gjør at markedsversjonene av liberalisme på alkoholfeltet nærmest har vært fraværende i de nordiske landa helt fram til midten av 1970-tallet (ibid.). I lys av dette er det interessant å se at markedsliberalistiske ideer er til stede i såpass stor grad som de er i mitt materiale.

Majoriteten av frie individer

Den *andre* måten individets frihet knyttes til et felles beste på, er ved å kvalifisere det felles beste som det beste for en *majoritet* av alkoholbrukere. Dette gjøres i og med poenget om at det ikke skal brukes reguleringer som unødig rammer «uproblematiske», det vil si *flertallet*, av alkoholbrukere. Kjernen i argumentasjonen er at et fåtalls problematiske alkoholvaner ikke skal medføre at «alle» må oppleve begrensninger i sin individuelle frihet. Majoriteten av individer sin frihet skal med andre ord forsvares mot reguleringer som bare legitimt kan rettes mot et mindretall. I dette prinsippet om *alle individers frihet* ligger det en appell til et felles beste i tråd med en majoritetsmodell for «public good claims» som Moody og Thévenot har identifisert (2000:291)⁶⁰. Denne modellen innebærer en argumentasjon basert på at hva som er det felles beste er avhengig av antallet mennesker som stiller seg bak det. Dersom mange (helst en majoritet) støtter eller nyter godt av en verdi, er denne

⁶⁰ I sin studie av verdsettinger i amerikanske og franske miljødebatter fant Moody og Thévenot (2000) ulike modeller som aktørene benytter seg av for å argumentere for at deres interesser, ønsker eller standpunkt «henger sammen med» et felles beste, med andre ord er til det beste for allmenheten.

verdien per definisjon et felles gode (ibid.:289). Moody og Thévenot identifiserte denne «majoritetsmodellen» i en amerikansk, men ikke i en fransk, kontekst (ibid.).

8.7 Oppsummering og diskusjon

Jeg har i dette kapittelet skrevet fram to liberale argumentasjonsrekker som aktørene «setter sammen» i de alkoholpolitiske sakene (se tabell 4). Begge er ledd i å forsvare standpunkt *mot* å redusere eller *for* å øke tilgjengeligheten til alkohol, og begge bygger på de liberale problemkonstruksjonene jeg analyserte i kapittel 6. Begge tar også i bruk et vitenskapelig vokabular på den måten at de vektlegger betydninga av forskning, dokumentasjon og effektene av alkoholpolitiske virkemidler. Jeg har videre vist at de to argumentasjonsrekkene samsvarer med henholdsvis *politisk* liberalisme og *markedsliberalisme*, slik Sulkunen beskriver disse retningene eller forståelsene (2000).

Ut fra tankegangen i det teoretiske perspektivet framsatt i *De la justification* (Boltanski og Thévenot 1991) kan ikke de ulike elementa i en rettferdiggjøringspraksis stå i motsetning til hverandre dersom den skal framstå som et legitimt og godt forslag til hvordan en kritisk situasjon skal løses. Elementa må logisk henge sammen i en kjede i en helhetlig argumentasjon. Derfor «kan» ikke ei argumentasjonsrekke som skal begrunne hvorfor reduksjon av tilgjengelighet til alkohol ikke er ønskelig, *både* romme et mål om fravær av alkoholrelaterte skader *og* en anerkjennelse av forskning som viser at tilgjengelighetsreduksjoner er effektive. Da vil logikken bryte sammen i argumentasjonsrekka, og den vil *ikke* framstå som et godt forslag til opphevelse av den kritiske situasjonen. I tillegg vil aktørene bak argumentasjonen framstå som uten troverdighet. Det er i lys av dette behovet for sammenheng, og på bakgrunn av at fravær av alkoholrelaterte skader utgjør målsettinga med alkoholpolitikken, vi må forstå de ulike rettferdiggjøringspraksisene. For å oppsummere: (U)enighetene i materialet følger følgende «oppsett»: Både de restriktive og de liberale argumenta setter opp en målsetting om at alkoholrelaterte skader skal reduseres så mye som mulig. De restriktive framholder at tilgjengelighetsbegrensninger er den beste måten å redusere skadeomfanget på. De liberale er uenige i dette. «Mellom» den overordna målsettinga og de ulike standpunkta (for eller mot tilgjengelighetsreduksjoner) må altså aktørene produsere troverdige begrunnelser i form av logisk sammenhengende

argumentasjonskjeder. Disse kjedene inneholder problemkonstruksjoner og løsningsforslag, kritikk av motstanderne og deres begrunnelser, kvalifisering av en rekke elementer og framheving av egne verdier.

Del III: Sammenlikning

I studier basert på perspektivet fra *De la justification* (Boltanski og Thévenot 1991) undersøkes empirisk hvordan aktørene trekker på én eller flere – hver for seg eller i form av et kompromiss – verdiordener i sin argumentasjon (Skarpenes 2004). Slike studier innebærer for det *første* at forskeren må leite fram hvilke elementer aktørene kvalifiserer i sine begrunnelser og hvordan begrunnelseskjedene er satt sammen. Dette har jeg gjort for henholdsvis de restriktive og liberale rettferdiggjøringene i Del II av denne avhandlinga. For det *andre* gjelder det å identifisere aktørenes konstruksjoner av det «felles beste» i argumentasjonen. Dette har jeg gjort for de to rettferdiggjøringspraksisene henholdsvis i slutten av kapittel 7 og 8. For det *tredje* skal forskeren utforske hvilke verdiordener aktørene mobiliserer med sin argumentasjon. Det siste steget i forskningsprosessen er tema for Del III. Her skal jeg sammenlikne og ytterligere drøfte de to rettferdiggjøringspraksisene ved å vise hvilke verdiordener som mobiliseres – aleine eller i kompromisser (kapittel 9). Dette vil gi svaret på hvilke verdiordener som preger alkoholspørsmålet lokalt i det som er blitt kalt «advanced consumer societies» (Sulkunen, Rantala og Määttä 2004). I avslutninga (kapittel 10) skal jeg peke på hvilke mer overordna samfunnsstrømninger de lokale verdsettingene kan, eventuelt ikke kan, sies å være en del av, og om det er noe typisk norsk ved de lokale alkoholpolitiske verdsettingene.

9. Verdsettinger

9.1 Innledning

I dette kapitlet er jeg kommet til fase 5 i undersøkelsesopplegget (se figur 2 s. 48): Jeg skal analysere hvilke *verdiordener* aktørene mobiliserer i begrunnelsene sine, med andre ord hvordan de subjekter, objekter, problemkonstruksjoner og løsningsforslag som jeg har analysert fram i de foregående kapitla henger sammen med overordna verdsettinger og koples til en verdiorden. Hensikten er å si noe ytterligere om hvilke verdsettinger som gjøres gjeldende i norsk lokal alkoholpolitikk på begynnelsen av 2000-tallet.

Verdiorden defineres som et sett evalueringsprinsipper aktører legger til grunn for sine argumenter. I kapittel 1 beskrev jeg de seks opprinnelige verdiordenene som Boltanski og Thévenot identifiserte: Den sivile og industrielle orden, markedsordenen og den domestiske orden, samt inspirasjons- og opinionsordenen (se figur 1 s. 15). Ofte er det slik at aktører artikulere kritikk med utgangspunkt i én verdiorden mot rettferdiggjøringer som appellerer til en annen (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:237). Dette kalles *ekstern* kritikk. *Intern* kritikk er anklager eller uenigheter som oppstår sjøl om de innblanda aktørene er enige om hva som teller i situasjonen. De argumenterer med andre ord ut fra den samme verdiordenen, men vektlegger ulike elementer innafor ordenen (Halvorsen 2008; Skarpenes 2007a:47).

Tabell 5 under gir en oversikt over hvilke fire verdiordener som mobiliseres i de to rettferdiggjøringspraksisene, og hvilke begrunnelselementer som bidrar i mobiliseringene. Tabellen viser hvilke verdsettinger de to har til felles, og hvilke de ikke deler. Tabellen viser også hvilke *kompromisser* henholdsvis det liberale og det restriktive rettferdiggjøringsarbeidet innebærer. Et *kompromiss* beskriver forsøk på å mobilisere to eller flere verdiordener i én og samme rettferdiggjøringspraksis, det vil si

å få rettferdiggjøringer fra to eller flere verdiordener til å overlappe eller bli kompatible (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:237).

Tabell 5: Verdsettinger, oversikt. Felles verdier markeres med like farger.

RETT- FERDIG -GJØR- INGER	VERDIORDENER			
	Sivil	Industriell	Marked	Domestisk
RESTRIKTIVE	Kollektivets velferd gjennom fravær av alkoholrelaterte skader	Virkemidler skal virke, være effektive og funksjonelle		Lokalsamfunn som viktig verdi
	Kollektivets velferd som folkehelse	Forskning, eksperter og vitenskap som begrunnelselementer		Sjølopptatthet avfeies
	Lokaldemokratiske hensyn	Logikk som begrunnelselement		
		Planer som begrunnelselement		
	Solidaritet med ofre for egen/andres alkoholbruk			
LIBERALE	Kollektivets velferd gjennom fravær av alkoholrelaterte skader <i>Begge argumentasjonsrekker</i>	Virkemidler skal virke, være effektive og funksjonelle. <i>Begge argumentasjonsrekker</i>	Kunder og næringsinteresser som begrunnelselementer <i>Første argumentasjonsrekke</i>	Lokalsamfunn som viktig verdi <i>Første argumentasjonsrekke</i>
	Salgs- og skjenkenæringa som virkemidler for kollektivets velferd <i>Første argumentasjonsrekke</i>	Forskning, eksperter og vitenskap som begrunnelselementer <i>Begge argumentasjonsrekker</i>	Konkurransen som overordna verdiprinsipp <i>Første argumentasjonsrekke</i>	Sjølopptatthet avfeies
	Kollektivets velferd som velferden til majoriteten av alkoholkonsumenter <i>Andre argumentasjonsrekke</i>	Logikk som begrunnelselement <i>Begge argumentasjonsrekker</i>	Individ synonymt med forbruker <i>Andre argumentasjonsrekke</i>	

	Individenes (borgernes) universelle friheter og rettigheter <i>Andre argumentasjonsrekke</i>	Planer som begrunnelselement <i>Begge argumentasjonsrekker</i>
	Frigjøring av individer (borgere) fra illegitime frihetsreguleringer <i>Andre argumentasjonsrekke</i>	
	«Representasjons- logikk» Begge argumentasjons- rekker	
	Solidaritet med ofre for egen/andres alkoholbruk <i>Begge argumentasjons- rekker</i>	

9.2 Liberale verdsettinger og kompromisser

9.2.1 Markedsordenen settes i spill

Det definerende for markedets verdiorden er at de objektene som gjøres gjeldende i begrunnelsene vurderes ut fra pris og om de kan selges på et marked (Andersen 2007:40). Legitime argumenter dreier seg med andre ord om penger (ibid.:40).

Verdige objekter er salgbare objekter som har en sterk posisjon i markedet (Boltanski og Thévenot 2006:196), og det overordna verdiprisnippet i markedsordenen er *konkurransen* (ibid.:196). Videre er for eksempel kunder, konsumenter, konkurrenter og kjøpmenn relevante subjekter (Boltanski og Thévenot 2006:198) (se figur 1 s. 15). I materialet er det de liberale rettferdiggjøringene – først og fremst den *første*, men i ett henseende også den andre *argumentasjonsrekke* – som appellerer til dette settet med verdsettinger.

Konkurranse

*Konkurranse*prinsippet gjenspeiles blant anna i de mange liberale argumenta for å sikre gode og rettferdige rammevilkår for salgs- og skjenkebransjen i de ulike kommunene. For eksempel i forslag om at skjenketidene i kommunen bør være like lange eller lengre enn nabokommunenes, slik det ble foreslått i behandling av Hurums alkoholpolitiske retningslinjer (protokoll, driftsutvalget, Hurum, 03.02.09). Dette skulle hindre konkurransevidring til fordel for nabokommunens utesteder. Tidligere (s. 153) så vi hvordan en næringsaktør i den samme kommunen viste til at det er "mange konkurrenter i Oslofjorden!", som en appell til politikerne om å ikke endre vilkåra for utendørs skjenking. En annen næringsaktør i Hurum la til grunn at

[s]erveringsnæringene må være i lik konkurranse med omliggende kommuner. Det er lett å miste besøkende til for eksempel Drøbak, Holmestrand og Son, hvis disse stedene har bedre konkurransefortrinn (høringsuttalelse, næringsaktør 3).

Også i Stord gjøres konkurransevilkåra for kommunens næringsliv gjeldende som et viktig hensyn:

Jeg ser også næringsbehovet her på denne øya, fordi de er nødt til å ha forutsigbare og gode vilkår for, for å konkurrere, og det er det der at når du har småkommuner, ikke sant, som ligger rundt sånn ikke sant, så drar de heller dit og drikker (intervju, politiker 8).

I og med dette er argumentasjonen i «mine» kommuner i tråd med funn i tidligere studier om lokal alkoholpolitikk. Blant anna er alkohol sin «egenskap» som inntektskilde blitt sett på som årsaken til at kommuner opplever å konkurrere med hverandre om å tiltrekke seg turister, næringsliv og arbeidskraft (Andersen 2000; Hauge 2003; Sulkunen m.fl. 2000a). Utvida salgs- og skjenketider blir i den forbindelse sett på som et konkurransefortrinn (Hauge 2003).

Konsumenter, kunder og næringsinteresser

I den *andre* argumentasjonsrekka, der alkohol kvalifiseres som et næringsmiddel, er det sentrale hensynet individets frihet. Her settes markedsverdier i spill ved at aktørene setter likhetstegn mellom «individ» på den ene sida, og «forbruker» (et typisk markedsordenssubjekt) på den andre (jeg utdypa dette i avsnitt 8.6). Dette skjer for eksempel i de mange henvisningene til at alkohol er en lovlig vare som det

individuelle individ/forbruker bør få kjøpe uten (for mye) offentlig innblanding. På denne måten gis individ/forbruker status som relevante og nødvendige aktører i et system basert på at det er legitimt å tjene penger på kjøp og salg av alkohol.

I den *første* liberale argumentasjonsrekke kvalifiseres alkohol som et sentralt salgsobjekt for den lokale salgs- og skjenkebransjen og *kunder* som sentrale subjekter, og igjen mobiliseres markedsordenen. I noen tilfeller er det «reine» markedsbegrunnelser det appelleres til, for eksempel når salgs- og skjenkebransjens representanter argumenterer for at utvidete skjenketider er en "nødvendighet for videre eksistens". Markedsordenen argumenteres også fram i forsøk på å definere alkoholpolitiske situasjoner som næringspolitikk framfor helse- og sosialpolitikk. I slike sammenhenger kan vi si at de liberale aktørene forsøker å ramme inn kommunal alkoholpolitikk som «a means to achieve development» heller enn som forebygging av av alkoholrelaterte skader (Andersen 2000:183). Markedsbegrunnelser tas også i bruk ved at steder eller områder kvalifiseres som «turiststeder», noe som innebærer at de gjøres til varer og tjenester (jf. Thévenot, Moody og Lafaye 2000:268).

At nærings- og fortjenesteargumenter – det vil si markedsordenverdier – gjøres relevante i alkoholpolitikk, er kjent fra en rekke studier både i Norge og i andre land. Og jeg viste i kapittel 2 (avsnitt 2.5) hvordan 1980-tallet var prega av en økt liberalisering i retning av mer markedsfokusering og økt legitimitet for næringsinteresser i alkoholpolitikken. Blant anna viser Baklien og Skjælaaen at norske lokalpolitikere, i større grad enn før, legger forbruker- og næringspolitiske hensyn til grunn i lokal alkoholpolitikk:

Mens lokalpolitikere tidligere brukte bevillingssystemet til å begrense antall salgs- og skjenkesteder ut fra alkoholpolitiske hensyn, ønsker de nå å gjøre alkohol like tilgjengelig for alle, ut fra en forbrukerpolitisk og næringspolitisk begrunnelse (Baklien og Skjælaaen 2012:25).

Fra Storbritannia viser studier av prosessen rundt innføringa av «Licensing Act for England and Wales» (vedtatt i 2003, implementert i 2005), at forestillinga om at alkohol er en viktig salgsvare var et sentralt poeng i diskusjonene (se f.eks. Greenaway 2011; Hadfield 2006; Light 2005; Room 2004). Light ser loven blant anna som en konsekvens av et ønske om å innføre «continental style availability of alcohol in the

interests of tourism and freedom of choice» (2005:269-270). Igjen er nærings rolle som turistaktør relevant, og på samme måte som i mitt materiale, blir alkoholens betydning som inntektskilde for skjenke- og turistbransjen gjort relevant også i den britiske konteksten. Og på samme måte blir denne bransjens representanter kvalifisert som aktører det skal legges til rette for. Studier av norske og også nordiske forhold⁶¹ har pekt på hvordan fritids- og turistsektoren i økende grad har blitt en faktor i overveielsen til lokale myndigheter i bevillingssaker (Skutle, Mounteney og Johannessen 2009:123), og hvordan næringsinteresser og økonomiske argumenter har tatt over for sosialpolitiske hensyn i norsk og nordisk alkoholpolitikk i løpet av de siste 50 åra (Hauge 2003). Andre har vist at de fleste kommuner ser det som deres plikt å gjøre hva de kan for å stimulere den lokale økonomien og tiltrekke seg turister (Karlsson 2012). Hauge har pekt på hvordan EØS-avtalen for Norge medførte en ytterligere markedsjøring av alkoholpolitikken (1998:252-263). Dette skyldtes at likebehandling av varer og produsenter og fritt varebytte, ifølge avtalen, var det eneste som skulle vektlegges i alkoholpolitikken (ibid.). Med andre ord: Alkohol ses som en ordinær vare, og en rein markedsorden forutsettes⁶².

Analysen her viser at det er en sterk vektlegging av markedsordenverdier i den liberale argumentasjonen i mitt materiale (spesielt første argumentasjonsrekke). Samtidig er det sjelden de opptrer aleine i begrunnelsene. De koples som oftest sammen med elementer fra andre verdiordener, både den *sivile*, den *domestiske* og den *industrielle* verdiorden, og «henter» legitimitet fra disse. Jeg skal ta for meg de ulike *kompromissene* i det følgende. Først og fremst koples markedsbegrunnelser sammen med elementer fra den sivile orden.

⁶¹ Å sammenlikne alkoholpolitisk argumentasjon fra norske kommuner med studier av alkoholpolitikk i Sverige og Finland kan være fruktbart fordi politikken i disse landa har tatt liknende kurs og har bygd på beslekta ideer (Sulkunen m.fl. 2000c:10). Dette er sannsynligvis en konsekvens av at det har vært kontakt over grensene mellom representanter for de respektive lands alkoholmonopol og statsadministrasjoner, mellom ulike organisasjoner tilhørende den internasjonale avholdsbevegelsen, og også mellom representanter for markedsinteressene i feltet (ibid.).

⁶² EØS-avtalen gir imidlertid muligheter for forbud eller restriksjoner dersom særlige hensyn tilsier det, som hensynet til offentlig moral, orden og sikkerhet, i tillegg til å verne om menneskers liv og helse (Hauge 1998:252-253).

9.2.2 Sivile og domestiske verdier i de liberale rettferdiggjøringene

Verdifulle handlinger i den sivile orden er «kollektive handlinger» (Boltanski og Thévenot 2006:186), det vil si som forener og som gjør problemer kollektive, ikke individuelle (se for øvrig figur 1 s. 15). Med andre ord: Kollektive interesser verdsettes før individuelle, eller som Boltanski og Thévenot skriver:

In this world, the ones who accede to higher states of worth are not human persons but rather the collective persons that they constitute by meeting together (2006:185).

I den *domestiske* verdiorden verdsettes særlig det som er tradisjonelt og nært, for eksempel slektskap og lokalsamfunn. I tillegg er det verdsatt å ikke være sjølopptatt eller egoistisk (Boltanski og Thévenot 2006:171). Også det å vise lojalitet er en verdi i denne ordenen (Held 2011:26).

Kollektivets velferd, solidaritet og lokal utvikling

Jeg har vist (avsnitt 7.7.1) hvordan fravær av alkoholrelaterte skader er en viktig målsetting i de liberale rettferdiggjøringene (på samme måte som i de restriktive). Målsettinga innebærer både å forebygge skader og hjelpe dem som har problemer på grunn av egen eller andres drikking. Dette er i samsvar med det overordna *sivile* verdiprinsippet som *kollektivets velferd*, fordi det er den samla gruppa, kollektivet, av innbyggere i kommunen som skal oppleve dette fraværet. Også *solidaritet*, et anna sivilt verdiprinsipp, framheves i den liberale argumentasjonen, blant anna i følgende utsnitt der en aktør forklarer hva han og partiet legger vekt på i alkoholpolitisk saker:

For vår skyld så ligger det jo ideologisk med det sosiale (...) og solidaritet(...), og om man kan redde noen gjennom å regulere... Men det må ha en effekt (intervju, politiker 10).

Her koples også den *industrielle* orden inn gjennom påpekning av at virkemidla må ha effekt, men dette kommer jeg tilbake til under (avsnitt 9.4).

Når det gjelder prinsippet om individets frihet, som er så sterkt vektlagt i den liberale argumentasjonen (andre argumentasjonsrekke), viste jeg over (avsnitt 8.6.2) hvordan dette prinsippet for det første gjøres gjeldende som *retten* til å konsumere alkohol til et felles gode, et gode som et kollektiv av alle frie individer/konsumenter skal ha tilgang til. Dette er med andre ord en appell til en sivil verdiorden gjennom

vektlegginga av kollektivets velferd. For det andre konstrueres prinsippet som å ivareta interessene til en majoritet av alkoholkonsumerende individer i og med den påståtte motsetninga mellom et fåtall «problemdrikkere» og et flertall av «uproblematiske» alkoholbrukere. Her er også den kollektive velferden i sentrum. I tillegg kan vi si at de liberale gjør seg til *representanter* eller *delegater* for et «vi», et kollektiv av «normalalkoholkonsumenter»

with the *capacity* to *represent* the others' interests, that is, to transform the interests of each into a *collective* interest (Boltanski og Thévenot 2006:191, utheving i originalen).

Dette innebærer også en appell til sivile verdier. Jeg viste også hvordan en av politikerne la vekt på at hun var "valgt av folket for å gjøre det beste for folket" (s. 156). Dette innebærer *både* en «representasjonslogikk» og en appell til kollektivets velferd. En annen appellerte til en representasjonslogikk ved å si at han snakka "på vegne av flertallet som sitter i det her kommunestyret" (s. 153).

En parallell til disse liberale argumenta med kollektiv appell fant Sutton i sin analyse av debatten i forkant av Sveriges medlemskap i EU tidlig på 1990-tallet (Sutton 1998:138). I den forbindelse argumenterte alkohalnæringa for at dårlige rammevilkår for salgs- og skjenkebransjen ville ramme *kollektive* konsumentinteresser, og dermed var et «public problem» (ibid.:138). Dette er å gjøre problemer kollektive, med andre ord aktivisere *sivile* verdier.

En annen måte den liberale argumentasjonen kopler sammen *markedsbegrunnelser* med *sivil* legitimitet på, er gjennom at aktørene som er bevillingshavere uttaler seg *på vegne av*, det vil si som *representanter* for, et «alkoholbransjekollektiv» med felles interesser (jf. Boltanski og Thévenot 2006:186-187).

De liberales hensyntaken til *lokal utvikling* er en appell *både* til markedsprinsipper (alkoholinntekter skal sikres), det *sivile* prinsippet om kollektivets velferd og *domestiske* verdier som lokal tilknytning og lojalitet. Over (avsnitt 8.6.1) viste jeg hvordan de argumenterer for at gode rammevilkår for salgs- og skjenkenæringa ikke bare dreier seg om at driverne skal overleve økonomisk. Det dreier seg også om at de samfunna salgs- og skjenkestedene er en del av vil ha glede

av deres overlevelse. Begrunnelsen er antakelsen om at salgs- og skjenkestedene bidrar både til det sosiale livet i og den økonomiske utviklinga av kommunen og dens tettsteder. Som for eksempel når aktørene i Hurum kvalifiserer den lokale salgs- og skjenkebransjen som en alternativ sysselsetter og lokalsamfunnsutvikler når de tradisjonelle hjørnesteinsbedriftene strever med å overleve. Begrunnelsen for å være «rundhåndet» med skjenkebevillinger er dermed ikke bare at det bidrar til inntjening og overlevelse for bevillingshaverne. Her avfeies med andre ord egoistiske og sjølopptatte interesser, noe som er en domestisk dyd (Boltanski og Thévenot 2006:171). En skal være rundhåndet fordi det er med på å skape bedre økonomi lokalt (markedsverdier) og levende lokalsamfunn (domestiske verdier). Som en konsekvens vil det lokale kollektivets velferd øke (sivil orden). Med det Sejersted kaller «ytelsesargumenter» (2003:209), gjør de liberale krav på sivil og domestisk legitimitet gjennom å kvalifisere salgs- og skjenkebransjen som virkemidler for felles – ikke partikulære – og lokale interesser (jf. Thévenot og Lamont 2000:318).

Denne typen argumentasjon i alkoholpolitikken er kjent fra andre studier. I sammenheng med innføringa av «Licensing Act for England and Wales» viser Hadfield (2006:3) hvordan det ansvarlige departementet rettferdiggjorde loven ved å hevde at den ville fremme utvikling av turisme-, salgs-, og underholdningsindustriene, og gjenreise områder med behov for økte investeringer (for eksempel i form av en blomstrende utelivsbransje (se også Greenaway 2011:415). Fra en nordisk kontekst er det funnet at et viktig argument i lokale alkoholpolitiske diskusjoner er at serveringssteder og turistindustrien gir inntekter, først og fremst til bevillingshaverne, men også til kommunene i form av arbeidsgiver- og inntektsskatt, og dessuten arbeidsplasser til kommunenes befolkning (Andersen 2000). Dermed gjøres denne bransjen til aktører for kollektivets velferd.

Den domestiske verdiordenen mobiliseres, slik jeg nettopp har vist, i de liberales hensyntaken til lokalsamfunn og lokal utvikling, men også gjennom hvordan stedsidentitet blir satt i spill i de liberale rettferdiggjøringene. Dette gjøres 1) ved at særlig aktører i Hurum og Stord legger til grunn en sjølførståelse som turistkommune/-destinasjon, 2) ved at Tromsøs bryggeri framstilles som en sentral del av byens

identitet, og 3) ved at Tromsø i seg sjøl kvalifiseres som en "utelivsby" (avsnitt 8.2.1)⁶³. Implisitt i disse liberale rettferdiggjøringene ligger en kritikk av de restriktive begrunnelsene for *ikke* å ta hensyn til lokal utvikling og velferd når de vil gjøre rammevilkåra dårlige for den lokale salgs- og skjenkebransjen. Ett eksempel er påstanden om at det ville være upassende om Tromsø kommune "stengte kranene foran nesa" på det lokale bryggeriet (se s. 152).

Valg, medborgere, frihet og frigjøring

Hensynet til individets frihet blir altså blant anna gjort til en appell til kollektivets velferd. Det mobiliserer imidlertid også andre *sivilorden*verdier som medborgernes frihet og rettigheter. Dette gjøres først og fremst ved å transformere markedsordenssubjektene «kunder» og «konsumenter» til *sivilorden*identiteten medborger. Dette må imidlertid ikke forstås som en appell til «civil rights» i formell eller juridisk forstand⁶⁴. De liberale argumenta legger seg imidlertid «tett på» en forståelse av at det enkelte individ har rettigheter som konsumenter/medborgere på den måten at myndighetene ikke legitimt kan redusere muligheten til å kjøpe og bruke en lovlig vare og næringsmiddel. Min analyse av dette *markeds-sivile* kompromisset er i tråd med verdsettinger som er funnet i en amerikansk kontekst, der begrepet «ratepayer» (skatteyder) koplei sammen sivile likhetshenvisninger med markedsverdier (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:248), og der det er et prinsipp at alle individ skal ha stor valgfrihet og de samme legale rettighetene (Halvorsen 2008; Thévenot og Lamont 2000:310). Å framstille redusert salgs- og skjenketid som en straff, slik det ble gjort i behandlingen av rusmiddelpolitisk handlingsplan i Tromsø i 2012, understreker denne *markeds-sivile* verdsettinga. Det samme gjør skillet mellom konsumenter *med* alkoholproblemer og de som *ikke* har det, en konstruksjon som forsterker bildet av at

⁶³ Denne framstillinga er for øvrig påpekt i en studie av Baklien og Krogh, som skriver at politikere i Tromsø i forbindelse med behandling av kommunens rusmiddelpolitiske handlingsplan i 2008 var (...) er opptatt av å ta vare på sitt rykte som utelivsby og som Nordens Paris (Baklien og Krogh 2011:70).

⁶⁴ Med andre ord som rettigheter som skal «(...) ensure a citizen's ability to fully participate in the civil and political life of the state without discrimination or repression, and protect the freedom of classes of persons and individuals from unwarranted infringement into those rights by governments, private organizations, and other entities (Wikipedia 2014).

det er illegitimt at reguleringer rammer de som ikke utgjør en del av alkoholproblemet. Noen av de liberale aktørene gjør som en følge av dette bruk av *frigjøringsmetaforer* i sin argumentasjon, der individet framstilles med et behov for frigjøring fra offentlige myndigheters reguleringer. Vi kan dermed si at «borgeres frihet», som er et sentralt prinsipp i den sivile verdiorden, settes i spill her. Slik mobiliserer de liberale begrunnelsene i mitt materiale sivile verdier som frihet og frigjøring.

Jeg viste over (avsnitt 7.7.3) hvordan de restriktive argumenta ikke er i samsvar med folkehelseperspektivets opprinnelig nøytrale og frigjørende innramming.

Analysen her viser at heller ikke de liberale begrunnelsene er det. Særlig blir det som opprinnelig var tenkt som et likebehandlende, universelt og ikke moralsk prinsipp, at alle har lik tilgang til alkohol (Sulkunen 2009a:154), framstilt som illegitimt.

Tilgjengelighetsvirkemidler ses på som det *motsatte* av å verne om individet og dets frihet, og heller som en invadering av privatlivet. Det uttrykkes dermed en bekymring for at enkeltmenneskets, konsumentens, suverenitet vil forsvinne dersom de restriktive vinner gjennom med sin politikk. Disse liberale argumenta er i samsvar med en påstand om at det i den moderne nordiske velferdsstaten ikke ser ut til at en nøytral opptatthet av konsekvenser, slik totalforbruksperspektivet i utgangspunktet var fundert på, har legitimitet hos konsumenter og borgere (Sulkunen m.fl. 2000b). Dette utgjør «folkehelsekrisa» i framskredne konsumsamfunn (Sulkunen 2004). Med andre ord: Det som ble ansett som å være frigjøring av individet og likebehandling av alle konsumenter på 1970-tallet, ses fra de liberales ståsted i dag som en forlengelse av en for lengst svunnen avholdspolitik. På den annen side lever legitimiteten til folkehelseperspektivet på restriktiv side, der det utgjør et ideologisk holdepunkt for kollektive interesser i vår tid.

Jeg har nå vist hvordan de liberale begrunnelsene kopler sammen markedsargumenter med både sivile og domestiske verdier for å på den måten styrke legitimiteten i rettferdiggjøringene for å øke/ikke reduserer tilgjengeligheten til alkohol. De liberale begrunnelsene innebærer imidlertid også et sterkt kompromiss mellom markedsprinsipper, sivile verdier og *industrielle* prinsipper. Dette kommer jeg tilbake til i avsnitt 9.4. Her skal jeg imidlertid utforske hvilke verdiordener de

restriktive mobiliserer i og med sin argumentasjon, og hvordan de også kjeder sammen begrunnelser fra ulike verdiordener.

9.3 Restriktive verdsettinger og kompromisser

Fundamentet eller den overordna verdsettinga i den restriktive argumentasjonen er mobilisering av den *sivile* verdiorden. Jeg starter derfor med å skrive fram hvordan de sivile evalueringsprinsippene tas i bruk for å redusere eller mot å øke tilgjengeligheten til alkohol. Jeg kommer tilbake til hvordan de kopler begrunnelsene sammen i ulike verdsettingskompromisser etter hvert.

9.3.1 Sivile og domestiske verdiprinsipper i de restriktive rettferdigjøringene

Kollektivets velferd og solidaritet

Det overordna sivile prinsippet om kollektivets velferd er til stede i målsettinga om fravær av alkoholrelaterte skader, ei målsetting som deles med de liberale begrunnelsene (se avsnitt 7.7.1). Imidlertid vektlegger de restriktive aktørene i større grad enn de liberale det aggregerte nivået av alkoholrelaterte skader. Videre aktiviseres det kollektive hensynet mer eksplisitt i de restriktive begrunnelsene gjennom formuleringer som at "samfunnets bunnlinje" må komme foran "individets frihet" og salgs- og skjenkebransjens interesser. Med andre ord foran det som oppfattes som partikulære interesser.

Solidaritet, et viktig element i den sivile orden, er avhengig av en avvisning av slike partikulære interesser til fordel for kollektive interesser (Boltanski og Thévenot 2006:190), noe som innebærer at også den enkelte aktør må vise at hun/han er villig til å «ofre» egeninteresser for å vinne noe på kollektivt nivå. Uttalelsen fra den restriktive politikeren som var villig til å gi slipp på muligheten for å få kjøpt alkohol etter klokka seks i butikken (s. 125), er en appell til en slik type «offer», og trekker inn den sivile verdien solidaritet.

Kollektivets velferd mobiliseres videre i hvordan de restriktive gir «folkehelse» vekt i begrunnelsene. For det første gjennom å kvalifisere folkehelse som et kollektivt, i betydninga aggregert, mål på velferden i befolkninga ved hjelp av statistiske verktøy.

For det andre ved å gi begrepet et *normativt* innhold, det vil si fylle det med verdier som fellesskap, solidaritet, det kollektive, og det å sette gruppa foran individet (se avsnitt 7.7.3). Dermed gjør de ikke gjeldende de opprinnelig nøytrale aspekta ved folkehelseperspektivet. Dessuten: Da folkehelseperspektivet ble «lansert» på midten av 1970-tallet ble det legitimert med sivile verdsettinger som frigjøring fra det som ble oppfatta som diskriminerende og paternalistiske tiltak fra det offentlige. Dette frigjøringsaspektet mangler imidlertid i argumentasjonen på restriktiv side i mitt materiale.

Når det gjelder løsninger på alkoholrelaterte problemer, argumenterer de restriktive debattantene sterkt for å ta i bruk kollektive og universelle, med andre ord *sivile*, løsninger, for eksempel i form av redusert tilgjengelighet for *alle* alkoholbrukere. Hensikten er å nå ei målsetting om å redusere omfanget av alkoholrelaterte utfordringer i samfunnet. De fremmer derfor tiltak som retter seg mot «alle», og som skal komme «alle», et kollektiv, til gode.

Lokal utvikling og demokrati

Jeg viste over (avsnitt 7.7.2) hvordan de restriktive kvalifiserer et godt lokalsamfunn som et samfunn uten alkoholrelaterte skader, noe som vil være til det felles beste. Dette er en appell til kollektivets velferd, og dermed i tråd med sivile evalueringsprinsipper. Imidlertid, som i de liberale begrunnelsene, koples dette lokale hensynet også til prinsipper fra den domestiske verdiorden, en orden som mobiliseres blant anna «where locality and ties to place are revered» (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:249). Denne koplinga er tydelig for eksempel i påstander om at en økning av tilgjengeligheten til alkohol, vil føre til negativ utvikling i lokalsamfunnet. Dermed settes den domestiske ordens prinsipper i spill, og samtidig nedvurderes politikk som ses som negativ for velferden i nærmiljøet. Slik springer kritikken av byrådet i Tromsø for å ikke ivareta den "lokale folkehelsa" (s. 117) ut av domestiske verdier.

De restriktive kritiserer også de liberale for å legge for stor vekt på individets frihet. Dette idealet framstilles som egoistisk og sjølsentrert, og påstås å stamme fra samfunn som setter individer foran fellesskapet. Gjennom sammenlikninga mellom de liberale argumenta og Margareth Thatcher i kapittel 7 (s. 123), impliseres det at det

liberale idealet vil føre til fragmentering av samfunnet og isolering av individer, med andre vil kollektivet oppløses «into self-serving individualism» (Boltanski og Thévenot 2006:193). I denne kritikken mobiliseres den domestiske orden da det å avfeie egoistiske hensyn og sjølopptatthet er en verdi i den domestiske orden (Boltanski og Thévenot 2006:171).

De liberales fokus på næringsaktørers inntjeningsbehov blir også angrepet gjennom kvalifisering av en antatt motsetning mellom slike behov og hensynet til kollektive interesser. Kritikken innebærer en motstand mot å føre markedsverdier inn på en arena (helse- og sosialpolitikk) der de restriktive aktørene mener at slike verdier ikke hører hjemme, og dermed mangler legitimitet. Kritikken artikuleres for eksempel i uttalelser som at "næringslivet sin bunnlinje" ikke må prioriteres foran folkehelse, og i anklager retta mot byrådet i Tromsø for å legge fram rusmiddelpolitisk handlingsplan som et "næringspolitisk dokument". Også gjennom situasjonsdefinisjonen som blir forsøkt etablert i de restriktive begrunnelsene, at alkoholpolitiske situasjoner må defineres som helse- og sosialpolitikk, gjøres motstanden gjeldende. Slik formuleres en restriktiv kritikk av de liberales hensyntaken til både individets frihet og næringslivets interesser som en legitimering av partikulære interesser. De restriktive kontrasterer dette ved å avfeie egoistiske motiv som ikke legitime motiv (domestisk orden), og med det de mener er til det beste for samfunnet som helhet, for kollektivet, altså med en mobilisering av sivile verdier.

På restriktiv side fins det også eksempel (se s. 116) på at "lokaldemokratiske" hensyn gjøres relevant for å avslå en bevilgningssøknad. Dette drar inn den sivile orden i dens mest formaliserte form, det vil si slik den opptrer i demokratier som sikrer at den kollektive vilje kan utgå fra grunnplanet (Boltanski og Thévenot 2006:192).

Dette gjør at jeg nå kan oppsummere dette avsnittet ved å understreke at restriktive standpunkt legitimeres med en dominerende verdsetting av sivile verdier, men også med sammenkopling av sivile og domestiske prinsipper. En sammenkopling som imidlertid er mer hyppig i de restriktive rettferdiggjøringene er mellom sivile og industrielle prinsipper. Dette gjelder også for de liberale begrunnelser. Jeg skal her

derfor behandle de liberale og de restriktive måtene å mobilisere denne ordenen på under ett, mens jeg påpeker likheter og forskjeller i underveis.

9.4 Industrielle verdsettinger for begge standpunkt

Industrielle begrunnelser eller «modes of justification» (Thévenot, Moody og Lafaye 2000:236) er effektivitet og funksjonalitet (jf. Boltanski og Thévenot 2006:204-205). Ekspertter, fagfolk og profesjonelle er relevante og viktige, og vitenskapen og dens metoder spiller en sentral rolle (ibid.). Videre er formatet på legitime argumenter alt som er målbart (se for øvrig figur 1 s. 15).

9.4.1 Forskning, eksperter og vitenskap

Jeg har tidligere (avsnitt 7.6 og 8.5) vist hvordan forskning og annen type dokumentasjon vektlegges i både restriktive og liberale begrunnelser. Denne måten å rettferdiggjøre standpunkt på, er én av flere måter debattantene mobiliserer den industrielle verdiorden på. Begge leire gjør dette ved å henvise til forskning eller kunnskap generelt i sin bevisførsel (se avsnitt 7.6.1. og 8.5.3). Analysen i kapittel 7 (avsnitt 7.6) viste videre hvordan aktørene i de restriktive begrunnelsene også tar i bruk *konkrete* forskningsdrevne teorier om folkehelse og særlig om sammenhengen mellom totalforbruk, tilgjengelighet og alkoholrelaterte skader. Videre kvalifiseres konkrete studier som bevis, mens de kritiserer de liberale begrunnelsene for å være "uvitenskapelige" eller basert på myter. De restriktive forsøker dermed å utøve ekstern kritikk av de liberale ved å påstå at deres argumentasjon ikke er i tråd med industrielle vurderingsprinsipper. De liberale ser ikke ut til å kjenne seg igjen i denne kritikken, og argumenterer *også* med utgangspunkt i den industrielle orden. Blant anna tar de i bruk målbare størrelser ved hjelp av statistikk i sin bevisførsel. For eksempel var statistikken over alkoholsalget henholdsvis i dagligvarebutikkene og på vinmonopolet et viktig element i Tromsø-bryggeriets innspill i ølsalgsdebatten i 2010 (avsnitt 6.3.1). I tillegg til at bryggeriet sjøl ble en aktør i debatten, ble det også en premissleverandør for tilhengerne av å øke salgstidene. For til tross for at bryggeriet ikke framstilte seg sjøl som en ekspert eller representant for noe vitenskapelig miljø, ble bryggeriets analyse av salgstidsreduksjonen kvalifisert som grunnlag for vedtak av dem som ville

gå tilbake til salgstidene fra forrige periode. Kvalifiseringa ble forsterka ved at de liberale politikernes personlige erfaringer med de reduserte salgstidene ble gjort gjeldende som sammenfallende med bryggeriets utredninger. For eksempel viste jeg over hvordan de liberale, i tråd med statistikken til bryggeriet, hevda å ha kjøpt mindre alkohol i butikk men desto mer på vinmonopolet, som en følge av salgstidsreduksjonen.

I de liberale begrunnelsene mobiliseres også den industrielle verdiorden gjennom å henvise til en generell *mangel* på tilstrekkelig dokumentasjon av effektene av de alkoholpolitiske virkemidla kommunen forvalter, eller dokumentasjonen avfeies som ideologisk, slik jeg viste over (avsnitt 8.5.1). I den sammenheng viste jeg til politikeren som satte sin lit til innspilla fra et av de regionale kompetansesentra på rusfeltet, men som endte opp med å avfeie denne som illegitim. Han begrunna dette med at senteret var for ideologisk til at politikerne kunne bruke informasjonen derfra som beslutningsgrunnlag. Dermed kritiserte han ekspertkompetansen som var henta inn for å bistå i utarbeidelsen av rusmiddelpolitisk handlingsplan for å være illegitim.

Andre har også satt spørsmålsteget ved den vitenskapelige praksisen innafor alkoholfeltet som verdi- og interessenøytral (se f.eks. Roizen og Fillmore 1999). Blant anna er forskning som produserer statistikk over kostnadene alkoholbruk påfører samfunnet blitt utsatt for denne type anklage (Horverak 2010:318). Kritikken har dreid seg om at målet med slike analyser er å produsere data for å rettferdiggjøre en restriktiv alkoholpolitikk (ibid.:318). I tråd med dette hevder noen at det er en for sterk kopling mellom restriktiv politikk og den sterkt forskerdrevne totalforbruksteorien. Jeg var inne på dette da jeg viste til Sulkunens påstand om at denne teorien, eller doktrinen, som han kaller den, har en moralsk slagside (Sulkunen 2004:16).

9.4.2 Effektivitet og funksjonalitet

Den industrielle verdiorden mobiliseres videre gjennom ei insistering på å bruke *effektive* og *funksjonelle* virkemidler i forebygging av alkoholrelaterte skader. Dette leser jeg ut av begge leires insistering på at alkoholpolitiske virkemidler må *virke*, det vil si bidra til å nå målsettinga for politikken. Ett eksempel finner vi i byrådet i Tromsøs argumentasjon for at reguleringer skal ha "klar samfunnsmessig effekt". Et

anna eksempel er i en restriktiv høringsuttalelse til ny rusmiddelpolitisk handlingsplan i den samme kommunen, der den ene overskrifta nettopp er "Hva virker?". Dette kvalifiseres dermed som det mest sentrale spørsmål i uttalelsen og i saken for øvrig. Omvendt er de liberales gjennomgående motstand mot universelle tilgjengelighetsrestriksjoner en mobilisering av industrielle prinsipper. Argumentet går langs følgende linjer: Det er *upresist, ineffektivt og uproduktivt* å «ramme» henholdsvis alle «vanlige» alkoholbrukere eller salgs- og skjenkebransjen med denne typen virkemidler 1) når dette ikke er antatt å redusere alkoholproblemet, og 2) når det bare er noen få som har alkoholproblemer. At mindretallet med alkoholproblemer ikke oppholder seg på skjenkesteder eller på familiearrangement, ble også satt fram som årsak til at det var ikke var hensiktsmessig å nekte skjenkebevilling til slike steder eller tilstelninger. Disse virkemidla er dermed «in a state of unworthiness» (Boltanski og Thévenot 2006:205) fordi de ikke matcher den industrielle ordens effektivitetsdefinisjon som en tett og direkte kopling mellom årsak og virkning (ibid.).

Å legge totalforbruksteorien til grunn for standpunkt om å redusere tilgjengeligheten til alkohol innebærer en *restriktiv* industriell argumentasjon. I kapittel 5 (s. 88) viste jeg hvordan de restriktive aktørene skaper en kausal og direkte sammenheng mellom totalforbruk, tilgjengelighet og folkehelse. Det er årsak-virkning-aspektet ved dette som mobiliserer den industrielle orden, ikke innholdet i teorien som ligger bak, sjøl om det å legge en forskningsbasert teori til grunn for politikk, også *i seg sjøl* innebærer å argumentere i tråd med industrielle prinsipper.

De to gruppene retter dermed her intern kritikk mot hverandre ut fra prinsipper i den industrielle orden. Begge kritikker *muliggjøres* av de problemkonstruksjonene som kjedes sammen med dem, henholdsvis de liberales insistering på at problemet skyldes et mindretalls problematiske alkoholvaner, og de restriktives like sterke appell om at det er alles «normale» forbruk som utgjør problemet.

9.4.3 Planer

I kapittel 7 (s. 117) viste jeg hvordan det ble henvist til kommunens rusmiddelpolitiske handlingsplan for å rettferdiggjøre standpunkt om å *ikke* gi skjenkebevilling til Stordfest-arrangementet i 2010. Interessant nok gjorde den liberale sida i saken *også*

gjeldende den samme planen, men da for å rettferdiggjøre hvorfor arrangementet *burde* få bevilling. Aktørene bak den liberale argumentasjonen tok tak i et punkt i planen om at Stordfest skulle unntas fra hovedregelen om at det ikke skal være alkohol på tilstelninger der barn og unge er tilstede. Med andre ord ble det samme dokumentet brukt for å rettferdiggjøre helt motsatte standpunkt i saken. I *denne* sammenhengen er imidlertid poenget at begge parter kvalifiserer vedtatte *planer* i argumentasjonen, noe som innebærer mobilisering av den industrielle verdiorden.

9.4.4 Evidensers og eksperters tidsalder?

Gjennomgangen over viser hvordan begge rettferdiggjøringspraksiser gjør sterke koplinger til den industrielle verdiorden i sine begrunnelser. Dette er i tråd med den økende graden av profesjonalisering samfunnet har vært gjenstand for de siste tiåra (Østerud, Engelstad og Selle 2003:247). Særlig tydelig i mitt materiale er hvordan forskning, eksperter og vitenskap tas i bruk i de alkoholpolitiske begrunnelsene, og jeg har vist hvordan aktørene gjør gjeldende et prinsipp om at politikk skal være kunnskaps-, forsknings- eller evidensbasert. Dette prinsippet finner vi igjen i mye litteratur om politikkutforming (se f.eks. Davies, Nutley og Smith 2000; Garretsen og van de Goor 2004; Monaghan 2011; Morén og Blom 2003; Sandberg 2011; Weiss m.fl. 2008), og det har gjennom hele 1900-tallet, og særlig etter andre verdenskrig, vært et tungtveiende hensyn når det gjelder forebyggende og helsefremmende innsatser. Prinsippet kommer til uttrykk i formuleringer som at «[g]ood policy is presumed to be based on a solid evidence base» (Ritter 2009:70), og innebærer at politikk i så stor grad som mulig skal være informert av forskning og vitenskapelige bevis (evidenser) om og fra det aktuelle feltet. Dette prinsippet har fått så mye vekt i politikkutforming, hevder noen, at vi må sies å være inne i en «evidence age» (Monaghan 2011:8) eller en «era of 'evidence-based' policymaking» (Hadfield 2006:4). Fra en norsk kontekst skriver Holst at det ser ut til at moderne samfunn er avhengig av ekspertise i politiske beslutningsprosesser (Holst 2014:240):

Det er umulig – og de fleste anerkjenner at det er umulig – å treffe gode beslutninger i komplekse samfunn som våre, som ikke i betydelig monn hviler på ekspertkunnskap og ekspertens vurderinger (ibid.:240).

Videre skriver hun at det er en spesifikk type ekspertise som er dominerende: Vitenskap. Denne har «et institusjonalisert monopol på kunnskap i moderne samfunn» (ibid.:246).

Én konsekvens av det sterke prinsippet om vitenskapelig fundert politikk, er at det å referere til forskning og/eller dokumentasjon i en debatt *i seg sjøl* ser ut til å gi autoritet og legitimitet. For eksempel at når man skal begrunne alkoholpolitiske standpunkt, antas det at «solid facts are good arguments» (Horverak 2010:317). Spesielt i betente samfunnsspørsmål kan det være strategisk å

(...) liera sig med forskare för att öka sin trovärdighet – och i synnerhet om de förslag man lägger är politisk kontroversiella – och att ha expertis på sin sida i laddade frågor (Hallberg og Bragesjö 2003:13).

I slike sammenhenger bruker aktørene forskning som «ammunisjon», slik Weiss uttrykker det (1979:429). En kynisk tolkning av en slik praksis er at bevis/dokumentasjon «leites fram» for å rettferdiggjøre bestemte standpunkt. I slike tilfeller snakker vi om «policy-based evidence» (Greenaway 2011; Monaghan 2011) til forskjell fra evidensbasert politikk. Om aktørene i mitt materiale driver slik «omvendt» legitimering, er ikke mitt fokus her. Det som imidlertid er et gjennomgående trekk, er at aktørene gjør bruk av en slik vitenskapelig legitimitet i sin bevisførsel. Legitimiteten til vitenskapelig dokumentasjon (og den industrielle orden generelt), ser i enkelte tilfeller ut til å være så stor at aktørene gjør den gjeldende også i de tilfeller der deres standpunkt går på tvers av slik dokumentasjon. Jeg skal belyse dette med et eksempel fra Tromsø. Her argumenterer aktøren for å gå tilbake til salgstidene for øl i butikk slik de var før salgstidsreduksjonen i 2008, til tross for at salgstallsstatistikken som kunne si noe om hvorvidt reduksjonen hadde fungert etter hensiktene eller ikke, ikke kan legges til grunn:

Det sto i disse saksdokumentene at dette [tall for salg av alkoholholdig drikk i kommunen for 2008 og 2009] ville antakelig bli klar over sommerferien. Og det ville jo tross alt være salgstall som kunne gi oss en faglig, en faglig bakgrunn for en eventuell ny beslutning. Nå har jeg ikke sett om disse salgstalla er kommet på bordet i dag, men jeg tror ikke det. Og det kunne være interessant å høre om vi har fått inn de salgstallene, og hva de eventuelt måtte fortelle oss, *før* vi går til vedtak, men enn så lenge så er innstillinga mi at vi går for en utvida anledning til å selge øl i butikk (...) (observasjon, politiker 14, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Ut fra analysen av de lokale alkoholpolitiske debattene jeg har gjort i denne avhandlinga, ser det altså ikke ut til at det som Brox (2000:1) beskriver som «desillusjon og reduserte ambisjoner» når det gjelder rolla særlig samfunnsvitenskap kan spille i styringa av samfunnet, har gjort seg gjeldende i de kommunene vi her har med å gjøre. Et relevant spørsmål i forlengelsen av det sterke prinsippet om evidensbasert politikk, er imidlertid om *verdiene* har forsvunnet fra politikken. Med andre ord: Har vi endt opp med en politikk som er «value-free» (Taylor 2005:602)?

9.4.5 Verdibasert eller kunnskapsbasert politikk?

Alkoholpolitikk er et interessant case når det gjelder spørsmålet om kunnskap eller verdier skal være bestemmende for politikk. Årsaken er, i tillegg til det sterke prinsippet om evidensbasert politikk, at politikere som oftest fristilles fra partiprogrammet i alkoholsaker, på samme måte som i religiøse spørsmål, fordi alkohol regnes som et samvittighets- eller verdispørsmål. Er så den lokale alkoholpolitikken verdifri? Det er umulig å svare et entydig ja eller nei på det spørsmålet ut fra analysen i denne avhandlinga. På den ene sida viser argumentasjonen at de involverte aktørene i veldig stor grad har «godtatt» et ideal om at politikk skal være kunnskaps-/evidensbasert. Argumentasjonen inneholder mange referanser til dokumentasjon, forskning, ekspertise, kunnskap og så videre, og jeg har vist hvordan den industrielle orden, og særlig dens vektlegging av eksperter og vitenskap, koples til både mål og virkemidler i alkoholpolitikken⁶⁵. Samtidig er de verdibaserte og ideologiske føringene i argumentasjonen svært tydelige: For eksempel i ideologiseringa av folkehelseperspektivet på restriktive side, og i idealet om individets frihet og rettigheter på liberale side. Dette innebærer at argumentasjonen bærer med seg en dobbelthet: Her er det både verdier og evidenser i argumentasjonen. Denne dobbeltheten kommer fram i sitatet under fra tromsøpolitikeren som støtter både målsettinga om å redusere alkoholforbruket i kommunen med 10 prosent, og at

⁶⁵ Én av informantene mine uttrykte i tråd med dette bekymring for at dersom administrasjonen fikk for stor makt i alkoholpolitikken, ville kommunen ende opp med å bli "Rådmannsstyrt". Dette ønska hun seg ikke.

tilgjengelighetsreduksjon er det rette virkemiddelet, men som likevel vil stemme for å utvide åpningstida for ølsalg i butikken:

Men jeg går inn for at vi skal få åpningstida utvida. Det gjorde jeg også faktisk forrige gang da vi hadde dette oppe. Men vi må aldri komme bort fra at økt tilgjengelighet gir økt forbruk, og at vi her også skal gå inn for at vi skal få en nedgang på 10 prosent (observasjon, politiker 33, kommunestyret i Tromsø, 2010).

Det er dermed en tilsynelatende paradoksal situasjon jeg har funnet i min analyse. Denne situasjonen har jeg imidlertid ikke mulighet til å gå ytterligere inn i her, utover at jeg i avhandlinga har vist hvordan både verdier og evidenser utgjør en del av rettferdiggjøringspraksisene⁶⁶.

9.5 Oppsummering og diskusjon

9.5.1 Sivil-industrielle kompromisser

I dette kapitlet har jeg vist at det de ulike aktørene i det lokale alkoholpolitiske feltet først og fremst har til felles, er et kompromiss mellom *sivile* og *industrielle* verdsettinger, og at dette er et sterkt kompromiss. Boltanski og Thévenot fant også at industrielle og sivile verdsettinger er gjenstand for «intense compromise efforts» i en fransk kontekst (Boltanski og Thévenot 2006:325). I sin studie av debatten rundt innføringa av EUs barnematdirektiv i Norge, fant også Halvorsen at den norske ernæringseksperteren rettferdiggjorde sin motstand mot den europeiske barnematen ved å mobilisere et liknende verdikompromiss, det vil si et kompromiss

(...) bestående av det industrielle verdiprinsippet med de vitenskapelige metodene (...) og det sivile prinsippet om beskyttelse av kollektivet (...) (2008:67).

Dette er altså et sterkt kompromiss i moderne samfunn. Ikke minst har dette å gjøre med den sterke legitimiteten som vitenskap og ekspertkunnskap har i politikktutforming, som jeg nettopp har pekt på.

I kapitlet har jeg også vist hvordan de to praksisene på *forskjellige* måter mobiliserer *sivile* evalueringsprinsipper, sjøl om de begge gjør gjeldende en sivil målsetting om å øke kollektivets velferd. For eksempel er det slik at i sammenhenger

⁶⁶ Jeg oppfordrer andre til å studere dette paradokset videre.

der det gjøres relevant å diskutere forholdet mellom det vi kan kalle *flertallets* og *mindretallets* behov, er det enighet på tvers om at det første må gå foran det siste. Imidlertid er meningen aktørene tillegger disse begrepa helt forskjellige. De liberale definerer flertallet som "vanlige folk" eller folk med et "naturlig" eller uproblematisk forhold til alkohol, som ikke skal oppleve å få redusert sin tilgang til alkohol. For de restriktive utgjør flertallet «alle» som får det bedre på grunn av redusert tilgjengelighet. Det er dermed en form for omvendt logikk her, som skyldes ulik forståelse av alkoholproblemet og hvilke løsninger som er de mest hensiktsmessige. For der de restriktive framholder at alkoholproblemet handler om skader som skyldes det aggregerte konsumet av alkohol, definerer de liberale problemet til å være at et fåtall håndterer sin alkoholbruk på en sånn måte at det kan forårsake skade på dem sjøl og omgivelsene.

Fordi de to praksisene vektlegger forskjellige elementer som tilhører ordenen, mobiliserer de denne ordenen på vidt forskjellige måter. De liberale gjør gjeldende like rettigheter og frihet, mens de restriktive gir solidaritet større tyngde. De liberale kvalifiserer både individuelle rettighets- og frihetsargumenter og fellesskapsargumenter. De restriktive bruker kun fellesskapsargumenter.

Disse forskjellene i sivile verdsettinger sammenfaller langt på vei med forskjellene mellom franske og amerikanske verdsettinger studert ved hjelp av ulike caser og samla i *Rethinking comparative cultural sociology. Repertoires of evaluation in France and the United States* (Lamont og Thévenot 2000a). I stor grad «tangerer» de liberale de amerikanske verdsettingene, mens det finnes flere likhetspunkter mellom de restriktive og «den franske» måten å mobilisere sivilordenverdier på. Dette blir særlig synlig i hvordan de alkoholpolitiske aktørene utøver intern kritikk mot hverandre på ut fra den sivile verdiordenen. De restriktive kritiserer de liberale for å være for opptatt av enkeltindivider og salgs- og skjenkenæringas partikulære interesser. Slik likner de restriktive de franske verdsettingene slik de er oppsummert i bokas avslutningskapittel (Thévenot og Lamont 2000), der individuelle interesser i Frankrike ses som utslag av egoisme og mangel på sivil solidaritet/kollektiv tenkning (ibid.). Og parallelt med oppfatninga av individet som partikularistisk og antitesisk til

det kollektivt beste som noe fremmed i amerikansk liberalisme (ibid.), kritiseres de restriktive for å «glemme» både enkeltindividet og ikke minst *flertallet* av individer i all vektlegginga av kollektivet. For som i en amerikansk setting, anser de liberale i mitt materiale ikke individets interesser som private, det vil si illegitime, men som en bidragsyter til det felles beste (jf. Thévenot og Lamont 2000). De restriktive kritiseres også for å ignorere at salgs- og skjenkenæringa bidrar til kollektivets velferd.

De sivile verdiene rettighet, frihet og frigjøring, og da særlig fra offentlige reguleringer, står sentralt i den liberale argumentasjonen. Disse begrepene er fraværende i den restriktive argumentasjonen, sjøl om *frihet* fra negative konsekvenser av alkoholbruk historisk har vært et sentralt argument i det alkoholpolitiske landskapet. Det er videre interessant at avholdsbevegelsen, som hadde stor innflytelse på politikktviklinga på alkoholfeltet utover på 1900-tallet, blant anna argumenterte for at alkohol måtte forstås som ødeleggende for folks frihet og den individuelle frie vilje, «and, consequently, of sovereign citizenship and full political rights» (Rantala og Sulkunen 2003:481; se også Sulkunen og Warpenius 2000). Med andre ord argumenterte bevegelsen med appell til de samme sivile verdiprinsipper som de liberale aktørene gjør i mitt materiale – med den forskjellen at offentlige reguleringer har tatt «plassen» til alkoholen i problemkomplekset. Ulikhetene mellom de *sivile* verdsettingene på begge sider har for øvrig noen interessante paralleller i norsk historie etter andre verdenskrig, noe jeg skal forfølge i det siste kapittelet.

Når det gjelder industrielle verdier, er det stor grad av sammenfall mellom de restriktive og de liberale måtene å aktivisere disse på, slik tabell 5 (s. 174) og gjennomgangen over viser. Blant anna i vektlegginga av idealet om at effektive virkemidler basert på forskning er de beste løsningene i alkoholpolitikken. De er imidlertid uenige om hvilke virkemidler det er, først og fremst om hvorvidt universelle tilgjengelighetsrestriksjoner er veien til målet. De industrielle elementa gis også ulik vektning og innhold. De restriktive legger seg tett på de sterkeste forskerteoriene eller vitenskapelige innflytelsene i alkoholpolitikken etter 1975 (totalforbruk og folkehelse). De liberale viser ikke til *konkrete* forskningsresultater eller -teorier, anna enn Tromsø-bryggeriets analyser av salgstidsreduksjonen. Derimot kritiserer de dokumentasjonen

lagt fram fra restriktiv side for å ikke være omfattende nok, god nok eller objektiv nok. Endelig kvalifiserer de andre elementer for å dokumentere sine begrunnelser, særlig egne erfaringer.

9.5.2 Domestiske verdsettinger og den store uenigheten

Begge leire mobiliserer den domestiske orden ved å argumentere for å ta hensyn til lokalsamfunnets velferd og utvikling i alkoholpolitikken, sjøl om dette er mer vektlagt i de liberale enn i de restriktive begrunnelsene. En viktig forskjell er imidlertid at de liberale er opptatt av hva som fremmer gode lokalsamfunn (gode rammevilkår for den lokale salgs- og skjenkebransjen), mens de restriktive fokuserer på hva som er hemmende (for stor tilgjengelighet til alkohol). På den måten gis tilgjengeligheten til alkohol helt motsatte funksjoner i de to begrunnelsespraksisene: I de liberale er høy tilgjengelighet en forutsetning for positiv lokal utvikling. I de restriktive er lav tilgjengelighet en betingelse for gode lokalsamfunn.

Den store «uenigheten» mellom de to rettferdiggjøringspraksisene dreier seg om hvorvidt markedsprinsipper legitimt skal være en del av alkoholpolitikken. De restriktive legitimerer ikke sine standpunkt med referanse til denne ordenen. Tvert imot kritiserer de de liberale for å gjøre det. I den liberale argumentasjonen mobiliseres markedsordenen i stor grad, men som oftest i koalisjon med sivile og domestiske verdsettingsprinsipper. Thévenot, Moody og Lafaye fant i sin sammenlikning av franske og amerikanske miljødebatter markeds-domestiske kompromisser i de franske debattene (2000:240). Der ble markedsargumenter for å forbedre turismen i et område kombinert med argumenter for å promotere lokale og tradisjonelle, det vil si domestiske, aktiviteter (ibid.:240). Det forfatterne her støtte på var kvalifiseringer av markedsaktører med lokalsamfunnsengasjement (ibid.). I de amerikanske debattene var det imidlertid vanligere med det vi kan kalle «reine» markedsargumenter. En tolkning av dette er at det i en amerikansk kontekst er det ikke behov for noen legitimerende «påpekning» av at markedsaktørene ikke bare tjener penger til seg sjøl, men for å løfte hele lokalsamfunn. I en fransk og en norsk kontekst ser det ut til at inntjening aleine er mindre legitimt, og i alle fall i alkoholpolitiske sammenhenger.

I avhandlingas siste kapittel skal jeg drøfte verdsettingene og kompromissene på begge sider av det alkoholpolitiske tilgjengelighetsspørsmålet i lys av utviklinga på andre samfunnsområder både i dag og historisk. Før det skal jeg imidlertid diskutere to temaer som analysen i avhandlinga peker på: Det første temaet er den lokale *sjølråderetten* på alkoholfeltet. Det andre dreier seg om de mulige konsekvensene av at jeg i avhandlinga kun studerer det som aktørene sjøl bringer inn i de kritiske situasjonene. Jeg starter med den lokale handlingsrommet i alkoholpolitikken.

9.5.3 Hvor lokal er den lokale alkoholpolitikken?

Debatten om det kommunale sjølstyret har vært aktuell i den norske alkoholpolitikken gjennom hele 1900-tallet. De siste åra har den vært aktualisert som følge av at et forslag om å redusere maksimaltiden for skjenking av alkoholholdig drikk (med én time) ble sendt ut på høring i 2009 (HOD 2009)⁶⁷. Jeg skal drøfte hvordan min avhandling kan belyse spørsmålet om hvilket handlingsrom kommunene har i alkoholpolitikken gjennom å stille følgende spørsmål: Hvor *lokal* er den lokale alkoholpolitikken?

Det er to måter å utforske spørsmålet på. For det første ved å se på i hvilken grad kommunene kan utforme sin alkoholpolitikk uavhengig av lokale økonomiske og sosiale hensyn og uten innblanding fra statlige myndigheter (Andersen 2000:158-159). Det vil si med utgangspunkt i et spørsmål om kommunenes *autonomi*. Den andre måten å utforske spørsmålet på, er ved å se på *innholdet* i de alkoholpolitiske diskusjonene. Med andre ord: Hvor *lokale* er begrunnelsene som de lokale aktørene bringer til torgs i de alkoholpolitiske diskusjonene? I hvilken grad er argumenta kun relevante i og for den kommunen de framsettes i?

Når det gjelder den første måten å utforske spørsmålet på, har kommunale myndigheter i Norge tradisjonelt hatt en stor grad av autonomi på den måten at de har vært utsatt for lite innblanding fra sentrale myndigheter i alkoholspørsmål (Andersen 2000:162). Blant anna har det vært opp til lokale myndigheter å fastsette antall lisenser og bestemme hvilke søkere som får innvilga søknadene sine, og hvor lenge

⁶⁷ Forslaget ble imidlertid ikke med i de endringene av alkoholloven som ble vedtatt i 2011.

bevillingsperiodene skal vare (ibid.). Særlig sammenlikna med svenske og finske lokale myndigheter står de norske kommunene i en særstilling med en høy grad av autonomi i disse sakene (ibid.). På den annen side er det slik at alkoholloven setter klare rammer for den lokale politikktutforminga, blant anna ved å bestemme normal- og maksimaltider for salg og skjenking av alkohol i kommunene⁶⁸. I tillegg formidles tydelige forventninger fra statlig hold, ikke minst i den nasjonale veilederen for utforming av rusmiddelpolitiske handlingsplaner⁶⁹, om hvordan det lokale alkoholpolitiske arbeidet skal *rammes inn*: Som et helse- og sosialpolitisk arbeid, ikke som en del av den lokale næringspolitikken. Dette kommer blant anna fram av alkohollovens målsetting som er å redusere skadelige konsekvenser av alkoholbruk, ikke legge til rette for mest mulig inntjening på salg av alkoholholdige varer. I perioden jeg studerte kommunenes alkoholpolitikk gjaldt også de nasjonale måla i den såkalte «Opptappingsplanen for rusfeltet», som blant anna sa at politikken på rusfeltet skal ha et «tydelig folkehelseperspektiv» (HOD 2008:8). I tillegg legges føringer for det kommunale alkoholpolitiske arbeidet i og med kravet om at kommunene skal ha alkoholpolitiske retningslinjer (innført i 1997). Disse skal vise hvordan kommunene skal bidra til å nå det nasjonale målet om å redusere det *totale alkoholforbruket* (Andersen 2000:163). I tråd med dette sier veilederen til rusmiddelpolitisk handlingsplan (se fotnote 69) at en god rusmiddelpolitikk blant anna har som mål å redusere det totale alkoholforbruket, og at et avgjørende tiltak for å gjøre dette, er å redusere tilgjengeligheten til alkohol (s. 12). Veilederen peker spesielt på «kommunens kontroll- og bevillingspolitikk» som et viktig virkemiddel (s. 14). Dette synliggjør en statlig forventning om at det er et folkehelseperspektiv veileda av en totalforbruksteori som skal ligge til grunn for det alkoholpolitiske arbeidet lokalt. Slik kommer de klare føringene fra sentrale myndigheter til syne, både i lovs form og gjennom klare oppfordringer. Disse tangerer på mange måter de restriktives verdsettinger i materialet og også prinsippene i det Slagstad (2001) har kalt den

⁶⁸ Innført gjennom endringene av alkoholloven i 1989, og sett som uttrykk for sterkere statlig styring på bekostning av den kommunale handlefriheten (Skjælaaen 2011:78).

⁶⁹ Se <http://helsedirektoratet.no/publikasjoner/veileder-for-kommunal-rusmiddelpolitisk-handlingsplan>

sosialdemokratiske regulerings- og omfordelingsstaten. Dette kommer jeg imidlertid tilbake til i kapittel 10.

Dette kan danne grunnlag for å sette spørsmålstegn ved hvor *lokal*, i betydninga autonom, den lokale politikken er i dag, og kanskje kan en spørre om kommunen har mista sin betydning som politisk arena (Østerud, Engelstad og Selle 2003:111). På den annen side, og til tross for de tydelige statlige føringene, har den lokale politikken de siste tiåra, særlig når det gjelder den fysiske tilgjengeligheten til alkohol, gått i liberal retning. Dette har blant anna gitt utslag i

(...) en markert økning i antall skjenkesteder, at en større andel av skjenkestedene tillates å selge brennevin, en kraftig økning i antallet vinmonopolutsalg, at nesten alle vinmonopolutsalg har selvbetjening og en utvidelse av salgs- og skjenketider i mange kommuner (Skjælaaen 2011:106).

Denne økte tilgjengeligheten⁷⁰ tilskrives kommunenes håndtering av alkoholloven (Andersen 2000). Den nasjonale politikken har imidlertid i stor grad forblitt restriktiv.

I den forbindelse peker Baklien og Skjælaaen på at

(...) i et ovenfra-og-ned-perspektiv kan det kommunale selvstyret betraktes som en bremsekloss i forhold til å nå lovens formål, mens sett fra det kommunale ståstedet, blir loven en begrensende faktor i den lokale alkoholpolitiske autonomien (Baklien og Skjælaaen 2012:15).

Den liberale trenden bekreftes av utviklinga i de kommunene jeg har studert. For eksempel var det i undersøkelsesperioden på 3,5 år en klar liberal trend i bevillingssakene. Slik jeg pekte på i kapittel 4 (avsnitt 4.2.2), behandla kommunene til sammen 185 søknader om salgs- eller skjenkebevillinger i perioden. Av disse fikk 184 bevilling. Ut fra dette er det liberal politikk som ser ut til å være «normen» i den lokale alkoholpolitikken⁷¹.

Hvordan kan denne trenden forklares, det vil si at norske kommuner de siste tiåra er gått i liberal retning til tross for så tydelige nasjonale forventninger i retning av ei mer restriktiv folkehelselinje? Andersen mener mye av forklaringa ligger i

⁷⁰ Se også kapittel 2, avsnitt 2.5.

⁷¹ Jeg understreker at utfallet (liberalt eller restriktivt) av politikken ikke er en relevant problemstilling i denne avhandlingen. I tillegg er det sjølsagt andre parametere som kan si noe om alkoholpolitiske trender, som jeg ikke har tatt i betraktning her. Likevel gir utfallet i bevillingssaker en god indikasjon på retninga i alkoholpolitikken i undersøkelseskommunene.

mangelen på den andre typen autonomi for kommunene, det vil si hvorvidt kommunen står fritt til å forfølge sine interesser uavhengig av *lokale* økonomiske og sosiale forhold (2000:158-159). Han mener norske kommuner har liten frihet til å handle lokalt i denne betydninga. Årsaken er at kommunene er for små til å kunne praktisere en alkoholpolitikk uavhengig av andre kommuner, som de kan sies å være i konkurranse med, for eksempel om turister (ibid.:180). Dette gjør at det ikke alltid er mulig å innskrenke tilgjengeligheten til alkohol, for eksempel dersom nabokommunene praktiserer mer liberale åpningstider (ibid.:180). Min studie viser i tråd med dette at lokale økonomiske interesser gjøres gjeldende i de liberale rettferdiggjøringene, både av næringas egne representanter og av lokale folkevalgte. Det pekes blant annet på konkurransehensyn kommunene imellom og mellom bevillingsinnehavere i de enkelte kommunene. Dette forsterker Andersens påstand om mangelen på type to av den lokale autonomien.

Når det gjelder implementering av restriktiv politikk, peker Sulkunen (2013b) på at politikk som tar sikte på å redusere alkoholproblemer ved å innskrenke tilgjengeligheten til alkohol, ofte møter sterk motstand, og er vanskelig å innføre i mindre demokratiske enheter (ibid.). Denne typen virkemidler må dessuten begrunnes med at et kollektivt beste skal verdsettes høyere enn private interesser, noe han mener krever en type moralsk autoritet som bare parlamentarisk demokrati i større enheter kan framskaffe (ibid.). Andersen (2000:183) skriver også at totalforbruksteorien er en makronivåteori, og at den derfor må implementeres nasjonalt. Hans studier viser også at det er liten vilje lokalt til å anerkjenne sammenhengen mellom tilgjengeligheten til alkohol og skadenivå (ibid.). I min studie stemmer dette for de liberale rettferdiggjøringene. De restriktive aktørene derimot argumenterer for nettopp å legge denne teorien til grunn også for den lokale politikken. Likevel får de altså sjelden gjennomslag for sin argumentasjon i mitt materiale (det vil si i bevillingssaker), noe som altså sammenfaller med tendensen i norsk lokal alkoholpolitikk de siste tiåra.

Dette spørsmålet om autonomi er en interessant problemstilling, og bør forfølges i ny forskning på feltet. Her skal jeg imidlertid gå videre til å kommentere den *andre* måten å «angripe» spørsmålet jeg starta ut med i dette avsnittet, det vil si

om den lokale sjølråderetten. På hvilken måte begrunner de involverte aktørene i den lokale politikken sine standpunkt med *lokale* argumenter? Her viser min analyse at det hovedsakelig er få argumenter i den lokale alkoholpolitikken som tar direkte utgangspunkt i lokale forhold, lokal statistikk og lokal dokumentasjon. De mest brukte begrunnelsene, for begge typer standpunkt, er generelle, nasjonale, til og med globale. Her dreier det seg om totalforbruksteori og folkehelse på den restriktive sida, mens de liberale legger til grunn stedsovergripende begreper som individets frihet og markedshensyn. Dette er, ifølge litteratur jeg har vist til underveis, argumenter som går igjen i tilsvarende lokale og nasjonale debatter i andre land. På mange måter kunne de lokale debattene jeg har studert, like gjerne foregått i andre norske kommuner, eller i britiske, svenske eller finske demokratiske organer. Når det er sagt, er det særlig to typer begrunnelser som utgjør unntaka her: For det første liberale argumenter for å få skjenkesteder eller vinmonopol til tettsteder som trenger en økonomisk opptur. Dette er med andre ord en variant av de liberale rettferdiggjøringene som kopler markedsargumenter med domestiske verdier. For det andre liberale begrunnelser som dreier seg om «skikkeligheten», seriøsiteten og lokalsamfunnsengasjementet til bevillingshavere. Her argumenteres det på lokalt, noen ganger også personlig, nivå (det vil si om den enkelte bevillingssøker). Likevel er det altså i hovedsak slik at argumenter som kun er relevante i den kommunen de settes fram i er mindre framtreddende i rettferdiggjøringene. De mer generelle argumenta er i overvekt.

9.5.4 Det som ikke kan sies

Den andre diskusjonen jeg skal drøfte før jeg går til avslutningskapittelet, dreier seg om de mulige følgene av at jeg kun studerer det som aktørene sjøl bringer inn i form av begrunnelser i de kritiske situasjonene (jf. prinsippet om dette i avsnitt 1.2.3). Diskusjonen tar utgangspunkt i følgende spørsmål: Hva er det aktørene *ikke* sier, og hva kan det de eventuelt ikke sier, fortelle oss om innholdet i alkoholpolitikken?

For å svare på det spørsmålet, må vi gå tilbake til det teoretiske perspektivet i avhandlinga, den franske pragmatiske sosiologien. Ved å ta i bruk dette gjør jeg avhandlinga til en studie av hvilke argumenter som oppfattes som legitime og troverdige i alkoholpolitiske saker, og som derfor kan benyttes for å løse opp de

kritiske situasjonene som er oppstått. Dette er en metode for å finne fram til allmenne hensyn, idealer og kollektive verdsetninger, ikke for å finne *årsakene* til at aktørene argumenterer som de gjør, eller hva de *mener* om alkoholpolitikk i en personlig forstand. Jeg diskuterte dette i kapittel 1, der jeg la vekt på at argumenter som ikke passer med den situasjonsdefinisjonen som råder eller de dominerende evalueringsprinsippene i situasjonen, heller ikke kan tas i bruk av aktørene. Det vil si, de kan tas i bruk, men de vil ikke føre til oppløsning av konfliktsituasjonen eller uenigheten aktøren står i. Boltanski og Thévenot legger til grunn at aktører i kritiske situasjoner *vet* dette, og dermed styrer unna argumenter som ikke er legitime, det vil si ikke virksomme, i situasjonen. Målet er jo å komme til enighet. Derfor vet en kompetent alkoholpolitisk debattant at sjøl om han godt kunne tenke seg at ølkranene stengte klokka 02.00, for da slapp han å krangle med kjæresten om hvilken nattbuss de skulle ta hjem fra byen, er det ikke et legitimt argument i en politisk offentlighet. En annen aktør har kanskje lyst til å ha skjenking til kl. 03.00 for da har hun lenger tid på seg til å bli full. Likevel sier hun ikke dette i formannskapsmøtet der kommunens skjenketider debatteres. Fordi hun *vet* at dette argumentet ikke er en del av det legitime verdsettingsrepertoaret hun har til rådighet i denne type debatter. Hun kan godt ønske seg skjenking til kl. 03.00, og det kan godt være årsaken til at hun stemmer som hun gjør i avstemminga i saken, men hun kan ikke si det, og i alle fall ikke forvente at det vil bidra til å skape konsensus i debatten.

Hva *annet* som ikke kan sies i alkoholpolitiske debatter, utover de mer private og de mer åpenbart illegitime (i alle fall i vår politiske kultur) begrunnelsene jeg nettopp pekte på, er imidlertid et interessant spørsmål. Årsaken er at det kan kaste ytterligere lys over innholdet i den lokale alkoholpolitikken. Derfor skal jeg her, som et lite sidesprang, begi meg ut på en drøfting av det som *ikke* ser ut til å kunne sies i de kritiske situasjonene. I den anledning tenker jeg spesielt på ett tema eller forhold som vi kjenner fra andre studier med alkoholrelaterte temaer, og ikke minst fra populærkulturen: At alkohol er *positivt* for mange og i mange settinger, at folk liker å drikke alkohol, at de nyter det, og opplever det som noe fint eller godt, som en del av et «festlig lag» eller en bli-kjent-setting (se f.eks. Dansk, Wånehed og Lundvall 2007;

Klink m.fl. 2011; Room 2013; Törrönen 2011; Zondag 2001). Disse positive aspekta ved alkoholbruk er i liten grad til stede i mitt materiale. Argumenta for en (mer) liberal politikk dreier seg snarere om avveiningene som må gjøres med tanke på næringsaktørene og individets frihet. Dette betyr at begrunnelser som kvalifiserer positive effekter av alkoholbruk i personers liv, ikke er *legitime* argumenter i en offentlig alkoholpolitisk debatt, og de tas dermed heller ikke i bruk. Sett i lys av sosiologien om rettferdiggjøring, er årsaken mest sannsynlig at denne type argumenter ikke så lett kan koples til et *felles beste*, som jo er en betingelse for at en argumentasjon skal være legitim i Boltanski og Thévenots forstand⁷². De positive aspekta ved alkoholbruk kan sjølsagt likevel være viktige i folks forhold til alkohol. Kanskje er de så viktige at de, uten at det uttales spesifikt, utgjør argumenter og vinner terreng for en mer liberal politikk? Med andre ord at de kan være med på å forklare den liberale trenden i lokal alkoholpolitikk, sjøl om argumenta ikke eksplisitt kan uttales. Det er mulig, men verken uuttalte begrunnelser eller hvorfor utfallet blir som det blir i alkoholpolitiske debatter, er temaet for denne studien. Det jeg imidlertid *kan* si, er at nytelsesaspekta og de positive sidene ved alkoholbruk ikke ser ut til å utgjøre en del av det legitime verdsettingsrepertoaret som de alkoholpolitiske aktørene kan benytte seg av.

På den annen side har jeg argumentert for at vektlegginga av individets frihet til å kjøpe og konsumere alkohol impliserer at alkohol defineres som et *gode*, «a common good», som skal kunne konsumeres fritt (se avsnitt 8.6.2). Dessuten er det underforstått i kvalifiseringene av salgs- og skjenkebransjen som kilde og setting for lokal utvikling og stedsidentitet, at alkoholbruk har positive virkninger. Sett på den måten, kan vi kanskje si at alkoholens positive effekter ligger til grunn for den liberale argumentasjonen, men uten at det eksplisitt sies. Spørsmålet blir i så fall *hvorfor* det er slik at nytelsen, gleden og det positive ikke eksplisitt kan artikuleres i de liberale rettferdiggjøringene. Jeg tror dette må ses i sammenheng med at det i hovedsak er i den *restriktive* argumentasjonen at de positive sidene ved alkoholbruk gjøres

⁷² Noe som for så vidt også gjelder i eksempla med han som ville ta den tidlige nattbussen, og hun som ville ha mest mulig tid på seg til å bli full.

gjeldende, om enn bare som «anerkjennelser» av disse aspekta *før* de negative konsekvensene ved alkoholbruk formes i et hovedargument (se avsnitt 6.4). På liberal side kan det imidlertid se ut til at alle legitimitetsanstrengelsene gjøres i verdsettingene av individets frihet og næringsinteresser, ikke i å argumentere for de positive aspekta av alkoholbruk. Dette er interessant, i og med at nytelsesargumenta på mange måter ville passe svært godt som begrunnelse for å øke tilgjengeligheten til alkohol, for eksempel dersom de var kjeda sammen med domestiske argumenter om gode lokalsamfunn. Årsaken til at dette ikke, eller i liten grad, «kan» artikuleres på liberal side, er mest sannsynlig den problemorienterte innramminga av alkoholspørsmålet som har prega norsk politikk på feltet gjennom de siste 100 år (jf. Hauge 1998), og som fremdeles rammer inn også de lokale alkoholpolitiske diskusjonene jeg her studerer (se avsnitt 6.4). Det ser ut til denne innramminga gjør det vanskelig å framholde en problemorientert forståelse av alkoholspørsmålet og *samtidig* peke på alkoholens positive effekter. Med andre ord blir rettferdiggjøringene vanskelige å «holde sammen» i en koherent argumentasjonskjede.

*

Jeg starter neste kapittel med en kort oppsummering av funna i avhandlinga, før jeg konsentrerer meg om å se de alkoholpolitiske verdsettingene i en større kontekst både historisk og i dag.

10. Typisk norsk?

10.1 Innledning

Følgende problemstilling har vært veiledende for denne avhandlingen: *Hvilke verdsettinger og verdsettingskompromisser preger lokale alkoholpolitiske rettferdiggjøringspraksiser?* Analysen av de to rettferdiggjøringspraksisene starta ut med identifisering av stridstemaer/kritiske situasjoner i kapittel 4, og gikk via analyse av hvordan problemkonstruksjoner (kapittel 5 og 6) og andre begrunnelselementer (kapittel 6, 7 og 8) monteres og samles i helhetlige evalueringsskjeder. Denne analysen har vist at den lokale alkoholpolitikken preges av verdsettinger og verdsettingskompromisser langs flere dimensjoner:

- På både restriktiv og liberal side mobiliseres den *sivile* verdiorden, først og fremst ved at de begge appellerer til de sivile verdiene *kollektivets velferd* og *solidaritet*. Imidlertid fyller de disse begrepa med til dels svært ulikt innhold. Videre gjør de gjeldende *forskjellige* sivile elementer, og retter kritikk mot hverandre ut fra den samme verdiordenen.
- Den *industrielle* verdiorden gis stor tyngde i begge rettferdiggjøringspraksiser. Begge gjør bruk av flere *industrielle* elementer, noen sammenfallende, andre svært forskjellige.
- I de restriktive begrunnelsene dominerer et *sivil-industrielt* kompromiss, sjøl om de også aktiviserer *domestiske* verdier.
- De liberale er aleine om å mobilisere verdsettinger knytta til *markedets* orden. De kopler imidlertid denne ordenen både med *domestiske*, *sivile* og *industrielle* prinsipper.

Denne oppsummeringa viser at de to leirene deler flere verdsettinger og verdsettingskompromisser, og at det bare er markedetsordenen som ikke deles. Dette er

interessant med tanke på at de ulike alkoholpolitiske standpunkt – liberale og restriktive – kan framstå som nærmest uforenelige. Likevel, slik jeg pekte på i kapittel 1 (avsnitt 1.4.1), er sosiologien om rettferdiggjøring et verktøy for å analysere nettopp hva som forener ulike standpunkt, begrunnelser og verdsettinger.

I dette avsluttende kapittelet skal jeg «se ut» av alkoholfeltet, og diskutere hvordan min analyse av rettferdiggjøringer i alkoholspørsmålet kan forstås med referanse til andre samfunnsområder både i dag og historisk. Jeg starter med å se nærmere på hvordan forskjellene i sivile verdsettinger i mitt materiale har paralleller til ulike politiske strømninger i etterkrigstida i Norge, slik jeg antyda i avsnitt 9.5.1. Deretter skal jeg utforske det liberale kompromisset mellom markeds- og sivilordenverdier.

10.2 Den liberale rettsstat versus sosialdemokratiske prinsipper

Ifølge Slagstad (2001) var norsk politikk etter 1945 prega av at verdier knytta til to ulike statstyper sto mot hverandre: Den liberale rettsstat og den sosialdemokratiske regulerings- og omfordelingsstaten (ibid.: 200). I tabell 6 har jeg sammenfatta måten Slagstad mener disse skiller seg fra hverandre på.

Tabell 6: To statstyper, sammenfatning ut fra Slagstad (2001:200)⁷³

Den liberale rettsstat	Den sosialdemokratiske regulerings- og omfordelingsstat
Beskyttelse av den individuelle frihet	Det sosiale samhold (solidaritet med de svake og med samfunnskollektivet som helhet)
Beskyttelse av individets rettigheter <i>overfor</i> staten	Realisering av sosiale og økonomiske rettigheter for den enkelte <i>gjennom</i> staten
Statens omfang skal begrenses: En sterkt begrensa myndighet til statsinngrep i borgernes frihet og eiendom	Ekspansiv statsregulering

Vi ser her at prinsippene i den liberale rettsstaten har klare likhetstrekk med hvordan de liberale rettferdiggjøringene, særlig i den andre argumentasjonsrekka, formuleres

⁷³ Ett siste aspekt skiller de to statstypene fra hverandre: Den liberale rettsstaten er basert på *lovbundet forvaltning*, mens den sosialdemokratiske staten administreres av en forvaltning med vide fullmakter (Slagstad 2001:200). Dette har jeg imidlertid ikke funnet relevant for min sammenlikning her.

med appeller til sivil legitimitet. Der er individets frihet og rettigheter den sentrale verdien, og dette individet skal beskyttes mot statens reguleringer. Den sosialdemokratiske regulerings- og omfordelingsstatens prinsipper gjenspeiles på den annen side i den restriktive argumentasjonen. Her er solidaritet lagt ekstra vekt på, og staten gis en omfattende rolle i å regulere alkoholbruk. Mine funn av likheten mellom argumentasjonen i den lokale alkoholpolitikken og Slagstads gjennomgang av motsetningene mellom de to statstypene, er en bekreftelse på at striden mellom disse to politisk idésetta fremdeles er aktuell. Det som er like interessant for denne avhandlinga imidlertid, er at motsetningene befinner seg *innafor* den *sivile* verdiordenen. Motsetningene kan dermed for det første sies å bekrefte styrken i denne ordenen i det moderne Norge. For det andre bekrefter det det som jeg nettopp var inne på, at begrunnelsene for svært ulike standpunkt – liberale og restriktive – i alkoholpolitikken, i dette henseendet deler og bekrefter den samme verdiordenen (den sivile).

10.3 Legitime markedsbegrunnelser: Liberalitet på norsk?

Så over til de liberales kompromiss mellom *markedsorden-* og *sivilordenverdier* (første argumentasjonsrekke). Kompromisset er interessant på flere måter. Ikke minst i lys av at Boltanski og Thévenot *ikke* fant denne typen koplinger i de omfattende studiene som leda fram til *De la justification* (Boltanski og Thévenot 2006:325). Heller ikke i de franske rettferdiggjøringene undersøkt i Lamont og Thévenot (2000a) var slike kompromisser til stede i særlig grad. Tvert imot, sammenfallende med de restriktive verdsettingene i min studie, kvalifiseres ofte en *motsetning* mellom *sivil* solidaritet og *markedsordenverdier* i Frankrike (Thévenot og Lamont 2000). I tråd med dette forsøker de restriktive i min studie å «diskvalifisere» markedsargumenter som illegitime i den lokale alkoholpolitikken. I en amerikansk kontekst er imidlertid denne typen kompromisser mer vanlige. Her er markedsløgg oftare knytta til sivil logikk (ibid.). Hvordan skal vi så forstå dette kompromisset, og er det slik at det representerer noe nytt i norsk historie?

For forstå kompromisset tar jeg utgangspunkt i at en sentral linje i norsk økonomisk og politisk historie er den kontinuerlige grenseoppgangen mellom økonomiske særinteresser og statlig styring av disse interessene til det beste for

fellesskapet (jf. Sejersted 2003). Med begreper leseren nå er blitt familiær med, kan dette forholdet karakteriseres som et forhold mellom *markedsordenens* og *sivilordenens* verdier i den norske offentligheten. Grenseoppgangen mellom disse to ordenene har opp gjennom historia vært gjenstand for kontinuerlig «grensearbeid» i form av konflikter og politisk dragkamp – eller *kritiske situasjoner*, om vi skal holde oss til Boltanski og Thévenots terminologi. Særlig i én periode var det intens kamp om hvor grensene for statens makt skulle gå, i kampen om den såkalte fullmaktslovgivning mellom 1945 og 1953 (Sejersted 2003:36). Dette var en politisk strid om de mange forslaga til nye fullmaktslover som ble fremma i Stortinget i perioden. I denne sammenheng er det særlig striden om pris- og rasjoneringslovene som er mest relevant, da denne dreide seg om hvorvidt staten skulle få omfattende fullmakter til å regulere norsk næringsliv. Mot dette lovforslaget var motstanden fra næringslivsorganisasjonene svært stor (Sejersted 2003; Slagstad 2001). Argumentasjonen deres ble i første omgang avfeid som økonomiske særinteresser (Slagstad 2001:191). Etter hvert ble imidlertid juridiske prinsipper gjort relevante av blant andre professor Johs. Andenæs, som advarte mot en for omfattende bruk av fullmaktslover (Sejersted 2003:38; Sejersted 2014; Slagstad 2001:189). Han mente disse kunne brukes til å sette det demokratiske forfatningssystem ut av virksomhet (ibid., ibid. og ibid.). Med andre ord ble det brukt begrunnelser der de økonomiske særinteressene (markedsinteresser) ble kjeda sammen med juridiske prinsipper, nærmere bestemt rettsstatlige prinsipper som skulle komme alle til gode (sivile verdier). Dette gjorde at motstanden mot fullmaktslovene ikke lenger kunne avvises som næringsinteresser (Slagstad 2001:191). Slik konkluderer Slagstad om fullmaktslovene:

Selv om en kan påvise at motstandens sterke aktører var næringslivets menn som kjempet for sine særinteresser, førte stridens dialektikk til at det ble etablert ordninger som var til beste for enhver samfunnsborger, svak eller sterk (ibid.:192).

Med andre ord var løsninga et kompromiss mellom markedets og sivilordenens prinsipper der disse var kopla sammen på måter som peker ut over økonomiske særinteresser.

En alternativ tolkning av denne striden om fullmaktslovene baserer seg på et begrep som den norske historikeren Jens Arup Seip i sin tid omtalte. Han skrev at det er mange typer motiver i politikken:

Noen kan være slik at åpent sagt ville de gjøre det umulig å nå det mål de sikter mot (1963:78-79).

I slike tilfeller må en ty til vikarierende argumentasjon eller vikarierende motiver (ibid.:79). Disse sendes ut i offentligheten, ikke for å «varsle om de ekte motiver», men for å føre oppmerksomheten bort fra dem (ibid.:79). Slik ser Seip politikk først og fremst som en interessekamp i betydninga strategisk kamp om makt, der aktører kan framføre argumenter som er «velegnet for den som under dekke av å ville fremme fellesinteresser søker å realisere sine særinteresser» (Slagstad 2001:190). Slagstad (ibid.:190-191) viser hvordan analyser av kampene om fullmaktslovene har vært skrevet inn i historien som et eksempel på hvordan vikarierende motiver ble brukt av motstanderne av det som ble tolka som for omfattende statlig regulering. De som støtter seg til Seips vikarierende-motiv-tankegang, hevder at juridiske argumenter ble tatt i bruk for å fremme næringsinteressene på en slik måte at særinteressene ble skjult (Slagstad 2001:191).

Slik jeg ser det, står en slik tolkning i motsetning til hva sosiologien om rettferdiggjøring forutsetter foregår i kritiske situasjoner. I et slikt perspektiv løses ikke situasjonen av kynisk maktkamp, men ved hjelp av appeller til felles verdsettinger. Slik jeg skrev i kapittel 1 (avsnitt 1.2.3) var Boltanski og Thévenot opptatt av å distansere seg fra det verdensbildet som presenteres i kritisk sosiologi, fordi de ser det som urealistisk at verden bare er styrt av makt (Held 2011:7; Wagner 1999:349). Slik jeg leser Slagstad (2001), deler han en slik forståelse. For mens politikk i Seips analyse først og fremst er interessekamp, påpeker Slagstad at argumentasjon for særinteresser ikke blir virksomme dersom de kun skjules bak et arsenal av «vikarmotiver» (ibid.:191). Tvert imot,

(...) i vår politiske kultur er det så at appellen til almene interesser også har en annen politisk funksjon enn den kun å være et skalkeskjul for særinteresser. (...) [S]ærinteresser i vårt politiske system må knyttes til almeninteresser for å bli virksomme (...) (ibid.:191).

Slik konkluderer Slagstad i tråd med Boltanski og Thévenots «tese» om at virksom rettferdiggjøring er lik appeller til et felles beste i én eller annen form. *Kompromisser* mellom ulike verdsettingsprinsipper er med andre ord ikke det samme som vikarierende motiver. I tråd med dette kan vi si at det var et kompromiss mellom markedsordenen og den sivile orden som gjorde seg gjeldende i motstandernes argumentasjon mot fullmaktslovene, og som bidro til at den kritiske situasjonen ble løst.

Sejersted skriver om forholdet mellom økonomiske særinteresser og statlig styring, og hevder at det er typisk for Norge, for eksempel sammenlikna med Sverige, at staten fra rundt midten av 1800-tallet, involverte seg sterkt i styring av økonomiske krefter (2003:195–230). Disse skulle tøyles, men like mye skulle næringsaktørene være drivkrefter i den norske moderniseringa og velstandsøkninga. Forståelsen var at den frihet som markedsaktørene hadde i markedet normalt ikke ble betrakta som en naturlig rett,

(...) men som et privilegium gitt av kollektivet (staten) ut fra en utilitaristisk betraktning om at dette var til det beste for den kollektive modernisering (ibid.:200).

Sejersted slår fast at historisk sett, gjennom hele moderniseringsperioden i norsk historie, har de økonomiske særinteressene måttet forholde seg til et felles beste i form av «det gode samfunn» (ibid.:230) på den måten at næringslivet var «junior partner to government» (ibid.:226). Dette var særlig tilfelle i den sosialdemokratiske orden som ble hegemonisk fra 1950-åra (ibid.:114). For etter at striden om fullmaktslovene var over på midten av 1950-tallet, konsoliderte den sosialdemokratiske orden seg med en tydelig statlig regulering av økonomien (Sejersted 2003; Slagstad 2001). I denne perioden dominerte med andre ord de sivile evalueringssprinsippene over markedsprinsippene, men like fullt i et kompromiss. Sejersted kaller derfor den kapitalisme vi finner i Norge for en «demokratisk kapitalisme (ibid.:195). Han definerer dette som en form for kapitalisme der «næringslivslederskapets legitimitet utfordres av spesielt sterke demokratiske normer» (ibid.:195). Slik jeg ser det, viser «demokratisk kapitalisme» til en særegen måte å kombinere markedets orden og den sivile verdiorden på.

I lys av den historiske gjennomgangen over, representerer de liberale kompromiss mellom *markedsorden-* og *sivilorden*verdier i de lokale alkoholpolitiske rettferdiggjøringene ikke noe nytt. Den rolla de lokale næringsaktørene får (eller tar) i og med dette kompromisset, er det med andre ord lange tradisjoner for i norsk historie. Men hva kan vi si om balansen mellom markedsverdier og sivile prinsipper i dag?

Situasjonen med sivilordenens dominans over markedsordenen varte fram til begynnelsen av 1980-tallet, men endra seg i og med den sterke dereguleringa av markedet på 1980-tallet (Sejersted 2003). Dette innebar en endring i forholdet mellom statlig styring og økonomiske interesser (ibid.). Skarpenes mener i tråd med Sejersted (2003) at markedsverdiene opptrer mer aleine i dagens samfunn, at

(...) politikken foregår mer på næringslivets premisser, slik at det som var karakteristisk for Norge, nemlig at næringslivet var 'junior partner to government', nå er i ferd med å snu til det motsatte (Skarpenes 2007b:50).

Skarpenes konkluderer med at det har skjedd et ideologisk skifte som innebærer at markedets verdiorden er blitt et mer sentralt verdsettingsrepertoar i Norge (ibid.:50). Dette innebærer at markedet i større grad enn før har legitimitet i seg sjøl, det vil si uten å måtte støtte seg på andre verdsettingsprinsipper.

I min studie har jeg funnet eksempler på at markedsverdiene opptrer aleine i argumentasjonen til de liberale aktørene. Dette er med andre ord begrunnelser der den eneste som gjøres gjeldende er at næringsaktørene skal kunne tjene penger på alkohol. Jeg har også pekt på en liberal slagside både i mine kommuner og i kommunal alkoholpolitikk generelt i Norge de siste 30 år. Dette har medført at alkohol er mer tilgjengelig i Norge nå enn før. Imidlertid har jeg vist – ved siden av at de restriktive betrakter markedsverdiene som illegitime i de alkoholpolitiske diskusjonene – at de liberale rettferdiggjøringene kjeder markedsverdier sammen med verdsettinger fra andre ordener, særlig den sivile og den industrielle, men også den domestiske orden. Jeg mener de kjedes sammen med disse ordenene på en mer fundamental måte enn som «vikariende argumenter», for å ta i bruk Seips begreper. For slik Slagstad hevder (2001:191), blir særinteressene uvirksomme, det vil si vinner ikke gjennom, danner ikke grunnlag for konsensus, dersom de ikke kan vise hvordan de skal tjene et felles beste. Det holder altså ikke å framsette egne interesser «forkledt» som noe anna. En

må vise hvordan egne interesser ikke bare er egne – men felles – interesser. Det må med andre ord være snakk om et kompromiss, ikke enten det ene eller det andre.

10.4 Og så da?

Ja, og så da? Hvorfor gjennomføre en slik studie (utover å få muligheten til å forsvare den i offentlig disputas)? Hvilken relevans har mine analyser for eksempel for den norske alkoholpolitikken, særlig den lokale?

Jeg innleda denne avhandlinga med en påpekning av alkoholens omskiftelige karakter, hvordan den gis ulik mening i ulike kontekster, og hvordan den har utgjort sentrum for et omfattende politikk-kompleks, særlig i Norge og Norden, de siste 150 åra. Min intensjon var å peke på hva som preger dette komplekset i dag, det vil si helt i starten på et nytt millennium. Dette kan jeg nå si at jeg har gjort. Ved hjelp av perspektiver fra fransk pragmatisk sosiologi har jeg gått «bak» de store overskriftene vi kjenner så godt fra det alkoholpolitiske landskapet og fra forskning i og om dette: *Næringsinteresser, folkehelse og individets frihet*. Jeg har vist hva slags meningsinnhold aktørene i feltet legger i disse begrepa, og jeg har gjort det ved å plukke argumentasjonen deres fra hverandre, ved å gjøre rede for de ulike bestanddelene, og til slutt ved å sette bestanddelene sammen igjen i kjeder med overordna evalueringsprinsipper. Jeg har gjennom dette arbeidet gitt et bidrag til en bedre forståelse av hvilke verdsettinger som preger alkoholspørsmålet i dag. Til slutt har jeg brukt analysen av alkoholspørsmålet som en inngang til å si noe om hvilke verdsettinger som preger Norge på andre samfunnsområder. Dermed har jeg også bidratt til en bedre forståelse av hva det norske samfunn «dreier seg om» i dag.

Litteratur

- 6, Perri. 2005. "What's in a frame? Social organization, risk perception and the sociology of knowledge." *Journal of Risk Research* 8(2):91-118.
- Andersen, Gisle. 2007. *Maten som er trygg nok: en studie av legitimeringsarbeid i stortingsdebatter*. Hovedoppgave, Sosiologisk institutt Bergen: Universitetet i Bergen.
- Andersen, Jan. 2000. "Municipalities between the State and the People." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki: NAD.
- Anttila, Anu-Hanna og Pekka Sulkunen. 2001. "The inflammable alcohol issue: alcohol policy argumentation in the programs of political parties in Finland, Norway and Sweden from the 1960s to the 1990s." *Contemporary Drug problems* 28:49-86.
- Babor, Thomas F., Raul Caetano, Sally Casswell, Griffith Edwards, Norman Giesbrecht, Cathryn Graham, Joel Grube, Paul Gruenewald, Linda Hill, Harold Holder, Ross Homel, Esa Österberg, Jürgen Rehm, Robin Room og Ingeborg Rossow. 2003. *Alcohol: no ordinary commodity : research and public policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Babor, Thomas F., Ingeborg Rossow, Caetano. Raul, Casswell. Sally, Griffith Edwards, Norman Giesbrecht, Kathryn Graham, Joel W. Grube, Linda Hill, Holder. Harold, Ross Homel, Michael Livingston, Esa Österberg, Jürgen Rehm og Robin Room. 2010. *Alcohol: no ordinary commodity : research and public policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bacchi, Carol. 2009. *Analysing Policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.
- Bacchi, Carol Lee. 1999. *Women, policy and politics: the construction of policy problems*. London: Sage.
- Baggott, Rob. 1990. *Alcohol, politics and social policy*. Aldershot: Avebury.
- Baklien, Bergliot og Unni Krogh. 2011. *Prosessen, planen og politikken - Rusmiddelpolitiske handlingsplaner*. Oslo: SIRUS Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Baklien, Bergliot og Øystein Skjælaaen. 2012. "Loven, fylla og kommunene." *Tidsskrift for samfunnsforskning* (1):4-32.
- Baklien, Bergljot, Hilde Pape, Ingeborg Rossow og Elisabet Esbjerg Storvoll. 2007. *Regionprosjektet - nyttig forebygging?: evalueringen av et pilotprosjekt om lokalbasert rusforebygging*. Oslo: Instituttet.
- Bazeley, Patricia. 2007. *Qualitative data analysis with NVivo*. Los Angeles: Sage.
- Befring, Olav O. og Kirsten Allred. 2005. "Rusforebygging fra scenekanten: en evaluering av KOLON teaterstykke "Høyt henger de- og søte er de!"" Stavanger: Rogalandsforskning.

- Bénatouïl, Thomas. 1999. "A Tale of Two Sociologies." *European Journal of Social Theory* 2(3):379-96.
- Berg, Ole T. 2014. "Liberal." *Store norske leksikon* www.snl.no, <https://snl.no/liberal>.
- Boltanski, Luc. 2008. "Kritiske handlinger, krav om retfærdiggørelse og bearbejdning af sociale modsætninger." *DANSK SOCIOLOGI* 19(2):13-37.
- . 2011a. *On critique: a sociology of emancipation*. Cambridge: Polity.
- . 2011b. *Pragmatisk sociologi: en tekstsamling*. København: Hans Reitzel.
- Boltanski, Luc og Ève Chiapello. 2005. *The new spirit of capitalism*. London: Verso.
- Boltanski, Luc og Laurent Thévenot. 1991. *De la justification: les économies de la grandeur*. Paris: Gallimard.
- . 1999. "The Sociology of Critical Capacity." *European Journal of Social Theory* 2(3):359-77.
- . 2006. *On justification : economies of worth*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Braaten, Eva S. 2006. "Helsefremming gjennom lokalsamfunn. Refleksjoner over sammenhenger, med utgangspunkt i et prosjektarbeid om alkoholfrie soner i en østlandsby." *Michael* 3(4):244-58.
- . 2010. "Kommunal alkoholpolitikk i spenningsfeltet mellom fag og politikk. Eksempel fra Tromsø." *www.kommunetorget.no*: Nordnorsk Kompetansesenter - Rus.
- Braaten, Eva S., Terje Lie og Svein Ingve Nødland. 2011. *Alkoholfrie soner: Evaluering av AV-OG-TILs kampanjearbeid*. Stavanger: International Research Institute of Stavanger.
- Braaten, Eva S. og Torill Nyseth. 2006. *Sluttrapport. Prosessevaluering av "avogtil - felles løft for alkoholfrie soner"*: Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- Bruun, Kjetil, Griffith Edwards, Martti Lumio, Klaus Mäkelä, Lynn Pan, Robert E. Popham, Robin Room, Wolfgang Schmidt, Ole-Jørgen Skog, Pekka Sulkunen og Esa Österberg. 1975. *Alcohol control policies: in public health perspective*. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Buvik, Kristin og Bergljot Baklien. 2006. *Skal det være noe mer før vi stenger: evaluering av Ansvarlig Vertskap i Trondheim*. Oslo: SIRUS.
- Dansk, Emma, Therese Wånehed og Suzanne Lundvall. 2007. *Alkohol - en risk- eller friskfaktor: en kvalitativ studie om alkoholens hälsoeffekter*.
- Davies, Huw C., Sandra M. Nutley og Peter C. Smith. 2000. *What works?: evidence-based policy and practice in public services*. Bristol: The Policy Press.
- Demant, Jakob og Esben Houborg. 2011. "Alkoholindustriens disciplinering af nydelse. Forebyggelseskampanjer til unge i Danmark." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 28(4):339-56.
- Dodier, Nicolas. 1993. "Review article: Action as a combination of 'common worlds'." *The Sociological Review* 41(3):556-71.
- Edwards, Griffith. 1994. *Alcohol policy and the public good*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2000. *Alcohol: the ambiguous molecule*. London: Penguin Books.
- . 2010. "The trouble with drink: why ideas matter." *Addiction* 105(5):797-804.
- Elmeland, Karen og Susanne Villumsen. 2013. "Changes in Danish public attitudes and norms regarding alcohol consumption and alcohol policy, 1985–2011." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 30(6):525-38.
- Fekjær, Hans Olav. 2009. *Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historie*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Fjær, Svanaug. 2008. *Nordisk samfunnsvitenskapelig forskning om alkohol og narkotika*. Notat: Rokkansenteret.
- Garretsen, Henk F.L. og Ien van de Goor. 2004. "Towards an evidence-based policy." i *From Science to Action? 100 Years Later - Alcohol Policies Revisited*, Richard Müller og Harald Klingemann (red.). Boston, Mass.: Kluwer Academic Publishers.
- Gartner, Coral E., Adrian Carter og Brad Partridge. 2012. "What are the public policy implications of a neurobiological view of addiction?" *Addiction* 107(7):1199-200.
- Geertz, Clifford. 1983. *Local knowledge: further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic.
- . 2000. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Goodwin, Ness. 1996. "Governmentality in the Queensland Department of Education: policies and the management of schools." *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 17(1):65-74.
- Greenaway, John. 2011. "How policy framing is as important as the policy content: The story of the English and Welsh Licensing Act 2003." *British Politics* 6:408-29.
- Greenaway, John Robert 2008. *Licensing Act for England and Wales 2003 and Alcohol Policy: Full Research Report ESRC End of Award Report, RES-000-22-2457*. . Swindon: ESRC.
- Greiff, Ninive Von. 2004. "Tradition eller vetenskapelig evidens? Om handlingsramen för ideella organisationers alkohol- och drogpreventiva ungdomar." *Nordisk alkohol- & naskotikatidsskrift* 21(3):231-46.
- Hadfield, Phil. 2006. *Bar Wars: contesting the night in contemporary British cities*. Oxford: Oxford University Press.
- Hallberg, Margareta og Fredrik Bragesjö. 2003. *Konflikt eller konsensus: om kontroversstudier som forskningsfält*. Stockholm: FAS.
- Halvorsen, Grethe. 2008. *Kompromisset om barnmat. Mellom helse, handel, rett og politikk*. Sosiologisk institutt Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hammersley, Martyn. 2013. *The myth of research-based policy & practice*. Los Angeles, Calif: Sage.
- Hamran, Olav. 2005a. "Det egentlige drikkeonde – måtehold i etterforbudstiden." *Tidsskrift for Den norske legeforening* 125(24):3482-5.
- . 2005b. *Det egentlige drikkeonde: måtehold i etterforbudstida* Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Hauge, Ragnar. 1998. "Norsk alkohollovgivning gjennom 1000 år." Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- . 1999. "The public health perspective and the transformation of Norwegian alcohol policy." *Contemporary Drug problems* 26(Summer):193-207.
- . 2003. "Endringer i norsk alkoholpolitikk - fra sosialpolitikk til handelspolitikk." *Nordisk alkohol- & naskotikatidsskrift* 20(4).
- Hauge, Ragnar og Reidun Johanne B.L. Lohiniva. 2002. *Bevillingssystemet som alkoholpolitisk virkemiddel. En evaluering av endringene i alkoholloven i 1997*. Oslo: SIRUS - Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Haugseth, Jan Frode. 2004. *DRM og demokrati: argumentasjoner, rettferdiggjøring og strategier bak endring av åndsverkloven 2003-2005* Bergen: [J.F.Haugseth].
- Held, Lars. 2011. "Introduktion til Luc Boltanskis sociologi." i *Pragmatisk sociologi: en tekstsamling*(red.). København: Hans Reitzel.
- Herd, Denise. 2010. "Community Mobilization and the Framing of Alcohol-Related Problems." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 7(3):1226-47.

- Herring, Rachel, Betsy Thom, John Foster, Christine Franey og Claudia Salazar. 2008. "Local responses to the Alcohol Licensing Act 2003: The case of Greater London." *Drugs: Education, Prevention, and Policy* 15(3):251-65.
- Hestholm, Roger Ivan. 2003. *Vurderingar: kvalifisering til verdfull samfunnsvitskap*[Bergen]: Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- HOD. 2008. "Opptappingsplan for rusfeltet: opptappingsplan." Ss. 72 s. [Oslo]: Departementet.
- . 2009. "Høring om forslag til endringer i alkohollovgivningen." <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/hoeringer/hoeringsdok/2009/forslag-til-endringer-i-alkohollovgivnin.html?id=577698> 13.11.2014
- Holst, Cathrine. 2014. "Ekspertisens faktum - og grenser." i *Politisk kompetanse. Grunnlovas borgar 1814-2014*, Nils Rune Langeland (red.). Oslo: Pax forlag a/s.
- Horverak, Øyvind. 2010. "Alcohol and economics. Research, politics or industry?" *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 27(4):305-25.
- Horverak, Øyvind og Elin K. Bye. 2007. *Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973-2004*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- iTromsø. 2010a. *Ølsalget blir utvidet*. Tromsø: iTromsø.
- Johansson, Lennart. 2000. "Sources of the Nordic Solutions." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki: NAD.
- Jørgensen, Morten. 1991. "Avholdsbevegelsen - fra kulturkamp til helseopplysning." i *Organisasjonssamfunnet i ei brytningstid: utfordringer i 90-åra*, Per Selle (red.). Bergen: Alma Mater.
- Karlsson, David. 2012. "Alcohol policy and local democracy in Sweden." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 29(3):233-52.
- Klink, Ingrid, Gunilla Jarlbro, Björn Jakobsson og Bodil Landstad. 2011. *En intervjustudie om studenters inställning till alkohol vid Lunds universitet*. An interview study on student's attitude towards alcohol at Lund University.
- Kristiansen, Ronny. 2012. *Kritisk-alternativt initiativ i norsk byplanlegging: en studie av Byutviklingens år i Tromsø og Nyhavna-regjeringen i Trondheim*. Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Kvale, Steinar, Svend Brinkmann, Tone Margaret Anderssen og Johan Rygge. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lamont, Michèle og Laurent Thévenot. 2000a. *Rethinking comparative cultural sociology: repertoires of evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2000b. "Introduction: toward a renewed comparative cultural sociology." i *Rethinking comparative cultural sociology: repertoires of evaluation in France and the United States*, Michèle Lamont og Laurent Thévenot (red.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lauritzen, Hege C. 2008a. *Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2007*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- . 2008b. *Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2008*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Leimar, Per, Mats Ramstedt og Lennart Weibull. 2013. "Public opinion and alcohol policy in Sweden, 1990–2012." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 30(6):473.
- Levine, Harry Gene. 1978. "The Discovery of Addiction. Changing Conceptions of Habitual Drunkenness in America " *Journal of Studies on Alcohol* 39(1):143-74.

- Light, Roy. 2005. "The Licensing Act 2003: Liberal Constraint?" *The Modern Law Review* 68(2):268-85.
- Lindhahl, Karin Beland 2008. *Frame analysis, place perceptions and the politics of natural resource management* Uppsala: Dept. of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural Sciences.
- Lindeman, Mikaela, Thomas Karlsson og Esa Österberg. 2013. "Public opinions, alcohol consumption and policy changes in Finland, 1993–2013." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 30(6):507.
- Lucas, B. 2004. "Reducing Discursive Complexity: The Case of Alcohol Policies in Europe (1850-2000) " i *From science to action?: 100 years later - alcohol policies revisited*, Richard Müller og Harald Klingemann (red.). Boston, Mass.: Kluwer Academic Publishers.
- Marlatt, G. Alan og Katie Witkiewitz. 2002. "Harm reduction approaches to alcohol use: Health promotion, prevention, and treatment." *Addictive Behaviors* 27(6):867-86.
- McAllister, I. A. N. 1995. "Public attitudes to the regulation of alcohol." *Drug and Alcohol Review* 14(2):179-86.
- Midré, Georges. 2010. "Dataprogrammer i kvalitativ forskning: Administrativ bistand eller positivistisk tvangstrøye?" *Sosiologisk tidsskrift* 18(03).
- Mik-Meyer, Nanna og Margaretha Järvinen. 2005. "Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv." i *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.). København: Hans Reitzels forlag.
- Monaghan, Mark. 2011. *Evidence versus politics*. Bristol: Policy.
- Moody, Michael og Laurent Thévenot. 2000. "Comparing models of strategy, interests, and the public good in French and American environmental disputes." i *Rethinking comparative cultural sociology: repertoires of evaluation in France and the United States*, Michèle Lamont og Laurent Thévenot (red.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Morén, Stefan og Björn Blom. 2003. "Explaining Human Change: On Generative Mechanisms in Social Work Practice." *Journal of Critical Realism* 2(1):37-60.
- Müller, Richard. 2004. "Introduction." i *From Science to Action? 100 Years Later - Alcohol Policies Revisited*, Richard Müller og Harald Klingemann (red.). Boston, Mass.: Kluwer Academic Publishers.
- Nesvåg, Sverre. 2007. *Ny Diil?: re-evaluering av Rusfri Diil*. Stavanger: IRIS International Research Institute of Stavanger.
- Nordlund, Sturla. 2003. "Totalforbruksteorien og dens betydning for alkoholpolitikken." *Tidsskrift for Den norske legeforening* 123(1):46-48.
- . 2008. "What is alcohol abuse? Changes in Norwegians' perceptions of drinking practices since the 1960s." *Addiction Research & Theory* 16:85-94.
- . 2010. "Forbruk av alkohol i Norge før og nå." www.sirus.no: SIRUS Statens institutt for rusmiddelforskning.
- . 2010a. "Effects of increasing availability of wine and spirits in Norway." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 27(2):127-140.
- Nordlys. 2009a. *Selger mindre øl*. Tromsø: Nordlys.
- . 2009b. *Selger mindre øl*. Tromsø: Nordlys.
- NOU. 1995:24. "Alkoholpolitikken i endring?", edited by Arbeidsdepartementet. Oslo: Arbeidsdepartementet.
- Præstiin, Linda V. M. . 2008. "Alkoholstatistikk i 150 år. Store svingninger - klar trend." http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2008-06-04-01.html 06.09.2010

- Rantala, Kati og Pekka Sulkunen. 2003. "The Communitarian Preventive Paradox: Preventing Substance Misuse without the Substance." *Critical Social Policy* 23(4):477-97.
- Reinarman, Craig. 1988. "The social construction of an alcohol problem." *Theory and Society* 17(1):91-120.
- . 2005. "Addiction as accomplishment: The discursive construction of disease." *Addiction Research & Theory* 13(4):307-20.
- Rise, Jostein. 2011. "Hva er avhengighet?" i *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken. SIRUS-Rapport nr. 3/2011*, Astrid Skretting og Elisabet E. Storvoll (red.). Oslo: SIRUS-Rapport nr. 3/2011, Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Rise, Jostein, Henrik Natvig og Elisabet Esbjerg Storvoll. 2005. *Evaluering av alkoholkampanjen "Alvorlig talt"*. Oslo: SIRUS.
- Ritter, Alison. 2009. "How do drug policy makers access research evidence?" *International Journal of Drug Policy* 20(1):70-75.
- Roizen, Ron og Kaye Middleton Fillmore. 1999. "Annalkande kris för den socialvetenskapeliga alkoholforskningen? ." *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift* 16(4-5).
- Room, R. 2013. "Sociocultural aspects of alcohol consumption." i *Alcohol: science, policy, and public health*, Peter Boyle, Paolo Boffetta, Albert B. Lowenfels, Harry Burns, Otis Brawley, Witold Zatonksi, og Jürgen Rehm (red.). Oxford: Oxford University Press.
- Room, Robin. 1983. "Sociological Aspects of the Disease Concept of Alcoholism." *Research Advances in Alcohol and Drug Problems* 7:47-91.
- . 1984. "Alcohol Control and Public Health." *Annual Review of Public Health* 5(1):293-317.
- . 1999a. "Dekonstruktion av den svenska alkoholdiskursen." *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift* 16(1):128-30.
- . 1999b. "The Idea of Alcohol Policy." *Nordisk alkohol- & naskotikatidsskrift* 16(English supplement):7-20.
- . 2003. "The Cultural Framing of Addiction." *Janus Head* 6(2):221-34.
- . 2004. "Disabling the public interest: alcohol strategies and policies for England." *Addiction* 99(9):1083-89.
- . 2005. "Alcohol and the World Health Organisation: The ups and downs of two decades." *Nordisk alkohol- & naskotikatidsskrift* 22(English supplement):146-62.
- . 2011. "Addiction and personal responsibility as solutions to the contradictions of neoliberal consumerism." *Critical Public Health* 21(2):141-51.
- Rossow, Ingeborg og Elisabet E. Storvoll. 2014. "Long-term trends in alcohol policy attitudes in Norway." *Drug and Alcohol Review* 33(3):220-26.
- Sandberg, Bo. 2011. "Alcohol prevention and evaluation in the era of evidence based practice - the need for a systematic approach to evaluation." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 28(3):235-50.
- Schanke, Vegard A. 2005. *Forebyggende og helsefremmende arbeid, fra forskning til praksis. En kunnskapsoppsummering med råd og anbefalinger*: Nordnorsk kompetansesenter - Rus.
- Schütz, Alfred. 1990 [1978]. "Handlingsbegrepet." i *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*, Dag Østerberg (red.). Oslo: Pax forlag A.S.
- Seip, Jens Arup. 1963. "Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays." Oslo: Universitetsforlaget.
- Sejersted, Francis. 2003. *Norsk idyll?* Oslo: Pax.

- Silverman, David. 2006. *Interpreting qualitative data: methods for analyzing talk, text and interaction*. Los Angeles: SAGE.
- Simpura, Jussi. 1997. "Constructing Alcohol Problems in the Community." i *Community Prevention of Alcohol Problems*, Marja Holmila (red.). Houndmills: Macmillan, The WHO Regional Office for Europe.
- Skarpenes, Ove. 2004. *Kunnskapens legitimering : en studie av to reformer og tre fag i videregående skole*[Bergen]: Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- . 2007a. *Kunnskapens legitimering: fag og læreplaner i videregående skole*. Oslo: Abstrakt forl.
- . 2007b. "Kunnskapssparadokser i kunnskapssamfunnet." *Norsk pedagogisk tidsskrift* 91(01):18-29.
- Skarpenes, Ove og Roger Hestholm. 2007. "Den "nye" franske pragmatikken." *Sosiologisk årbok* (1-2):71-102.
- Skjælaaen, Øystein. 2009. *Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2009*. Oslo: SIRUS - Statens institutt for rusmiddelforskning
- . 2010. *Kommunenes forvaltning av alkoholloven 2010*. Oslo: SIRUS - Statens institutt for rusmiddelforskning
- . 2011. "Alkoholpolitikk." i *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken. SIRUS-Rapport nr. 3/2011*, Astrid Skretting og Elisabet E. Storvoll (red.). Oslo: SIRUS, Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Skog, Ole-Jørgen. 1980. "Is Alcohol Consumption Lognormally Distributed?" *British Journal of Addiction* 75(2):169-73.
- . 1985. "The Collectivity of Drinking Cultures: A Theory of the Distribution of Alcohol Consumption." *British Journal of Addiction* 80(1):83-99.
- Skretting, Astrid. 2011b. "Skadereduksjon." i *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken. SIRUS-Rapport nr. 3/2011*, astrid Skretting og E. Storvoll Elisabet (red.). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- . 2012. "Den norske regjeringen vil fortsatt føre en restriktiv rusmiddelpolitikk." <http://www.nordicwelfare.org/popNAD/Articles/Den-norske-regjeringen-vil-fortsattfore-en-restriktiv-rusmiddelpolitikk/> 17.10.2012
- Skretting, Astrid og Elisabet E. Storvoll. 2011a. "Innledning." i *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken. SIRUS-Rapport nr. 3/2011*, astrid Skretting og E. Storvoll Elisabet (red.). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- . 2011b. *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet. Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken. SIRUS-Rapport nr. 3/2011*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Skutle, Arvid, Jane Mounteney og Vibeke Johannessen. 2009. "Norway." i *Nightlife and Crime. Social Order and Governance in International Perspective*, Phil Hadfield (red.). Oxford: Oxford University Press.
- Slagstad, Rune. 2001. *Rettens ironi*. Oslo: Pax.
- Snow, David A. og Robert D Benford. 1988. "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization." *International Social Movement Research* 1(1):197-217.
- . 1992. "Master Frames and Cycles of Protest." i *Frontiers in Social Movement Theory*, Aldon D. Morris og Carol McClurg Mueller (red.). New Haven: Yale University Press.

- Stenvoll, Dag. 2003. *Politisk argumentasjon. En analyse av norske stortingsdebatter om seksualitet og reproduksjon 1945-2001*. Bergen: Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier, Universitetsforskning i Bergen
- Storvoll, Elisabet, E. og Torleif Halkjelsvik. 2013. "Changes in Norwegian public opinion on alcohol policy, 2005–2012." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 30(6):491-506.
- Storvoll, Elisabet E., Ingeborg Rossow og Jostein Rise. 2014. "Changes in attitudes towards restrictive alcohol policy measures: the mediating role of changes in beliefs." *Journal of Substance Use* 19(1-2):38-43.
- Storvoll, Elisabet Esbjerg, Ingeborg Rossow og Jostein Rise. 2010. *Alkoholpolitikken og opinionen: endringer i befolkningens holdninger til alkoholpolitikken og oppfatninger om effekten av ulike virkemidler i perioden 2005-2009*. Oslo: SIRUS Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Sulkunen, Pekka. 1997b. "Ethics of alcohol policy in a saturated society." *Addiction* 92(9):1117-22.
- . 2000. "The Liberal Arguments." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki: NAD.
- . 2004. "From "Alcohol, Society and the State" to "Broken Spirits" to..." i *From Science to Action?: 100 Years Later - Alcohol Policies Revisited*, Richard Müller og Harald Klingemann (red.). Boston, Mass.: Kluwer Academics Publishers.
- . 2009a. *The saturated society: governing risk and lifestyles in consumer culture*. Los Angeles: SAGE.
- . 2013b. "Commentary on Maclennan et al. (2013): Is local alcohol policy possible?" *Addiction* 108(5):898-99.
- Sulkunen, Pekka, Lennart Johansson, Katariina Warpenius, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, Trygve Ugland, Mika Alavaikko, Jan Andersen, Ingeborg Lund, Esa Österberg, Börje Olsson, Sturla Nordlund og Saija Järvinen. 2000a. "Broken Spirits." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD).
- Sulkunen, Pekka, Kati Rantala og Mirja Määttä. 2004. "The ethics of not taking a stand: dilemmas of drug and alcohol prevention in a consumer society--a case study." *International Journal of Drug Policy* 15(5-6):427-34.
- Sulkunen, Pekka, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt og Katariina Warpenius (Eds.). 2000b. *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control*. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD).
- . 2000c. "Introduction." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD).
- Sulkunen, Pekka og Katariina Warpenius. 2000. "Reforming the self and the other: The temperance movement and the duality of modern subjectivity." *Critical Public Health* 10(4):423-38.
- Sulkunen, Pekka og Leena Warsell. 2012. "Universalism against particularism. Kjetil Bruun and the ideological background of the Total Consumption Model." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 29(3):217-32.
- Sutton, Caroline. 1998. *Swedish alcohol discourse : constructions of a social problem*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Taylor, David. 2005. "Governing Through Evidence: Participation and Power in Policy Evaluation." *Journal of Social Policy* 34(04):601-18.

- Thévenot, Laurent. 2002. "Which Road to Follow? The Moral Complexity of an "Equipped" Humanity." i *Complexities: social studies of knowledge practices*, John Law og Annemarie Mol (red.). Durham: Duke University Press.
- Thévenot, Laurent og Michèle Lamont. 2000. "Conclusion: Exploring the French and American polity." i *Rethinking comparative cultural sociology. Repertoires of evaluation in France and the United States*, Michèle Lamont og Laurent Thévenot (red.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Thévenot, Laurent, Michael Moody og Claudette Lafaye. 2000. "Forms of valuing nature: arguments and modes of justification in French and American environmental disputes." i *Rethinking comparative cultural sociology: repertoires of evaluation in France and the United States*, Michèle Lamont og Laurent Thévenot (red.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tigerstedt, Christoffer. 1999a. "Alcohol policy, public health and Kjetil Bruun." *Contemporary Drug problems* 26(2):209-35.
- . 1999b. "Det finns inte längre någon alkoholpolitik..." *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift* 16(2):79-91.
- . 2000. "Discipline and Public Health." i *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control.*, Pekka Sulkunen, Caroline Sutton, Christoffer Tigerstedt, og Katariina Warpenius (red.). Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD).
- . 2001. *The dissolution of the alcohol policy field: studies in the Nordic countries : academic dissertation* Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos.
- Tobin, Claire, A Rob Moodie og Charles Livingstone. 2011. "A review of public opinion towards alcohol controls in Australia." *BMC Public Health* 11:58(1).
- Tracy, Sarah J. 2010. "Qualitative Quality: Eight "Big-Ten" Criteria for Excellent Qualitative Research." *Qualitative Inquiry* 16(10):837-51.
- Törrönen, Jukka. 2011. "Alkohol i svenska damtidningsannonser från 1960-talet till 2000-talet." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 28(3):251-77.
- Wagner, Peter. 1999. "After Justification." *European Journal of Social Theory* 2(3):341-57.
- . 2001. *A history and theory of the social sciences : not all that is solid melts into air*. London: Sage.
- Watts, Thomas D. 1981. "The Uneasy Triumph Of A Concept: The 'Disease' Conception of Alcoholism." *Journal of Drug Issues* 11:451-460.
- Weiss, Carol H. 1979. "The Many Meanings of Research Utilization." *Public Administration Review* 39(5):426-31.
- Weiss, Carol H., Erin Murphy-Graham, Anthony Petrosino og Allison G. Gandhi. 2008. "The Fairy Godmother—and Her Warts." *American Journal of Evaluation* 29(1):29-47.
- WHO. 1951. *Expert Committee on Mental Health. Report on the First Session of the Alcoholism Subcommittee*. Geneva.
- . 2014. "Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization." http://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/ 02.12.2014
- Wikipedia. 2014. "Civil and political rights." http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_and_political_rights 12.11.2014
- Wilkinson, Claire, Robin Room og Michael Livingstone. 2009. "Mapping Australian public opinion on alcohol policies in the new millennium." *Drug and Alcohol Review* 28(3):263-74.
- Wolfson, Mark. 2013. "Commentary on Maclennan et al. (2013): Evolution of local alcohol policy research. What's next?" *Addiction* 108(5):896-97.

- Zondag, Anne. 2001. *Norske drikkevaner: en forbrukssosiologisk studie av norske alkoholvaner i lys av livsstil, matvaner og sosial bakgrunn*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning.
- Österberg, Esa. 2013. "Control of alcohol availability: historical and current policies and their effects." i *Alcohol. Science, Policy and Public Health* Peter Boyle, Paolo Boffetta, Albert B. Lowenfels, Harry Burns, Otis Brawley, Witold Zatonksi, og Jürgen Rehm (red.). Oxford: Oxford University Press.
- Østerud, Øyvind, Fredrik Engelstad og Per Selle. 2003. *Makten og demokratiet: en sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Østhus, Ståle. 2005. *Befolkningens holdninger til alkoholpolitikken : en analyse av sammenhengen mellom alkoholpolitikken og folkemeningen i perioden fra 1962 og fram til i dag*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Vedlegg

Oversikt aktører/data

Observasjoner og dato

Kommune	Møte	Når
Hurum	Driftsutvalget	24.11.2009
Stord	Formannskapet	06.05.2010
Tromsø	Formannskapet	14.06.2010.
	Kommunestyret	25.08.2010.
	Byrådet	10.05.2012
	Helse- og omsorgskomiteen	16.05.2012
	Finans- og næringskomiteen	23.05.2012
	Kommunestyret	30.05.2012

Aktører og utsagn

Kommune	Aktør	Når	Hva
Tromsø	Frivillig organisasjon 1	2012	Høringsuttalelse, rusmiddelpolitisk handlingsplan/ alkoholpolitiske retningslinjer
	Frivillig organisasjon 2		
	Frivillig organisasjon 3		
	Næringsaktør 7		
	Offentlig instans 7		
	Offentlig instans 8		
	Offentlig instans 9		
	Politisk parti 1		
	Politiker 12	Kommunestyret, 30.05.2012	Utsagn, observasjon
	Politiker 13	Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012	
	Politiker 14	Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012	
	Politiker 15	Finans- og næringskomiteen, 23.05.2012	
	Politiker 16	Kommunestyret, 25.08.2010. Kommunestyret, 30.05.2012. Formannskapet, 14.06.2010.	
	Politiker 17	Kommunestyret, 25.08.2010.	
	Politiker 18	Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 19	Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 20	Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 21	Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012. Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 22	Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 23	Formannskapet, 14.06.2010.	
	Politiker 24	Formannskapet, 14.06.2010. Kommunestyret, 25.08.2010.	

		Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 25	Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012	
	Politiker 26	Kommunestyret, 25.08.2010. Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012	
	Politiker 27	Kommunestyret, 25.08.2010.	
	Politiker 28	Kommunestyret, 25.08.2010. Helse- og omsorgskomiteen, 16.05.2012	
	Politiker 29	Kommunestyret, 25.08.2010.	
	Politiker 30	Kommunestyret, 25.08.2010. Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 31	Kommunestyret, 30.05.2012.	
	Politiker 32	Kommunestyret, 25.08.2010.	
	Politiker 33	Kommunestyret, 25.08.2010.	
	Politiker 34	Kommunestyret, 30.05.2012.	
Hurum	Næringsaktør 1	2009	Høringsuttalelse, rusmiddelpolitisk handlingsplan/ alkoholpolitiske retningslinjer 2009
	Næringsaktør 2		
	Næringsaktør 3		
	Næringsaktør 4		
	Offentlig instans 1		
	Offentlig instans 2		
	Politiker 1	November 2009	Intervju
	Politiker 2		
	Politiker 3		
	Politiker 4		
	Politiker 5		
	Administrativ 1		
	Administrativ 2		
	Administrativ 3		
Administrativ 4			
Administrativ 5			
Stord	Næringsaktør 5	2008	Høringsuttalelse, rusmiddelpolitisk handlingsplan/alkoholpolitiske retningslinjer
	Næringsaktør 6		
	Offentlig instans 3		
	Offentlig instans 4		
	Offentlig instans 5		
	Offentlig instans 6		
	Politiker 6	Mai 2010	Intervju
	Politiker 7		
	Politiker 8		
	Politiker 9		
	Politiker 10		
	Politiker 11		
	Administrativ 6		
Administrativ 7			
Politiker 6	Formannskapet, 06.05.2010	Utsagn, observasjon	
Politiker 35			
Politiker 36			

Intervjuguider

Intervju med administrativt ansatt

Del I: Innledning

- 1) Du jobber altså i Y kommune, hva slags stilling har du, og hva innebærer stillinga di her?
 - a. Hvor lenge har du vært det?
 - b. Arbeidsoppgaver.
 - c. Trives du?
 - d. Hva er de største utfordringene i arbeidet? For deg, men også generelt (hva tror du?)

Del II: Om Y kommune

- 2) Kan du fortelle litt om Y kommune? Hva er de viktigste kjennetegna ved denne kommunen, slik du ser det? Økonomi, befolkning osv.
- 3) Ditt inntrykk av den lokale alkoholpolitikken?

Del III: Handlingsrom for alkoholpolitikk. Diskursivt i forhold til forståelser og holdninger og motstand.

- 4) I alkoholsaker (inkl. rusmiddelpolitisk handlingsplan):
 - a. Hvordan opplevde du behandlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan? Både generell del og alkoholpolitiske retningslinjer? Rådmannens jobb og politikernes jobb?
 - b. Hva la du vekt på da dere behandla rusmiddelpolitisk handlingsplan? Både generell del og alkoholpolitiske retningslinjer?
 - c. Hva legger du vekt på når du er med og behandler bevillingssøknader? *Gå inn på alle aktuelle saker/kritiske situasjoner, sak for sak, så kan vi kikke på dem sammen. Hvordan opplevde han/hun de ulike sakene?*
 - d. Hva har du inntrykk av at andre (politikere eller administrasjon) legger vekt på? Næringsinteresser eller forebyggingsperspektiver eller andre forhold?
- 5) Hvordan møtes du i ditt arbeid?

- a. I møte med andre ansatte og med politikere? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
 - b. Folk generelt? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
 - c. Media? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
 - d. Hva slags motstand har du møtt på i alkoholsaker eller andre saker, mener du? Og hvordan legger du merke til motstand?
- 6) Kjenner du til AV-OG-TIL-prosjektet?
- a. Hva vet du?
 - b. Har du vært involvert? Hvordan? Hva synes du om prosjektet?
 - c. Har det skjedd noen endringer som følge av prosjektet?
 - d. Har det skjedd noe politisk som følge av AV-OG-TIL? I forhold til skjenkebevillinger, politiske vedtak osv?
- 7) Hva synes du om regjeringens forslag om å redusere maksimal skjenketid fra 03.00 til 02.00?
- a. Lokal sjølråderett? Eller bra at staten bestemmer?

Del V: Eventuelt

Intervju med lokalpolitiker

Del I: Innledning + litt om politikeren

- 1) Du er altså folkevalgt i Y kommune. Hvor lenge har du vært det? Parti?
Viktigste saker for deg?
- 2) Hva arbeider du med til daglig? Har jobben din betydning for din rolle/arbeid som politiker?

Del II: Om Y kommune

- 3) Kan du fortelle litt om Y kommune? Hva er de viktigste kjennetegna ved denne kommunen, slik du ser det? Økonomi, befolkning osv.
- 4) Hva med den lokale alkoholkulturen?
- 5) Ditt inntrykk av den lokale alkoholpolitikken?

Del III: Om arbeidet som lokal politiker?

- 6) Kan du fortelle om ditt arbeid som politiker?
 - a. Hvordan arter det seg? Arbeidsoppgaver.
 - b. Trives du med å være politiker? Hva liker du/likes du ikke?
 - c. Hvor mange timer i uka vil du si du bruker på det?
 - d. Hva bestemmer hvilken linje du følger i ulike saker? Nasjonal partipolitikk? Lokale allianser? Andre ting?
 - e. Hva er de største utfordringene, slik du ser det, med å være lokal politiker? For deg, men også generelt (hva tror du?)

Del IV: Handlingsrom for alkoholpolitikk. Diskursivt i forhold til forståelser og holdninger og motstand

- 7) I alkoholsaker (inkl. rusmiddelpolitisk handlingsplan)?
 - a. Hvordan opplevde du behandlinga av rusmiddelpolitisk handlingsplan i vinter? Både generell del og alkoholpolitiske retningslinjer?
Rådmannens jobb og politikernes jobb?
 - b. Hva la du vekt på da dere behandla rusmiddelpolitisk handlingsplan i vinter? Både generell del og alkoholpolitiske retningslinjer?
 - c. Hva legger du vekt på når du er med og behandler bevillingssøknader?

Gå inn på alle aktuelle saker/kritiske situasjoner, sak for sak, så kan vi kikke på dem sammen. Hvordan opplevde han/hun de ulike sakene?

- b. Hva har du inntrykk av at andre legger vekt på? Næringsinteresser? Forebyggingsperspektiver?
 - c. Hva slags motstand har du møtt på, mener du? Og hvordan legger du merke til motstand?
- 8) Jeg har lagt merke til at du har foreslått strengere/mer liberal alkoholpolitikk i løpet av det siste året.
- d. Hvorfor?
 - e. Hvordan opplevdes dette i møte med andre politikere? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
 - f. Folk generelt? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
 - g. Media? Hva slags holdninger støter du på? Positive/negative?
- 9) Kjenner du til AV-OG-TIL?
- h. Hva vet du?
 - i. Har du vært involvert? Hvordan? Hva synes du om prosjektet?
 - j. Har det skjedd noe politisk som følge av AV-OG-TIL? I forhold til skjenkebevillinger, politiske vedtak osv?
- 10) Hva synes du om regjeringens forslag om å redusere maksimal skjenketid fra 03.00 til 02.00?
- k. Lokal sjølråderett? Eller bra at staten bestemmer?

Del V: Eventuelt?

Eva S. Braaten
Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging
Universitetet i Tromsø
Breiviklia
9037 TROMSØ

Vår dato: 24.11.2009

Vår ref: 23051 / 2 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 19.11.2009. Meldingen gjelder prosjektet:

23051 *Lokal kontekst for forebygging av alkoholrelaterte skader – handlingsrom for forebygging og alkoholpolitikk*
Behandlingsansvarlig *Universitetet i Tromsø, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig *Eva S. Braaten*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77
Vedlegg: Prosjektvurdering

Utvalget er lokale prosjektaktører som er involvert i AV-OG-TIL-prosjektet, totalt ca 40 - 50 personer.

Prosjektleder oppretter førstegangskontakten. Det gis skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke. Personvernombudet finner skrivet tilfredsstillende.

Opplysningene samles inn gjennom personlig intervju og observasjon. Intervjuene tas opp på lydbånd. Personvernombudet finner at det samles inn og registreres sensitive personopplysninger om politisk oppfattelse, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 bokstav a.

Innsamlete opplysninger registreres på pc i nettverkssystem tilknyttet Internett tilhørende Universitetet i Tromsø.

Innsamlete opplysninger anonymiseres ved prosjektslutt, senest 31.12.2013. Med anonymisering innebærer at navnelister slettes/makuleres, og ev. kategorisere eller slette indirekte personidentifiserbare opplysninger. Lydbånd makuleres.

Eva S. Braaten
Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging
Universitetet i Tromsø
Breiviklia
9037 TROMSØ

Dato: 01.10.2010 Vår ref: 23051 LT/RF Deres dato: Deres ref:

BEKREFTELSE PÅ ENDRING AV FORSKNINGSPROSJEKT

Prosjekt 23051 Lokal kontekst for forebygging av alkoholrelaterte skader – handlingsrom for forebygging og alkoholpolitikk

Vi viser mottatt endrings skjema 23.05.2010 angående søknad om utvidelse av ovennevnte prosjekt.

Utvidelsen omfatter tilgang til materiale fra avisoppslag, sakspapirer og protokoller fra politiske behandlinger, observasjonsdata fra formannskapsmøter og kommunestyremøter. Alle disse kilder er offentlig tilgjengelige.

Personvernombudet finner at utvidelsen kan hjemles i personopplysningsloven § 8 d. Det antas at prosjektet vil ha generell allmenn interesse. I forhold til informasjonsplikt finner personvernombudet at prosjektledelsen kan fritas med henvisning til personopplysningsloven § 20 annet ledd punkt c). Kommunestyrerepresentanter er offentlige personer og en må forvente at deres virke blir underlagt vurdering av forskere og pressefolk. Utvalget vil imidlertid bli informert på generell basis etterpå.

Personvernombudet legger for øvrig til grunn at bruk av lydbandopptak på møtene er klarert på forhånd med kommunen.

Personvernombudet har vurdert utvidelsen og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår utvidelsen.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf. 55 58 33 77/ 55 58 21 17